

T.C.
YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

Lira Mayrambek kızı

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Funda Toprak

Mayıs 2015

T.C.

YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

Lira Mayrambek kızı

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Funda Toprak

Mayıs 2015

Mirza Muhammed Haydar'ın Cihān-nāme'si
(Metin-İnceleme-Sözlük)

LİRA MAYRAMBEK KIZI

TARAFINDAN

YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜNE
SUNULAN TEZ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

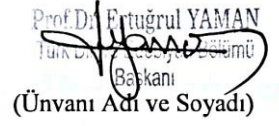
MAYIS 2015

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

(Ünvanı Adı ve Soyadı)

Enstitü Müdürü

Bu Tezin Yüksek Lisans Derecesi için gereken tüm şartları sağladığını tasdik ederim.

Prof. Dr. Ertuğrul YAMAN
Tarih Bölümü Başkanı
(Ünvanı Adı ve Soyadı)

Anabilim Dalı Başkanı

Okuduğumuz ve savunmasını dinlediğimiz bu tezin bir yüksek lisans derecesi için gereken tüm kapsam ve kalite şartlarını sağladığını beyan ederiz.

(Ünvanı Adı ve Soyadı)

Ortak danışman

Jüri üyeleri

Prof. Dr. Funda Toprak

Prof. Dr. Önal Kaya

Prof. Dr. Hacı Mustafa Eravcı

Yedek Üye

Doç. Dr. Akartürk Karahan

(Ünvanı Adı ve Soyadı)

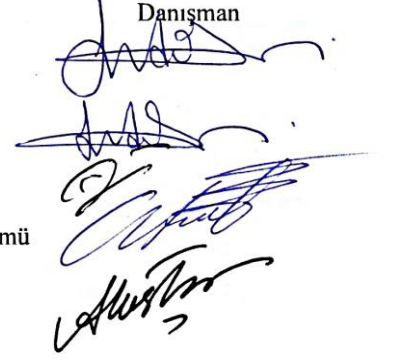
Danışman

YBÜ TDE

AÜ DTCF TDE

YBÜ Tarih Bölümü

YBÜ TDE

Bu tez içerisindeki bütün bilgilerin akademik kurallar ve etik davranış çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu beyan ederim. Ayrıca bu kurallar ve davranışların gerektirdiği gibi bu çalışma orijinal olmayan her tür kaynak ve sonuçlara tam olarak atıf ve referans yaptığımı da beyan ederim; aksi takdirde tüm yasal sorumluluğu kabul ediyorum.

Adı Soyadı

Lira Mayrambek Kızı

İmza:

ÖZET

Mirza Muhammed Haydar'ın Cihān-nāme'si (Metin-İnceleme-Sözlük)

Lira Mayrambek kızı

Yüksek Lisans Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Funda Toprak

Mayıs 2015

Tarihçi, şair ve devlet adamı Muhammed Mirza Haydar (1499-1551) Orta Asya kültüründe ve tarihinde önemli bir yere sahiptir. Mirza Haydar, Farsça kaleme aldığı “Tarih-i Reşidî” adlı tarihî eseriyle bilinmektedir. Bunun dışında bugüne kadar pek bilinmeyen ve Çağatayca yazdığı Cihān-nāme (1529-1533) adlı manzum eseri de bulunmaktadır. Yüksek Lisans tezi olarak hazırlanan bu çalışmada, “Cihān-nāme” mesnevisi konu edilmiştir. Klasik Çağatay Döneminde yazılan eser saha uzmanları ve Türk dili araştırmacıları için büyük bir öneme sahiptir. Çalışma, Arap harfleriyle yazılmış olan metnin Latin harflerine transkripsiyonunu, eserin dili ve yazım özelliklerini ve metinde geçen sözcüklerin alfabetik esaslı metne dayalı anlamlandırılmış söz varlığını ortaya koymayı amaçlamış, bu doğrultuda hazırlanmıştır. Klasik Çağatay Türkçesi dil özelliklerini taşıyan bu eser alana kazandırılmış ve Türkoloji araştırmalarının gelişimine katkı sağlamıştır.

Anahtar kelimeler: *Mirza Haydar, Cihān-nāme, Çağatay.*

ABSTRACT

Mirza Muhammad Haidar's Cihan-name (Text-Language features-Vocabulary)

Lira Mairambek kyzy

M. a, Department of Turkish Language and Literature

Supervisor: Prof. Dr. Funda Toprak

May 2015

A historian, a poet, a statesmen- Mohammed Mirza Haidar (1499-1551) holds an important place in the history, literature and cultures of people of the Central Asia. Mirza Haidar is author of the classical historical composition "Tarih-i Rashidi", written in the Persian language. However until now another work "Zhihan name", written by Mirza Haidar in 1529-1533 in Chagatay language, has remained insufficiently known. This text which written in Classical Chagatai Period is most important for studies on the Turkish language. In the work, the text written in Arabic letters was deciphered into Latin letters via transcription method. By means of the philological data gained from the deciphered text, the language of manuscript is studied; its orthographical, phonological and morphological structure is elucidated; and the vocabulary of the text is provided in alphabetical order. As a result of the research, this work which features Classical Chagatai Language, has provided a contribution to the development of Turcology studies.

Key words: *Mirza Haidar, Zhihan name, Chagatai.*

ÖNSÖZ

Bu çalışmada tarihçiliğiyle ve *Tarih-i Reşidî* adlı eseriyle tanınan Moğol mirzası, Keşmir hükümdarı, Babür'e ve Sultan Said Han'a hizmet eden Mirza Muhammed Haydar'ın bugüne kadar pek bilinmeyen Cihân-nâme adlı mesnevisi ele alınmıştır. 1937'de Berlin müzesinde Zeki V. Togan'ın dikkatini çeken bu eser *Bulletin of the School of Oriental Studies (University of London)* dergisinde tanıtılmıştır.

Bugüne kadar Cihân-nâme üzerine Kazak edebiyatçısı Ə. Derbisəli tarafından eserin tanıtımı, edebî değeri ve metin aktarması çerçevesinde bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Fakat metnin içerdiği dil malzemesi ve söz varlığı konusunda herhangi bir dil incelemesi yapılmamıştır.

Eser, Çağatay Türkçesi'nin Klasik Döneminde yazılmıştır ve sahip olduğu dil özellikleri ve söz varlığı, Orta Asya edebî dili olan Çağatay Türkçesi üzerinde yapılan çalışmalara katkı sağlayacak niteliktedir. Mirza Haydar'ın çalışması bu yönüyle dikkat çekmiş ve alandaki çalışmalara bir basamak olacağı düşünülmüştür.

Çalışmamız “*Giriş, Dil İncelemesi, Metin ve Sözlük*” bölümlerinden oluşmaktadır. Yazarın hayatı ve eserin değerlendirildiği *Giriş* bölümünden sonra *Dil İncelemesi* yer almıştır. Bu bölümde eserin yazım özellikleri belirtilmiş, ses ve şekil bilgisi açısından dil incelemesi yapılmış, incelenen kelimelerdeki ses değişimleri art zamanlı olarak karşılaştırılmıştır. Dil incelemesi yapılırken elde edilen bulgular, metnin tanıklığında beyit numarasıyla belirtilmiştir.

Metin bölümünde Arap harfleriyle yazılmış olan mesnevi, çeviri yazı esasına göre Kiril harflerine aktarılmıştır. Bölüm başlıkları büyük harflerle, metinde geçen yazım hataları dipnotlarla belirtilmiştir.

Sözlük bölümünde eserin söz varlığı ortaya konulmuştur, sözcüklerin daha çok metindeki tercüme esas anlamları verilmiştir. Alfabetik esaslı sözlüğü oluşturularak metnin söz varlığı ortaya konulmuştur.

Çalışma esnasında zamanımı ve her türlü yardımını benden esirgemeyen, yol gösteren saygıdeğer hocam Prof. Dr. Funda Toprak'a minnettarlığımı belirtmek istiyorum. Yine çalışma sırasında engin bilgisinden yararlandığım Prof. Dr. M. Faruk Toprak'a, yetişmemde katkısı olan Doç. Dr. Akartük Karahan'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Lira Mayrambek kızı

Mayıs 2015

İÇİNDEKİLER

Öz	VI
Abstract	VII
Önsöz.....	VII
İçindekiler.....	IX-XII
Kısaltmalar, Semboller ve İşaretler	XIII
Çeviri Yazı İşaretleri	XV
<i>Giriş</i>	1
I. 1. XVI. Yüzyılda Orta Asya'da Siyasî Durum ve Mirza Haydar Duglat'ın Hayatı	2
I. 1. 1. Eserleri	6
I. 1. 2. Tarih-i Reşidî	6
I. 1. 3. Cihân-nâme	7
I. 1. 4. Dil Özellikleri	14
I. 1. 5. Eserin Söz Varlığı	15
I. 1. 6. Yazım Özellikleri.....	16
I. 1. 6. 1. Ünlülerin Yazımı	16
I. 1. 6. 2. Ünsüzlerin Yazımı	17
I. 1. 6. 3. Eklerin Yazımı	18
I. 1. 6. 4. Kelimelerin Birleşik Yazımı	18
Dil İncelemesi	19
II. Ses Bilgisi Özellikleri.....	19
II. 1. Ünlüler	19
II. 1. 1. Ünlü Uyumu	19
II. 1. 1. 1. Kalınlık İncelik Uyumu	19
II. 1. 1. 2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu	19
II. 1. 1. 2. 1. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumuna Uymayan Ekler	19
II. 1. 2. Ünlü Değişiklikleri	21
II. 1. 2. 1. Darlaşma.....	21
II. 1. 2. 2. Yuvarlaklaşma	21
II. 1. 2. 3. Düzleşme	22
II.1. 2. 4. Ünlü Düşmesi	22

II. 1. 2. 5. Hece Birleşmesi	22
II. 2. Ünsüzler.....	22
II. 2. 1. Ünsüz Değişmeleri.....	23
II. 2. 2. Ünsüz İkizleşmesi.....	25
II. 2. 3. Ünsüz Düşmesi	25
II. 2. 4. Ünsüz Yer Değiştirmesi.....	25
II. 2. 5. Zamir n'sinin Durumu	26
III. Şekil Bilgisi Özellikleri.....	26
III. 1. Yapım Ekleri	26
III. 1. 1. İsimden İsim Yapım Ekleri	26
III. 1. 2. İsimden Fiil Yapım Ekleri.....	27
III. 1. 3. Fiilden İsim Yapım Ekleri.....	27
III. 1. 4. Fiilden Fiil Yapım Ekleri	28
III. 2. İsim Çekimi	28
III. 2. 1. Çokluk Eki.....	28
III. 2. 2. İyelik Ekleri.....	29
III. 2. 3. Aitlik Eki	31
III. 2. 4. Ad Durum Ekleri	31
III. 2. 4. 1 İlgi Durumu (Genitive).....	31
III. 2. 4. 2. Belirtme Durumu (Accusative)	31
III. 2. 4. 3. Yönelme Durumu (Dative).....	32
III. 2. 4. 4. Bulunma Durumu (Locative)	33
III. 2. 4. 5. Ayrılma Durumu (Ablative).....	33
III. 2. 4. 6. Eşitlik Durumu (Equative)	34
III. 2. 4. 7. Vasıta Durumu (Instrumental)	34
III. 2. 4. 8. Yön Gösterme Durumu (Direktive)	34
III. 2. 4. 9. Soru Eki.....	34
III. 3. Zamirler	34
III. 3. 1. Şahıs Zamirleri	34
III. 3. 2. İşaret Zamirleri.....	34
III. 3. 3. Dönüşlülük Zamirleri	35
III. 3. 4. Birliktelik Zamirleri	35

III. 3. 5. Soru Zamirleri	35
III. 3. 6. Belirsizlik Zamirleri	35
III. 3. 7. İşaret Zamirleri	35
III. 4. Sıfatlar	35
III. 4. 1. Niteleme Sıfatları	35
III. 4. 2. İşaret Sıfatları	35
III. 4. 3. Sayı Sıfatları	35
III. 4. 3. 1. Asıl Sayı Sıfatları	35
III. 4. 3. 2. Soru Sıfatları	36
III. 4. 3. 3. Belirsizlik Sıfatları	36
III. 5. Edatlar	36
III. 5. 1. Çekim Edatları.....	36
III. 5. 2. Bağlama Edatları	36
III. 5. 3. Karşılaştırma-Denkleştirme Edatları	37
III. 5. 4. Kuvvetlendirme Edatları	37
III. 5. 5. Ünlem Edatları	37
III. 6. İsim Fiiller	37
III. 7. Sıfat Fiiller.....	37
III. 8. Zarf Fiiller	38
III. 9. Fiil Çekimi.....	41
III. 9. 1. Geçmiş Zaman.....	41
III. 9. 1. 1. Belirli Geçmiş Zaman	41
III. 9. 1. 2. Belirsiz Geçmiş Zaman	42
III. 9. 2. Geniş Zaman	43
III. 9. 3. Şimdiki Zaman	44
III. 9. 4. Gelecek Zaman.....	44
III. 9. 5. Emir-İstek.....	45
III. 9. 6. Şart	46
III. 9. 7. Yeterlilik.....	47
III. 9. 8. Süreklilik	47
III. 9. 9. Gereklilik.....	48
III. 10. Birleşik Fiil Çekimleri.....	48

III. 10. 1. Gelecek Zamanın Hikayesi	48
III. 10. 2. Geniş Zamanın Hikayesi	48
III. 10. 3. Şart Kipinin Hikayesi	49
III. 10. 4. Geniş Zamanın Rivayeti	49
III. 10. 5. Belirli Geçmiş Zamanın Şartı.....	49
III. 11. Deyimleşmiş Birleşik Fiiller	49
III. 11. 1. Birleşik Fiiller	56
III. 11. 2. İkilemeler	62
SONUÇ	65
METİN	69
SÖZLÜK	162
BİBLİYOGRAFYA	193
TIPKIBASIM	196

KISALTMALAR, SEMBOLLER VE İŞARETLER

KISALTMALAR

Ar.	Arapça.
BKD	Bilge Kağan Yazıtı Doğu Yüzü.
BKG	Bilge Kağan Yazıtı Güney Yüzü.
BKK	Bilge Kağan Yazıtı Kuzey Yüzü:
CN	Cihān-nāme
ÇİN	Çince
DLT	Atalay, B., Divanü Lûgat-it-Türk Dizini, TDK Yay., Ankara 1943.
ET	Eski Türkçe.
EDPT	Clauson, Sir G., An Etymological Dictionary of Pre-thirteenth-Century Turkish, Oxford 1972.
F.	Farsça.
KB	Arat, R. R., Kutadgu Bilig, III İndeks, (Haz. Kemal Eraslan, Nuri Yüce, Osman Fikri Sertkaya), İstanbul 1975.
krş.	Karşılaştırınız.
KTB	Kül Tigin Yazıtı Batı Yüzü
KTD	Kül Tigin Yazıtı Doğu Yüzü.
KTG	Kül Tigin Yazıtı Güney Yüzü.
KTK	Kül Tigin Yazıtı Kuzey Yüzü.
Kzl.Ç.	Kızıl-Çıraa Yazıtı.
NSÇT	Kaçalin, M., Nevâî'nin Sözlere ve Çağatayca Tanıklar, TDK Yay., Ankara 2011.
NF	Ata, A., Nehcü'l Ferâdis (Dizin-Sözlük), TDK Yay., Ankara 1998.

SEMBOLLER ve İŞARETLER

A, I, U	sırasıyla a/e, ı/i, u/ü değişmesi.
G, K	sırasıyla g/ğ, k/ķ değişmesi.
~	benzer şekil, bir başka varyantı.
>	bu şekil izler.

- < bu şekilde gelir.
- Ø işaretli.
- + isim kök ya da gövdesine eklenen yapım ya da çekim eki.
- fiil kökü ya da gövdesine eklenen yapım ya da çekim eki;
alıntı kelimelerde birleşik yapı, tamlama.

ÇEVİRİYAZI İŞARETLERİ

ء	د	ش	Ş; ş
آ	A, Ā; a, ā	ص	Ş, ş
ا	A, e; A, Ā; a, e; a, ā	ض	Đ, Ž; đ, ž
ب	B, P; b, p	ط	T; t
پ	P; p	ظ	Z; z
ت	T; t	ع	‘
ث	Ş; ş	غ	Ğ; ğ
ج	C, Ç; c, ç	ف	F; f
چ	Ç; ç	ق	K; k
ح	H; h		K, G; k, g, ŋ
خ	H; h	ل	L; l
د	D; d	م	M; m
ذ	Z; z	ن	N; n
ر	R; r	و	V, O, Ö, U, Ü, Ū
ز	Z; z		v, o, ö, u, ü, ū, ō
ژ	J; j	ه	H; h, a, e
س	S; s	ی	Y, I, Ī, ī; y, ı

GİRİŞ

I. BÖLÜM

I. 1. XVI. YÜZYILDA ORTA ASYA'DA SİYASÎ DURUM VE MİRZA HAYDAR DUĞLAT'IN HAYATI

Tarihçiliğiyle ve *Tarih-i Reşidî* adlı eseriyle tanınan Mirza Haydar Duğlat 1499 yılında Taşkent sınırları içerisinde bulunan Uratepe bölgesinde doğar. Yazarın hayatıyla ilgili bilgiler en çok eseri *Tarih-i Reşidî*'de rastlanır. Cengiz Han soyundan gelen Duğlat kabilesine mensup olduğundan *Duğlat* nesebiyle anılır. Timuroğulları ile akrabalığı olan Mirza Haydar aynı zamanda Babür Şah'ın kuzenidir.

15. yüzyılın sonlarına doğru Özbekler, *Deşt-i Kıpçak*'tan hareket ederek, başlarında Şeybani Han'ın dedesi Ebu'l Hayr Han olmak üzere daha yerleşik bir hayatın sürdüğü Timurlu topraklarına doğru harekete geçerler. Han'ın ölümünden sonra bu ilerleme torunu Şeybani Han tarafından devam ettirilir. 1500-1510 yılları arasında hüküm süren Şeybani Han, dedesinin ölümünden sonraki sıkıntılı dönemi atlattığında yeterli siyasi ve askeri gücü elde eder, hızlı bir fetih politikasıyla Timurlular'ın önemli merkezleri olan Buhara (906/1500) ve Babür'le olan savaşta Semerkant'ı (907/1501) ele geçirir. Semerkant'ın Şeybani Han, yani Özbekler tarafından fethinin önemi büyüktü. Bu fetihle birlikte Maverâünnehr bölgesindeki Timurlu hakimiyeti tamamen kaybolacaktı. Han, 1507 yılında Hüseyin Baykara'nın (1459-1506) ölümü üzerine tahta geçen oğlu Bediüzzaman Mirza'nın kaçarak terk ettiği başkent Herat'a savaşmadan girer ve bu devletin siyasi varlığına son verir. Böylece Maverâünnehir ve Horasan gibi eski ve zengin İslami kültür bölgelerine sahip olur. (Akt: Altier, 2007: 24-37).

Mirza Haydar'ın çocukluğu, Şeybani Han'ın Orta Asya'nın tek hâkimi olmak için harekete geçtiği bu sıkıntılı dönemine denk gelir. O sırada Babür, sarayında dönen entrikalara karşı bir önlem almak için dayısı ve aynı zamanda Mirza Haydar'ın babası olan Muhammed Hüseyin Kurkan'ı kendi tarafına çekmeyi başarır. Fakat Muhammed Hüseyin Kurkan, Babür'ün kendisine verdiği vekaleti kötüye kullanarak kendisini hükümdar ilan eder ancak isyanı başarısız olur. Muhammed Hüseyin Kurkan, yakalanarak Babür'e götürülür. Babür, onu affeder ve Herat'a gitmesine izin verir. Muhammed Hüseyin Kurkan bu kez Şeybani Han'ın yanına sığınmak ister ama Şeybani Han ona güvenmez ve ölüm emrini verir (1508).

Babası öldürüldüğünde dokuz yaşında olan Mirza Haydar, ailesiyle beraber öldürüleceği endişesiyle Buhara'da saklanır. Bu sırada babasının rehberi, arkadaşı olan Mevlana Muhammed, Mirza Haydar'ın bakımını üstlenir. Mirza Haydar, Babasının kendisini Mevlana

Muhammed'e emanet edişini ve öldürülmesi için verilen emri Mevlana Muhammed'in sözleriyle *Tarih-i Reşidi*'de anlatır.

“Mirza'yı Horasan'da öldürttüler ve şimdi seni arıyorlar. Senin Amu nehrinde boğulman ve bu şekilde öbür dünyaya gönderilmen emrini aldılar. Eğer seni götüreceğ birini biliyorsan, bir an önce uç... Korku ve keder içimi kapladı, ağlamaya başladım; canımı kurtarmak ümidiyle kaçmak istedim” (Duğlat, 2006: 387).

Mevlana Muhammed, Mirza Haydar'ı Buhara'nın dışında yaşayan bir dostunun evine göndererek burada birkaç gün geçirmesini sağlar. Mirza Haydar, kendisini koruyan Mevlana Muhammed ile birlikte, Haltan ve Kulab'ın dağlık arazisindeki zor bir kaçışın ardından Ceyhun'u geçip Bedaşan'a ulaşır. Kale-i Zafer'de hüküm süren Babür'ün kuzeni Han Mirza, kaçaklarla ilgilenir ve Babür kendilerini Kabil'e çağırıcaya kadar burada bir yıl barınırlar. Daha sonra Mirza Haydar'ı Babür himayesine alır (Akt: Taştekin 2010: 8).

Mirza Haydar, dönemin diğer şehzadeleri gibi eğitilir, dinî ve edebî tahsil görür. Duğlat ailesi içinde ondan başka tarih ve edebiyatla uğraşan kimse yoktur. Güzel sanatlara karşı ilgi duyar, hat sanatında ve resimde ün kazanır. Mirza Haydar'ın eğitimiyle ilgili *Tarih-i Reşidi*'de bir takım bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgilere göre Hafız Miram adlı bir hocadan okuma yazmayı öğrenmiş ve kıraat dersleri almıştır (Duğlat, 2006: 379).

Şeybani Han'dan kaçışının ardından Mirza Haydar, Kabil'e giderek kuzeni Babür'e katılır. Böylece onun askerlik hayatı başlar.

Babür, Safevi ordusundan aldığı büyük destekle, Kunduz, Katlar ve Kuzan'ı ele geçirir. 1510 yılında Şeybani Han, Merv yakınlarında savaşta Şah İsmail tarafından ortadan kaldırılır ve Şah İsmail, Babür'e galibiyet haberini gönderir. Babür, Kabil'i kardeşi Nasır Mirza'ya emanet ederek Maveräünnehr'in başkenti Semerkant'a doğru ilerler (Gülbeden, 1987: 122). Babür'ün gelişi halk tarafından büyük bir sevinçle karşılanır. Safevi desteği olmadan ana yurdunda yeniden iktidara gelemeyeceğini idrak eden Babür, anlaşığı şartlar üzerine Şah İsmail ve on iki imam adına hutbe okutur ve Şah İsmail adına sikke kestirir. (Duğlat, 2006: 40-41). Babür, Mirza Haydar'la beraber Semerkant'ta birkaç ay geçirir. Ancak şii ve sünni çatışması alevlenince Babür'ün Maveräünnehr'i ele geçirmesinden sonra Türkistan'a doğru çekilen Özbekler Babür'e karşı harekete geçerler. Türkistan'da bulunan ve içerisinde Hoca Ahmet Yesevi'nin de mezarının bulunduğu Hazret Cami'sinde Babür'e karşı cihat ilan ederler (Vekayi, 1987: 356). Türkistan'dan ayrılan Özbeklerin bir kısmı Taşkent üzerinden ilerlerken, geriye kalanlar ise Ubeydullah Han'ın idaresi altında Buhara'ya doğru yola koyulurlar (Erskine, 1854: 322). Bunun üzerine Babür, önce Taşkent'e takviye kuvvetler gönderir, sonra Ubeydullah Han'a karşı Buhara üzerine yönelir. Kul Melik denilen yerde Babür ve Özbekler

karşı karşıya gelirler. Savaşı Özbekler kazanır. Babür'ün yanında bulunup onun destekçisi olan Mirza Haydar, Sünnî Özbeklerin aldığı bu galibiyeti sevinçle karşılar (Duğlat, 2006: 433-434). Babür ile fikren ve fiilen aynı çizgiyi takip etmiş olan Mirza Haydar'ın bu şekilde düşünceye sahip olması, Babür'e karşı olan soğukluğun en açık örneklerindendir (Kemaç, 2010: 78).

Savaştan sonra ailesiyle beraber Hisar'a gitmek zorunda kalan Babür, yardım talep etmek amacıyla Şah İsmail'e elçi gönderir. Şah İsmail, Babür'e yardım etmesi için Emir Necm idaresinde 10-12 bin askerlik bir kuvvet gönderir. 1512 yılı sonlarında müttefikler Özbekler üzerine yönelirler. Karşı kalesi ele geçirilir ve kalede bulunan yaklaşık 15 bin kişi öldürülür (Duğlat, 2006: 434-435).

Bir sonraki çarpışma Cacdevan Kalesi'nde gerçekleşecektir ve burası Özbeklerin savunma pozisyonuna geçtikleri mekandır. 12 Kasım 1512'de Özbekler saldırıya geçerler ve kazanırlar. Babür, Hisar'a çekilmek zorunda kalır (Duğlat, 2006: 434-435). Fakar Hisar'da uzun süre kalamaz. Şehirdeki Moğollar ayaklanır. Babür canını zor kurtarır ve Mirza Han'ın bulunduğu Kunduz'a sığınır (Erskine, 1854: 327-328).

23 Ağustos 1514'te Safevilerle Osmanlı İmparatorluğu arasında Çaldıran'da meydana gelen savaşta Osmanlılar kazanır (Saray, 1999: 27). Böylece Babür'ün Safevilerle olan ittifakı sona ermiş olur. Babür, Kabil'e doğru hareket eder ve Mirza Haydar artık ondan ayrılır. Fergana'nın baskenti olan Andican'a amcasının yanına gider.

Mirza Haydar, 1514 yılında on beş yaşında akrabası Sultan Said Han'ın hizmetine girer. Sonra 19 yıl boyunca çeşitli görevlerle genellikle asker olarak hizmet eder. Aynı yıl içinde Özbekler kendilerini toparlarlar ve Fergana'nın başkentini kuşatmaya almak için büyük bir kuvvetle yürürler. Sultan Said Han, komutanlarıyla bir kurultay toplar ve Özbeklerin gücüne karşı durulamayacağı yönünde fikrini belirtir. Sultan Said Han, Andican'dan ayrılır ve o sıralarda Mirza Ebu Bekir'in elinde bulunan Kaşgar'ı almak üzere yola çıkar.

Mirza Ebu Bekir, Mirza Haydar'ın anlattığına göre zalim bir hükümdardı ve Doğu Türkistan'ın neredeyse tamamının hakimiydi. Cihân-nâme'de de Mirza Ebu Bekir'in yaptığı zorbalıklara değinmiştir. Sultan Said Han, 1514'te Kaşgar'ı alırken, Yeni Hisar, Yarkent ve Doğu Türkistan da kısa sürede düşer. Mirza Ebu Bekir öldürülür ve Moğol Hanları hanedanı Doğu Türkistan'a yeniden yerleşir (Duğlat, 2006: 501).

Mirza Haydar'ın faal askeri hayatı, on beş yaşında olmasına rağmen yüksek bir makamda başlar. Uzak yerlere askerî seferlerde önemli komutanlıklar ona emanet edilir. Mirza Haydar, Sultan Said Han'ın Moğolistan'daki Kırgız ve Özbeklere karşı savaşlarında yer alır.

Sultan Said Han, 1529-30 yıllarında Bedahşan'a karşı bir sefere çıkmadan Mirza Haydar'ı öncü kuvvet olarak gönderir. Mirza Haydar Sultan Said Han için Kale-i Zafer'i ele geçirerek önemli bir başarı sağlar. Arkasından Mirza Haydar'ın komutasındaki güçler Sultan Said Han'ın isteğiyle Ladak, Keşmir ve Baltistan (Küçük Tibet) fetihlerini yaparlar. Bu fetihler ona büyük bir güç ve itibar kazandırmıştır.

Sultan Said Han'ın sağlığı bozulmuştur Mirza Haydar'ı Ursang seferi için görevlendirir. Ancak kısa bir süre sonra Sultan Said Han vefat edince yerine oğlu Abdürreşid Sultan olur. Sultan Abdürreşid babasının ölümünden Mirza Haydar'ı ve amcasını sorumlu tutmaktadır. Bu sebeple Mirza Haydar'ın amcasını öldürtür. (Kurban, 1995: 15).

Tarih-i Reşidi'den bu olayın Mirza Haydar'ı derinden yaraladığını öğrenmekteyiz. Hem o hem de öldürülen amcası Sultan Said Han'a sadakatle hizmet emişler, fetihler yapmışlardır. Mirza Haydar ayrıca Sultan Said Han'ın çocuklarının eğitmenliği görevini de üstlenmiştir. (Duğlat, 2006: 566).

Olaylardan korkan Mirza Haydar, Timurlular tarafına kaçar ve 1544'te Keşmir'i fethederek orada devlet kurar (Kurban, 1995: 15).

Keşmir daha önceki zamanlarda, hükümdar ailesinin temsilcileri olanların dışında kimseyi üst yönetici olarak benimsememişti. Otoriteyi işleten yerel önderlerden Nazuk Şah adlı bir şehzade destekleniyordu. Mirza Haydar, onu da kendi himayesi altına alır. Fakat Kaçi Çak adlı birisi, Mirza Haydar'dan ayrılır ve Afgan önderi Şir Şah'ın korumasını ister. Şir Şah ve 2000 kişilik Afgan kuvvetinin istila tehdidi Mirza Haydar'ı harekete geçirir. Üç ay kadar istikrarsız ve gezgin bir hayat yaşadktan sonra 2 Ağustos 1541'de düşmanlarıyla bir savaşa girer ve onları bozguna uğratar. Mirza Haydar, bu zaferle kendisini Keşmir'in efendisi olarak ilan eder.

Mirza Haydar, 1551 Ekiminde yerlilerin bir isyanı sırasında okla vurularak öldürülür. Onun ölümüyle ilgili en ayrıntılı bilgiyi Tarih-i Keşmir verir. Keşmir'de çıkan isyanı bastırmak üzere yola çıkan Haydar Mirza bunda başarılı olamaz. Keşmir halkı ve yeni hükümdar Kara Bahadır Mirza, Mirza Haydar'ın ailesine saygılı davranır, onları bütün malları ile birlikte memleketlerine geri gönderir (Mansure, 2002: 131-133). Böylece Haydar Mirza'nın ölümüyle XIII. yüzyılın ortalarından XVI. yüzyılın ortalarına kadar Altışehir ve Keşmir'de hüküm süren Duğlat soyunun 300 yıllık saltanatı sona erer (Kurban, 1995: 15).

I. 1. 1. ESERLERİ

Mirza Haydar, siyasi ve sosyal bakımdan zor geçen ömrüne rağmen Türk kültürüne iki miras bırakmıştır. İlki Farsça yazılmış *Tarih-i Reşidî*, ikincisi de Çağatayca kaleme alınmış Cihân-nâme mesnevisidir.

I. 1. 2. TARİH-İ REŞİDÎ

Tarih-i Reşidî, bilim adamlarının, özellikle tarihçilerin sıkça başvurdukları ve Orta Asya tarihi için değerli bir eserdir. Farsça kaleme alınan *Tarih-i Reşidî* iki ana bölümden meydana gelmektedir. Eserin önce ikinci, daha sonra birinci kısmı yazılmıştır. Moğollar'ın İslâmiyet'i kabulünde önderlik etmiş bulunan Sultan Abdürreşid'e ithaf edilen eserin birinci bölümünde Tuğluk Timur'un tahta çıkışından (1347) itibaren Çağataylılar zamanında meydana gelen olaylar, Orta Asya'nın çalkantılı durumu, taht kavgaları, savaşlar anlatılmaktadır. Bu bölüm, 1544-45 yıllarında Keşmir'de yazılmış ve Şubat 1546'da Mirza Haydar'ın bu ülkenin hükümdarı olarak atanmasından beş yıl sonra tamamlanmıştır. Eser, kendilerini Çağatayların ana bünyesinden 1321 yılında ayıran Moğol hanlarının tarihi olarak görülebilir ve Moğolların bu kolunun önemli tarihlerinden biridir.

Eserin ikinci bölümü Duğlatlar'ın ve Mirza Haydar'ın başından geçenleri anlatmaktadır.

Yazar bu bölümü, 1541-42'de birinci bölümün yazımına hazırlanmak amacıyla kalem almıştır. Bu kısım onun doğumuyla başlar ve 2 Ağustos 1541'de yapılan bir savaşta ülkenin hakimi haline gelmesini sağlayan ikinci Keşmir istilası ile sona erer.

Eserin ilk Türkçe tercümesi tarihçi, âlim ve tercüman Muhammed Sadık Kaşgarî (1725-1849) tarafından Kaşgar hâkimi Yunus Tecibek ibn İskenderbek ibn Emin Hacı'nın emri üzerine yapılmıştır. Tercüme tam olmasa da Türkçedeki ilk tercüme olma açısından önemlidir. Tercümenin yazma nüshası Moskova'daki Asya Halkları Enstitüsü'nün Doğu Edebiyatları bölümü yazma eserler kütüphanesinde № C569 (590o)'da muhafaza edilmektedir (Muginov, 1962: 38).

Tarih-i Reşidî'nin bir diğer Türkçe tercümesi Muhammed Niyaz Ahund Niyazî tarafından hicrî 1253 (1837-1838) yılında Hoten hâkimi Muhammed Aziz Vang'ın emri ile yapılır. Bu nüsha yukarıda adı geçen yazma eserler kütüphanesinde № D 0192'de muhafaza edilmektedir (Muginov, 1962: 40).

William Erskine, 1854 yılında Londra'da yayınladığı *History of India* (Hindistan Tarihi) adlı incelemesinde ilk defa *Tarih-i Reşidî*'nin bir bölümünü İngilizceye çevirerek eserden büyük ölçüde yararlanmıştı (Erskine: 1854). Eserin önemli bir tarihî kaynak olduğunu ve bir an önce çevrilerek ilim dünyasına tanıtılmasını dile getiren Erskine böylece *Tarih-i Reşidî*'nin daha sonra İngilizceye tam olarak çevrilmesine vesile olmuştur.

Eser, 1895'te Edward Denison Ross tarafından ilk kez İngilizceye eksiksiz olarak çevrilmiştir. (Jemeney, 2014: 3).

Rus bilimadamı V. V. Velyaminov-Zernov (1830-1904), Kazaklar hakkındaki araştırmalarında yazılı belge olarak *Tarih-i Reşidî*'den faydalanmıştır (Zernov: 1864). Alman asıllı Rus bilimadamı V. V. Barthold da (1869-1931) *Orta Asya Türklerinin Tarihi* adlı incelemesinde *Tarih-i Reşidî*'den yararlanmıştır.

Eserin çevrilmesi Sovyetler Birliğinin dağıldığı son döneme denk gelmiştir. 1996'da Özbek araştırmacıları A. Orunbayev, R. P. Calilova, L. M. Epifanova tarafından eser Rusçaya aktarılıp Taşkent'teki Fan Yayınevi'nde yayımlanmıştır. (Jemeney, 2014: 4).

2003'te Kazak bilimadamı İslam Jemeney tarafından Kazakçaya aktarılıp Turan Yayınevi'nde basılmıştır.

Edward Denison Ross'un İngilizce tercümesini Osman Karatay Türkiye Türkçesine çevirmiş, 2006'da Selenge Yayınevi'nden okuyuculara ulaştırmıştır.

Özbekçe tercümesi *Muhammed Haydar Mirza - Tarih-i Reşidî* adıyla V. Rahmanov ve Y. Egemova tarafından Taşkent'teki Yayınevi'nde 2010 yılında yayımlanmıştır.

Hace Muhammed Şerif'in 1837-1838'de Farsçadan Çağatay Türkçesine aktardığı nüsha, Eserin Amanbek Üseyinbeküli Calilov tarafından *Mirza Muhammed Haydar Ayazî – Tarih-i Reşidî* adıyla 2011'de Taşkent Özbekistan Yayınevi'nde basılmıştır.

I. 1. 3. CİHAN-NÂME

Tarih yazarı olarak anılan Mirza Haydar, edebiyat, şiirle de yakında ilgileniyordu. Kuzeni Babür, Vekayi'sinde Mirza Haydar hakkında şöyle yorumlarda bulunur: “Elinden yazı yazmak, resim yapmak, ok, mızrak ve yay kullanmak gibi her şey gelir. Şiir kabiliyeti de vardır. Bana da bir istidası gelmişti. İnşası fena değildi (Babür, 1987: 10-11).

1937'de Zeki Velidi Togan Berlin Kütüphanesi'nde müellifi belli olmayan Cihân-nâme adlı bir esere rastlar. Başta eserin Doğu Türkçesiyle yazıldığına dikkat eden Alman Doğubilimcisi Martin Hartman, Cihân-nâme'yi Ahmet Yesevî'nin hikmetlerinden oluşan koleksiyona dâhil etmiştir. Fakat yazar adı nüshada yazılı olmadığı için müellifin kimliği uzun süre belirlenememiştir. O sıralar eseri inceleyen Zeki Velidi, ihtiva ettiği olaylardan ve müellifin dolaylı olarak kendisinden bahseden cümlelerden hareketle Cihân-nâme'nin Mirza Haydar'a ait olduğunu ortaya koymuştur ve ilim dünyasına tanıtmıştır. (Togan, 1937).

“Mirza Haydar eserinde neden kimliğini belirtmemiştir” sorusunun cevabını Tarih-i Reşidî'de bulabiliriz. Yazar, Tarih-i Reşidî'de sık sık kendini eleştirir ve özellikle edebî alanda yetersizliğini şöyle dile getirir:

“Edebiyattan nasipsizliğimi tastamam kabul ederek, gücümün yettiğinin en iyisini yapmaktan geri durmadım. Eğer eserlerinde bir hata ve gaf yaptılarsa, özür beyan etmek ve af dilemek yazarların adetidir. Fakat ben, (eger hata veya gaf varsa) diyenler gibi özür beyanında bulunmayacağım, çünkü eserimin baştan sona hatalarla dolu olduğunu biliyorum” (Duğlat, 2006: 315).

Kendisini sık sık eleştiren Mirza Haydar, ilk bölümünde girişinin yine edebî yönden yetersizliğini öne sürerek “Konuyu ne kadar düşündüysem, şık ve şatafatlı bir giriş yazmaktaki kabiliyetsizliğimin o kadar farkında oldum” demiştir (Duğlat, 2006: 162).

Bu yorumlardan yola çıkarak Mirza Haydar’ın kendisini edebî bakımdan yetersiz ve kabiliyetsiz gördüğü için Cihân-nâme’de kimliğini belirtmediğini söylemek mümkündür.

Berlin Kütüphanesi’nde bulunan eser 1994’te Münih Üniversitesi okutmanı Lidya Kletsel’in aracılığıyla Kazak bilim adamlarına ulaştırılır. 1981 yılında Kaşgar’da ikinci bir nüshası daha bulunur ve Ahmetbek Kirişbayev tarafından Kazakistan’a getirilir. 1999’da Özbekistan’da Cihân-nâme’nin Berlin nüshasına göre tıpkıbasımı yayımlanır. 2006’da Kazak bilim adamı Əbsattar Hacı Derbisəli, her iki nüshayı göz önünde bulundurarak metni kiril harflerine aktarır ve Kazakçaya çevirir. Fakat okuma kısmında göze batacak ciddi hatalar bulunmaktadır. Əbsattar Hacı Derbisəli sözcükleri Kazak ses sistemine göre ya da Farsça ve Arapça sözcükleri Farsça imla ve seslendirmesine göre okumayı tercih etmiştir. Örneğin Farsça hurrem sözcüğü horrem, Arapça ‘âkıbet sözcüğü *agebat* şeklinde okunmuştur. Bu okuma farklılıklarına örnek verecek olursak;

Derbisəli’nin okudukları:

Doğru okunuşu:

bulğay

bolğay

demas

dimes

naçça

niçe

suzladilar

sözlediler

kurup

körüp

ulturub

öltürüp

atkan

itken

kursatib

körsetip

etar

iter

unup

önüp

uksuk	öksük
falak	felek
sanā	senā
horram	hurrem
vafa	vefā
agebat	‘āqıbet
gorbat	ğurbet

Metinde oldukça fazla olan bu farklı okumalar Çağatay dilinin ses ve şekil bilgisi özellikleri göz önünde bulundurularak yeniden metni ele almayı ve Türkoloji dünyasına kazandırmayı zorunlu hale getirmiştir.

Eserin Berlin nüshası 1328, Kaşgar nüshası ise 1329 beyitten oluşmaktadır (Derbiseli, 2006). Giriş kısmında 14 beytlik Allah’a hamd bölümünün ardından 15-30. beyitleri arasında Hz. Peygamber’e ve dört halifeye övgüler yer almaktadır. 35. Beyitten itibaren Tarih-i Reşidî’nin ikinci bölümünde bulunan yazarın hayat hikayesine kısaca değinilmektedir:

Ḥaber-dār olup bu ḥikāyet işit
Uşol vaqtlar kim bar irdim yigit.

Vilāyetde sākin idim niçe yıl
Mañğa ol vaṭan dik bolup irdi bil (CN 34-36)

Burada “vilāyet” Orta Asya’dır. Orta asırda Türkistan, Taşkent, Semerkand, Buhara, Andican, Fergana gibi şehirleri kapsayan bölgelere “vilāyet” denilirdi (Derbiseli, 2006).

Mirza Haydar bu vilāyetde geçirdiği çocukluğuna, gençliğine özlem duymaktadır. Eş dost, akrabalarıyla bir arada bulunduğunu, meclisterde eğlendiğini, mutlu anlarını dile getirir:

Biz ol dem yigitlik ğurūru bile
Uşol vaqt ‘ayş sürūru bile

Ḥayāl itmes irdük ki ‘ālem nidür
Cihān vaqt kıoymas ni ü ğam nidür

Niçe yıl bu ṭavr anda ‘işret bile
Kıçürdük cihānı ferāgat bile (CN 46-49)

Sonra Kaşgar hakimi Mirza Ebu Bekir’in istilasıyla mutlu hayatının sona erdiğini, herkesin bir bir dağıldığını ifade eder:

Alıp oturup Andicān mülkini

Alay dip hayâli cihân mülkini

Bar irdi velî Kaşğar-sarıdın
Kilip cem' bed-hâ'h her sarıdın

Kiçeler uğurluq yosunu bile
Yürüp kentlerge it üni bile

Müşelmânlar üstige turup talap
Alıp öltürüp erte tağ arçalap

Kişi körse kaçıp kiter irdiler
Baş alıp ayağın iter irdiler

Aba Bekr irdi Kaşğar hâkimi
Ki yoq irdi Rüstemdin anıñg kemi

Anıñg mülkideki il ulus tamâm
Tapıp irdi bend u belâda maqâm

Ölüp bend u zindânda ölgenleri
Qazıq birle dermânde qalğanları

Tutup ba' zılarınğ kulağın kesip
Qulağ u ilig u ayağın kesip

Yine ba' zıların tutup ahtalap
Alıp tutturup mal mülkin talap

Müslimânlar irmiştük esr u harâb
Körüp zâlim ilgide türlü ' azâb

Bolup uşbular bâ' iş-i şehriyâr
Bolup ittifâk u şığâr u kibâr

Revân boldı han Kaşğar mülkige
Kim ol Hayberî bî-haber mülkige

Haber-dâr bolup kilip ol bed-gevher
Çerigin salıp qal' e-i Kaşğar

Yitip han-ı ' âlem alıp qal' asın
Tübetqa kaçıp ol salıp kal' asın

Soñığa tüşüp çerik âhir yitip
Başını alıp kildiler qatl itip

Hoten Kaşğarça alıp han yürüp

‘ Adālet birle taht ūze olturup

Ulus ber-ķarār oldı devrānıda
Kişi ķalmadı bend u zindānıda (CN 55-72)

1513-1514’te cereyan eden Andican olayları, halkın ķektikleri, Mirza Ebu Bekir’in zalimliğini yirmi beyit kadar anlatan Mirza Haydar aslında dōnemin tarihine de ışık tutar. Mirza Ebu Bekir’i öldürten Sultan Said Han, halkın güvenini kazanır, eski düşmanlarıyla barışır ve onları kendi tarafına çekmeye çalışır. Halkın durumu düzelir, ūlkenin sınırı daha da genişler, yıkılan kaleler, binalar yeniden yapılır, cami, medreseler kurulur. Mirza Haydar bunlarla ilgili şöyle der:

Kim ol hāce-i maldār olmağay
Hāzine aᅇga kenc ile tolmağay

Tapuğında min hem bolup řubᅇ-ı řām
Turup ķulluđında kılıp ihtimām

Bolup lūtuf u iᅇsānıdın ser-efrāz
Bolup irdi Maᅇmūd yaᅇᅇliđ Ayaz (CN 73-75)

diyerek Sultan Said’i Gazneli Mahmud’a, kendisini Mahmud’un sadık kōlesi Ayaz’a benzetir. Sultan, Kōle Ayaz’ı taşıdığı asil karakterleri sebebiyle çok sevmiş. İtimadını kazanan Ayaz, sonradan Mahmud’un en güvenilir veziri olmuştur (Derbisōli, 2006).

Tarih-i Reřidī’nin ilk sayfalarında Mirza Haydar, Sultan Said Han ile ilgili şöyle bilgiler verir: “*Han, baba sevgisi ile beni öksüzlüğün verdiği acıdan kurtardı, himayesi altına aldı. Beni öyle seviyordu ki onun kardeşleri ile oğlanlarının çekemezliğine uğradım. Han’ın yanında bulunduğum 24 sene iķerisinde eğitim aldım, iyi ile kōtiyü ayırt etmeyi öğrendim, gamsız, tāsasız hayat geķirdim. Yazı yazmak, resim yapmak, ok, mızrak ve yay kullanmak, řiir yazmak gibi hūnerler öğrenerek arkadaşlarımın önüne geķtim. Bütün bunları bana ūstadım Said Han öğretti*” (Tarih-i Reřidī, 1996).

XVI. asır Orta Asya’nın en çalkantılı dōnemlerinden biriydi. Özbek hanları Babūr’ü Afganistan’a sürerler. Orada huzurlu hayat geķiremeyeceđini hisseden Babūr, Hindistan’a gider, imparatorluğunu kurar. Afganistan’ın kuzeyinde bulunan Bedaᅇřān bölgesi de bu imparatorluğun sınırları iķerisinde kalır. 1529’da Özbek hanları Bedaᅇřān’ı ele geķirmeye çalışırlar. Bu olayları Mirza Haydar Cihān-nāme’nin 79. beyitinden itibaren anlatır:

Ki vāķı bolup andağ eyyām işi
Kiliben Bedaᅇřān sarıdın kişi

Haber birdi bî-ser alıpdur ulus
Buzuqlua k nqlin salıpdur ulus

Ol ilni iliklemese an barıp
Esir  lgsid r faır u arib

Alur ol vilayetni  zbek kilip
Mini il yiberdiler anda bilip

Ki andın  g n yotur  mmidimiz
Yaruqlu bir r k zge uridimiz (CN 79-83)

 zbek hanlarına karı Sultan Said Han, Mirza Haydar ile beraber Bedaan seferine ıkar. Tarih-i Reid 'nin 486-490. sayfalarında da *“Han’ın Bedaan’a olan ikinci seferi, o d nemdeki olayların sebebi”* adlı balık altında Bedaan olayları detaylarıyla anlatılır (Tarih-i Reid , 1996). 1529’da Said Han askerleriyle Bedaan’ın merkezi Kale-i Zafer’i kuatır.

Mirza Haydar k c kl g nde  zbek hanlarından kaarak, kuzeni Bab r’e giderken bir yıla yakın Kale-i Zafer’de kalmıtır. B ylece bir zamanlar canını kurtarmak iin sıındıı ehri yirmi sene sonra g rm  olur. Kale-i Zafer’de ona kapısını aan, sevdii kuzeni Mirza Han artık hayatta deildir. Mirza Haydar ocukluunda birlikte oynadıı, vakit geirdii arkadaşlarını da g remeyince gemiteki g nlerini  z lerek anımsar:

Uul ada kim cem‘-i ab b ile
Y r p oturup irdim esb b ile

Barını tanudum y r p ol zam n
Barısı k z mge k r ndi ‘ ay n

Uul ba u ar  u menzil ki bar
Turuptur yirinde barı ber-ar r

Velil ol cem ‘ atga be-hem idim
Uul c y-i menzilde hem-dem irdim

Biridin eer k rmedim ol zam n
arag lu oldu k z mge cih n

Peri n olup atırım ana z r
Yı yıladım ana imk nı bar

Unut bolan uan fer g otları
Tutatı v c duma andın barı

Elem yüzlenip derd u mâtem bile
Kiçe kündüz oldı işim ğam bile

Niçe küngençe örttenip uşbu hâl
Çiker irdi âzürde cânım melâl

Ne kündüz köngüldin çıkar irdi ğam
Ne kiçe yiter irdi uyku be-hem

Bu yañlıg küyüp örtenip her kiçe
Firâg otı birle yatıp bir kiçe (CN 91-101)

Mirza Haydar böylece 115. beyte kadar geçmişe karşı duyduğu özlemi dile getirir.

115.beyitten sonra eserin temelini oluşturan aşk hikayesi anlatılmaktadır.

Hikayenin Özeti : Şehr-i Sîmîn (Gümüş şehir) ülkesinin hükümdarı Şehsüvar, 200 yıl ömür sürmüştür ve hiç çocuğu olmamıştır. Allah'a dualarından sonra Firuz Şah adlı bir oğlu olur. Mirza Haydar aslında burada kendi hayatından ipuçları vermiştir. Tarih-i Reşidî'de anlattığına göre annesi kendisinden önce doğumda dört defa hayal kırıklığına uğrar, dualarından sonra Mirza Haydar dünyaya gelir (Duğlat, 2006: 327). Firuz Şah, çabucak büyür, delikanlı olur. Bir gün mecliste şarap içerken sarhoş olur, uykuya dalar. Rüyasında güzel bir kıza aşık olur. Uyanınca rüyasını Vezir Selim'in oğlu arkadaşı Firuz Ray'a anlatır. Şehzade acı çekmeye başlar, rüyasındaki güzeli arar durur. Bir gün babasından izin alır, kendini avutmak için ava gider. Avda bir geyiğe rastlar. Geyik şehzadeyi tahrik eder, peşine düşürür. Şehzade geyiği kovalayarak Gülistan-ı İrem adlı bir diyara gelir. Bu diyar, rüyasında gördüğü güzelin ülkesidir. Aşık olduğu kız ise periler ülkesinin prensesi Perizad'dır. Perizad Firuz'a: "Beni üç kere dokunmadan, seslenmeden uyandırırsan seninle evlenirim" diye şart koyar. Firuz Şah masal anlatarak bu şartı yerine getirir ve Perizad ile evlenir. Ferruh Süvar adlı bir oğulları olur. Şehsüvar ölünce Firuz Şah onun yerine tahta geçer. 150 sene mutlu ömür sürdükten sonra Perizad da vefat eder. Perizad'ın cesedini periler alıp götürür ve Gülistan-ı İrem'de kimsenin bilmediği bir yere defnedirler. Eşini kaybeden Firuz Şah, yasa boğulur, gücü kuvveti kesilir, ülkeyi yönetemeyecek hale gelir. Vezir Selim ona devlet işlerinin bırakmasını, tahtını oğlu Ferruh Süvar'a devretmesini söyler. Firuz Şah bunu kabul eder, ülkeyi oğluna bırakır. Sonra teselli bulmak için ava çıkar, avda yine daha önce gördüğü geyikle karşılaşır. Geyik Firuz Şah'ı eşi Perizad'ın gömüldüğü yere götürür ve Şah da orada ölür. Hikaye bu şekilde sona erer.

Hikaye birbirini çok seven iki kişinin aşkını anlatırken olağanüstü olaylarla süslenmektedir. Eserde ideal devlet fikri yer alır. Taht çekişmesi görülmez, savaşlar yapılmaz,

herkes mutludur, bu ülkede entrika ve kıskançlık gibi insan zaafları yer almaz. Sevgi her şeyin üstünde tutulur. Diğer klasik mesnevilerde genellikle görülen sevgilileri ayıran “rakip” bu mesnevide yer almaz. Eserde geyik motifi, peri kızları, konuşan eşyalar gibi alegorik unsurlar hep bu ideal devlet fikrinin tezahürüdür.

Eser Temmuz 1533’te tamamlanmıştır. Eserin müstensihisi Molla Ömer ibn-i Molla Hacı olup eser, 1814’te istinsah edilmiştir.

I. 1. 4. DİL ÖZELLİKLERİ

“Klasik Çağatayca” ile yazılan Cihān-nāme, Çağatay döneminin en eski ürünlerinden biri olup Türkoloji araştırmaları için büyük bir önem taşımaktadır. Eserin dilini kısaca belli başlı ses bilgisi ve şekil bilgisi özellikleri açısından değerlendirdiğimizde başlıca şu özellikler dikkat çekmektedir:

Ses bilgisi açısından:

1. İlk hecede /e/’nin /i/’ye dönüştüğü görülür:
bir- 1/10; *dik* 4/36; *ilig* 6/53; *ir-* 1/10; *kiç-* 5/48; *kil-* 6/68; *sin* 2/20; *yir* 1/5.
2. İlk hecede Klasik Çağataycaya özgü ö < e değişmesine rastlanır:
öksük 8/87 [*< egsük*]; *öy* 23/251 [*< eb*].
3. İki ünlü arasındaki veya kök sonundaki /b/ sesi Çağataycada /v/’ye dönüşür.
av 19/207[*< ab*]; *ivür-* 27/304 [*< ebir-*]; *siv-* 112/1211 [*< seb*].
4. İç seste bulunan /-p-/ sesi /-f-/’ye dönüşür:
yafrağ 4/44 [*< yapurğak*]; *tofrağ* 38/415 [*< toprağ*]; *çaf-* 42/463 [*< çap-*].
5. Eski Türkçede görülen kelime ortasında ve sonunda bulunan /d/ sesi /y/ sesine dönüşür:
ayağ 13/145 [*< adağ*]; *ayır-* 27/298 [*< adır-*]; *biyik* 4/40 [*< bedük*].
6. Birkaç örnekte, son seste /-G-/’nin dudak ünsüzü /v/’ye dönüştüğü görülür:
birev 9/103 [*< biregü*]; *kav-* 23/258 [*< koğ-*].
7. Kelime başındaki aslî /t-/ sesi korunmakla birlikte, yer yer belli başlı kelimelerde d < t değişmesine rastlanır:
dağ 23/252 [*< tağ*]; *di-* 8/84 [*< té-*]; *dik* 4/36 ~ *tik* 93/1014; *dur-* 21/237 ~ *tur-* 16/178.
8. Kelime ortasında ünsüz ikizleşmesi görülür:
iki > *ikki* 39/431, *yeti* > *yetti* 11/118, *yukarı* > *yukkarı* 30/335.
Bol- / Ol- fiilinin karışık kullanılmasına rastlanır:
bol-ğan 3/21 ~ *ol-ğan* 3/17; *bol-up* 1/8 ~ *ol-up* 3; *bol-dı* 3/31 ~ *ol-dı* 7/72.

Şekil bilgisi açısından:

1. Datif eki, /+A/ ~ /+GA/ ~ /+KA/ şekillerinde görülür:

sonġı+ġa 7/70; buzuġluk+ġa 7/80; ġul+ġa 8/84; yol+ġa 8/86; cemā‘at+ga 9/94.

2. İlgi durumu eki +nİġ’dir

atam+nİġ 33/364; ġıġay+nİġ 62/677; özge+nİġ 55/609; kiyik+nİġ 77/835.

3. Belirsiz geçmiş zamane eki /-mİş/’ın yerine İptur – Uptur ekinin yaygın olarak kullanıldığı görülür:

açıl-ıpdur 3/29; ġal-ıpdur 7/80; sal-ıpdur 7/80; ġıl-ıpdur 12/130.

4. Şimdiki zaman eki –adur

tart-adursın 80/867; körün-edür 15/170; tart-adur 47/516; öt-edür 120.

5. Gelecek zamanın /-GAy/, /-GA/ ve /-GU/’lu 3 şekilde kullanılmaktadır

iyle-geymin 94/1024; ġıl-ġaysın 49/545; bol-ġamin 34/379; bol-ġusıdur 40/437.

6. Emir çekiminde farklı emir eklerinin kullanılması görülür:

tile-y 39/429; tut-ay 14/158; di-yin 3/33; tüş-eyin 29/324; aġla-ġıl 33/362; atlanma-ġİġ 19/207; tap-sun 8/85.

7. Yeterlilik fiili al- ve bil- fiilleri ile kurulur:

öle almadım 108/1168; köre almayın 20/226; kıla bilmediler 13/143.

8. Gereklilik, kirek, -mAK kirek ile kurulur:

kör-mek kirek 22/246; it-mek kirek 22/248; körüş-mek kirek 55/610.

I. 1. 5. ESERİN SÖZ VARLIĞI

Eser yaklaşık 1700 kelimelik söz varlığına sahiptir. Kelimelerin %40’ı Arapça, %34’ü Türkçe, %26’sı Farsça, -%1’i Moğolcadır. Arapça kelimelerde görülen fazlalık, ilim ve ibadet dilinin Arapça olmasından kaynaklanmaktadır.

Eserin Türkçe söz varlığından bazı örnekler şunlardır: *açığlan-* “gücenmek, rencide olmak”, *aġtala-* “enemek, hadım etmek”, *aldı* “ön”, *arıġ* “su kanalı, ırmak”, *arġala-* “arkasına almak”, *art-* “yüklemek, sırtına koymak”, *atġula-* “kurşun sıkmak, vurmak”, *atlan-* “ata binmek, sefer çıkmak”, *aylan-* “dönmek, dolaşmak, çevrilmek”, *barġa* “hepsi, tamamı”, *bilerzük* “bilezik”, *biyik* “büyük, yüksek”, *bölek* “başka, ayrı”, *burna* “ilk önce”, *cabduk* “eşya, yük”, *caġ-* “yaġma, bozguna uğratma”, *ġaġın* “şimşek, yıldırım”, *ġamla-* “hızlanmak, acele etmek”, *ġayġal-* “çalkalanmak, sallanmak, harekete gelmek”, *ildamla-* “hızlanmak”, *ıssıġ* “sıcak, hararetli” *irk* “koç”, *izerle-* “izini sürmek”, *ġamġıla-* “kırbaçlamak”, *ġaraġçı* “hırsız, haydut”, *ġarılıġ* “ihtiyarlık”, *ġatıl-* “dokunmak, saldırmak”, *ġayçı-* “makas”, *ġoş-*

“ilave etmek, katmak”, *kozğal*- “kımıldamak, hareket etmek”, *kuram*- “muhtelif boyların mümessillerinden kurulmuş birlik; türlü türlü unsurlardan terekküp eden kalabalık”, *kuvar*- “solmak, sararmak”, *kuyun* “fırtına”, *kökeldaş* “süt kardeş, *köter*- “kaldırmak”, *orna*- “yerleşmek”, *oyğag* “uyanık”, *öç*- “sönmek”, *ön*- “yetişmek, üremek, büyüme”, *örten*- “yanmak”, *sanç*- “saplamak, sokmak”, *sargar*- “sararmak, hasta gibi olmak”, *sarı* “yön, taraf”, *sesken*- “uykudan sıçrayup uyanmak, ürkmek”, *sızgür*- “sızdırmak, eritmek”, *sorguç* “dilenci”, *suç*- “ürkmek, korkmak”, *tanğ*- “bağlamak, sarmak”, *tarkat*- “dağıtmak, göndermek”, *tın*- “sakin olmak”, *tilmür*- “ümid ve hasretle bakmak”, *tişle*- “ısırmak”, *tohta*- “saklamak, bekletmek, ala komak”, *tuğkan* “akraba”, *tüzük* “tertibli, muntazam, yolunda, güzel”, *uçra*- “karşılaşmak, rast gelmek, tesadüf etmek”, *ula*- “bitiştirmek, kavuşturmak, eklemek”, *yağın* “yağış, yağmur”, *yiber*- “göndermek”, *yoğal*- “kaybolmak”, *yügür*- “koşmak” vd.

Yoğunluk açısından bakıldığında, en sık kullanılan kelimeler, Türkçe kelimelerdir. Bununla beraber Arapça ve Farsça kelimelerin Türkçe eklerle kullanıldığı pek çok örneğin bulunması, yazarın Arapça ve Farsçayı Türkçeden ayırmadığını göstermektedir. Türkçe çokluk eki yerine bazen Arapça ve Farsça çokluk şekillerinin kullanıldığı görülür. Türkçe tamlamalara yer verilmekle beraber ciddi derece Farsça terkipler ve birleşik sıfatlar kullanılmıştır. Bazı durumlarda Türkçe ekler yerine Farsça ön-ekler ya da son-ekler tercih edilmiştir. Bir de Arapça veya Farsça edat, zarf ve ünlemlerin sık sık kullanıldığı görülür.

I. 1. 6. YAZIM ÖZELLİKLERİ

Eser, müellifin elinden çıkmış bir nüsha değil, 1814’te Molla Ömer ibn-i Molla Hacı adlı müstensih tarafından kaleme alınmış bir nüshadır. Talik hattına benzer okunaklı bir şekilde yazılan metinde mesneviyi oluşturan dizeler siyah mürekkeple yazılmıştır. Her sayfada yan yana iki dizeden oluşan 12 satır bulunmaktadır. Nüsha genel olarak harekesizdir.

I. 1. 6. 1. Ünlülerin Yazımı

a, e

Kelime başında *elif* (ا) ile yazılır. *a* ünlüsünün düzensiz olarak *medli elif* (ا) ile yazıldığı da görülmektedir:

andın آندین 1/1; *açuk* أجوق 1/3; *ana* انا 71; *ata* انا 5/53; *ağiz* اغيز 42/464; *esenlik* اسنليک 42/460; *ellig* الليک 96; *erte* ارته 6/58; *eski* هاسکی 102/1111.

Kelime ortasında *elif* (ا) ile yazılır.

bolğay بولغای 14/158; *qalmadı* قالمادی 7/72; *satmaqğa* ساتماقغه 62/682; *birmeyin* برماين 42/467; *içmesde* اجماس دا 13/146; *körünedür* کورونادور 15/170.

Kelime sonunda genelde *elif* (ا) bazen de *güzel* (و) ile yazılmaktadır:

*zamānlar*دا زمانلاردا 10/115; *bolsa* بولسه 12/137; *maṅga* منكا 3/33; *özge* اوزكا 23/250; *üze* اوزه 14/151; *sala* سالا 42/476; *yitse* يتسه 1/9; *bile* بيلا 16/176; *niçe* نهجه 4/36.

é ~ i

İlk hecede kullanılan kapalı *é*'nin yazımı *elif+ye* (ای) şeklindedir:

itmek اتماك 20/220; *işik* ايشيك 29/325; *sin* سين 2/20.

ı, i

Kelime başında *elif+ye* (ای) ile yazılmaktadır:

igne ايكنه 40/446; *iber-* ايبار 13/146; *ilig* ايليك 6/63; *ıldız* ايلديز 36/398; *ıssıg* ايسیغ 37/406.

Kelime ortasında ve sonunda (ی) ile yazılır:

atası اتاسی 23/259; *cānnı* جان نی 118/1272; *köṅgli* كونكلی 119/1276; *içindeki* ایچنداکى 12.

o, ö, u, ü

Kelime başında *elif+vav* (و) ile yazılmaktadır:

oğul اوغول 73/795; *öksük* اوکسوک 8/87; *uruğ* اوروغ 4/37; *üzük* اوزوک 46/512.

Kelime ortasında ve sonunda *vav* (و) ile yazılmaktadır:

türlüg تورلوك 52/577; *uyku* اویقو 53/585; *bildürür* بیلدورور 113/1225; *kalur* قیلور 11/123.

I. 1. 6. 2. Ünsüzlerin Yazımı

ç

Farsça ve Türkçe kelimelerde bulunan *ç* ünsüzü için cim (ج) kullanılır:

neçük نجوک 18/198; *çığay* چغاي 61/675; *çerig* چرك 6/68; *çaķın* چاقین 51/560.

ṅ

Nazal *ṅ* genellikle (نك) şeklinde yazılır:

anıṅ انینك 1/3; *köṅül* كونكل 1/8; *saṅga* سنكا 3/32; *soṅıgıg* سونکیغه 7/70.

p

Zarf fiil eki *-p* her zaman *be* (ب) ile yazılır:

alıp آلیب 60/660; *otlurup* اولتوروب 4/40; *barıp* باریب 10/106; *salıp* سالیب 5/50.

s

Türkçe kelimelerde *s* ünsüzü için sadece *sin* (س) kullanılır:

barsa بارسا 11/126; *sordılar* سوردی لار 72/791; *saçrat-* ساجراتیب 25/280; *saķal* سقال 78/851; *sarğar-* سارغار 19/208.

t

Türkçe kelimelerde *t* ünsüzü için *te* (ت) kullanılır. İstisna olarak eşsesli *at* (binek hayvanı) ve *at* (isim, ad) kelimelerinin yazımında ayırt etmek amacıyla *at* (binek hayvanı) *ti* (ط) ile yazılır:

aṭ آط 29/320; *at* آت 33/364; *taḳı* تقى 58/645; *tülki* تولكى 12/136; *toy* توى 74/804.

I. 1. 6. 3. Eklerin Yazımı

Eklerin kelimelere bazen bitişik bazen ayrı bir şekilde, karışık olarak yazıldığı ve bu karışık yazımın belli bir kural çerçevesinde geliştirilmediği anlaşılmaktadır. Bunlar çokluk eki *+lAr*; hal ekleri *+niṅ*, *+nI*, *+KA / +GA*, *+dA*, *dIn* olarak görünmektedir.

bularniṅ بولارنىڭ 1/10; *ṣāhniṅ* شاه نىڭ 15; *cihānnı* جهان نى 5/48; *Tübetqa* توبت قه 6/69; *içmekke* اجماك كا 4/41; *esbābga* اسباب غه 4/45; *kentlerge* كنتلار كا 5/57; *şıfatda* صفت دا 1/9; *ehlide* اهلى دا 1/4; *köṅüldin* كونكل دىن 1/8; *yıldın* يل دىن 8/87.

I. 1. 6. 4. Kelimelerin Birleşik Yazımı

Bazı kelimelerin bitişik yazıldığı görülmekle beraber *dik*, *kim* edatlarının öndeki kelimeye bitiştirilmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır:

hem ol > hemul همول 12/130; *ki ey > key* كى 102/1121; *ni it > n'it-* نىتاي 54/596;
ni iyle- > n'iyle- نىلاى 118/1271; *ne kim* نكم 1/1; *min dik* منىك 2/20; *neçük kim* نچوككىم 5/54; *munıṅ dik* مونىك دىك 28/305.

ESERİN DİL İNCELEMESİ

II. Ses Bilgisi Özellikleri

II. 1. Ünlüler

Metinde Türkçe kelimelerde kullanılan ünlüler şunlardır: /a/, /e/, /ı/, /i/, /o/, /ö/, /u/, /ü/

II. 1. 1. Ünlü Uyumu

II. 1. 1. 1. Kalınlık-İncelik Uyumu

Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin kalın ünlülü eklerle bitmesi Çağataycanın önemli özelliklerinden biridir. (Karaağaç, 1997). Yabancı kelimelere getirilen bazı Türkçe eklerin eklendikleri kelimenin son hecesindeki ünlünün kalınlık-incecik uyumuna uymadığı gözlenmiştir:

âferin+ğa 1/1; kemâli+ğa 1/9; ehli+ğa 2/15; zamirîng+ğa 3/31; derdi+ğa 10/110; tevekkül+ğa 14/161; evvel+ğı 15/169; hizmetin+ğa 18/204; dilber+ğa 21/238; kâmi+ğa 22/239; fehmi+ğa 22/245; vezir+ğa 23; ciger-bendi+ğa 26/284; kemendi+ğa 28/307; dervâze+ğa 29/325; taze+ğa 29/325; hüsni+ğa 30/338; şehzâde+ğa, bâde+ğa 32/357; hayâli+ğa 35/387; bendim+ğa 38/424; hikâyet+ğa 40; ser-güzeştîng+ğa 49/544; zâhid+ğa 54/593; cemâli+ğa 54/599; çeh+ğa 55/611; hâli+ğa 57/628; helâli+ğa 67/732; ahvâli+ğa 69/763; kelâmîng+ğa, hadîşîng+ğa 71/780; ten+ğa 71/782; melik-zâde+ğa 74/806; kufli+ğa 74/806; kaçre'i+ğa 74/811; tübi+ğe 74/812; dîde+ğa 80/865; guşse+ğa 80/868; menzîli+ğa 83/900; Selim+ğa 83; hâremi+ğa 85/925; âdem+ğa 91/987; simin+ğa 92/1001; közleri+ğa 92/1002; hayli+ğa 101/1102; 'özri+ğa 104/1133; zerrin+ğa 105/1141; nâzenin+ğa 106; şeh+ğa 106/1148; irem+ğa 114; dü+ğa 115/1241; Kur'ânîng+e, fermânîng+e 45/494, derd+lig 96/1040.

II. 1. 1. 2. Düzlük –Yuvarlaklık Uyumu

Metinde düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymayan kelimeler de mevcuttur.

yaruğ 8/83; karañgu 9/95; açuk 1/3; kamuğ 12/134; altun 43/478; incü 83/903; altunçı 44/492.

II. 1. 1. 2. 1. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumuna Uymayan Ekler

+nİng Genetif Eki: mu+nîng 13/139; Rüm+nîng 13/141; Firüz+nîng 21/234; şüh+nîng 73/801; ulus+nîng 85/924; 'ömrüm+nîng 94/1021.

+nI Akkuzatif Eki: mu+nı 17/193; vücüd+um+nı 20/223; ulus+nı 24/263; olar+nı 24/266; şüh+nı 35/386; 'ömr+nı 13/139; öz+nı 13/146; köngül+nı 22/244.

+dIn *Ayrılma Eki*: ulus+dın 1/2; kol+dın 13/150; uyku+dın 14/155; bulut+dın 41/452; utru+dın 46/506; hulkunġ+dın 95/1034; kōngül+din 1/8; közüm+din 10/109; kün+din 15/166; söz+din 46/513; yüzüm+din 52/570.

+I, +sI *Teklik 3. Şahıs İyelik Eki*: tapuġ+ı+nda 5/54; kul+ı 5/54; yamġur+ı 78/850; ot+ı 79/855; hoşluġ+ı 93/1016; köz+i 3/26; bülbül+i 5/54; ün+i 5/57; öy+i+ni 23/251; hük+m+i 33/367; yüz+i 34/374; ˆömr+i 41/447; çöp+i 43/462; tüp+i 51/559; tün+i 51/561; uyku+sı 35; havlu+sı 54/598; ülgü+si+dür 7/81; kök+si 78/854.

-dI *Belirli Geçmiş Zaman Ekleri*: bol-dı 3/31 ~ ol-dı 41/454; tur-dı 12/135; ur-dı 28/307; otur-dı 35/385; tapşur-dı 39/432; koy-dı 42/461; yaru-dı 46/505; buyur-dı 52/573; tol-dı 62/681; sor-dı 72/79; körün-di 8/92; yür-di 12/135; kör-di 13/147; sür-di 28/307; yügür-di 30/332; tüşür-di 39/426; küy-di 119/1277; tut-tı 20/223; kop-tı 42/468; yut-tı 77/842; ög-ti 13/141; öt-ti 20/223; tüş-ti 55/604.

-mIş *Belirsiz Geçmiş Zaman Ekleri*: vākıˆ a bol-mış 21/228; cihān öt-miş 4/34.

+sIz *İsimden İsim Yapım Eki*: oġul+sız 11/121; yitkü+siz, itkü+siz 28/316.

-Ur *Geniş Zaman Eki*: kıl-ur 11/123; sal-ur 20/227; bar-ur 36/403; ayt-ur 46/513; yat-ur 68/744; açıl-ur 86/937; ir-ür 1/10, bir-ür 1/10; ilt-ür 23/260; kil-ür 37/409; körset-ür 51/558; ötker-ür 64/700; bil-ür 73/797; örten-ür 87/949.

-GU *Gelecek Zaman Eki*: kıl-ġu 26/292.

-sUn *Emir Teklik 3. Şahıs Ekleri*: tap-sun 8/85; açıl-sun 24/264; yığıl-sun 25/273; kalma-sun 26/289; al-sun 59/656; kuvan-sun 61/673; yatma-sun 68/748; at-sun 71/781; salma-sun 105/1135; ayt-sun 105/1141; çık-sun 113/1224; ötkerme-sün 26; it-sün 5/52; bil-sün 26/290; çik-mesün 47/520; itme-sün, körsetme-sün 89/974; kil-sün 103; körme-sün 105/1135; yit-sün 105/1141.

-kūnça /- güçe *Zarf Fiil Ekleri*: at-kūnça 41/456; kil-güçe 60/663.

+mur *Fiilden İsim Yapım Eki*: yamġur (yaġ+mur) 51/560.

Fiilden Fiil Yapım Ekleri:

-ür-: keç-ür 5/48.

-dUr-, -tUr-: yan-dur- 11/126; kıl-dur- 22/245; al-dur- 60/660; at-tur- 42/459; saylat-tur- 62/682; haydat-tur- 62/682; bil-dür- 22/245; kiy-dür- 43/472; kitür- < kel-tür 18/204; it-tür- 3/23; yüklet-tür 39/426.

-GUr-, -kür-: sız-ġur- 63/691; körset+ġür- 20/224; ti-ġür- 35/387; yit-kür- 39/431.

-mU *Soru Ekleri*: bolġay mu 48/536 ~ olġay mu 70/773; bar mudur 16/173; boldı mu 60; yıķıldı mu 77/843; kıldı mu 78/844; attı mu 77/841; yuttı mu 77/842; kıldı mu 77/843; tapılġay mu, diy alġay mu 102/1106; mundaġ mudur 107/1160; selāmet müdür 3/28; hoş kildi

mü 60/665; körmes mü 73/798; alıp kitti mü 77/841; tüşti mü 77/842; tirik mü 86/941; büter mü 103/1119; irdinġ mü 115/1235; irmes mü 120.

II. 1. 2. Ünlü Değişiklikleri

II. 1. 2. 1. Darlaşma

Eski Türkçede kök hece /e/ Çağatayca'da tamamen /i/ olarak görünür (Eckmann, 1996).

e > i (ilk hecede)

bir- 1/10 [< *bér-* EDPT 354]: krş. *ber-* ET (*ber-* KTB 2 ~ *bir-* BKK 1); *bér-* DLT (1/134-22); NF (18-11).

di- 8/84 [< *té-* EDPT 433]: krş. *ti-* ET (KTD 9); *té-* DLT (I/74-2); NF (26-5).

dik 4/36 [< *teg* EDPT 475]: krş. *teg* ET (BKD 11); DLT *tek* (I/354-18); *tég* NF (7-5).

ilig 6/53 [< *elig* EDPT 140]: krş. *elig* ET (KTD 32); DLT (I/72-14); *élig* NF (29-6).

ir- 1/10 [< *er-* EDPT 193]: krş. *er-* ET (KTG 9); *er-* DLT (I/24-26); *er-* NF (36-11).

kiç- 5/48 [< *keç-* EDPT 693]: krş. *keç-* ET (BKD 30); *keç-* DLT (I/80-22); *keç-* NF (8-9).

kiçe 9/100 [< *kéçe* EDPT 694]: krş. *kéçe* DLT (III/219-11); *kéçe* NF (17-10).

kil- 6/68 [< *kel-* EDPT 715]: krş. *kel-* ET (KTD 28); *kel-* DLT (I/26-12); *kel-* NF (4-12).

kirek 22/246 [< *kergek-* EDPT 742]: krş. *kergek* ET (KTD 4); *kerek* DLT (I/126-3); NF (16-8).

kit- 6/59 [< *két-* EDPT 701]: krş. *ket-* DTS 303; *kit-* DLT (II/296-4); *két-* NF (29-7).

min 2/20 [< *ben* EDPT 346]: krş. *men* ET (KTG 11); DLT (*men* I/25-8 ~ *min* I/60-4); NF (14-5).

ni 14/157 [< *ne* EDPT 774]: krş. *ne* ET (KTD 9); *ne* DLT (I/53-15); *ne* NF (28-15).

niçe 4/36 [< *neçe* EDPT 775]: krş. *nençe* ET (BKK 9); *neçe* DLT (I/49-213); *neçe* NF (65-15).

sin 2/20 [< *sen* EDTP 831]: krş. *sen* ET (KTG 8); *sen* DLT (I/43-6); *sen* NF (9-1).

yi- 3/27 [< *yé* EDPT 869]: krş. *ye-* DTS 252; *yé-* DLT (I/318-14); *ye-* NF (431-3).

yir 1/5 [< *yer* EDPT 954]: krş. *yer* ET (KTD 1); *yér* DLT (I/33-6); *yer* NF (38-7).

II. 1. 2. 2. Yuvarlaklaşma

Dudak ünlülerinin tesiriyle tek tük dudaklaşma olayları görülmektedir (Eckmann, 1996).

e- > ö-

öksük 8/87 [< *egsük* EDPT 116]: krş. *ägsük* ET (Kzl. Ç. II-5); *eksük* DLT (I/105-13); *eksük* NF (136-9).

öy 23/251 [< *ev* EDPT 3]: krş. *eb* ET (KTK 8); *ew* DLT (II/99-23); *ew* NF (19-12).

-i > -u-

unut- 9/97 [< *unit-* EDPT 179]: krş. *unit-* ~ *unut-* DLT (I/215-20~I/215-10); *unit-* ~ *unut-* NF (201-12~376-9).

II. 1. 2. 3. Düzleşme

-o- > -a-

kav- 23/258 [< *koğ-* EDPT 580]: krş. *kow-* DLT (II/16-5); *ķav-* NF (334-11).

-u > -a

tola 50/547 [< *tolu* EDPT 491]: krş. *tolu* DLT (III/232-27).

-ü- > -e-

köter- 93/1007 [< *kötür-* EDPT 706]: krş. *kötür-* ET (KTD 11), *kötür-* DLT (II/75-5); *köter-* ~ *kötür-* NF (12-11 ~ 30-4).

II. 1. 2. 4. Ünlü Düşmesi

Ünsüzle biten bazı kelimelerde ek aldıktan sonra orta hece ünlüsünün düşmesi Çağatayca sık karşılaşılan bir ses olayıdır.

oğıl (oğlığa 2/12; oğlını 92/1006; oğıldın 15/168; oğlı 25/282).

bağır (bağrı 3/28; bağırımı 107/1166).

boyun (boynığa 47/526).

ilîg (ilgide 6/65; ilgini 31/345; ilgidin32/354; ilkige 42/463).

ķoyun (ķoynumda 39/436; koynığa 56/615).

köngül (könglin 7/80; könglüngüzdin 10/113; könglidin 14/161; köngli 16/173; köngülni 22/244).

orun (ornıda 11/126; ornumda 86/932).

sarığ (sarğarıp 19/208).

II. 1. 2. 5. Hece Birleşmesi

hem ol > hemul 12/130, 26/292; 39/430.

ki ey > key 102/1121.

ni it > n'it- 54/596.

ni iyle- > n'iyle- 118/1271.

II. 2. Ünsüzler

Metinde Türkçe kelimelerde kullanılan ünsüzler şunlardır: /b/, /ç/, /d/, /f/, /g/, /ğ/, /h/, /ħ/, /k/, /k̄/, /l/, /m/, /n/, /p/, /r/, /s/, /ş/, /t/, /t̄/, /v/, /w/, /y/, /z/

Ünsüzlerle ilgili olarak belli bir kural oluşturmak üzere, metinde tespit edilen ses olayları şunlardır:

II. 2. 1. Ünsüz Değişmeleri

Kelime başında /b/, genellikle korunmuştur: *bağır, bar, barça, bir-, bol-, buz-*. Bu ses, /n/ ve /ng/ gibi nazal ünsüzden önce bazı kelimelerde /m/ye dönüşür.

b- > m-:

min 2/20 [< *ben* EDPT 346]: krş. *men* ET (BKD 20); *men~min* DLT (II/4-23~I/60-4); *men* NF (2-7).

muna 8/85; *muniṅ* 13/139; *muni* 14/158 ~ *buni* 22/240; *mundın* 15/163; *munça* 22/248.

-b-, -b > -v-, -v

Eski Türkçenin iki ünlü arasındaki veya kök sonundaki /b/ sesi Çağataycada /v/ye dönüşür.

av 19/207 [< *av* EDPT 3]: krş. *ab* OT (KÇ B 9); *aw* DLT (I/287-3); *aw* NF (155-12).

ivür- 27/304 [< *evir-* EDPT 14]: krş. *ebir-* ET (BKD 25); *ewür-* DLT (I/178-21); *ewür-* NF (13-6); *evür-* KE (81v13).

siv- 112/1211 [< *sev-* EDPT 784]: krş. *seb-* ET (BKD 2); *sew-* DLT (II/1521); *sew-* ~ *sev-* NF (160-3 ~ 8-11).

-p- > -f-

Kelime içindeki /p/ > /f/- değişmesi Çağataycanın karakteristik özelliklerindedir.

yafrağ 4/44 [< *yapurğak* EDPT 879]: krş. *yapurğak* DLT (III/51-8); *yaprağ* ~ *yapurğak* NF (43-14 ~ 57-3).

tofrağ 38/415 ~ *tofrağ* 52/569 [< *toprağ* EDPT 443]: krş. *toprağ* DLT (II/305-23), *toprağ* NF (11-13).

çaf- 42/463 [< *çap-* EDPT 394]: krş. *çap-* DTS 139; *çap-* DLT (II/3-16); *çap-* NF (49-11)

-d-, -d > -y-, -y

Eski Türkçede görülen kelime ortasında ve sonunda bulunan /d/ sesi /y/ sesine dönüşmüştür.

ayağ 13/145 ~ *ayağ* 4/44 [< *adağ* EDPT 45]: krş. *adağ* ET (KTK 7); *adağ* DLT (II/131-26); *adağ* NF (60-10); *ayağ* KE (169v8).

ayır- 27/298 [< *adır-* EDPT 66]: krş. *adır-* DLT (III/228-14); *adır-* NF (14-2); *ayır-* KE (3r17).

biyik 4/40 [< *bedük* EDPT 302]: krş. *bädük* OT (O 6); *bedük* DLT (I/94-3); *bedük* NF (128-3).

boy 100/1088 [< *bod* EDPT 297]: *bod* DLT (I/412-21); *bod* NF (65-11).

ķaygu 104/1134 [< *ķadģu* EDPT 598]; *ķadģu* DLT (III/295-8); *ķayģi* NF (395-15).

kiy- 110/1194 [< *ked-* EDPT 700]: krş: *ked-* ET (KTD 33); *ked-* DLT (II/296-2); *ked-* ~ *key-* NF (440-5 ~ 37-7).

kiyin 12/131 [< *keğin* EDPT 704] *kiğin* DLT (I/200-18); *keğin* NF (29-17).

uyu- 56/619 [< *udı-* EDPT 42]: krş: *udı-* ET (KTD 27); *udı-* DLT (III/259-25); *udı-* ~ *uyı-* ~ *uyu-* (167-14).

-ġ-, -ġ > -v-, -v

Birkaç örnekte, son seste /-G-/nin dudak ünsüzü /v/ye dönüştüğü görülür:

kav- 23/258 [< *ķoġ-* EDPT 580]: krş. *ķow-* (DLT); *ķav-* NF (334-11).

birev 9/103 < *bireģü* KB (343).

-ġ > -ķ-, -ġ ~ -ķ

Çaġataycada kelime sonundaki /ġ/ sesi ötümsüz karşılığı /ķ/’ya dönüştüğü görülmekle birlikte ikili karışık yazımlar da bulunmaktadır.

andaġ 7/79 ~ *andaķ* 8/82; *mundaġ* 19/213 ~ *mundaķ* 10/107; *ayaġ* 4/44 ~ *ayaķ* 25/281; *tofraġ* 38/415 ~ *tofraķ* 52/569;

-ķ- > -ġ-

daġı 23/252 [< *taķı* EDPT 466]: krş. *taķı* ET (KTG 13); *taķı* DLT (I/274-17 ~ *daķı* II/195-27); NF (3-10).

-ķ- > -ķ-

aķtar- 43/478 [< *aķtar-* EDPT 82]: krş. *aġtar-* ~ *aķtar-* DLT (II/74-14 ~ I/219-12); *aķtar-* NF (115-9),

aķşam 35/384 < T+Ar. *aķ+şām*

-ňġ-> -ġ-

yalġuz 65/718 [< *yalňġus* EDPT 930]: krş. *yalňġus* ET (Çaa-Höl IV-I); *yalňġus* DLT (II/133-16); *yalňġuz* KB (395); *yaňġluz* ~ *yalġuz* NF (129-15, 51-6).

t- > d-

Ön seste aslî /t-/ sesinin korunduğu görülür. /t-/li örnekler bulunmakla birlikte *dik* ~ *tik*, *turur* ~ *durur* gibi belli başlı kelimelerde görülen ikili kullanımlar mevcuttur:

daġı 23/252 [< *taķı* EDPT 466]: krş. *taķı* ET (KTG 13); *taķı* DLT (II/110-4); *taķı* NF (27-4),

di- 8/84 [< *té-* EDPT 433]: krş. *ti-* ET (KTD 9); *té-* DLT (I/74-2); *te-* NF (26-5).

dik 4/36 ~ *tik* 93/1014 [< *teg* EDPT 475]: krş. *teg* ET (BKD 11); *tek* DLT (I/354-18); *tég* NF (7-5).

dur- 21/237 ~ *tur-* 16/178 [< *tur-* EDPT 530]: *tur-* DLT(I/334-12); *tur-* NF (80-17).

II. 2. 2. Ünsüz İkizleşmesi

iki > *ikki* 39/431.

yeti > *yetti* 11/118.

yukarı > *yukkarı* 30/335.

ıslığ > *ıssıg* 37/406;

II. 2. 3. Ünsüz Düşmesi

b- > Ø

bol- ~ *ol-*: *bol-ğan* 3/21 ~ *ol-ğan* 3/17; *bol-up* 1/8 ~ *ol-up* 3; *bol-dı* 3/31 ~ *ol-dı* 7/72; *bol-sa* 2/14 ~ *ol-sa* 5/54;

bile 3/33 ~ *ile* 8/91.

-l- ~ Ø

İç seste /-t-/den önce gelen /-l-/ ünsüzünün düşürüldüğü ve korunduğu örnekler beraber bulunmaktadır.

kiltür- 26 ~ *kitür-* 18/204.

-r- > Ø

İç seste /-r-/ ünsüzünün düşürüldüğü ve korunduğu örnekler beraber bulunmaktadır:

birle 2/13 ~ *bile* 4/37.

ir- fiili vezin gereği *i-* şekliyle beraber kullanılır.

ir-di 3/15 ~ *id-i* 2/13; *ir-mes* 3/21 ~ *i-mes* 10/106; *ir-miş* 10/110 ~ *i-miş* 20/222; *ir-se* 24/271.

üzre 14/151 ~ *üze* 86/930;

-g-, -k- > Ø

Birkaç örnekte iç seste ve ek bünyesinde son seste /-G-/ ünsüzünün düşürüldüğü görülmektedir.

kirek 22/246 [< *kergek* EDPT 742]: krş. *kergek* ET (KTK 10); *kerek* DLT (I/163-19); NF (4-6).

kulag 6/63 [< *kulkağ* EDPT 621]: krş. *kulkağ* ET (BKK 11); *kulkağ* ~ *kulağ* DLT (I/383-17 ~ III/253-5); *kulağ* NF (9-6).

türlü 6/65 [*türlüg*< EDPT 546]: *türlüg* DLT (I/296-7); *türlüg* NF (61-12).

II. 2. 4. Ünsüz Yer Değiştirmesi

Kelime içinde yan yana bulunan iki ünsüzün yer değiştirdiği örnekler vardır:

öğren- > örğen- 12/135.

yağmur > yamğur 51/560.

II. 2. 5. Zamir n'sinin Durumu

Eserde zamir n'si isim çekimlerinde değişik şekillerde kullanılmıştır.

III. teklik ve çokluk şahıs iyelik ekleri ile +ğā, +ge yönelme hali eki arasına genellikle *zamir n'si* gelmez: oğlığa 2/12; soñğığa 7/70; ciger-bendiğa 26/284; anasığa 72/787.

Teklik ve çokluk III. şahıs iyelik ekleri ile bulunma ve ayrılma hali ekleri arasına genellikle *zamir n'si* gelmez: devrānıda 7/72; ornıda 11/126; oğlıda 34/376; yüzide 2/18; ihsānıdın 7/75; ucıdın 37/409 kırıdın 102/1110; ignidin 96/1044.

Fakat *zamir n'si* almış örneklerde de bulunmaktadır: tapuğında 5/54; kulluğında 7/74; yirinde 8/93; üstinde 11/128. içinde 17/191.

III. Şekil Bilgisi Özellikleri

III. 1. Yapım Ekleri

III. 1. 1. İsimden İsim Yapım Ekleri

Metinde kullanılan isimden isim yapan yapım ekleri şunlardır:

+A: üz+e “üstte, yukarıda” 32/355, keç+e 41/465.

+An: oğ(u)l+an 41/447.

+Av: bir+ev 9/103, ik(i)+ev64/708.

+AvlAn: ik(i)+evlen 32/355.

+çA: ança < ol+ça 9/96; bar+ça 12/135; ne+çe 4/36.

+çI: tapuğ+çı 12/138; yığaç+çı 38/421; altun+çı 44/492; karaq+çı 68/744.

+dam: ıldam < yıldıam “hızlı” 28/312.

+dUz: kün+düz 9/98.

+ğā, +ke: baş+ğa 67/734, öz+ge 23/250.

+ğaç, +kaç: yı+ğaç 38/421.

+II: kız+ıl 123.

+IIG, +IUG: kul+lıg 3 ~ kul+luğ 80/873; şafā+lıg 4/39; yañg+lıg 8/88; oğulsız+lık 11/121; ay+lık 25/275; kұram+lık 25/280; tohtamağ+lık 28/315; yığaççı+lık 38/421; mihrībān+lıg 31/348; karı+lıg 37/409; küstāh+lıg 64/701; perīşān+lık 70/769; tapılmağ+lıg 78/847; şabr+lık 82/888; muhtac+lık 83/907; pādīşāh+lıg 86/933; turmağ+lık 90/978; bī-vefā+lıg 92/997; şād+lık 93/1007; dil-āzār+lıg 95/1036; zamān+lıg 100/1092; vefāsız+lıg 102/1103; gedā+lıg 102/1105; şāh+lık 105/1138; sultān+lıg, vīrān+lıg 113/1219; yapığ+lık,

koparığ+lık 114; çāğ+lık 122/1308; yigit+lik 5/46; çehre+lik 18/201; heves+lig 24/263; tiri+lik 24/271 ~ tirig+lik 79/863; esen+lik 42/460; özge+lik 72/785; mübârek+lik 73/800; ümid+lik 87/949; perâkende+lik 111/1205; çerğe+lik 114/1229; uğur+luğ 5/57; buzuğ+luğ 7/80; yaruğ+luğ 8/83; qarañgu+luğ 9/95; uyqusuz+luğ 9/104; ot+luğ 31/343; hoş+luğ 64/707; tür+lük 13/140; yüz+lüg 18/199; çabük+lük 25; kün+lük 45/495; körgü+lük 86/941; küç+lük 104/1132.

+rAK: yahşı+rağ 42/464; burna+rağ 8/85, pāk+rak, çālāk-rak 25/283.

+sIz : cān+sız 1/5; vefā+sız 2/14; uyqu+suz 9/104; oğul+sız 11/121; an+sız 24/271; < [ol+sız]; bular+sız 79/861; şabr+sız 82/891; küç+sız 111/1196.

III. 1. 2. İsimden Fiil Yapım Ekleri

Metinde kullanılan isimden fiil yapan yapım ekleri şunlardır:

+A-: oy(u)n+a- 4/43; at+a- 12/131; or(u)n+a- 94/1023; yaş+a- 100/1091.

+I- / +U-: yar+u- 62/677.

+IA-: hoş+la- 4/41; arqa+la- 6/58; yığ+la- 9/96; añg+la- 10/111; kuş+la-, av+la- 12/136; at+la- 22/243; atqu+la 22; qamçı+la- 28/311; ıldam+la- 28/312; çam+la- 28/312; uyuk(uyku)+la 42/462; bağ+la 45/494; açığ+la- 56/622; toy+la- 75; fermān+la- 90/975; yok+la- 92; baş+la- 97/1061; ört+te < [ört+le-] 9/99; söz+le-, köz+le- 13/142; yüz+le- 9/98; çerğe+le- 26/289; tiş+le- 29/318; yük+le- 39/426; irte+le- 42/460; icāzet+le- 91/990.

+Ar-, +r-: sar(i)ğ+ar 31/344; qara-r 51/561.

+DA-: hay+da- (< hay “eyzan, bağışma, gürültü) 62/686; iste- (< iz+te- “arzu etmek, istemek” 66/728.

III. 1. 3. Fiilden İsim Yapım Ekleri

Metinde kullanılan fiilden isim yapan yapım ekleri şunlardır:

-A: ar-a “arasında” 3/29, yan-a “yine, tekrar” 8/87.

-Aş: kuyaş “güneş” 49/539.

-Ka: tut-ğa 26.

-k / -k, -ak, -Uk: yap-ığ 114; kopar-ığ 114; ıssı+ğ 36/407; tiri+g 26/290; öksü-k 8/87; aç-uk 1/3; böl-ek 4/37; qon-ağ 27/293; tap-uğ 5/54; buz-uğ 7/80; kuru+k 118/1273; tüz-ük 4/38; öl-ük 86/941.

-ku, -gü: at-ku 22; uy(u)+ku 35; sor+gu 111/1196.

-kun: sat-kun 63/690.

-guç: sor-guç 111/1196.

-gur: tuğmağur “doğmayan” 54/597.

-im: öl-üm 103/1115;

-mur: yamğur (yağmur) 51/560.

III. 1. 4. Fiilden Fiil Yapım Ekleri

Metinde kullanılan fiilden fiil yapan yapım ekleri şunlardır:

-ar-, -Ur-: çık-ar- 43/471; kop-ar- 114; uç-ur- 38/415; kiç-ür- 5/48; öç-ür- 11/126; tüş-ür- 39/426.

-dUr-, -tUr-: yan-dur- 11/126; kıl-dur 22/245; al-dur- 60/660; haydat-tur- 62/682; bildir 22/245; kiy-dür- 43/472; köy-dür- 63/694; tut-tur- 6/64; at-tur- 42/459; ki-tür- 18/204 ~ kil-tür- 26; yürüt-tür- 26/288; yüklet-tür- 39/426; öl-tür- 68/744; it-tür- 77/833.

-GUr-, -kür-: sız-gur- 63/691; körset-gür- 20/224; yit-kür- 39/431; ti-gür- 96/1042.

-GUz: kör-güz- 55/608; oltur-guz- 113.

-ker-: öt-ker- 26.

-I-, -II-, -Ul-: kozğa-I- 10/107; çayka-I- 110/1195; aç-ıl- 2/18; yıķ-ıl- 14/154; yığ-ıl- 25/276; kat-ıl- 56/617; sanç-ıl- 63/688; yaķ-ıl- 63/691; as-ıl- 63/693; saç-ıl- 74/806; tap-ıl- 78/847; aķ-ıl 87/951; yar-ıl 99/1082; ay(i)r-ıl 99/1082; yeñg-ıl- 57/634; yit-ıl- 75/819; çek-ıl- 96/1043; tiz-ıl- 122/1309; yum-ul- 9/102; tuğ-ul- 12, ur-ul- 21/230; tut-ul- 28/306; koş-ul- 71; tüz-ül- 2/22; sür-ül- 114/1233.

-n-, -In-, -ün-: atla-n- 22/243; tüke-n- 5/51; yüzle-n- 9/98; kevla-n- 52/575; örte-n 87/949; seske-n 87/952; açığla-n- 56/622; at-ın- 101; il-in- 93/1014; kör-ün- 8/92; siv-ün- 112/1211.

-ş-, -Iş-, -Uş-: tuta-ş- 9/97; atkula-ş 23/258; yürü-ş 50/552; kürkre-ş-, çakna-ş- 51/560; iste-ş- 76/832; icāzetle-ş- 91/990; yığla-ş- 91/991; kıl-ış- 74/804; al-ış- 85/922; yırt-ış- 101/1097; yet-iş- 17/194; di-y-iş- 20/219; il-iş- 38/416; yaru-ş- 92/1006; kör-üş- 55/610.

-t: arı-t- 14/151; aňgla-t- 16; tarķa-t- 24/263; saçra-t- 25/280; yürü-t- 26/288; kıızı-t- 32/358; yükle-t- 39/426; uza-t- 52/580; hayda-t- 62/682; tanla-t- 62/686; başla-t- 114/1229.

-ız: aķ-ız- 69/754.

III. 2. İsim Çekimi

Metinde yer alan isim çekimi ekleri şunlardır:

III. 2. 1. Çokluk Eki

+lAr

vaķt+lar 1/8; āvāre+lar 2/20; hānedān+lar 2/22; müşelmān+lar 6/58; ba' zı+lar 6/64; ķalģan+lar 6/62; uşbu+lar 6/66; ot+lar 9/97; zamān+lar 10/115; şāh+lar 11/119; zībā+lar 13/141; ra' nā+lar 13/141; tapuķçı+lar 12/138; bostān+lar, āyvān+lar 13/147; naķş+lar 13/148; barı+lar 13/148; hūb+lar, oğlan+lar 18/199; tevaçı+lar 25/273; peri-zād+lar 26; şūh+lar 32/355; kıız+lar 33/362; yıl+lar 37/414; üstād+lar 44/483; destūr+lar 62/678; koy-lar 62/682;

baş+lar 68/745; tabak+lar 73/800; muhtâc+lar, aç+lar 84/912; yarağ+lar 90; cabduğ+lar, artuğ+lar 91/985; mihrībān+lar 92/999; cān+lar 99/1075; ata+lar, ana+lar 104/1124; zebūn+lar 104/1128; zār bolğan+lar 111/1197; peri+ler 13/142; hem-nişīn+ler 3/27; sebze+ler 4/40; kiçe+ler 5/57; kent+ler 5/57; ölgen+ler 6/62; iş+ler 8/88; köz+ler 10/106; fen+ler 12/134; muşāhib+ler 12/137; sākī+ler, körgen+ler 14/155; yigit+ler 18/199; köngül+ler 24/264; gül-çehre+ler 33/362; tive+ler 39/426; özge+ler 42/461; şeker+ler 47/523; yüz+ler 53/582; iz+ler 55/605; ten+ler 68/745; kişi+ler 72/787; böri+ler 78/846; söz+ler 83/902; beçe+ler 91/988; vasiyet+ler 95/1038; gül+ler 97/1061; kavī+ler 104/1128; melik+ler 111/1206; tilbe+ler 118/1266.

III. 2. 2. İyelik Ekleri

Teklik 1. Şahıs: +m, +Im, +Um

ata+m 33/364; ana+m 33/366; sāye+m 36/402; ige+m 61/675; ciger gūşe+m 79/859; kıble+m 93/1011; güzār+ım 8/89; hātır+ım 9/96; kaş+ım 9/102; cān+ım 19/212; ğam+ım 19/214; sırr+ım 20/220; şah+ım 22/248; hāşıl+ım 24/269; kılğan+ım 26/291; şart+ım 33/372; taht+ım, raht+ım 33/373; at+ım 34/381; yan+ım 36/399; ıldız+ım 38/415; baş+ım 51/558; ğubār+ım 51/565; taş+ım 52/575; ayağ+ım 62/687; yağ+ım 63/690; revān+ım, cihān+ım 71/780; peişānlık+ım 89/968; murād+ım 94/1025; kız+ım 100/1090; şahlıg+ım, rāhlıg+ım 106/1155; bağ(ı)r+ım 107/1166; hāl+ım 9/103; şir+ım 2/19; iç+ım 17/192; közler+ım 10/106; ümid+ım 19/212; hem-dem+ım 19/214; iş+ım 20/217; bilgen+ım 26/291; vişāl+ım 33/371; tüp+ım 36/400; ten+ım 37/414; bend+ım 38/424; müşkil+ım 49/544; melāl+ım 53/587; kişver+ım, leşker+ım 53/588; bil+ım 58/638; kuvvet+ım 79/858; hürmet+ım 79/859; ser+ım 89/971; vücūd+um 9/97; huzūr+um 33/362; boy+um 34/381; koy(u)n+um 39/436; ulus+um 86/933; behbūd+um, maqşūd+um 115/1238; köz+üm 9/102; öz+üm 24/268; üstün+üm 38/424; köng(ü)l+üm 49/543; yüz+üm 51/565; tüş+üm 88/959; söz+üm 123/1317.

Teklik 2. Şahıs: +nġ, +Inġ, +Unġ

allı+nġ 19/214; ata+nġ 22; ana+nġ 93; sır+nġ 18; hātır+nġ 18/198; ğam+nġ 18/205; at+nġ 20/224; şart+nġ 34/378; Qur'ān+nġ, fermān+nġ 45/494; ihsān+nġ 45/499; dil-hāh+nġ 50/548; bahār+nġ 60/660; ayağ+nġ 89/973; firāk+nġ 90/975; hayr+nġ 95/1032; sahn+nġ 99/1072; cān+nġ 104/1123; taht+nġ, baht+nġ 105/1136; yārānlar+nġ, tuğkanlar+nġ 120/1293; zamir+nġ 3/31; hizmet+nġ, devlet+nġ 18/200; cemāl+nġ 19/208; mahrem+nġ, hem-dem-inġ 19/210; vişāl+nġ 34/379; ilik+nġ 34/381; yir+nġ 35/393; hāzret+nġ 44/486; 'azīm+nġ 45/498; ser-güzeşt+nġ 61/671; iş+nġ, helāl+nġ 68/743; kelām+nġ, hadişt+nġ 71/780; nergis+nġ 88/955; iz+nġ 89/971; tufeyl+nġ 89/971; luţf+unġ

70/765; oğ(u)l+uñg 82/889; yol+uñg 90/976; hulk+uñg 95/1034; hoşluğ+uñg 99/1072; söz+uñg 19/206; köz+uñg 19/211; mülk+uñg 95/1034; ‘ömr+uñg 120.

Teklik 3. Şahıs: +sI, +I

Teklik üçüncü şahıs ekinde genellikle düz ünlülü kullanımlar görülmektedir. Ancak birkaç örnekte ekin yuvarlak ünlülü biçimleri de kullanılmıştır. Yuvarlak ünlülü kelimelerde uyumun devamı için bu ikili biçimler tercih edilmiştir.

cefâ+sı 8/90; barı+sı 8/92; ma‘şûka+sı 12; kışsa+sı, guşsa+sı 17/191; ara+sı 21/236; barça+sı 30/337; vefâ+sı 31/339; uyku+sı 35; şahra+sı, deryâ+sı 35/398; bahâ+sı 48/532; edâ+sı 49/537; havlu+sı 54/598; orta+sı 58/643; rızâ+sı, mübtelâ+sı 69/759; ana+sı 72/787; yağa+sı 78/851; ata+sı 85/925; gonca+sı 86/937; ülgü+si 7/81; cebhe+si 14/151; çehre+si 15/172; biri+si 40/444; ikki+si 54/597; pâre+si 63/688; melik-zâde+si, âzâde+si 72/793; kök+si 78/854.

bağ(ı)r+ı 3/28; kullıg+ı 3; yafrağ+ı 4/44; çağ+ı 4/44; endüh+ı 5/50; kul+ı 5/54; imkân+ı 9/96; ot+ı 9/101; firâk+ı 10/108; at+ı 10/115; haşıl+ı 11/118; rûh+ı 11/127; ayak+ı 13/145 ~ ayag+ı 92/1006; öz şâh+ı 13/150; taht+ı 14/151; penâh+ı 15/170; gam+ı 16/173; kız+ı 18/203; yaşurğan+ı 19; cân+ı, armân+ı 20/227; kaş+ı 26; tohtamağlık+ı 28/315; haşk+ı 45/498; saç+ı 46/507; ‘âşık+ı, lâyıq+ı 46/509; boy(u)n+ı 47/526; cevâb+ı 47; revnâk+ı 48/534; dükkan+ı 52/572; baş+ı 56/619; aq saqal+ı 78/851; oğ(u)l+ı 92/1006; iş+ı 1/1; hayâl+ı 1/2; kudret+ı 1/6; mevsim+ı 1/10; hikmet+ı 2/11; ma‘den+ı 2/18; gülşen+ı 2/18; cem‘iyyet+ı 3/23; gaflet+ı 3/25; köz+ı 3/26; bülbül+ı 5/54; ün+ı 5/57; hâkim+ı 6/60; devlet+ı, nevbet+ı 11/119; iç+ı 11/121; leb+ı 13/144; yüz+ı, qadd+ı 13/149; vaqt+ı 14/160; köngül+ı 14/161; nâliş+ı 15/162; ülfet+ı, rağbet+ı 15/171; gül+ı 19/208; sebep+ı 19; yüz+ı 21/230; rahmân+ı 21/234; ciger-bend+ı 26/284; kemend+ı 28/307; öy+ı 39/426; mişl+ı 39/429; çöp+ı 42/462; şüret+ı, heybet+ı 42/468; bileg+ı 43/480; hürmet+ı 45/498; tiş+ı, ten+ı, qadd+ı 46/507; taşsin+ı, âyîn+ı 47/518; vebâl+ı, kün+ı 47/525; derd+ı 50/547; üst+ı 50/550; etek+ı 50/552; tün+ı 51/561; bil+ı 55/611; yüreg+ı 77/839.

Yuvarlaklaşma: gurûr+u, surûr+u 5/46; yosun+u 5/57; zülf+ü 13/144.

Çokluk 1. Şahıs: +ImIz

ara+mız 20/218; barı+mız 62/686; tavr+ımız 66/726; biri biri+miz 4/42; cem‘iyyet+imiz 5/49; ümmid+imiz 8/83; hürşid+imiz 8/83; mülk+ümüz 31/347; şehir+imiz 40/441; öz+imiz 42/459; rüşen+imiz 64/699.

Çokluk 2. Şahıs: +UñgUz

közünğüz 10/112; köngl+ünğüz 10/113.

Çokluk 3. Şahıs: +IArI

müstehak+ları 12/130; cabduq+ları, artuq+ları 91/985; baş+ları 68/745; can+ları 92/1005; körge+nleri 14/155; kiltürge+nleri 26; yüz+leri 53/582; iz+leri 55/605; köz+leri 56/614; ten+leri 68/745; menzil+leri 68/748.

III. 2. 3. Aitlik Eki

+KI, +GI

mülkide+ki 6/61; içinde+ki 12; tüşinde+ki 21/238; felekde+kiler 91/987; firâkıda+ğı 94/1018.

III. 2. 4. Ad Durum Ekleri

III. 2. 4. 1. İlgı Durumu (Genitive)

+nİng

Ünlü ya da ünsüzle biten kelimelerden sonra sıklıkla kullanılan ilgi hali eki *nİng*'dir:

aytқанım+nıng 3; ba'zılar+nıng 6/63; dünya+nıng 11/118; ma'sūqası+nıng 12; Firüz şah+nıng 15; yaşurğanı+nıng 19; yâr+nıng, dil-âzâr+nıng 21/232; Firüz+nıng 21/234; cihân+nıng 25/278; atam+nıng 33/364; anam+nıng 33/366; qarılığ+nıng 37/409; üstâd+nıng 43/470; hasta+nıng 46/514; peri-zâd+nıng, serv- âzâdnıng 47/526; hıl'atı+nıng 48/532; barça+nıng 58/643; çığay+nıng 62/677; şūh+nıng 73/801; oğlı+nıng 93/1007; çarh+nıng 101/1096; âdemi+nıng 1/2; özi+nıng 15/170; melik-zâde+nıng 29/321; hayli+nıng 33/364; igne+nıng 44/489; şanem+nıng 45/504; 'ilm+nıng 46/514; su'al+nıng 47; özge+nıng 55/609; teŋgri+nıng 57/627; div+nıng 57/633; biz+nıng 64/699; kiyik+nıng 77/835; 'ömrüm+nıng 94/1021.

III. 2. 4. 2. Belirtme Durumu (Accusative)

+nI, +n

hânedânlar+nı 2/22; gamı+nı 3/27; cihân+nı 5/48; ba'zılar+nı 6/64; başı+nı 7/70; câmı+nı 7/77; barı+nı 8/92; uçқан+nı 9/104; uyqu+nı 10/106; dâstân+nı 10/114; atı+nı 12/131; zībâları+nı 13/141; ra'nâları+nı 13/141; bostânlar+nı, âyvânlar+nı 13/147; ğam+nı 17/192; sır+nı 22/241; câni+nı, armâni+nı 20/227; âzârı+nı 20/226; dil-dârı+nı 20/226; ulus+nı 24/263; av+nı 26; ara+nı 26/289; bağ+nı 26; vâkı+nı 27/300; boynı+nı 28/309; şart+nı 34/375; yanım+nı 36/400; taht+nı 39/430; taŋg+nı 42/459; esbâbı+nı, tâbı+nı 43/478; yaşı+nı 44/485; kılıç+nı 55/613; taşı+nı 57/626; bay+nı 62/685; yâkutı+nı, qutı+nı 74/808; hem-nişinler+nı 3/26; cem'iyyetimiz+nı 5/49; her birimiz+nı 5/50; ekşer+nı 5/51; mülki+nı 5/55; il+nı 7/81; vilâyet+nı 8/82; bahâne+nı 8/88; til+nı 10/114; fenler+nı 12/134; 'ömr+nı 13/139; yir+nı, kişver+nı 13/143; öz+nı 13/146; melik-zâde+nı 13/150; şeh+nı, reh+nı 14/151; hizmetiŋg+nı, devletiŋg+nı 18/200; sebebi+nı 19; iş+nı 20/222; hâli+nı, ahvâl+nı 29/324; cemâli+nı 21/231; yüzi+nı 21/232; 'ayş bezmi+nı 22/242; köŋgöl+nı 22/244; hâlet+nı

22/245; öyi+ni 23/251; kök+ni 28/316; ilgi+ni 31/345; tenim+ni 38/419; kişi+ni 39/427; derzi+ni 42/466; taḥsīni+ni, āyīni+ni 47/518; közleri+ni 47/523; ikiṅ+ni 57/634; izi+ni 77/833.

Teklik 3. Şahıs iyelik eklerinden sonra +n

kışşa+sı+n, guşşa+sı+n 17/191; bahā+sı+n 62/685; yağa+sı+n 78/851; kal'e+si+n 6/69; ayağ+ı+n 6/59; kulağ+ı+n 6/63; ḥarāb bolğan+ı+n 15; baş+ı+n 11/122; çerağ+ı+n 11/126; ğam+ı+n 17/188; yol+ın 22/244; at+ı+n 18/203; tofrağ+ı+n 38/415; cān+ı+n 44/492; cevāb+ı+n 59/655; ḥātır+ı+n 61/668; baht+ı+n 73/801; yaş+ı+n 78/850; sultānlığ+ın, vīrānlığ+ı+n 113/1219; zevāl+ı+n 1/10; mülk+ı+n 6/64; çerig+ı+n 6/68; zulm+ı+n 7/77; köṅl+ı+n 7/80; yüz+ı+n 11/124; köp+ı+n 12/134; ḥāl+ın 16; tüş+ı+n 19; lezzet+ı+n 22/239; öz+ı+n 35/385; şüret+ı+n, nevbet+ı+n 42/465; köz+ı+n 42/467; iş+ı+n 43/477; yaş+u+n 5/52; ḥizmet+ı+n, ḥil'at+ı+n 44/489; hācet+ı+n 45/503; hürmet+ı+n 46/514; su'al+ı+n, vebāl+ı+n 48/530; cihet+ı+n 49; nisbet+ı+n, mihnet+ı+n 54/596; ten+ı+n 58/644; ter+ı+n, yir+ı+n 59/656; ümīd+ı+n 78/849; kök(ü)s+ı+n 100/1085.

III. 2. 4. 3. Yönelme Durumu (Dative)

+GA, +KA, 1. ve 2. teklik iyelik eklerinden sonra +A

kemāli+ğa 1/9; oğlı+ğa 2/12; ehli+ğa 2/15; islam+ğa 2/17;olar+ğa 2/20; āvārelar+ğa 2/20; ādemizad+ğa 3/25; ābād+ğa 3/25; aḥbāb+ğa 4/45; esbāb+ğa 4/45; kulluğı+ğa 3; soṅğı+ğa 7/70; buzuğluğ+ğa 7/80; kıl+ğa 8/84; yol+ğa 8/86; cemā'at+ga 9/94; uyku+ğa 9/102; ṭavāfı+ğa 11/124; belāğat+ga 12; kıl+ğa 13/150; aldı+ğa 13/150; tevekkül+ga 14/161; cān+ga 20/223; ḥizmetin+ğa 18/204; ot+ğa 20/227; dilber-ğa 21/238; kāmı+ğa 22/239; av+ğa 22/243; tena'um+ğa 22/244; fehmi+ğa 22/245; rāy+ğa 22; vezir+ga 23; atası+ğa 23/259; çabüklüki+ğa 25; barı+ğa 25/282; ciger-bendi+ğa 26/284; kaşı+ga 26; şāh+ğa 27/303; ra'nā+ğa 27/304; boynı+ğa 28/306; dervāze+ğa, tāze+ğa 29/325; koynı+ğa 31/345; bāde+ğa 32/357; barça+ğa 37/411; mülāzım+ğa 39/432; ulus+ğa 40/445; molla+ğa 43/480; kaysı+ğa 47/517; dükkānı+ğa 52/572; üstād+ğa 52/573; cemāli+ğa 54/599; çeh+ğa 55/611; başı+ğa 56/619; ara+ğa 56/620; ḥāl+ğa 57/628; satmağ+ğa 62/682; bāzārı+ğa, ḥarīdārı+ğa 62/684; kızı+ğa 63/691; karamağ+ğa 68/744; anası+ğa 72/787; guşşa+ğa 78/852; ayağı+ğa 78/854; cānān+ğa 95/1038; burcı+ğa 98/1062; biri+ge 2/12; kentler+ge 5/57; üsti+ge 6/58; mülki+ge 6/67; köṅül+ge 7/76; köz+ge 8/83; il+ge 8/85; tekellüm+ge 10/114; yüz+ge 11/120; yir+ge 11/122; melik-zāde+ge 13/145; körgenleri+ge 14/155; gerdiş+ge 14/152; kişi+ge 19/209; tüş+ge 21/238; teṅri+ge 22/246; melik+ge 22; köşk+ge 26; ilik+ge 30/331; köksü+ge 31/348; menzil+ge 33/372; tör+ge 43/474; bilegi+ge 43/480; tişe+ge 44/487; kim+ge 47/524; kök+ge 54/602; bili+ge 55/611.

ayağ+ka 4/44; baş+ka 7/76; kuş+ka 19/207; telaş+ka 59/647; sadef+ka 74/809; yaş+ka 92/997; ulus+ka 104/1130; içmek+ke 4/41.

yağ+a 27/304; canım+a 19/216; fermānīng+a 45/494; behbūdum+a, maqşūdum+a 115/1238; közüm+e 15/169; Qur'ānīng+e 45/494.

III. 2. 4. 4. Bulunma Durumu (Locative)

+dA

cihān+da 1/5; hevā+da 1/5; şıfat+da 1/9; yaratmağ+da 2/11; tapuğın+da 5/54; belā+da 6/61; zindān+da 6/62; dermān+da 6/62; devrānı+da 7/72; kulluğın+da 7/74; çağ+da 8/91; qaşım+da 9/102; ornı+da 11/126; yaş+da 12/134; penāhı+da 15/170; aramız+da 20/218; astı+da 25/281; beyābān+da, orta+da 27/296; cānı+da, fermānı+da 31/339; oğlı+da 34/376; uyku+da 35/392; aldım+da 35/392; ısığı+da 37/406; altun+da 40/444; hevā+da 41/452; yol+da 51/563; dükkan+da 63/693; hālet+de 13/145; ehli+de 1/4; yir+de 1/5; yüzi+de 2/18; vilāyet+de 4/36; sebzeler+de 4/40; hāşret+de 5/51; ilgi+de 6/65; yirin+de 8/93; menzil+de 9/94; hāzīnesi+de 11/118; üstün+de 11/128; imgen+de 12/132; şöhet+de 13/140; vaqti+de 14/160; iç+de 19/216; maħalli+de 22/247; sāyem+de 36/402; üstünüm+de 38/424; kün+de 39/431; igne+de 40/446; tör+de 42/466; hizmeti+de 44/491; ten+de 58/644; kınnāre+de 63/688; mātem+de 78/852.

III. 2. 4. 5. Ayrılma Durumu (Ablative)

+dIn

ulus+dın 1/2; zaman+dın 2/22; ata+dın 5/53; sarı+dın 5/56; ihsānı+dın 7/75; han+dın 8/83; yıl+dın 8/87; cihān+dın 10/110; ğam+dın 11/121; naqşlar+dın 13/148; kol+dın 13/150; uyku+dın 14/155; hūblar+dın 14/156; oğlı+dın 15/168; taraf+dın 16/183; ğuşsa+dın 18/195; baş+dın 20/223; barça+dın 21/237; haq+dın 22/247; barı+dın 25/282; ara+dın 26; zīne-pā+dın 29/318; at+dın 29/320; ana+dın 33/370; ucı+dın 37/409; yığaç+dın 39/427; perī-zād+dın, ustād+dın 39/429; bulut+dın, yağın+dın 41/452; boğça+dın 43/471; pāk+dın 44/484; āfāk+dın 50/551; hevā+dın 57/630; ortası+dın 58/643; hoşlığı+dın 64/707; tozı+dın 78/848; otı+dın 78/850; şafhası+dın, evrākı+dın 101/1096; tahtı+dın, qurı+dın 102/1110; utru+dın 119/1278; kudreti+dın 1/6; yir+dın 1/8; köngül+dın 1/8; ehli+dın 2/16; cevri+dın 2/21; felek+dın 3/32; iş+dın 3/33; zulmi+dın 7/78; biri+dın 9/95; devri+dın 10/107; köz+dın 21/229; vilāyet+dın 11/117; nime+dın 11/117; Özbek+dın 13/142; cebhesi+dın 14/151; mey+dın 14/154; kün+dın 15/166; Çin+dın 18/202; ezel+dın 20/224; il+dın 22/239; özi+dın 22/239; tirilik+dın 24/271; çerģe+dın 26/289; izi+dın 29/321; ilki+dın, yüzi+dın 32/354; peri+dın 34/374; sebze+dın 37/414; nihāyet+dın 38/415; tenim+dın 38/418; yeli+dın 38/419; gerdişī+dın 39/428; söz+dın

46/513; şekerî+din 47/523; ikkisi+din 54/597; öy+din 54/598; bende+din 55/609; demi+din 56/624; cismi+din 57/629; dürr-dâne+din 74/808; ciger gūşesi+din 78/849; igni+din 96/1044.

III. 2. 4. 6. Eşitlik Durumu (Equative)

+çA

Kaşğar+ça 7/71; ança 9/96; muradı+ça 26/285; munça 53/585; sonğı+ça 55/603; ay+ça 77/836; ol-ça 84/910; yirge+çe 29/317; eger+çe 52/577; izi+çe 76.

III. 2. 4. 7. Vasıta Durumu (Instrumental)

+n, +IA

yaşur+u+n 1/1; yalguz+u+n 5/52; ansız+ı+n 24/271; gam+ı+n 35/392; birle 1/6; bile 3/33; bilen 8/86; ile 8/90.

III. 2. 4. 8. Yön Gösterme Durumu (Direktive)

+rA

iç+re 5/53; üz+re 14/151.

III. 2. 4. 9. Soru Eki

mU

Soru eki metinde daima yuvarlak ünlülü olarak kullanılmıştır:

bolğay mu 48/536; boldı mu 60; mundağ mudur 107/1160; selâmet müdür 3/28; hoş kildi mü 60/665; körmes mü 73/798; alıp kitti mü 77/841; tüşti mü 77/842; tirik mü 86/941;

III. 3. Zamirler

Metinde geçen zamirler, çeşitleri ve örnekleriyle beraber, tablolar halinde gösterdiğimiz şekilde şunlardır:

III. 3. 1. Şahıs Zamirleri

	min	sin	biz	siz
Yalın	min 3/32	sin 2/20	biz 4/34	Ø
İlgi	miniġ 9/103	siniġ 18/204	bizniġ 31/347	
Yükleme	mini 8/82	sini 9/105	bizni 31/346;	
Yönelme	maġa 3/33	saġa 3/32	bizge 23/257	
Bulunma	minde 16/173	sinde 72/785	Ø	
Ayrılma	mindin 46/511	sindin 8/85	bizdin 82/875	

III. 3. 2. İşaret Zamirleri

	Ol	Çokluk	bu	Çokluk
Yalın	ol 2/14	olar 10/107	bu 2/20	bular 3/30
İlgi	anıġ 1/3	olarınıġ 10/108	munıġ 13/139	bularınıġ 1/10
Yükleme	anı 3/23	olarını 3/27	munı 14/158	bularını 107/1158

Yönelme	anğa 7/73	olarğa 2/20	muna 8/85	bularğa 69/758
Bulunma	anda 1/4	Ø	munda 29/319	Ø
Ayrılma	andın 1/1	olardın 27/298	mundın 15/163	bulardın 16/180
Eşitlik	ança 19/216	Ø	munça 22/248	Ø

III. 3. 3. Dönüşlülük Zamirleri

öz 3/27, özidin 3, özi 11/126; özni 13/146; öziniġ 42/465; özin 55/604; özüm 66/724.

III. 3. 4. Birliktelik Zamirleri

birbiri 3/23; birer birer 17/186; birge 48/532; ikevlen 32/355; ikev 64/708.

III. 3. 5. Soru Zamirleri

kanı 2/13; kıyan 3/27; kaydın 14/159; kıysı 18/203; kıysarı 77/840; kıyda 89/973; kim 47/524; naġu 18/196; ne /ni 1/1; niçe 4/36; niçük 5/54; nidür 5/47; nidin 16/173; ni üçün 16/181.

III. 3. 6. Belirsizlik Zamirleri

biri 2/12; birev 9/103; hiç nime 16/181; kimse 47/521; nimerse 48/531; barça 12/135; barı 1/3.

her: her iş 1/2; her biri 1/9; her kıyda 89/973.

III. 3. 7. İşaret Zamirleri

bu 54/601; ol 54/600; uşal 113; uşbu 2/11; uşol 3/29.

III. 4. Sıfatlar

Metinde geçen sıfatlar, çeşitli örnekleriyle beraber şunlardır:

III. 4. 1. Niteleme Sıfatları

İsmin önüne gelerek ismin niteliġi hakkında bilge veren her isim niteleme sıfatı olabilir. Metinde geçen bazı niteleme sıfatları şunlardır:

aķ dīv 54/599; al çehre 15/172; kızıl gül 123; kıara köz 82/898; yaman köz 21/229; vefāsız felek 3/32; biyik püşte 4/40; kıaraġġu tün 41/454; uluġ yol 50/552; kara eski şāl 102/1111.

III. 4. 2. İşaret Sıfatları

bu tün 41/455; bu kıçe 41/456; bu cihān 2/20; ol şefik 2/14; ol vilāyet 8/82; uşal kıyık 113; uşal gülistān 116/1246; uşbu hāl 2/12; uşbu kün 3/28; uşol vaķt 5/46; uşol yir 17/187; uşul çağ 8/91; uşol baġ 8/93.

Metnimizde uşol ~ uşal şeklinde ikili biçimde yazılan bu işaret sıfatında metinde yazılış biçimleri esas alınarak okunmuştur.

III. 4. 3. Sayı Sıfatları

III. 4. 3. 1. Asıl Sayı Sıfatları

bir peri-zād 13/149; iki üstād 43/477; üç şart 34/383; dört yār 40/441; beş konak 27/293; beş-altı yıl 62/679; yetti iklim 11/118; yigirmi yıl 8/87; kırk 91/986; ellig yıl 96; yüz katla 30/335; yüz ellik yıl 97/1058; iki yüz yaş 73/794; tümen miñg kiyik 27/297; miñg iki yüz yigirmi tokuz at yılı 123.

III. 4. 3. 2. Soru Sıfatları

İsmin yerini, sayısını, durumunu ve zamanını soru yoluyla belirten sıfatlardır. Metinde geçen soru sıfatları şunlardır:

kaşısı şeh 18/203; nağu hātırıñg 88/954; ne hikmet 2/11.

III. 4. 3. 3. Belirsizlik Sıfatları

Belirsizlik sıfatları, “Kişileri, nesnelere ve diğer kavranları karşılayan adları; sayı, miktar vb. bakımlardan kabataslak gösteren sıfatlardır”. (Korkmaz, 2007, 39). Bu tür sıfatların metinde geçen örnekleri şunlardır:

barça âdem 12/135; barı şūhlar 32/355; bir kiçe 9/101; çü bir niçe pey-der-pey olğaç ayağ 32/358; cümle maqşūd 81/881; her iş 1/2; her bir dem 122/1310; hiç kişi 70/772; niçe yıl 4/36; özge hüner 45/493; başka hāl 16/180.

III. 5. Edatlar

III. 5. 1. Çekim Edatları

Metinde kullanılan çekim edatları şunlardır:

özge 29/321; artuq 91/985; dik 2/20 ~ tik 93/1014; yañgılığ 7/75; kibi 118/1266; ara 27/294; burun 14/155; burna 35/393; içre 11/125; ilgeri 25/280; narı 40/437; sarı 25/275; üze 86/930; üzre 14/151; yukarı 28/316; kiyin 12/131; soñg 38/425; üçün 20/221; bile 21/233; bilen 81/885; birle 82/888; ile 8/90.

III. 5. 2. Bağlama Edatları

Bağlaçlar olarak da bilinir; cümleleri, kelime gruplarını ya da kelimeleri şekil ve anlam ilgisiyle birbirine bağlayan, sıralayan edatlardır. Bağlama edatı olarak metnimizde Arapça, Farsça ve Türkçe olmak üzere üç dilde kullanım söz konusudur.

Arapça Bağlama Edatları:

ammā 60/660; ve 12; ya^c nī 27/304.

Farsça Bağlama Edatları:

bes 65/709; eger 16/181; ger 24/272; ki 25/276; meger 89/967; tā 17/188; u 18/195; ü 17/192; vü 17/188; velī 14/161; velīkin 34/376; yā 16/180.

Türkçe Bağlama Edatları:

tağı 2/18; kim 1/1; ne kim 1/2; niçük kim 5/54; niçe kim 15/165; kirek kim 58/646 12; yana 29/328; yene 48/532.

III. 5. 3. Karşılaştırma-Denkleştirme Edatları

Cümleleri, kelime gruplarını ya da kelimeleri, yan yana getirmek ve karşılaştırmak üzere, şekil ve anlam ilgisiyle birbirine bağlayan edatlardır. Metinde kullanılan karşılaştırma-denkleştirme edatları şunlardır:

ne ... ne 2/21; yā ... yā 16/180; geh ... geh 13/142; ḥāhī ... ḥāhī 97/1054.

III. 5. 4. Kuvvetlendirme Edatları

Cümle içinde anlamı pekiştirme, üsteleme, yoğunlaştırma fonksiyonu yüklenen edatlardır. Metinde geçen örnekleri şunlardır:

elbette 3/29; 16/178; hem 4/43; ḥod 16/177; oḡ 60/658; nime 16/181.

III. 5. 5. Ünlem Edatları

āh 32/351; āri 49/537; belī 74/809; dirīḡ 64/701; ey 64/702; ilāhī 119/1281.

III. 6. İsim Fiiller

Metinde isim fiil olarak -mAK, -maḡ ekleri görülmektedir.

-mAK, -maḡ

Zaman anlamı taşımaz, sadece fiilin isim şeklini yapmakla görevlidir. Metinde yaygın olarak kullanılmıştır:

yarat-maḡ 2/11; boz-maḡ 2/22; kuşla-maḡ, avla-maḡ, at-maḡ, kovla-maḡ 12/136; açıl-maḡ 20/223; kon-maḡ 28/315; bol-maḡ 104/1131 ~ ol-maḡ 33/371; sat-maḡ 62/682; yaḡmaḡ-dın 87/945; uçur-maḡ-ḡa 97/1061; kılm-maḡ 105/1144; iç-mek 4/41; di-mek 19/209; kil-mek 40/439; tüş-mek, körüş-mek 55/610; kör-mek, sür-mek 93/1013; öl-mek 103/1115; bir-mek 104/1126; kir-mek 116/1254; öt-mek 119; nihān it-mek-im 20/220.

-maḡ'lı kullanımın yanı sıra metinde 3 tane maḡ'lı şekli de bulunmaktadır: toḡta-maḡ 28/315; tapıl-maḡ-lık-ı 78/847; tur-maḡ-lık 90/978.

-mA

bol-masıdın, bil-mesidin, irmesidin 119.

III. 7. Sıfat Fiiller

Metinde kullanılan sıfat fiil ekleri şunlardır:

-GAn, -KAn

Geniş zamanı ya da geçmiş zamanı karşılayan sıfat fiil ekidir:

kıl-ḡan 2/16; açıl-ḡan 2/18; bol-ḡan 2/21 ~ ol-ḡan 2/17; uç-ḡan 9/97 ~ uç-ḡan 101; tol-ḡan 3/33; hoşla-ḡan 4/41; ḡal-ḡan 6/62; sor-ḡan 15; oltur-ḡan 17; sakla-ḡan 17/191; tur-ḡan 19/210 ~ dur-ḡan 110/1195; yaşur-ḡan 19; kuvan-ḡan 25; oyḡat-ḡan 40; sal-ḡan 46/512; bar-ḡan 48; çaḡna-ḡan 56/624; yıkıl-ḡan 78/845; yandur-ḡan 90; yoḡla-ḡan 92; yoḡal-ḡan 92/1003; kuru-ḡan 92/1004; yıḡla-ḡan 101; buyur-ḡan 104/1126; ḡal-ḡan 110/1193; atlan-ḡan,

uçra-ğan 113; kıpar-ğan 116/1252; oltur-ğan 116; kıoy-ğan 121; di-gen 2/19; tüzül-gen 2/22; öl-gen 6/62; kil-gen 10/106; bir-gen 10/116; im-gen 12, kör-gen 12; yit-gen 12; yiber-gen 16; büt-gen 19/210; işit-gen 20/225; iste-gen 24/262; bil-gen 26/291; kiltür-gen 26; körün-gen 43/469; niyle-gen 45/497; iyle-gen 49/542; süz-gen 59/650; tüş-gen 66/721; yitil-gen 75/819; öçür-gen 86/932; öç-gen 92/1003; körme-gen 93/10101; sür-gen 96; tile-gen 110; yür-gen 116; sözle-gen 119; ayt-қан 3; çık-қан 60/660; yarat-қан 73/796; bas-қан 91/986; uç-қан 107/1157; kıop-қан 116; çık-ken 20/226; öt-ken 3.

Olumsuz şekli, /-mA/ olumsuzluk ekiyle yapılmaktadır:

bol-mağan 3/30; kör-megen 19/211; bil-megen 40/442.

-GU

Gelecek zamanı karşılayan sıfat fiil ekidir:

kıl-ğu-luğ 39/427; yit-gü-siz, it-kü-siz 28/316.

-GUçI

di-güçi 21/237; küy-güçi 100/1092.

-Ar

Geniş zamanı karşılayan sıfat fiil ekidir:

çık-ar-ğa 93/1015; kör-er köz 24/269; öt-er+de 52/572; kil-ür+de 57/631; bar-ur yol 104/1125; örten-ür-ge 118/1270.

-mAs

Olumsuz geniş zamanı karşılayan sıfat fiil ekidir. Metinde nadir kullanılmıştır:

iç-mes-de 13/146.

III. 8. Zarf Fiiller

-A, -y

añğlat-a 16; teferrüç kıl-a 24/268; şād bol-a 26/286; sal-a 42/467; bil-e 19/210; tüş-e 15/166; körset-e 32/361; kel-e 41/456; körgüz-e 55/608; öl-e 108/1168; di-y 102/1106.

-GAç, -KAç

Eklendiği fiile “-inca / -ince”, “-dığı zaman” anlamlarını vererek cümlenin yüklemine bağlar, böylece yüklem zamanını bildirir (Bayraktar 2004). Metinde Harezmedeki gibi –ğaç / -geç (Eckmann, 1996) şeklinin kullanıldığı görülmektedir ve 6 kez –ğaç’lı, 1 kez –kaç’lı, 8 kere –geç’li ve 8 kere –keç’li olmakla beraber toplam 23 yerde geçmektedir:

bol-ğaç 2/17 ~ ol-ğaç 32/358; gile kıl-ğaç 19; kıoy-ğaç 30/329; di-geç 22; kir-geç 29/326; kör-geç 32/351; körme-geç 93/1009; eyle-geç 94/1017; tili çık-kaç 12/132; işit-keç 8/84; zāhir it-keç 20/221.

-GAI

Eski Türkçeden itibaren kullanılan zarf fiil ekidir. Başlangıcı geçmişe dayanan ve devamı asıl fiile bütünleştiği için “bir zamandan beri” anlamıyla, zamanda süreklilik gösteren zarf fiiller türetir (Korkmaz 2003). Metinde toplam 11 yerde geçmektedir:

kııl-ğalı 41/453; bol-ğalı 67/735; sor-ğalı 70/774; ayrıl-ğalı, yaqıl-ğalı 108/1167; bir-geli 8/88; küy-geli 56/624; yitkür-geli 70/774; üyrül-geli 91/994; tüş-geli 104/1130; sür-geli 120/1292;

-kũnça, -kũça, -GUÇA , -ğaniça, -kençe /-gençe, -GAÇA

Eski Türkçede bu zarf-fiilin – *ğınça / -ğınçe; -kũnça / -kinçe* kullanımı mevcuttur. “incaya kadar” manasına gelen cümle belirleyici olarak vazife görür; isme gelen sekil unsurlarıyla geliştirilebilir (Gabain 1988).

Metinde farklı şekilleri görülmekle beraber –*kũnça*’lı 3 örnek, –*kũça*’lı 1, –*ğũça*’lı 1, –*ğũçe*’li 2, –*ğaniça*’lı 2, –*kençe*’li 1, –*gençe*’li 2, –*ğaç*’lı 1, –*geçe*’li 2, toplam 15 örnek bulunmaktadır:

tañ at-kũnça 41/456 aç-kũça 84/916; kemend ol-ğũça 28/307; üz-ğũçe 60/662; kil-ğũçe 60/663; kav-ğaniça, bar-ğaniça 28/311; nize tik-kençe 91/995; kũn-gençe 9/99 ~ kũn-geçe 66/727; iste-gençe 66/728; ebr-i nĩsãn-ğaç 75/815;

-p, -Ip, -Up

oyna-p 4/43; arqala-p 6/58; aqtala-p 6/64; tala-p 6/64; añaqla-p 10/111; ata-p 12/131; avla-p 24/265; tola-p 26/287; kvula-p 26; qamçıla-p 28/311; ula-p 40; uyuqla-p 42/462; saçra-p 42/468; saqla-p 46/514; sora-p 48; urla-p 56/622; baqla-p 58/638; hayda-p 62/686; uçra-p 68/744; hoşla-p 73; toyla-p 75; çırma-p 78/849; asra-p 100/1090; yaşıa-p 100/1091; başla-p 115/1243; iyle-p 11/123; tile-p 18/200; çergele-p 26/289; tişle-p 29/318; irtele-p 42/460; iste-p 77/836; öte-p 44/485; izerle-p 76/832; qarı-p 62/683; tanu-p 114 ~ tanı-p 115/1235; di-p 5/55; ; quru-p 37/409; uyu-p 43/473; solu-p 56/614; yürü-p 5/57; üyrü-p 111/1205; tap-ıp 1/9; sal-ıp 5/50; kııl-ıp 5/50; ayrıl-ıp 5/52; al-ıp 5/55; kaç-ıp 6/59; bar-ıp 7/81; yat-ıp 9/101; qozğal-ıp 10/107; çık-ıp 10/113; ayt-ıp 13/143; oyğan-ıp 19; atlan-ıp 22/243; yan-ıp 24/265; qal-ıp 24/271; yıgıl-ıp 25/278; saçrat-ıp 25/280; kvuan-ıp 26/284; art-ıp 26/288; yıg-ıp 27/295; at-ıp 28/305; sarğar-ıp 31/344; açıl-ıp 32/353; oyğat-ıp 34/382; yaq-ıp, baq-ıp 35/389; bas-ıp 38/419; çaf-ıp 42/463; aqtar-ıp 43/478; aç-ıp, saç-ıp 47/523; qaz-ıp 51/559; qarar-ıp 51/561; aylan-ıp 52/575; uzat-ıp 52/580; tart-ıp 53/585; aq-ıp 55/603; açıqlan-ıp 56/622; çaknaş-ıp 51/560; haydat-ıp 62/684; tanlat-ıp 62/686; sançıl-ıp 63/688; yaqıl-ıp 63/691; as-ıp 63/692; asıl-ıp 63/693; aqız-ıp 69/754; kılış-ıp 74/804; tın-ıp 74/812; alış-ıp 85/922; aqıl-ıp 87/951; yıqlaş-ıp 91/991; tañ-ıp 102/1110; çayqal-ıp 110/1195; başlat-ıp 114/1229; seyr it-ıp

4/39; işit-ip 4/39; yit-ip 4/39; kil-ip 5/56; kes-ip 6/63; bil-ip 8/82; kir-ip 8/86; yüzlen-ip 9/98; örtten-ip 9/99; örget-ip 16; tügetmey-ip 20/227; kit-ip 22/239; berkit-ip 22/244; bir-ip 26/291; çık-ip 30/338; köz tik-ip 30/338; körset-ip 34/382; tig-ip 38/415; iliş-ip 38/416; til-ip 38/425; ötker-ip 42/465; es-ip 45/504; kevlén-ip 52/575; kürkreş-ip 51/560; ilt-ip 63/690; ne(i)tip 65/719; im-ip 75/820; isteş-ip 76/832; kiy-ip 86/933; sesken-ip 87/952; icâzetleş-ip 91/990; ilin-ip 93/1014; çekil-ip 96/1043; kez-ip 116; tüken-ip 119; bol-up 1/8 ~ ol-up 3; oltur-up 4/40; tur-up 4/40; ur-up 4/41; tut-up 6/63; tuttur-up 6/64; uç-up 10/109; oy-up 11/122; yandur-up 11/126; sor-up 16/179; op-up 17/189; yut-up 22/241; oş-up 23/257; on-up 28/315; uçur-up 38/415; ur-up 38/417; attur-up 42/459; suç-up 42/468; sarul-up 51/563; tapşur-up 52/576; yavuş-up 56/624; aldur-up 60/660; toğ-up 59/655; saylattur-up, haydattur-up 62/682; soy-up 63/688; avur-up, sızgur-up 63/691; yum-up 71/775; oşul-up 71; av-up 76/828; yul-up 78/851; buz-up 85/929; uç-up 92/1006; yaruş-up 92/1006; sol-up 99/1077; tol-up 120/1286; yügür-üp 1/5; ön-üp 1/7; kör-üp 3/27; kül-üp 4/43; tüş-üp 4/44; öl-üp 6/62; yür-üp 7/71; küy-üp 9/101; kiçür-üp 13/139; öt-üp 13/140; üz-üp 22/239; tüz-üp 22/242; tür-üp 27/295; sür-üp 27/295; örün-üp 27/298; körün-üp 27/302; ivrül-üp, tilmür-üp 27/303; öp-üp 32/354; kiltür-üp 34/379; tigür-üp 37/409; yüklettür-üp 39/426; yitkür-üp 39/431; kiydür-üp 43/472; yürüş-üp 50/552; üyrül-üp 54/601; tilmür-üp 57/625; tök-üp 57/626; yügür-üp 59/656; sem(i)r-üp 62/683; köydür-üp 63/694; körüş-üp 92; sürt-üp 106/1150; sürül-üp 114/1233;

-bAn, -IbAn, -UbAn

Eklendiğı fiillere “-arak” anlamı katar. İki fiili birbirine bağlarken yüklemnin tarzını bildirir. Eski Türkçeden XVI. yüzyıla kadar sadece $b < p$ değışimine uğrayan bu zarf fiil ekinin yaygın olarak kullanıldığı görülmekte ve metinde 26 farklı yerde geçmektedir:

avla-ban 23/256; al-iban 14/153; tart-ıban 31/343; sal-ıban 52/571; ıl-ıban 54/596; bar-ıban 57/635; bağla-ban 74/805; yırtış-ıban 101/1097; eyle-ben 45/503; di-ben 61/668; tile-ben 77/834; kil-iben 7/79; sek(i)r-iben 57/629; kez-iben 77/837; bil-iben 107/1158; bol-uban 14/154; tüş-üben 52/570; öt-üben 76/826; sür-üben 76/832; kiltür-üben 109/1180;

-mAyIn

Eski *-mAdIn* zarf fiil ekinin yerine Çağatay dönemi eserlerinde *-mAyIn* ve *-may* ekleri geçer (Eckman, 1997). Metinde 32 farklı yerde geçmektedir:

ıl-mayın 34/381; ıldur-mayın 22/245; al-mayın, sal-mayın 29/321; oyğán-mayın 29/328; bol-mayın 93/1014; tapal-mayın 111/1197; tın-mayın 119/1282; bildür-meyin 22/245; ara üz-meyin 27/294; yit-meyin, it-meyin 28/309; öt-meyin 34/375; kil-meyin 34/381; sala

bir-meyin 42/467; kör-meyin 54/596; yitkür-meyin 57/632; bil-meyin 58/639; öl-meyin 93/1014.

-mAy

-mAyIn zarf fiil eki çoğunlukla *-may* zarf fiil olarak kısaltılır. Olumsuzluk ifadesi taşıyan bu zarf fiil eki metinde 48 kere kullanılmıştır.

naşib ol-may 21/235bar-may 24/268; kıl-may 31/346; kıl-may 50/557; tap-may 54/600; yañıl-may 55/603; koy-may 58/644; yaq-may 87/947; tın-may 119; körün-mey 15/170; di-mey 17/193; kör-mey 21/232; yürü-mey 24/268; çık-mey 49/543; yetkür-mey 56/617; yeñil-mey 57/634; tüşür-mey 58/645; öt-mey 62/679; kesil-mey 87/947; köter-mey 93/1007; bil-mey 99/1078; yiber-mey 111/1203.

III. 9. Fiil Çekimi

III. 9. 1. Geçmiş Zaman

III. 9. 1. 1. Belirli Geçmiş Zaman

Teklik 1. Şahıs: -dIm, -dUm, -tIm, -tUm

yıgla-dım 9/96; sakla-dım 19/216; kuvar-dım 37/411; bağla-dım 45/494; kıl-dım 47/522; bar-dım 57/634; kıl-dım 62/681; kil-dım 5/54; ir-dim 8/9 ~ i-dim 9/94; bil-dim 9/105; di-dim 9/105; ye-dim 39/435; eyle-dim 45/494; tebre-dim 51/562; bir-dim 62/677; tanu-dum 8/92; bol-dum 8/86 ~ ol-dum 52/576; tol-dum 103/1120; koy-dum 122/1316; kör-düm 14/157; yügür-düm 58/636; tüşür-düm 58/644; yat-tım 38/419; çık-tım 58/638; tutaş-tım, taş-tım 103/1120; işit-tim 14/157; it-tim 58/640; tüş-tüm 51/563; tüket-tim 122/1315.

Olumsuz: -mAdIm

kıl-madım 45/493; sor-madım 79/857; bile al-madım 86/939; kol-madım, bol-madım 102/1104; öle al-madım 108/1168; kör-medim 9/95; bil-medim 45/493.

Teklik 2. Şahıs: -dİng, -dUng, -tİng

kıl-dıng 40/440; dem-sâz i-ding 20/217; iyle-ding 35/393; kel-ding 64/702; bir-ding 86/936; sor-dung 61/674; kör-dung 49/545; yügür-dung 58/637; ayt-ting 36/396.

Teklik 3. Şahıs: -dI, -dU, -tI

bar-dı 3/27; kıl-dı 3/24; bol-dı 3/31 ~ ol-dı 7/72; sal-dı 8/89; koy-dı 12/131; tur-dı 12/135; al-dı 13/150; yıkıl-dı 14/154; sakla-dı, 15/165; tüşe başla-dı 15/166; tol-dı 17/193; kıl-dı 26/287; ur-dı 28/307; ayır-dı 28/308; kav-dı 28/311; ıldamla-dı, çamla-dı 28/312; açıl-dı 38/418; buyır-dı 39/427 ~ buyur-dı 52/573; tapşur-dı 39/432; sayla-dı 39/430; kon-dı 41/454; çıkar-dı 43/471; oygan-dı 44/481; yaru-dı 46/505; saçıl-dı 74/806; karar-dı 77/838; yum-dı 94/1020; yan-dı 100/1084; yıgla-dı 101/1102; taşla-dı 102/1110; tuttur-dı 114/1230;

ir-di 2/15 ~ i-di 50/547; kör-di 3/23 ~ kör-dü 27/300; bir-di 7/80; di-di 8/84; körün-di 8/92; iyle-di 10/114; bil-di 12/134; örgen-di 12/135; iber-di 13/146 ~ yiber-di 17/188; kil-di 26/287; yürüttür-di 26/288; sür-di 28/307; kir-di 30/333; tigür-di 35/387; tüşür-di 39/426; tebre-di 51/562; tile-di 61/675; tüz-di 97/1053; yetil-di 105/1139; küy-di 119/1277; sor-du 15/168; oltur-du 18/195 ~ oltur-dı 35/385; tut-tı 20/223 ~ tut-tu 14/153; aş-tı 19/216; ayıt-tı 20/225; çık-tı 25/278; kızıt-tı 32/358; yıķ-tı 38/417; taş-tı 17/193; ķop-tı 42/468; yat-tı 43/473; aç-tı 48/529; tap-tı 49/543; at-tı 57/628; yut-tı 77/842; unut-tı 82/894; yap-tı 100/1083; arıt-tı, teklif it-ti, 14/151; yit-ti 13/145; yetiş-ti 17/194; öt-ti 20/223; ķik-ti 29/318; kit-ti 37/407; tüş-ti 55/604; keķ-ti 102/1103.

Olumsuz. -mAdI

ķıl-madı 2/20; sor-madı 3/24; ķal-madı 7/72; ‘ayān ol-madı 15/165; tapal-madı 77/834; ayt-madı 82/894; bil-medi 77/835; ķik-medi 79/858; kör-medi 97/1056.

Çokluk 1. Şahıs: -dUk

bol-duķ 41/455; hoş-ķāl i-dük 4/42; bir-dük 62/678; kör-dük 64/704; iyle-dük 67/732; it-tük 82/890.

Çokluk 3. Şahıs: -dİlAr, -tİlAr

yan-dılar 34/375; bar-dılar 35/384; bol-dılar 46/509 ~ ol-dılar 75/818; ķal-dılar 57/625; ķıl-dılar 65/715; sor-dılar 72/791; açıl-dılar 74/803; ķoy-dılar 83/899; toy-dılar 84/912; çal-dılar 91/991; sal-dılar, al-dılar 96/1044; bağla-dılar 96/1047; tüken-diler 5/51; kil-diler 7/70; yiber-diler 8/82; sözle-diler, közle-diler 13/142; yügür-diler 30/332; örten-diler 34/375; didi-ler 41/455; tebre-diler 56/620; ir-diler 56/621; bil-diler 65/714; kör-diler 70/768; kiydür-diler 73/802; bir-diler 74/805; ittür-diler, sür-diler 77/833; yür-diler 77/837; ittifaķ iyle-diler 90/980; yetkür-diler, tigür-diler 96/1042; tüz-diler, körgüz-diler 96/1048; sivün-diler 112/1211; oltur-dular 70/768; ķık-tılar 30/331; ķop-tıla(r) 46/506; saķ-tılar, aç-tılar 73/801; tap-tılar 75/817; tut-tılar, yut-tılar 96/1040; ög-tiler 13/141; it-tiler, kit-tiler 77/835.

Olumsuz. -mAdİlAr

bile al-madılar 77/834; ķıl-madılar 97/1055;

III. 9. 1. 2. Belirsiz Geçmiş Zaman

Metinde /-mİş/ ve /-İptur - Uptur/ olarak iki tip belirsiz geçmiş zaman eki bulunmaktadır ve -(I/U)ptur şekli daha yaygındır:

Teklik 1. Şahıs: a) -mışmin Ø

b) -İpmin, -Upmin

yat-ıpmın 38/423; ķıl-ıpmın 46/510; kiķ-ıpmın 106/1154; oltur-upmın 35/391; tut-upmın 58/645; bol-upmın 106/1153; tüş-üpmin 33/370.

Teklik 2. Şahıs: a) –mıŝsin Ø

b) –**Ipsin, -Upsin**

çal-ıpsin 21/233; kıl-ıpsın 49/538; otur-upsın 18/196; tüş-üpsin 40/438.

Teklik 3. Şahıs: a) –mİş, -mUş

vâkı‘ a bol-mış 21/228; açıl-mış 21/233; kıl-mış 44/492; yaŋıl-mış 70/771; bağla-mış 109/1179; ilt-mış 9/105; ir-mış 43/470 ~ i-mış 92/1000; kil-mış 109/1182; di-mış 69/754; emr eyle-mış 92/1000; öt-müş 4/34; köp ir-mış 13/148.

b) –**pdur, -IptUr, -UptUr**

açıl-ıpdur 3/29; çal-ıpdur 7/80; sal-ıpdur 7/80; kıl-ıpdur 12/130; yat-ıpdur 35/388; bar-ıpdur 59/657; tap-ıpdur 69/755; taŋ-ıpdur 104/1131; çik-ıpdür 33/369; kiy-ıpdür 46/511; teg-ıptür 104/1130; tur-uptur 8/93; otur-uptur 13/149; vâkı‘ bol-uptur, urul-uptur 21/230; tut-updur 60/663; ol-updur 83/901; toğ-uptur 103/1115; koy-uptur 104/1131; tüş-üptür 31/347; öltür-üptür 68/744; öt-üptür 108/1173; yitkür-üpdür 120/1294.

Olumsuz: -mApdUr

iyle-mepdür 59/657.

Çokluk 2. Şahıs: -Ipsiz

ayt-ıpsız 16/175.

Çokluk 3. Şahıs: a) –mİŝlAr

taşla-mışlar 68/751; uçra-mışlar 69/761.

b)–**İpdUrlAr**

çık-ıpdurlar 40/441; yat-ıpdurlar 68/750; körset-ıpdürler 44/483; tut-upturlar 70/772.

III. 9. 2. Geniş Zaman

Metinde şahıs zamirinin men’in hem *men’li* hem *min’li* yazıldığı görülmektedir.

Teklik 1. Şahıs: -ermin, -rmin, -urmin / -urmen

yit-ermin 14/160; uyuqla-rmin 34/380; kıl-urmen 46/511; al-urmin 71/777; çal-urmen 87/942.

Teklik 2. Şahıs: -ArsIn, -ürsin.

bağ-arsın 3/29; bil-ürsin 3/30; kültür-ürsin 49/538; öt-ersin 120/1289.

Teklik 3. Şahıs: -r, -Ar, -Ur

di-r 2/11; tile-r 11/122; iyle-r 17/186; neyle-r 40/437; iste-r 118/1272; uçra-r 14/160; bağla-r 90/981; başla-r 97/1061; uç-ar 1/5; aç-ar 1/6; kaç-ar 1/6; çık-ar 1/8; tap-ar 1/9; koy-ar 3/25; sor-ar 16/177; bağ-ar 27/303; çop-ar 44/488; yap-ar 98/1063; yit-er 1/2; it-er 1/2; kör-er 3/26; çik-er 3/26; sür-er 11/124; iç-er 13/146; iste-r 16/174; tig-er 46/510; tüş-er 51/558; öt-er 92/999; büt-er 103/1119; dur-ur 1/3 ~ tur-ur 18/200; bol-ur 3/28; al-ur 8/82; kıl-ur 11/123;

ayt-ur 46/513; bar-ur 54/600; otur-ur 65/719; al-ur 77/840; sal-ur 80/872; aıl-ur 86/937; yür-ür 1/5; ir-ür 1/10; bir-ür 1/10; ilt-ür 23/260; keltür-ür 33/372 ~ kitür-ür 98/1062; körset-ür 51/558; kil-ür 65/719; bil-ür 73/797; örten-ür 87/949; bildür-ür 113/1225; körün-ür 120/1292.

Olumsuz: -mAs

Olumsuz /-mAz/ ekinin son fonemi olan sedalı /-z/’nin sedasız fonem /-s/’ye dönüşerek /-mAs/ şeklinde kullanıldığı görülür.

al-mas 3/30; oy-mas 4/45; yumul-mas 9/102; zāhir itgen i-mes, iitgen i-mes 15/164; tapa al-mas 85/926; di-mes 3/27; yi-mes 3/27; körün-mes 19/215; kil-mes 40/439; tik-mes 48/532; kör-mes 73/798; körgen i-mes 80/871; it-mes 84/919; kirek-mes 103; öt-mes 120.

Çokluk 1. Şahıs: -ermiz; -urbiz

bar-urbiz 8/85; ıl-urbiz, bol-urbiz 63/697; sal-urbiz 82/892.

İki örnekte /-miz/’li kullanımı bulunmaktadır: öt-ermiz, küy-ermiz 63/695.

Çokluk 3. Şahıs: -rAr, -ArAr, -UrAr

di-rler 20/221; ata-rlar 33/367; sor-arlar 104/1134; öt-erler 119/1282; bol-urAr 53/582; yat-urAr 68/744; bar-urAr 119/1283; ötker-ürler 64/700; yürü-rler 104/1132; ir-ürler 121/1298.

III. 9. 3. Şimdiki Zaman

Teklik 1. Şahıs: -GUm durur

ılğum durur 26/292; ölgüm durur, bölgüm durur 107/1166.

Teklik 2. Şahıs: -adursın

tart-adursın 80/867.

Olumsuz: -meysiŋ

di-meysiŋ 19/208.

Teklik 3. Şahıs: -dur, -AdUr, durur / turur

körün-edür 15/170; bolup bar-adur 19/207; tart-adur 47/516; sargarıp bar-adur 19/208; hālet turur 15/169; ılıp turur 16/178; ‘ālem durur 21/237; öt-edür 120.

Olumsuz: -mAy durur

bol-may durur 18/205; yan-may durur 120/1286; yit-mey durur, iit-mey durur 104/1133; körün-mey durur 116/1253; tüken-mey durur 120/1286.

III. 9. 4. Gelecek Zaman

Metinde gelecek zamanın /-GAy/, /-GA/ ve /-GU/’lu 3 şekilde kullanılmaktadır:

a) -ĜAy

Teklik 1. Şahıs: -ĜAymin

ol-ğaymin 45/497; iyle-geymin 94/1024.

Teklik 2. Şahıs: -ĞAysIn

kıl-ğaysın 49/545; iyle-geysin 28/305; yükle-geysin 48/530.

Teklik 3. Şahıs: a) -GAy, -ğay

bol-ğay 2/13 ~ ol-ğay 47/517; kıl-ğay 11/125; aňgla-ğay 17/188; tutul-ğay 28/306; açıl-ğay 67/733; kıl-ğay 72/787; bar-ğay 82/890; oltur-ğay, yandur-ğay 86/932; yığla-ğay 101/1094; tapıl-ğay, al-ğay 102/1106; iyle-gey 8/90; bir-gey 11/125; tile-gey 21/235; di-gey 22/240; ğam yi-gey 22/240; tig-gey 46/511; yetkür-gey 50/548; bil-gey 71/778; kez-gey 102/1108; sür-gey 120/1295; tut-ğay 15/170; sat-ğay 62/684; koş-ğay 83/904.

Olumsuz: -mağay

ol-mağay, tol-mağay 7/73; kıla al-mağay 44/482; kıl-mağay 104/1128; kıl-mağay 111/1206.

Çokluk 1. Şahıs: -ğaybiz

kıl-ğaybiz 67/733.

b) -GA/-QA

Teklik 1. Şahıs: -ğamin

yan-gamin 28/310; bol-gamin 34/379.

Teklik 2. Şahıs: -ğasın

tut-ğasın, yut-ğasın 107/1162.

Çokluk 1. Şahıs: -gebiz

kör-gebiz 66/730.

Çokluk 2. Şahıs: -ğasız

kıl-ğasız 10/113;

c) -GU

Teklik 1. Şahıs: -ğum

kıl-ğum 26/292.

Teklik 3. Şahıs: -GUsI

kıl-ğusı 99/1074; bol-ğusıdur 40/437; körset-ğusıdur 22/247.

III. 9. 5. Emir-İstek

Emir çekiminde, emir anlamını ve şahsı belirtmek üzere her şahıs için farklı bir emir eki kullanılır:

Teklik 1. Şahıs: -y, -Ay, -yin / yim, -eyin

di-y 19/214; tile-y 39/429; eyle-y 73/800; kıl-ay 2/11; al-ay 5/55; tut-ay 14/158; tap-ay 16/174; yut-ay 17/192; sal-ay 28/306; bol-ay 29/323; oyğat-ay 35/386; ayt-ay 36/397; sor-ay

47/520; bar-ay 115/1239; kör-ey 1/159; şabr it-ey, berkit-ey 23/251; keltür-ey 34/377; körset-ey 35/386; ni(i)t-ey 54/596; öl-ey 108/1168; niyle-y 118/1271.

di-yin 3/33 ~ di-yim 23/250; tüş-eyin 29/324;

Teklik 2. Şahıs: Eksiz veya –ĞII, -ğîng

añgla-ğil 33/362; bil-gil 16/179; kil-gil 19/214; yiber-gil 25/273; di-gil 34/378; şabr iyle-gil 80/868; atlanma-ğîng 19/207.

Olumsuz: -mAGII

qıl-mağıl 104/1134; qoy-mağıl 107/1164; bir-megil 80/868; kör-megil 118/1269.

III. 9. 5. 1. Eksiz Emir Biçimi

kil 3/31; işit 4/35; bil 4/36; bol 8/84; luţf iyle 15/169; oltur 17/194; ayt 22; tut 23/252; tur 29/324; alıp çık 56/618; al 79/856; qıl 95/1031; yitkür 107/1160; alıp bar 112/1207; uyu 120/1287.

Olumsuz: -mA

ayt-ma 22; qıl-ma 23/252; qatıl-ma 56/617; ol-ma 89/972; qoy-ma 121/1302; it-me 64/701.

Teklik 3. Şahıs: -sUn

tap-sun 8/85; ol-sun 21/229 ~ bol-sun 83/903; açıl-sun 24/264; yığıl-sun 25/273; qal-sun 56/618; al-sun 59/656; qıvan-sun 61/673; at-sun 71/781; tur-sun 85/920; tut-sun 94/1026; ayt-sun 105/1141; çık-sun 113/1224; ‘arz it-sün 22; bil-sün 15/164; kil-sün 103; yit-sün 105/1141.

Olumsuz: -mAsUn

qal-masun 26/289; qıl-masun 56/618; sal-masun 105/1135; çık-mesün 83/907; yırağ it-mesün, körsetme-sün 89/974; kör-mesün 105/1135.

Çokluk 1. Şahıs: -II, -lik

av avla-lı, kuş qavla-lı 26/285; seyr iyle-li 67/737; köre-lik 73/798.

Çokluk 2. Şahıs: -İng, -iñgız, -uñg

tart-iñg, bar-iñgız 46/513; ihsân qıl-iñg 81/879; sād it-iñg 81/878; bil-iñg 81/880; bir-iñg 83/906; qoy-uñg 83/906; bol-uñg 84/912.

Olumsuz: -mañgız

qıl-mañgız 58/641.

Çokluk 3. Şahıs: Olumsuz: -mAsUnlAr

yat-masunlar 68/748; ötker-mesünler 26; çık-mesünler 47/520.

III. 9. 6. Şart

Teklik 1. Şahıs: -sAm

tut-sam 28/310; al-sam 45/496; bol-sam 45/497; bar-sam 86/932; iste-sem 102/1105; kr-sem 111/1201; di-sem, yi-sem 111/1203; nş iyle-sem 122/1311.

Teklik 2. Şahıs: -sAŋg

ayt-saŋg 18/203; ‘atā ıl-saŋg 45/500; bol-saŋg 82/890; oy-saŋg 89/973; di-seŋg 18/198; iyle-seŋg 34/382; yi-seŋg 82/891; it-seŋg 105/1143.

Teklik 3. Şahıs: -sA

bol-sa 2/14 ~ ol-sa 5/54; bar-sa 11/126; ıl-sa 18/205; sor-sa 23/252; o at-sa 29/317; sal-sa 29/326; ba-sa 30/335; kz a-sa 31/349; buyur-sa 41/449; adem oy-sa 55/613; orna-sa 94/1023; ıkar-sa 114/1231; ı-sa 115/1245; yit-se 1/9; kr-se 6/59; our-se 11/126; bil-se 18/205; krset-se 21/231; iyle-se 25/282; di-se 26/288; bir-se 30/335; kes-se 41/447; ir-se 52/576; yetkr-se 55/604; ky-se, rten-se 63/696; kil-se 66/730; yetiş-se 68/749; sr-se 70/766; ti-se 91/995.

Olumsuz: -mAsA

tşp al-masa 21/236; ı-masa 24/265; ıla al-masa 58/646; ıl-masa 71/778; bol-masa 103; ilikle-mese 7/81; di-mese 47/524; bir-mese 71/777; sr-mese 120/1293.

Çokluk 1. Şahıs: -sAk

ıl-sa 4/34; kŋgl avla-sa 22; av avla-sa, atulaş-sa, ulan avla-sak 23/258; muim ol-sa 66/726; barıp kil-sek 24/265; tepre-sek 42/460.

Çokluk 3. Şahıs: -sAlAr

ı-salar 22; meyl ıl-salar 23/254; tarat-salar, kiyik at-salar 24/263; bar-salar 41/453; muim bol-salar 64/708; ‘ayş u srr it-seler 24/262; di-seler 38/422; bil-seler 123/1318.

III. 9. 7. Yeterlilik

Çaataycada yeterlili fiili *al-* ve *bil-* fiilleri ile kurulur (Ercilasun, 2013, 428).

Teklik 1. Şahıs Olumsuz: -A alma-

le almadım 108/1168.

Teklik 3. Şahıs: -A almay, -A almayın

Olumsuz. diy almay 16/182; bile almay 18/205 ~ bile almayın 16/176; ıalmay 27/296; te almay 27/299; tapalmay 14/156; ılalmaay 44/482; kre almayın 20/226; ayrılma almayın 69/760; kılalmayın 118/1267.

Çokluk 3. Şahıs: Olumsuz: kıla bilmediler 13/143.

III. 9. 8. Sreklilik

Teklik 3. Şahıs: cn bireyazdı 32/357.

III. 9. 9. Gereklilik

-mA^Ğkirek

‘ayş sür-mek kirek, kör-mek kirek 22/246; it-mek kirek 22/248; tüş-mek kirek, körüş-mek kirek 55/610.

III. 10. Birleşik Fiil Çekimleri

III. 10. 1. Gelecek Zamanın Hikayesi

Teklik 1. Şahıs: -kay irdim

tap-kay irdim 45/501.

Teklik 3. Şahıs: -ğay irdi / idi, kay irdi

bol-ğay irdi 2/13 ~ ol-ğay irdi 69/758; tol-ğay idi 2/13; yarıl-ğay idi, kıl-ğay idi 106/1151; çık-kay irdi 60/658.

Olumsuz: -mAĞAy irdi

sözi kal-mağay irdi, şerik it-megey irdi 60/659.

Çokluk 3. Şahıs Olumsuz: -mağay irdiler

kıla al-mağay irdiler 45/501.

III. 10. 2. Geniş Zamanın Hikayesi

Teklik 1. Şahıs: -r irdim, -ur irdim / idim

kıl-ur irdim 111/1201; ayt-ur idim 123/1317; yürü-r irdim 7/78.

kil-ürmen irdim 68/742 (*burada eylemi pekiştirmek için ayriyeten “men” zamirini kullanmıştır*).

Teklik 2. Şahıs: -er irdiñg

kör-er irdiñg 21/231.

Teklik 3. Şahıs: -r irdi, -Ar irdi, -Ur irdi

tile-r irdi 11/122; di-r irdi 31/346; iyle-r idi 78/847; yu-r idi 101/1098; çık-ar irdi 9/100; çık-er irdi 9/99; yit-er irdi 9/100; sürt-er irdi 11/124; kez-er idi 13/139; nāz it-er irdi 32/360; tig-er irdi 37/404; öt-er irdi 38/420; kıl-ur irdi 11/123; sal-ur irdi 20/227; bol-ur irdi 41/449; bar-ur irdi 41/451; bir-ür irdi 41/452; kil-ür irdi 57/630.

Olumsuz: -mAs irdi / idi

çık-mas irdi 14/161; kal-mas irdi 20/219; arıt-mas idi 51/565; ayta al-mas idi 54/594; haber-dār i-mes irdi 15/162; ümidim i-mes irdi 19/212; it-mes idi 51/565; nūr bir-mes idi 81/887; hālī ir-mes irdi 81/887; açılğan ir-mes idi 86/936; körgen i-mes irdi 91/988.

Çokluk 1. Şahıs: -ür irdük

yür-ür irdük 4/43; diyiş-ür irdük 20/219.

Olumsuz: -mes irdük

it-mes irdük 5/47; ir-mes irdük 66/724.

Çokluk 3. Şahıs: -r irdiler, -er irdiler, -ur irdiler

di-r irdiler 50/555; yürü-r irdiler 54/595; kit-er irdiler 6/59; it-er irdiler 6/59; kez-er irdiler 53/590; bar-ur irdiler 36/403; kı1l-ur irdiler 50/554.

Olumsuz: -mes irdiler

çarâr it-mes irdiler 50/552; iyle-mes irdiler 64/706.

III. 10. 3. Şart Kipinin Hikayesi

Teklik 1. Şahıs Olumsuz: -mesem irdi

kör-mesem irdi 57/635; tüşmey-sem irdi 58/639.

Teklik 3. Şahıs: -sa idi

bol-sa idi 2/14.

III. 10. 4. Geniş Zamanın Rivayeti

Teklik 3. Şahıs: -ur irmiş

bol-ur irmiş 74/813.

Olumsuz: -mAs irmiş / imiş

bol-mas irmiş 10/110; açıl-mas imiş, çal-mas imiş 20/222; öl-mes imiş 108/1169.

Çokluk 1. Şahıs: -r irmiştük

di-r irmiştük 4/44.

Çokluk 3. Şahıs: -rlar irmiş, -erler imiş

yana-rlar irmiş 75/814; öt-erler imiş 75/816.

III. 10. 5. Belirli Geçmiş Zamanın Şartı

Teklik 3. Şahıs: -dı ise

ķoy-dı ise, kūy-di ise 119/1277.

III. 11. Deyimleşmiş Birleşik Fiiller

açıl- Fiiliyle Kurulanlar

köngüller açıl-: eğlenmek.

Köngüller açılğay yürüp niçe kūn 67/733.

yüzide şafâ gül-şeni açıl-: sevinmek, mutlu olmak.

Açılğan yüzide şafâ gül-şeni 2/18.

al- Fiiliyle Kurulanlar

könglini al-: gönlünü almak.

Alıp könglini ħâtırın şād iting 81/878.

ḳoldın ḳolḡa al-: elden ele dolaştırmak.

Melik-zādeni ḳoldın ḳolḡa aldı 13/150.

aş- Fiiliyle Kurulanlar

canḡa elem aş-: acı çekmek, kaygılanmak.

Hazīn cānıma aştı ança elem 19/216.

ayt- Fiiliyle Kurulanlar

öz özi bile aytış-: kendi kendine konuşmak.

Öz özi bile aytışıp ḳıřsasın 17/191.

könḡül ayt-: baş saḡlığı dilemek.

...Tāc-ı Baḡt bile Māh-ı Rūyḡa könḡül aytkanı... 108.

avla- Fiiliyle Kurulanlar

könḡül avla-: eğlenmek.

...kiyik atḳulap könḡül avlasaḡ digeni 22.

baḡla- Fiiliyle Kurulanlar

tapuḡında il baḡla-: hizmetine, (emrine) hazır olmak.

Tapuḡında il baḡladılar meger 96/1047.

könḡül baḡla-: gönül baḡlamak.

Könḡül baḡladım emr ü fermānıḡe 45/494.

-bar Fiiliyle Kurulanlar

uyḡuḡa bar-: uyumak.

Bu hem uyḡuḡa bardı u min bu ḡāl 59/649.

özidin bar-: kendinden geçmek, kendini kaybetmek.

Yıḳıldı özidin barıp sarḡarıp 31/344.

bir- Fiiliyle Kurulanlar

tevekkülḡa könḡül bir-: kadere boyun eğmek.

Didi vü tevekkülḡa birdi könḡül 14/161.

cān bir-: kendini feda etmek, canını vermek.

Kişi anḡa yüz ḡatla cān birse az 30/335.

bol- / ol-: Fiiliyle Kurulanlar

tuş bol-: denk gelmek, rastlamak.

Böriler güzârığa tuş boldı mu 78/846.

rûhı kuş bol-: ölmek.

Teni tu' me'i rûhı kuş boldı mu 78/846.

'âlem közige siyâh bol-: dünyası başına yıkılmak.

Bolur irdi 'âlem közümge siyâh 107/1165.

firâkıda kebâb bol-: ayrılık acısıyla yanmak.

Egerçe firâkıngda boldum kebâb 108/1168.

buz- Fiiliyle Kurulanlar

könğlin buz-: morali bozulmak, üzülmek.

Figân birle her lahza könğlin buzup 85/929.

çık- Fiiliyle Kurulanlar

könğöldin çıkma-: akıldan çıkmamak.

Ne kündüz könğöldin çıkar irdi gam 9/100.

bâde başka çık-: içki kafaya vurmak.

Çıkıp bâde başka kıztıttı dimâğ 32/358.

çik- Fiiliyle Kurulanlar

âzâr çik-: üzülmek, acı çekmek.

Köre almayın çikken âzârını 20/226.

elem çik-: acı çekmek.

Yene özgeler çikmesünler elem 47/520.

muhtâclık çikme-: muhtaç olmamak.

Ki hiç kimge muhtâclık çikmesün 83/907.

it- Fiiliyle Kurulanlar

hâtırın şâd it-: mutlu etmek.

Alıp könğlini hâtırın şâd iting 81/878.

cihân gülistânıdın kenâr it-: dünyadan göç etmek.

Cihân gülistânıdın itti kenâr 99/1081.

kal- Fiiliyle Kurulanlar

bī-ser kal-: yöneticisiz, hükümdarsız kalmak.

Kalıp bī-ser il körmesün zulm u zor 105/1135.

kuruk kalma-: kuru kalmamak.

Kuruk kalmasun bende u haş u ʿām 84/909.

kel- Fiiliyle Kurulanlar

özige kel-: kendine gelmek, ayrılmak.

Köz açsa özige kelip şehriyār 31/349.

kıl- Fiiliyle Kurulanlar

yir birle yeksān kıl-: yerle bir etmek.

Mini saldı yir birle yeksān kılp 38/417.

cānını cānānga şarf kıl-: canını sevgiliye feda etmek.

Sürüp kıldı cānını cānānga şarf 95/1038.

qara qaş otı dīvāne kıl-: sevgilinin ateşi, aşkı deli etmek.

Qara qaş otı dīvāne kıldı 123.

bir aytқан sözün iki kılma-: bir dediğini iki etmemek.

İki kılmadı bir aytқан sözün 97/1053.

kızıt- Fiiliyle Kurulanlar

dimāğ kızıt-: aklını bulandırmak.

Çıqıp bāde başqa kızıttı dimāğ 32/358.

kit- Fiiliyle Kurulanlar

özidin kit-: bayılmak, kendinden geçmek.

Yıkıldı solup meñzi özidin kitip 99/1077.

qoy- Fiiliyle Kurulanlar

cihan vakt koyma-: zaman tanımamak, fırsat vermemek.

Cihān vaqt qoymas bu esbābğa 4/45.

uyquğa baş koy-: uyumak.

Turup özgeler koydı uyquğa baş 42/461.

gedālkhğa köngül koy-: kendini dervişliğe vermek.

Didi ü gedālkhğa koydı köngül 102/1107.

buzuğluqqa yüz koy- / buzuğluqqa köngül sal-: kötü işlerler uğraşmak.

Qoyuptur buzuğluqqa yüz barça il 104/1131.

kör- Fiiliyle Kurulanlar

‘**azāb kör-**: sıkıntı, eziyet çekmek.

Körüp zālīm ilgide türlü ‘azāb 6/65.

örten- Fiiliyle Kurulanlar

firāk otıda örtten-: ayrılık ateşiyle yanmak.

Firāk otıda örttenür hasta pīr 87/949.

öt- Fiiliyle Kurulanlar

cāngā elem öt-: acı çekmek.

Açılmaq ötüp ötti cāngā elem 20/223.

cihāndın öt-: vefat etmek.

Barıdın kiçipmin cihāndın ötüp 106/1154;

sal- Fiiliyle Kurulanlar

otğa canın sal-: kendini harap etmek, üzülmek.

Salur irdi otğa hazīn cānını 20/227.

işni teŋgrige sal-: işi Tanrıya bırakmak.

Salıp teŋgrige işni körmek kirek 22/246.

köz sal-: bakmak.

Tapılgay mu dip köz salıp her sarı 117/1256.

özin uykuğa sal-: uyumak.

Kilip irdim uykuğa salıp özin 71/775.

söz sal-: konuşmak.

Ki her biri zāhidğa bir söz salıp 54/593.

Ulus iŋtiyārın aŋğa saldılar 96/1049.

qarasını sal- / ‘azā hıl’atın sal-: yas elbisesini çıkarmak.

Karasını şehzādeniŋ saldılar 96/1044; *Çü şehzāde saldı ‘azā hıl’atın* 96/1045.

tap- Fiiliyle Kurulanlar

cānı ferāh tap-: ruhu huzur bulmak.

Hikāyet kılıp taptı cānım ferāh 49/543.

tart- Fiiliyle Kurulanlar

otluğ āh tart-: ateşli ah çekmek.

Ġam u hāletin tartıban otluğ āh 110/1192.

melāl tart-: sıkıntı çekmek.

Sin ey şeh nağu munça tartıp melāl 53/585.

elem tart: acı çekmek.

Özüñge kılıp tartadursın elem 80/867.

tn- Fiiliyle Kurulanlar

könğli tn-: içi rahatlamak.

Tınıp könğli deryā tübiğe kitip 74/812.

tik- Fiiliyle Kurulanlar

köz tik-: bakmak.

Barısı anıñ ħüsniğa köz tikip 30/338.

tilmür- Fiiliyle Kurulanlar

közi tilmür-: ümid ve hasretle bakmak.

Bakıp kaldılar közleri tilmürüp 57/625.

tök- Fiiliyle Kurulanlar

közidin yaşını tök-: ağlamak.

Töküp seng-i zen közidin yaşını 57/626.

tur- Fiiliyle Kurulanlar

ķulluğında tur-: hizmetinde bulunmak.

Turup ķulluğında kılıp ihtimām 7/74.

tek tur-: uslu durmak.

Könğüller açılson dili tek turup 24/264.

tut- Fiiliyle Kurulanlar

içinde tut-: gizlemek, kimseye söylememek.

Ki niçe bu ğamni içimde tutay 17/192.

hayât tut-: yaşamak, ömür sürmek

Ħudâ kayda kim bolsa tutsun hayât 112/1207.

‘azâ tut-: yas tutmak.

Çikip derdliĝ ün ‘azâ tuttılar 96/1040.

tüş- Fiiliyle Kurulanlar

cânıĝa ıztırâb түş-: ızdırap çekmek, üzölmek.

Tüşe başladı cânıĝa ıztırâb 15/166.

cihândın başımĝa iş түş-: başına iş gelmek.

Cihândın tüşer boldı başımĝa iş 511/558.

könĝlüĝe pîç u tâb түş-: sıkıntı, acı çekmek.

Körüp tüşti könĝlümge bu pîç u tâb 88/959.

tüz- Fiiliyle Kurulanlar

‘ayş bezmini tüz-: yiyip içip eğlenmek

Tüzüp ‘ayş bezmini ħandân bolup 22/242.

ĥuṭbeni tüz-: hutbe okumak.

Anıĝ atıda ĥuṭbeni tüzdiler 96/1048.

uç- Fiiliyle Kurulanlar

közden uyķu uç-: gözüne uyķu girmemek.

Közümdin uçup uyķu âlüfte min 10/109.

yaru- Fiiliyle Kurulanlar

közi cerâĝ dik yaru-: sevinmek, mutlu olmak.

Çerâĝ dik yarudı çıĝaynıĝ közi 62/677.

Közine cihan yaru-: mutlu olmak.

Yarudı ħara közlerige cihân 82/898.

yi- Fiiliyle Kurulanlar

ĝam yi-: gam yemek.

Eger imdi mundın narı ğam yiseñg 82/891

yiber- ~ **iber-** Fiiliyle Kurulanlar

özini uykuğa iber-- uyumak.

Geh uykuğa iberdi özni nāgāh 13/146.

yit- Fiiliyle Kurulanlar

cānı ağızıa yit-: canı ağızına gelmek, korkmak, endişelenmek

Çıkarğa yetip irdi cān ağızıa 93/1015.

ķarılığ yit-: yaşlanmak.

Ķarılığ yetip āhirü'l-emr min 62/681.

yu- Fiiliyle Kurulanlar

cānıdın ilig yu-: canından vazgeçmek, kendini feda etmek.

Kişi körse cānıdın ilig yur idi 101/1098.

yut- Fiiliyle Kurulanlar

ğam yut-: tasalanmak, üzülmek.

Atam ğaldı mu yalguzun ğam yutup 89/966.

ķan yut-: acı çekmek.

Firāķıñg belāsıda ķan yutķasın 107/1162.

III. 11. 1. Birleşik Fiiller

İsim+Aç-

Köz aç- 31/349.

İsim+Al-

Altun al-, 43/478; icāzet al-, 35/384; naşīb al- 80/875.

İsim+At-

Kiyik at- 12/136; oķ at- 29/317; tañg at- 41/456.

İsim+Avla-

Ġazāl avla- 23/256; av avla- 26/285; kiyik avla-26.

İsim+Ayt-

Su'āl ayt- 36/396; cevāb ayt- 54/594.

İsim+Bağla-

Nikāh bağla- 73; ‘ağd bağla- 75.

İsim+**Bağ-**

Hayrān bağ- 101/1099.

İsim+**Bir-**

İsimle birleşerek geçişsiz fiil oluşturur ve genellikle yabancı kökenli bir kelimeyle birleşir. *Birmek* fiili metinde 60 kere kullanılmıştır:

İcāzet bir- 23/257; haber bir- 7/80; yaruğluk bir- 8/83; kudret bir- 36/395; cevāb bir- 47; su bir- 61/676; kozu bir- 62/677; bahā bir- 62/685; cān bir- 30/335; teŋri bir- 95/1035; hatm aşını bir- 110/1191; ruḥşat bir- 112/1208; ta‘ līm bir- 113.

İsim+**Bol-/ Ol-**

Çağatay Türkçesi, Türk lehçelerinin tasnifinde belli başlı ölçülerden biri olan bol- / ol-fiillerinden bol-‘ı tercih eder. Ancak özellikle Klasik Öncesi Dönemi eserlerinde bol- fiili yanında sık sık ol- fiili kullanılır. Bu durum, Nevâî’ye kadar azalarak devam eder, ancak tamamen ortadan kalmaz (Karaağaç, 1997). İsimle birleşerek oluş bildiren geçişsiz fiil oluşturan ve sıklıkla yabancı kökenli kelimeyle birleşen *bol-* fiilinin *ol-* şekline göre metinde daha çok tercih edildiği görülmektedir. Metinde *bol-* biçimi 332 kere, *ol-* biçimi ise 81 kere kullanılmıştır.

Kem bol- 1/8; ḥalāş bol- 2/21; tecrūbe bol- 3/30; müşerref ol- 3; ḥaber-dār ol- 42/459; meşgūl ol- 4/41; cem‘ ol- 4/43; bülbül bol- 5/54; revān bol- 6/67; ber-ḳarār ol- 7/72; ser-efrāz bol- 7/75; ḳaranġguluḳ ol- 9/95; unut bol- 9/97; ḳaṭre-rīz bol- 11/122; sa‘ ādet paye bol- 12/132; sāye bol- 12/132; yegāne bol- 12/133; ḥirāmān bol- 13/145; bī-dār ol- 14/156; zār bol- 14/155; ġamġin bol- 15/167; ḥarāb bol- 15; ‘ayān ol- 15/165; vāḳı‘ bol-40/ 438; naşīb ol- 75/814; yaḥşı bol- 21/236; ḥursend ol- 21/238; dil-bend ol- 21/238; tünd bol- 28/309; ḥoş-ḥāl ol- 29/322; ḥāzır bol- 29/323; nā-ḥoş bol- 29/328; ḥurrem bol- 1/8; zevāl ol- 2/13; vefā bol- 2/14; bā‘ iş ol- 2/17; ḥandān bol- 22/242; bī-ḥod bol- 30; menzīl bol- 33/368; māyil bol- 33/368; aḥşām bol- 35/384; nūşān ol- 36/402; ġaltān ol- 36/402; ḥuşḳ ol- 37/414; ġuşşa bol- 39/428; ṭālī‘ bol- 40/438; dūḳār ol- 41/454; āb-rūluḳ bol- 44/488; ḥüner-mend ol- 45/495; dil-efkār ol- 45/502; ṭalep-kār ol- 45/502; cilve-sāz bol- 46/506; giriftār ol- 47/516; pāre pāre bol- 51/563; vehm-nāk bol- 54/597; ġāfil bol- 56/620; yār ol- 59/652; uluḳ bol- 62/677; bay bol- 62/679; ḥūn-ābe-rīz bol- 62/687; rızā bol- 63/697; ḥoşān bol- 64/700; ked-ḥudā bol- 65/716; ‘ādet bol- 66/725; ḥalet bol- 66/725; şād-mān bol- 75/818; ferāmūş ol- 66/729; ġam-ġūsār bol- 67/729; ‘aceb bol- 68/742; ḥāk-pā bol- 68/745; kām-rān ol- 75/818; hirāsān bol- 82/893; revīş ol- 83/901; ġanī bol- 84/912; rāh-ber bol- 84/913; ḳader-dār ol- 87/943; perīşān bol- 87/950; şadaḳa bol- 89/972; muvāfiḳ ol- 90/979; mükemmel bol- 91/985; tāze bol- 94/1027;

āvāze bol- 94/1027; hem-rāh ol- 95/1033; dil-ḥāh ol- 95/1033; amān ol- 95/1034; derd-nāk bol- 95/1039; nifāk ol- 104/1129; yırak ol- 104/1129; taş ol- 106/1151; nālān bol- 110/1189; giryān bol- 110/1189; ḥatm ol- 110/1191; binā bol- 119/1282; tamām bol- 121; ferḥūnde bol- 121; yādigār ol- 122/1313; kuşūr bol- 123/1318.

İsim+Çakna-

Çakın çakna- 56/624.

İsim+Çek-/ Çik-

Cilav çik- 29/318; kadeḥ çik 543; intizār çik- 74/811; cām u vişāl çik- 75/817; ta‘ām çikil- 96/1043; derd-i āh çik- 103/1117; cām-ı gül-gün çik- 30/338.

İsim+Çık-

İlgeri çık- 25/280; kün çık- 46/505.

İsim+İç-

Mey iç- 4/41.

İsim+İlt-

Uyku ilt- 9/105.

İsim+İm-

Süt im- 12.

İsim+İşit-

Ün işit- 19; nāle işit- 98; söz işit- 104/1133.

İsim+İt-

İsimlerle birlikte kullanılarak birleşik fiiller meydana getiren –it yardımcı fiili ağırlıklı olarak Oğuz grubu Türk lehçelerinde görülür. Bu fiille kurulu birleşik fiillerin metindeki kullanım sıklığı 110’dur.

Seyr it- 4/39; ḥayāl it- 5/47; bünyād it-, berbād it- 5/49; katl it- 7/70; ferāmūş it- 7/77; nūş it- 7/77; ma‘lūm it- 9/104; teklif it- 14/151; ta‘bīr it- 14/159; zāhir it- 15/164; telḥ it- 22/239; meşgūl it- 22/244; ızdırāb it- 22/248; ‘arz it- 22; şabr it- 23/251; ḥuzūr it- 24/262; ta‘ayyūn it- 24/266; revān it- 25/275; car it- 25/77; ḥük m it- 27/293; bend it- 28/309; nümūdār it- 42/466; bī-dār it- 42/466; taḥkīk it- 43/476; ḥarc it- 44/492; su‘āl it- 109/1178; ḥoşān it- 49/543; yād it- 57/627; şerīk it- 60/659; cem‘ it- 61/668; sitem it- 66/724; dil-ḥah it- 67/738; tūşe‘i rāh it- 67/738; esbāb-ı tayyār it- 72/789; toy it- 74/804; kaṭre-i cezb it- 74/812; feryād it- 78/851; terk it- 78/853; āzād it- 81/878; cüdā it- 81/885; kem it- 84/919; sebz it- 92/1004; vefāsızlıg it- 102/1103; zor it- 104; 1132; rücū it- 105; 1143; defn it- 106/1147; yarağ it- 109/1180; günah it- 121/1300; siyah it- 121/1300; ref‘ it- 122/1305.

İsim+İyle-

Genellikle Oğuz grubu Türk lehçelerinde gördüğümüz *iy/e-* yardımcı fiilinin metinde 80 kere kullanılması, Oğuzca unsurların, Çağataycadan tamamen kalkmadığının bir göstergesidir:

Helāk iyle- 5/51; cefā iyle- 8/90; mübtelā iyle- 8/90; revān iyle- 10/114; beyān iyle- 10/114; seyr iyle- 66/727; ‘ayş u surūr iyle- 11/127; rūhı huzūr iyle- 11/127; yād iyle- 14; luṭf iyle- 15/169; gūşış iyle- 18/204; ‘arz iyle- 24/267; farz iyle- 24/267; yıraq iyle- 25/275; nazār iyle- 25/282; der-kenār iyle- 32/359; hoşān iyle- 34/382; naşīb iyle- 74/812; sefer iyle- 40/441; heves iyle- 45/494; revā iyle- 45/503; iltifāt iyle- 46/515; edā iyle- 49/537; becā iyle- 49/537; ser-güzeşt iyle- 49/542; su‘āl iyle- 50/546; ḥasb-i ḥāl iyle- 50/546; güzēr iyle- 50/554; meyl iyle- 52/580; raḥm iyle-, қаза iyle-, ittifāk iyle-, ber-қарār iyle-, teraḥḥum iyle-, mübāreklik iyle-, nişār iyle-, ḥayāl iyle- 57/628; fikār iyle- 78/854; cüdā iyle- 79/860; fedā iyle- 79/860; ḥarāb iyle- 79/864; şabr iyle- 80/868; ihtimām iyle- 80/874; ḥiṭāb iyle- 82/889; şād-mān iyle- 82/898; muḥtaşar iyle- 85/921; bī-i‘ tibār iyle- 87/946; nefer iyle- 87/949; ḥarām iyle- 88/955; yarağ iyle- 90/980; emr iyle- 192/000; қарār iyle- 94/1017; ḥırām iyle- 94/1024; nāle iyle- 118/1265; nūş iyle- 122/1311; kerem iyle- 123/1318.

İsim+Kal-

Tirig қal- 26/290; selāmet қal- 57/632; telaşқа қal- 59/647; çāresiz қal- 60/661; kısır қal- 62/681; yayaқ қal- 77/843.

İsim+Қavla- / Қovla-

Tülki қovla- 12/136; қуş қavla- 26/285; қulan қavla- 23/258.

İsim+Kel- / Kil-

Rū-be-rū kil- 114/1232; yaқın kil- 34/381; hoş kil- 60/665.

İsim+Kıl-

İsimle birleşerek geçişli ya da geçişsiz fiil oluşturan *kıl-* fiili Oğuz grubu Türk lehçeleri dışında yaygınlığı daha fazla olan bir unsurdur. Metinde 254 kere kullanılması Çağatay sahasında yaygın olduğunun bir kanıtıdır:

Güzīn қıl- 2/16; vefā қıl- 2/20; vaṭan қıl- 3/24; ḥikāyet қıl- 3/32; şikāyet қıl- 3/32; nazār қıl- 4/34; firқat қıl- 5/50; ihtimām қıl- 44/491; perişān қıl- 100/1093; şād қıl- 12/130; āzād қıl- 12/130; fehm қıl- 12/134; nāle қıl- 101; aşam қıl- 14/153; ḥalvet қıl- 16/183; sirāyet қıl- 17/187; ḥızmet қıl- 44/489; gile қıl- 19/213; iş қıl- 18/205; naşīhat қıl- 21; taḥammül қıl- 22/241; şahrā-nişīn қıl- 23/256; lāle-çīn қıl- 23/256; heves қıl- 23; teferrüç қıl- 24/268; şükr қıl- 26/284; itmām қıl- 26; tutğa қıl- 26; cehd қıl- 336; 26/289; terbiyet қıl- 26/291; ḥikmet

qıl- 2/11; päre qıl- 26/292; äväre qıl- 26/292; cilve qıl- 30/336; tekellüm qıl- 30/336; nağme qıl- 31/341; mihribānılg qıl- 31/348; ihtirāz qıl- 32/360; ittifaq qıl- 33/370; ün qıl- 34/381; ‘ināyet qıl- 70/767; su’āl qıl- 36; cevelān qıl- 36/401; ferāgat qıl- 36/403;istirāhat qıl- 37/406; āhirü’l-emr qıl- 37/411; ıztırāb qıl- 41/453; mükemmel qıl- 42/465; ser u pā qıl- 43/472; tefahhuş qıl- 44/483; şahāret qıl- 44/484; edā qıl- 110/1191; ‘aṭā qıl- 45/500; kıyās qıl- 46/511; tevaqqu‘ qıl- 48/531; becā qıl- 48; qabül qıl-, beyān qıl- 48; ‘ayān qıl- 49/545; ta‘accüb qıl- 50/554; piş-keş qıl- 52/576; peydā qıl- 53/582; āgāh qıl- 55/607; meyl qıl- 58/640; maqşūd qıl- 58/642; perveriş qıl- 61/676; rehā qıl- 62/685; ta‘me qıl- 63/689; cem‘ qıl- 63/690; rız rız qıl- 63/690; su qıl- 63/691; küstāhlıg qıl- 64/701; sefer qıl- 64/708; tazarru‘ qıl- 68/752; raḥm qıl- 69/762; sitem qıl- 69/762; ‘arz qıl- 47/522; i‘tirāz qıl- 71/778; du‘ā qıl- 71; toy qıl- 73; hoş qıl- 74/803; naşib qıl- 74/811; ārzū qıl- 78/844; zār qıl- 21/232; efgān qıl- 79; tevellā qıl- 80/868; ihsān qıl- 81/879; icābet qıl- 81/879; sebep qıl- 81/885; āsān qıl- 82/896; pādīşāh qıl- 82/897; fermān qıl- 84/910; gūşiş qıl- 84/910; ḥalāş qıl- 84; 911; dūçār qıl- 86/938; rivāyet qıl- 92/1001; vasiyyet qıl- 93; taşadduq qıl- 99/1080; tīre tūn qıl- 98/1063; fiğān qıl- 101/1097; küç qıl- 104/1128; öç qıl- 104/1128; sened qıl- 104/1135; sultān qıl- 105/1142; ma‘lūm qıl- 109/1184; talep qıl- 111/1198; mesned-nişin qıl- 113/1221; münācāt qıl- 117; nedāmet qıl- 120; hem-rāh qıl- 121/1303; nazm qıl- 122/1315; ışlāh qıl- 123/1318; nişāne qıl- 123.

İsim+Kiltür-

Müdde‘a kiltür- 33/372; becā kiltür- 33/372.

İsim+Kir-

Soñğıga kir- 115/1240; yolga kir- 8/86.

İsim+Qoy-

Vaqt qoy- 4/45; nevbet qoy- 43/473; güm-rāh koy- 121/1302; at qoy- 121; qadem qoy- 29/325; sandal-ı zer-nigār qoy- 31/340.

İsim+Kör-

Belā kör- 79/857; mu‘ayyen kör- 55/607; hoş kör- 36/403; zulm u zor kör- 105/1135; maşlahat kör- 111/1198; revā kör- 113/1219; mübtelā kör- 118/1269; muvāfiq kör- 122/1307.

İsim+Körset-

Şive‘ körset- 34/382; iş körset- 35/386; hüner körset- 44/488; rāy körset- 80; ihtimām körset- 91/996; çergesin körset- 113/1222.

İsim+Qur-

Meclis kur- 4/41; dükkān qur- 43/478.

İsim+Oltur-

Dürüst oltur- 35/389.

İsim+Örget-

Tedbîr örget- 16.

İsim+Öte-

Namâz öte- 44/485.

İsim+Saç-

Başka hâk saç- 118/1264.

İsim+Sal-

Çerig sal- 6/68; huzûr sal- 7/76; aldığa sal- 13/150; kuş sal- 22/243; nazâr sal- 29/321; ot sal- 61/676; hâtırın sal- 69/760; kilid sal- 74/806, köngülge huzûr sal- 7/76.

İsim+Sür-

Kiyik sür- 28/307; ‘ayş sür- 22/246; yüz sür- 70/766.

İsim+Taᅅg-

Bilige kemer taᅅg- 102/1110.

İsim+Tap-

Neşv ü nümâ tap- 12/133; nişân tap- 14/156; hacâlet tap- 19/213; revnağ tap- 20/222; haber tap- 8/85; kemâl tap- 1/9; sa‘adet tap- 2/17; qarâr tap- 31/340; penâh tap- 41/453; yir tap- 50/556; zarar tap- 69/755; şeref tap- 74/807; kıt tap- 74/808; müdde‘â tap- 74/813; ittişâl tap- 75/817; car tap- 114/1227.

İsim+Turur / Durur

Metinde durur şekli 44 kere, turur şekli ise 16 kere geçmektedir:

Yeksân durur 1/3; mesken durur 1/3; gânimet durur 4/45; selâmet durur, âfet durur 24/272; menzil durur, hâşıl durur 29/319; ‘âlem durur 21/237; hâlet durur, fırsat durur 34/383; yıl durur 39/433; vaqt-ı sa‘ât turur 120/1291; cân u cânsız durur 1/5; uyuklap durur 56/616; kalmas turur 60/667; tün durur, 85/926; yanmay durur, tükenmey durur 120/1286.

İsim+Tut-

Pinhân tut- 22/241; yaşurun tut- 23/252; câm tut- 14/153; şöbet tut- 53/581; menzîl tut- 66/726; muttaşıl tut- 123/1319; gedâlig̃ tarîkîn tut- 106/1154.

İsim+Tüş-

Soᅅgığa tüş- 27/301; ilig̃ ilig̃ge tüş- 30/331.

İsim+Tüz-

Meclîs tüz- 30; efgân tüz- 78/849.

İsim+Ur-

Cevlān ur- 4/40; erre ur- 39/431; tennüre ur- 56/623; çengel ur- 57/625; kökge pervāz ur- 101/1101; özini yirge ur- 117/1262.

İsim+Uzat-

Boyun uzat- 52/580.

İsim+Üz-

Ümîd üz- 78/849.

İsim+Yağ-

Ot yağ- 63/691.

İsim+Yığla-

Yığ yığla- 9/96.

İsim+Yırt-

Yağa yırt- 101/1097.

İsim+Yi-

Tişe yi- 39/435.

İsim+Yitkür-

Selām yitkür- 107/1160.

III. 11. 2. İkilemeler

İkileme, anlatım gücünü artırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla, aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahur karşıt olan sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılmasıdır.

Metinde geçen ikilemeler şunlardır:

Eş veya yakın anlamlı iki sözcükten oluşan ikilemeler:

Mest u bî-ħod bol- : sarhoş olmak, kendinden geçmek.

Ki ol meydin boluban mest u bî-ħod 14/154.

temāşā u ‘ayş u sürür it- : eğlenmek

Temāşā u ‘ayş u sürür itseler 24/262.

ħoş vaqt u ħurrem bol- : güzel vakit geçirmek, mutlu olmak.

Melik-zāde bolup ħoş vaqt u ħurrem 13/144.

per ü bal aç- : kanat açmak, uçmak.

Aniñ ħudretidin per ü bāl açar 1/6.

‘ayş u ‘işret kıl- : içki içerek eğlenmek.

Barur irdiler ‘ayş u ‘işret kılıp 36/403.

endūh u ğam çikip kör- : üzüntü, sıkıntı çekmek, kaygılanmak.

Be-ġāyet çikip kördüm endūh u ğam 39/434.

erre vü rende çik- : testere vurmak, rendelemek.

Çikip erre vü rende bī-dāddın 39/435.

ġüft u ġūy kıl- : sözünü etmek, konuşmak.

Ķılur irdim anıġ bile ġüft u ġūy 111/1201.

bī-çāre ‘aciz kal- : çaresiz, aciz kalmak.

Cevābıda bī-çāre ‘aciz kılıp 54/593.

fırkat ü mihnet ü ġurbet çik- : ayrılık acısı, sıkıntı, eziyet çekmek

Çikip fırkat ü miġnet ü ġurbet ol 67/735.

ġayr u iġsān kıl- : iyilik, yardım etmek.

Melik Selimniġ sözige ġoş-ġāl bolup iġtiyārını Selimġa salıp ġayr u iġsān kılıġanı 83.

feryād u efġān kıl- : feryad etmek.

...başıġa tofraġlarını saçıp feryād u efġān kılıp... 117.

zibā ü nāzūk kıl- : güzel ve zarif yapmak.

Barısını zibā ü nāzūk kılıp 43/479.

üzük ü ısırġa bilerzük kıl- : üzük, küpe, bilezik yapmak.

Üzük ü ısırġa bilerzük kılıp 43/479.

Zıt anlamlı iki sözcükten oluşan ikilemeler:

būd u nā-būd bol- : yok olmak, eser, iz bırakmaktan yok olmak

Yıġıldı yirge boldı būd u nā-būd 14/154.

Aynı kelimenin tekrarıyla yapılan ikilemeler:

köksin çāk çāk kı1- : göğsünü parça parça etmek.

Kılıp şāh köksin kı1ıp çāk çāk 110/1187.

tahta tahta til- : dilimlemek, dilim dilim etmek

Tilip tahta tahta soᅅ ol hūleni 38/425.

hūle hūle kı1- içini boşaltmak, oymak.

Kı1ıp hūle hūle burun ol anı 38/425.

Bir tarafı zarf fiil diğer bölümü çekimli olan fiil ikilemeleri:

küyüp örten- yanmak.

Bu yaᅅlıᅅ küyüp örttenip her kıçe 9/101.

oynap kül- : eğlenmek, hayatın tadını çıkarmak.

Yürür irdük āsūde oynap külüp 4/43.

SONUÇ

Tarihçi, devlet adamı, Keşmir hükümdarı Mirza Muhammed Haydar tarafından XVI. yüzyılda kaleme alınan *Cihān-nāme*, Klasik Çağatay Türkçesiyle yazılmış bir mesnevidir. Çeşitli hikayelerden oluşan bu mesnevinin iki nüshası bulunmaktadır. Zeki V. Togan tarafından tanıtılan Berlin nüshası ve Ahmetbek Kirişbayev tarafından Kazakistan'a ulaştırılan Kaşgar nüshasıdır.

Cihan-name üzerinde yapılan bu çalışmada Berlin nüshası esas alınmıştır. Çalışma, *Giriş*, *Dil İncelemesi*, *Metin*, *Sözlük* ve *Tıpkıbasım* bölümlerinden oluşmaktadır. Yazarın hayatı ve eserlerinin yer aldığı *Giriş* bölümünden sonra eserin ses ve şekil bilgisi özelliklerini ortaya koyan *Dil İncelenmesi* bölümü yer almaktadır. Eser, 62 varaktan oluşan bir mesnevidir. Metin Bölümü'nde Cihan-name'nin metni çeviriyazı yöntemiyle Latin harflerine aktarılmıştır. Çağatay Türkçesine ait bu metin söz varlığı açısından oldukça zengindir. Bu zengin söz varlığını ortaya koyabilmek amacıyla metnin *Sözlük* bölümü oluşturulmuştur. Cihan-name'de geçen toponimler ve özel isimler de ayrı bir başlık altında yine Sözlük Bölümü'nde verilmiştir.

Eser, 16. Yüzyılın ilk yarısında yazılmıştır. Orta Asya yazı dili olarak tanımlanan Çağatayca , klsaik dönemine 16. Yüzyılda ulaşmış kabul edilmektedir. Bu nedenle Cihan-name, Klasik Çağataycaya ait özellikleri barındırmaktadır. Metinde dil özellikleri açısından ulaşılan sonuçlar şunlardır:

1. Metinde ünlü uyumunun tam olarak sağlanmadığı görülmektedir. Ünlü uyumuna uymayan ekler: Hal Ekleri +*ga*, *nInġ*, *nI*, *dIn*, Teklik 3. şahıs iyelik Eki: +*I*, +*sI*, Belirli geçmiş zaman eki -*dI*, Geniş zaman eki -*Ur*, Emir teklik 3. şahıs eki -*sUn*, Fiilden fiil yapım eki -*dUr*, -*tUr*, -*GUr*-, Soru eki *mu*.

2. Eski Türkçede kök hece /e/ sesi /i/ olarak görülmektedir.

3. e -> ö-, ı -> -u- gibi yuvarlaklaşma nadir olarak karşımıza çıkar.

4. -o -> -a-, -u -> -a-, -ü -> -e- gibi düzleşme olaylarına rastlanır.

5. Vezin gereği *hem ol > hemul*, *ki ey > key*, *ni it > n' it*- gibi hece birleşmeleri görülmektedir.

6. Ünsüzlerde kelime başında *b- > m-*, iki ünlü arasında veya kök sonunda -*b-*, -*b > -v-*, -*v*, kelime içinde -*p- > -f-*, kelime ortasında ve sonunda -*d-*, -*d > -y-*, -*y*, son seste -*ġ-*, -*ġ > -v-*, -*v*, kelime ortasında -*k- > -ġ-*, -*k- > -h-*, -*nġ-*-> -*ġ-* değişimleri görülür.

7. Kelime başında ve ortasında *b-* > \emptyset , iç seste *-l-* ~ \emptyset , *-r-* > \emptyset , *-g-*, *-k-* > \emptyset gibi ünsüz düşmelerine rastlanır.
8. Kelime içinde yan yana bulunan iki ünsüzün *öğren-* > *örgen-*, *yağmur* > *yamğur* gibi örneklerde yer değiştirdiği görülür.
9. Eserde zamir *n'si* isim çekimlerinde değişik şekillerde kullanılmıştır. III. teklik ve çokluk şahıs iyelik ekleri ile *+ğa*, *+ge* yönelme hali eki ile teklik ve çokluk III. şahıs iyelik ekleri ile bulunma ve ayrılma hali ekleri arasına genellikle *zamir n'si* gelmez . Fakat *zamir n'si* almış örneklerde de bulunmaktadır: tapuğında 5/54; kulluğında 7/74; yirinde 8/93.
10. İsimlerin çokluk şekli *+IAr* eli ile yapılmaktadır.
11. I. ve II. teklik şahıs iyelik ekleri ünlü uyumuna uymaktadır.
12. III. teklik şahıs iyelik ekleri ünlü uyumuna uymakla beraber *ğurūr+u*, *surūr+u*, *zülfi+ü* gibi birkaç alıntı kelime uyum göstermektedir.
13. Hâl eklerinin kullanımına gelince; ünlü ya da ünsüzle biten kelimelerden sonra yaygın olarak kullanılan ilgi hali eki *nInġ*'dir.
14. Belirtme hâli eki olarak *+nI* kullanılır. Ek III. teklik şahıs iyelik ekini almış isimlerden sonra *+n* biçiminde görülür: *kışsa+sı+n*, *ğuşsa+sı+n*, *yağa+sı+n*.
15. Yönelme hâli eki Türkçe kelimelerde kalınlık-incelik uyumuna büyük ölçüde uyarken Arapça ve Farsçadan geçmiş kelimelerde uyumun tam olarak işlediği söylenemez: *kemâli+ğa*, *ehli+ga*, *hizmetin+ğa*, *dilber-ğa*.
16. Metinde ayrılma hâli eki olarak *+dIn* kullanılır.
17. Vasıta hâli *+n* eki ve ile edatının ekleşmesiyle oluşmuş *+IA* eki ile yapılır.
18. Yön gösterme eki olarak *+rA* kullanılır.
19. Soru eki genellikle *mU* şeklindedir. *mI*'lı biçimine rastlanmamaktadır.
20. İsim fiili olarak *-mAK* ve *mA* ekleri tespit edilmiştir.
21. Sıfat fiil ekleri *GAn*, *-KAn*, *GU*, *-GUçI*, *-Ar*, *-mAs* olarak görülmektedir. Metinde yedi asıl zarf fiil ekinin kullanıldığı gözlemlenmiştir. Bu ekler: *-A*, *-y*, *GAç*, *-Kaç*, *-GAlI*, *-kunaça*, *-kuça*, *-GUçA*, *-ğaniça*, *-kençe /-gençe*, *-GAçA*, *p*, *-Ip*, *-Up*, *bAn*, *-IbAn*, *-UbAn*, *-mAyIn*, *-mAy*.
22. Belirsiz geçmiş zaman kipi iki farklı şekilde kullanılmıştır. Birinci tip: (*-mIş*, *-mUş*, *-mIşlAr*; teklik ve çoğunun I., II. şahıslarında örnek tespit edilememiştir). İkinci tip: (*-Ipmin*, *-Upmin*, *-Ipsin*, *-Upsin-pdur*, *-IptUr*, *-UptUr*, *-Ipsiz*, *-IpdUrlAr*);

23. Geniş zaman *-r, -Ar, -Ur* eklerine şahıs zamirlerinin getirilmesiyle yapılmaktadır.
24. Şimdiki zaman eki + *-a/e, -y+durur/-dur+şahıs zamiri* şeklindedir.
25. Gelecek zaman kipi üç farklı şekilde yapılmıştır.
- Birinci tip: *-GAy/-kAy+şahıs zamiri*
(*ĠAymin, -ĠAysIn, -GAy, -kay, -ġaybiz*);
- İkinci tip: *-GA+şahıs zamiri*
(*-ġamin, -ġasın, -ġebiz, -ġasız*)
- Üçüncü tip: *-GU/-GÜ+iyelik ekleri (+dur/-durur/-turur)*
(*-ġum, -GUsI*).
26. Emir kipi teklik 1. şahıs için *-y, -Ay, -yin / yim, -eyin*; teklik 2. şahıs için *-ĠIl, -ġinġ*; teklik 3. şahıs için *-sUn*; çokluk 1. şahıs için *-Il, -lik*, çokluk 2. şahıs için *-Inġ, -ıġġız, -uġġ*; 3. şahıs için *-sUnlAr* olarak görülmektedir.
27. Yeterlilik fiili *-A alma-* şeklinde yapılmaktadır.
28. Gereklilik bildiren ek *-mAk kirek* şeklinde geçmektedir.
29. Birleşik Fiil Çekimi; Metinde tespit edilen birleşik fiiller şunlardır:
Hikâye: *Gelecek zamanın hikâyesi (esas fiil+ġay irdi+şahıs ekleri)*;
Geniş zamanın hikâyesi (esas fiil+ -r/Ur+irdi+şahıs ekleri);
Şart kipinin hikâyesi (esas fiil+-sa/-se irdi+şahıs ekleri);
Rivâyet: *Geniş zamanın rivâyeti (esas fiil+-r/Ur+irmiş+şahıs ekleri)*;
Şart: *Belirli geçmiş zamanın şartı (esas fiil+-dl/tl+ise+şahıs ekleri)* şeklindedir.
30. Arap ve Fars kökenli kelimelerle Türkçe fiillerin yan yana kullanımından kaynaklanan birleşik fiillere ve kalıplaşmış (deyimleşmiş) fiillere çokça rastlanmaktadır.
31. Metinde sıkça kullanılan birleşik fiiller (isim+bol-/ol-; isim+it-; isim+iyle-; isim+ķıl-) olarak tespit edilmiştir
32. Eserin diline oldukça sade, net ve anlaşılır bir Çaġatayca hakim olsa da özellikle giriş bölümlerinde şairin süslü ve sanatlı anlatımı gözden kaçmamaktadır. Şair, özellikle şahıs, nesne ve tabiat tasvirlerinde oldukça başarılıdır.

Cihan-name'nin yukarıda belirtilen Çaġatay Türkçesine ait dil özelliklerinin yanında edebi eser olarak da oldukça önemli özellikleri bu çalışmada tespit edilmiştir. Cihan-name şekil olarak klasik edebiyatın nazım şekillerinden mesnevi ile yazılmıştır. Ancak konu olarak aldığı aşk temasında işleyiş yönünden farklılıklar dikkati çekmektedir. Bu mesnevide aşıkların kavuşmaması değil kavuşması esas alınmıştır. Klasik mesnevide yer alan aşıkların kavuşmasını engelleyen rakipler ve diğer şartlar ortaya çıkmamıştır. Cihan-name tamamen

sevgi teması üzerinde durur. Olağanüstü olaylar , rüya motifi, riyada görüp aşık olma ve aşkının peşinden periler ülkesine gelme fikri mesneviye bir “masal” havası katar. Eserde konuşan eşyalar alegoriktir. Temsil ettikleri kavramlar yine sevgi temasına okuyucuyu ulaştırır.

Klasik mesnevilerde yer alan sebab-i telif bölümünde yazar eseri yazmasındaki sebebin “gönüllerdeki gamı uzaklaştırmak için” olduğunu belirtir yani şair okuyanı eğlendiren, dinlendiren bir metin yazmak istemiştir. Eserin diğer mesnevilerden bir diğer farkı da döneminin olaylarını metnin girişinde anlatmasıdır. Bu açıdan tarihe ışık tutma yönleri de vardır. Sultan Said Han, Mirza Ebu Bekir gibi tarihi şahsiyetler Kaşgar, Bedaşan, Andican, Semerkant, Buhara, Herat gibi coğrafi mekanlarla adeta bir Orta Asya tarihi çizilmektedir.

Bu çalışmayla, Mirza Haydar’ın Tarih-i Reşidî’den sonra kaleme aldığı mesnevisi Cihanname, Türk Dili ve Edebiyatına ve Türkiye’deki Çağatay Türkçesi çalışmalarına kazandırılmıştır.

METİN

CİHÂN-NÂME

Bismillâhi'r rahmâni'r-râhim

1

1. Şenâ-yı cihân-âferingâ burun
Kim andın imestür işi yaşurun
2. Ne kim âdemîniĝ hayâli yiter
Her iş kim ulusdın nihânî iter
3. Barı anıĝ aldıda yeksân durur
Açuk deşt ger tîre mesken durur
4. Ne kim 'âlem ü ehlide bardur
Anıĝ kudreti anda izhârdur
5. Cihânda ni kim cân u cânsız durur
Hevâda uçar yirde yügürüp yürür
6. Anıĝ kudretidin per ü bâl açar
Anıĝ kudreti birle yügürüp kaçar
7. Dıraht ü gül u sebze' vü hâr u has
Anıĝ kudretidin önüp her nefes
8. Çıkar yirdin vü sebze' hurrem bolup
Köngüldin gam ol vaqtlar kem bolup
9. Tapıp her biri bir şıfatda kemâl
Tapar çün kemâliĝa yitse zevâl
10. Bahâr u hazân mevsimi kim irür
Bularnıĝ kemâl ü zevâlin birür

2

11. Yaratmağda her birni bar hikmeti
Ne hikmet kılay dir yiter kudreti
12. İrür âdem oĝlıĝa hem uşbu hâl
Birige kemâl ü birige zevâl

13. Zevāl olmasa qanı bolğay idi
Cihān ādemī birle tolğay idi

14. Vefāsızdur uşbu cihān ey refīk
Vefā bolsa idi qanı ol şefīk

Ḥazret-i risālet sallā llāhu' aleyhi ve sellem na'tı vü çehār-yār-ı ber-güzideniᅇ şıfatı.

15. Ḥabīb-i ḥudā Ḥazret-i Muştafā
Kim irdi cihān ehliğa pīşvā

16. Güzīn kılgān ol pīşvā ehlidin
Ebū Bekr-i Şıddıq ber hem-nişīn

17. Birür bolğaç islāmğa ḥaᅇ zafer
Sa' adet tapıp bā' iş olğan 'Ömer

18. Taᅇı ibni 'Affān ḥayā ma' deni
Açılğan yüzide şafā gül-şeni

19. Taᅇı Ḥaydar şāᅇib-i Zülfiᅇār
Ki şīrim digen irdi perverdigār

20. Olarğa vefā kılmadı bu cihān
Sin ü min dik āvārelarğa ne san

21. Ne şāᅇ u ne dervīş ne 'ām u ḥāş
Felek cevridin bolğan irmes ᅇalāş

22. Tüzülgen zamāndın barı gerdişi
İrür ᅇānedānlarnı buzmaᅇ işi

3

23. Ne cem' iyyeti kim anı kördi şād
Ki birbirdin ittürmedi ᅇayr bād

24. Ne miskīn ki imdi vaᅇan kıldı germ
Anı sormadı andın ol nerm nerm

25. ' Aceb ᅇafleti ādemī-zadğa
ᅇoyar mihr bu miᅇnet ābādğa

26. Körer kim közi allıda her zamān
Çiker hem-nişīnlarnı bu ᅇāk-dān

27. ayan bardı bu hem-nişinler dimes
Olarını körüp z ęamını yimes
28. Hemışe bolur uşbu kim uşbu kn
Selāmet müdür cem' i bağrı bütün
29.  taņęla bağarsın uşol cem' ara
Aılıpdur elbette yirdin cdā
30. Bular tecrübe bolmağan bolsa hiç
Bilürsin bu kn taņęla ęalmas bu ki

*Bu şikeste özidin ötgen ser-gzeşteside Hāzret-i ęan ęulluęıęa müşerref olup bu Cihān-
nāmeni aytķanımniņę sebebi.*

31. Bu taķrīb boldı kil iy nev-civān
Mübārek zamīriņęga yitse gmān
32. Min andın saņęa bir ęikāyet ęılay
Vefāsız felekdin řikāyet ęılay
33. Maņęa ser-güzeşt olęan işdin diyin
Knęl ęam bile tolęan işdin diyin

4

34. Te'emml közi birle ęılsaķ nağar
Cihān tmiş  biz taķı bi-ķaber
35. Hāber-dār olup bu ęikāyet işit
Uşol vaķtlar kim bar irdim yigit
36. Vilāyetde sākin idim niçe yıl
Maņęa ol vağan dik bolup irdi bil
37. Bar irdim bölek yār u yārān bile
Uruğ u ęayař cem' i tuķķan bile
38. Tüzük hāne v hāndān pr-ķuzr
Knęl cem'  aķbābı 'ayş u surr
39. Bahār u ęazān mevsimi seyr itip
Ne yir kim řafālıę işitip yitip
40. Gāhī oturup gāhī cevlān urup
Biyik pşte v sebzelerde turup
41. Knęl ęořlaęan yirde meclīs ķurup

Mey içmekke meşgûl olup oturup

42. Biri birimiz birle hoş-hâl idük
Hemişe hoşân u hoş ahvâl idük
43. Hazân faşlı hem baĝ arâ cem^ç olup
Yürür irdük âsûde oynap külüp
44. Ayaĝka tüşüp her hazân yafraĝı
Dir irmiştük ol dem bu ^ç işret çaĝı
45. Ğanîmet durur cem^ç -i aĝbâbĝa
Cihân vaĝt koymas bu esbâbĝa

5

46. Biz ol dem yigitlik ĝurûru bile
Uşol vaĝt ^ç ayş sürûru bile
47. Ğayâl itmes irdük ki ^ç âlem nidür
Cihân vaĝt koymas ni ü ĝam nidür
48. Niçe yıl bu tavr anda ^ç işret bile
Kiçürdük cihânı ferâĝat bile
49. Felek ^ç âkıbet şu^ç be bünyâd itip
Bu cem^ç iyyetimizni berbâd itip
50. Salıp her birimizni bir yan ĝamîn
Kılıp firĝat endûhı birle hazîn
51. Ğam u ĝurbet ekşerni iylep helâk
Tükendiler armân u ĝasretde bâk
52. Min ol cem^ç idin ayrılıp yalĝuzun
Bu ĝâĝân ki ĝaĝ yaşun itsün uzun
53. Cihân içre bî-mişl ol cân irür
Atadın ata ĝân bin ĝân irür
54. Tapuĝında kildim ĝadîmî ĝulı
Niçük kim gül olsa bolur bülbülü
55. Alıp oturup Andicân mülkini
Alay dip ĝayâli cihân mülkini
56. Bar irdi velî Kaşĝar-sarıdın
Kilip cem^ç bed-ĝâ^h her sarıdın

57. Kiçeler uğurluq yosunu bile
Yürüp kentlerge it üni bile

6

58. Müşelmānlar üstige turup talap
Alıp öltürüp erte tağ arçalap

59. Kişi körse kaçıp kiter irdiler
Baş alıp ayağın iter irdiler

60. Aba Bekr irdi Kaşğar hākimi
Ki yoq irdi Rüstemdin anıñg kemi

61. Anıñg mülkideki il ulus tamām
Tapıp irdi bend u belāda maqām

62. Ölüp bend u zindānda ölgenleri
Qazıq birle dermānde qalğanları

63. Tutup ba' zılarınñg qulağın kesip
Qulağ u ilig u ayağın kesip

64. Yine ba' zıların tutup ahtalap
Alıp tutturup mal mülkin talap

65. Müslīmānlar irmiştük esr u hārāb
Körüp zālim ilgide türlü ' azāb

66. Bolup uşbular bā' iş-i şehriyār
Bolup ittifāk u şığār u kibār

67. Revān boldı han Kaşğar mülkige
Kim ol Hıyberī bī-haber mülkige

68. Haber-dār bolup kilip ol bed-gevher
Çerigin salıp qal' e-i Kaşğar

69. Yitip han-ı ' ālem alıp qal' asın
Tübetqa kaçıp ol salıp kal' asın

7

70. Sonğığa tüşüp çerik āhır yitip
Başını alıp kildiler qatl itip

71. Hıoten Kaşğarça alıp han yürüp

‘ Adālet birle taht ũze olturup

72. Ulus ber-ķarār oldı devrānıda
Kişi ķalmanı bend u zindānıda
73. Kim ol hāce-i maldār olmaĝay
Ĥazīne anĝa kenc ile tolmaĝay
74. Tapuĝında min hem bolup ũbh-ı ũām
Turup ķulluĝında kılıp ihtimām
75. Bolup lũtuf u iĥsānıdın ser-efrāz
Bolup irdi Maĥmũd yaŝĝlıĝ Ayaz
76. Salıp iltifatı kŝngũlge ĥuzũr
Tũũp baũka her laĥza andın ĝurũr
77. Felek cevri zũlmin ferāmũũ itip
Neũat u tarab cāmını nũũ itip
78. Yũrũr irdim āsũde dil-ũād u ĥoũ
Felek cevri zũlmidin āzāde veũ
79. Ki vāķı bolup andaĝ eyyām iũi
Kiliben Bedaĥũān sarıdın kişi
80. Ĥaber birdi bī-ser ķalıpdur ulus
Buzuĝluĝa kŝnglin salıpdur ulus
81. Ol ilni iliklemese ĥan barıp
Esir ũlĝusidũr faķir u ĝarib

8

82. Alur ol vilāyetni Özbek kilip
Mini il yiberdiler andaķ bilip
83. Ki ĥandın ũĝũn yoķtur ũmmidimiz
Yaruĝluĝ birũr kŝzge ĥũrũdidimiz
84. İũitkeķ revān boldı ĥan ol zamān
Bu ķulĝa didi kim revān bol revān
85. Ki sindin ĥaber tapsun il burnaraķ
Barur-biz muna ilge nedũr yıraķ
86. Revān boldum emr-i ilāhī bilen
Kirip yolĝa fermān-ı ũāhı bilen

87. Bir öksük yigirmi yıldın andın beri
Bolup irdi kim yana bir ol sarı
88. Bu yaŋlıg bahāneni pīş-üftād
Kılıp birgeli ötken işlerni yād
89. Güzārımnı saldı felek gerdişi
Hemīşe budur ilge anıŋ işi
90. Ki her renk ile bir cefā iylegey
Cefāsı bilen mübtelā iylegey
91. Uşul çağda kim cem‘ -i aħbāb ile
Yürüp olturup irdim esbāb ile
92. Barını tanudum yürüp ol zamān
Barısı közümge köründi ‘ ayān
93. Uşul bağ u şahrā u menzīl ki bar
Turuftur yirinde barı ber-ķarār

9

94. Velī ol cemā‘ atga be-hem idim
Uşul cāy-i menzilde hem-dem irdim
95. Biridin eşer körmedim ol zamān
Karaŋgūluk oldı közümge cihān
96. Perīşān olup hātırım ança zār
Yıg yıgladım ança imkānı bar
97. Unut bolğan uçğan ferāg otları
Tutaştı vücūdumğa andın barı
98. Elem yüzlenip derd u mātem bile
Kiçe kündüz oldı işim ğam bile
99. Niçe küngençe örttenip uşbu hāl
Çiker irdi āzürde cānım melāl
100. Ne kündüz köŋgüldin çıkar irdi ğam
Ne kiçe yiter irdi uyku be-hem
101. Bu yaŋlıg küyüp örttenip her kiçe
Firāg otı birle yatıp bir kiçe

102. Yumulmas közüm uykuğa ba-her seher
Yatıp irdim ol dem kaçımında meger
103. Birev uşbu hâlimdin âgâh idi
Miniñ birle kim anda hem-râh idi
104. Añga hem bu tün uykusuzluk yetip
Mañga uyku uçqanı ma' lüm itip
105. Yatıp irken ol dem çü bildim anı
Didim dip idim uyku iltmiş sini

10

106. Mañga bu kiçe uyku kilgen imes
Meger közlerim kıldı uyqunı bes
107. Olar kim felek devridin çoğalıp
Barıp irdiler mini mundağ salıp
108. Olarnıñ firâkı bile zâr min
Seher vaqti boldı vü bî-dâr min
109. Ğam u fikr birle dil-i âşüfte min
Közümdin uçup uyku âlüfte min
110. Vefâsız felek derdiğa e' timid¹
Kılıp bolmas irmiş cihândın ümîd

CİHÂN-NÂME DASTÂNINIŃ BÜNYÂDI

111. Çü ol aňlap irdim mini fikr u ğam
Perişân kılıp iltmiş uyqunı hem
112. Didi bir hikâyet kılay şâyed ol
Bolup ba' iş uyku közüñgüzde yol
113. Tapıp kılığasız istiraħat demi
Çıkıp köñlüñgüzdin ğamı ' âlemi
114. Tekellümge tilni revân iyledi
Revân dâstânı beyân iyledi
115. Kim evvel zamânlarda bir şehriyâr
Bar irmişük atı Melik Şehsüvâr

¹ *İ'timad* sözcüğünün Farsça imlayla yazılmış biçimidir.

116. Kilip Şehr-i Simin anĝa pāy-i taĝt
Tügüz teŝgri birgen anĝa taĝt u baĝt

11

117. Vilāyetdin il ulusdın kemi
Yok irdi cihānda nimedin ĝamı
118. Musahĝhar irdi yetti iĝlīm ili
Ĥazīneside dūnyanınĝ ĝaşılı
119. Cihān Őāhlarında aninĝ devleti
Bolup ötken irmes idi nevbeti
120. Velī iki yüzge yakın yaş anĝa
Yitip bolmaĝan irdi bir yaş anĝa
121. Bu ĝamdın içi ta-büte ĝan idi
Oĝulsızlık otıda büryān idi
122. Tiler irdi Ĥaĝdın müdām ol ‘aziz
Ĥoyup yirge başın bolup ĝatre-riz
123. Ĥılur irdi iylep kiçelerde seyr
Tul öksükke pinhān u iĝsānı ĝayr
124. Mezār u hazārāt tavāfiĝa yüz
Ĥoyup sürter irdi yüzün yirge tüz
125. Ki birgey Ĥudā bir ciger-bend anĝa
Ki ĝalgay cihān içre ferzend anĝa
126. Özi barsa ornıda ol oturup
Öçürse çerāĝın bu ol yandurup
127. Tutup mülk ‘ayř u surūr iylegey
Anı körse rūĝı ĝuzūr iylegey
128. Ĥalep üstinde řıdĝı çün bar irdi
Dil u cānı birle ĝaleb-kār idi

12

129. Bolup āĝirü’l-emr Ĥaĝ lütĝi yār
Anĝa birdi ferzend perverdīgār
130. Ulus müsteĝaĝlarını ĝıldı řād

Hemul² demde ul k ng ılıpdur  z d

131.   ol dem atını atap padi ah
Ki andın kiyin oydu Fir ze  ah

*Melik-z de tuulup s t imgendin ta bel gatga yitgen h li. T  side k rge eh r
ba ve a r-i zer-nig r iindeki ma    uasınıng hay li.*

132. S t imgende sa   adet paye boldı
Tili ıkkac h ner hem s ye boldı
133. Tapıp ne v   n m  devlet iinde
Yeg ne boldı az m ddet iinde
134. Kiik ya da amu fenlerni bildi
K pin az   alı birle fehm ıldı
135. Ne turdı bir nefes ne y rdi bir dem
Tam m  rgendi bildi bara  dem
136. Gehi u  u lamak geh avlamakda
Kiyik atmak u t lki kovlamakda
137. Kie bolsa tena   um birle me g l
Mu ahibler barı mevz n u mab l
138. Peri ev af s kiler g l-end m
Tapuılar seb k-r h u dil- r m

13

139. Munıng dik ho  ki r p    mrni  ad
ııp kezer idi ol serv  z d
140. Ho  irdi bir kie vati be-g yet
 t p  o betde her t rl g hik yet
141. Geh  gtiler Hoten zib larını
Zam ni R mnıng ra   n larını
142. Gehi in h blarının s zlediler
Geh  zbekdin periler k zlediler
143. Aytıp her biri bir ki verni ta sın
ılabilmediler bir yirni ta   yin
144. Melik-z de bolup ho  vat u h rrem

² Hem ol s zc g  bitişik yazımla hemul  eklinde yazılmıştır.

Lebi ḥandān müsessel zülfü dirhem

145. Bu ḥāletde ḥırāmān boldı sākī
Melik-zādege yitti devr ayağı
146. Ayağ alıp iĉer iĉmesde ol šāh
Geh uykuğa iberdi özni nāgāh
147. ‘Acāyib bağ bostānlarnı kördi
Ĝarāyib qaşr u āyvānlarnı kördi
148. Geh ol qaşr iĉre köp irmiş periler
Geh ‘ayb u naqşlardındur barılar
149. Ḥuşūsen oturupdur bir peri-zād
Yüzi ay közi çolfān qaddı şimşād
150. Melik-zādeni qoldın qolğa aldı
Periler öz šāhı aldığa saldı

14

151. Ki teklif itti taḥtı üzre şehni
Arıttı cebhesidin gerd-i rehni
152. Ki gerdişge kigürdiler piyāle
Qılıp ney birle çeng ŧanbūr nāle
153. Peri šāhı uşol dem tuttu bir cām
Melik-zāde alıban qıldı aşam
154. Ki ol meydin boluban mest u bī-ḥod
Yıqıldı yirge boldı būd u nā-būd
155. Be-nāgeh uyqudın bī-dār boldı
Burun körgenlerige zār boldı

Firūze Şāh uyqudın bī-dār bolup tüşide körgenlerini yād iylep ğamgīn bolğanı.

156. Çü bī-dār olup uyqudın ol zamān
Tapalmay ol ḥūblardın nişān
157. Didi ni tüş irdi ni aḥvāl idi
Ne kördüm işittim u ne ḥāl idi
158. Bu bī-ḥikmet irmes munı min nihān
Tutay ta zamānı ki bolğay ‘ayān

159. Körey barı ta bunı ta[‘]bîr iter
Mañga bu peri vaşlı kıaydın yiter
160. Ni menzilde vaktide uçrar mañga
Sebeb ni boluban yiter-min aña
161. Didi vü tevekkülğa birdi köngül
Velî könglidin çıkmaz irdi bu gül

15

162. Haber-dâr imes irdi andın kişi
Velî bar irdi yaşurun nâlişi
163. Ne mundın Selîm u ne mundın Firûze Rây
Haber-dâr u vâkıf idi cüz Hudây
164. Olarğa çü bu zâhir itgen imes
Ni bilsün kişi kim işitgen imes

Firûz şâhınıñ harâb bolğanın Selîm añaqlap Firûze Râyın sorğanı.

165. ‘Ayân olmadı çünki maşsüd hiç
Niçe kim nihân saqladı qaldı kiç
166. Bu giz hâli kün kündin oldı harâb
Tüşe başladı cânığa ıztırâb
167. Burunğı dik il birle oynap külüp
Ma‘aş istemes boldı ğamgîn bolup
168. Selîm oğlıdın sordu bir kün nihân
Ki ey gonca-i gül-bün bağ-ı canân
169. Ni hâlet turur şâh-ı Firûzuma
Kim evvelğı dik luğf iyle közüme
170. Körünmey körünedür âşüfte-rak
Ki tutqay öziniñ penâhıda haq
171. Ni bar il birle burnağı ülfeti
Ne ‘ayş u tena‘um bile rağbeti
172. Ne handân u hoş vaqt hoş hâl irür
Ne evvelğı dik çehresi al irür

173. Ğamı bar mudur ğam nidindür ne yok
Ni köngli tiler sor ne dir kör ni yok
174. Anıng devletide barı minde bar
Ni kim köngli ister tapay şad hezâr
175. Añga didi ey mihribân-ı kâr-vân
Bu kim aytıp-siz ‘ ayândur ‘ ayân
176. Bu ğam birle min hem giriftâr min
Bile almayın min hem efkâr min
177. Ğamı bardur elbette ğod yok imes
Velî her niçe kim sorar min dimes

Selîm Firûze Râyını Firûze şâh hâlin añglata tedbîr örgetip yibergeñi.

178. Didi ey ciger-bend-i Firûze bes
Kılıp turur elbette ol bir heves
179. Sorup bilgil elbette hâli nidür
Ğam u fikr derd ü hayâli nidür
180. Bulardın ğod irmes turur başka hâl
Ğam u fikr yâ derd irür yâ hayâl
181. Ğam u fikr olup hiç nime kem imes
Eger derdi bardur ni üçün dimes
182. Hayâlî kılıp turur elbette ol
Kişige diy-almay durur bat te ol
183. Sin evvel anıng birle ğalvet kılıp
Burun her tarafdın hikâyet kılıp

184. Gehî Mışır Şâm ‘ İrağ beri
Hıtağ u Hoten hūblarındañ biri
185. Gehî hūr gehî perî sarıdın
Cihân şūğ ra‘ naları sarıdın
186. Birer birer iylep hikâyet nazar
Kılıp kör kim iyler ni yirde eşer

187. Uşol yirge yitgende bî-ihtiyâr
Sirâyet kılıp dir sañga her ne bar

188. Didi vü yiberdi bu tedbîr ile
Ġamın añglağay tâ bu tezvîr ile

Firûza ħalvet kılıp Ġamın olturğanda aytğanı.

189. Çü Firûz Rây ol şıfat rây ile
Ķopup barsa derd ü Ġamı ni bile

190. Bu yitgende Firûze şâh ħazîn
Ķılıp ħalvet olturğan irken Ġamın

191. Öz özi bile aytışıp kışşasın
İçinde nihân saqlağan ħuşşasın

192. Ki niçe bu Ġamnı içimde tutay
Niçe fikr ü endüh bile ħan yutay

193. İçim taştı bu Ġam bile vü toldı³
Dimey munı bir yâr-ı hem-dem bile

194. Yetiştı bu ħâletde Firûze Rây
Didi oltur iy maħrem-i dil-güşây

18

Firûze şâhğa Firûze Rây sıvıñğnı mañğa aytmaysin dip gile kılganı

195. Çü olturdu Firûz şâh ħaşıda
Ġam u ħussadın kördi köz yaşıda

196. Didi ey şâhen-şâhı rûy-ı zemîn
Naħu bu şıfat olturup-sin Ġamın

197. Ne kemdür ne yoğdur nedür arzû
Ni üçün durur tîrelık Ġam naħu

198. Neçük ‘ayş itey diseñg esbâb-ı cem‘
Ne kim ħâtırınğ ister aħbâb-ı cem‘

199. Barı serv-ķâmet big oğlanları
Ġül ü sürh yüzlüg yigitler barı

200. Turur cân bile ħızmetinğni tilep

³ Diğer nüshada “içim toldı vü taştı bu Ġam bile” şeklinde geçmektedir.

Qılur hizmeting devletingni tilep

201. Eger bolsa maħbūb-ı zībā heves
Perī çehrelik şūh-ı ra‘ nā heves
202. Şāhı Mışır Şām u ‘ Irāk u Hiri
Buħāra Semerķand u Çīndin biri
203. Diseing qaysı şehning kıızı nisbetin
Ne māni‘ dūr ey şeh aytsaing atın
204. Bilip cān bile gūşış iylep anı
Siniing hizmetinga kitürsek qanı
205. Ğamiingni kişi bilse bolmay durur
Bile almay iş qılsa bolmay durur

19

206. İşing ‘ ays ü ‘ işret bile qalması
Sözüng ehl-i şoħbet bile qalması
207. Av u kuşqa atlanmağing ber-ıaraf
Bolup baradur cem‘ iyyet ber-ıaraf
208. Cemāling güli sarğarıp baradur
Dimeysing ki bu ğamge ni çāredür
209. Eger bir kişige dimek maşlahat
İmes mańga dimes kāfidür cihet
210. Ki min bar idim muttaşıl maħreming
Bile pütgen ü türegen hem-deming
211. Ne boldı ki boldı nihānī sözüng
‘ İnāyet bile körmegen dik közüng
212. Ümidim imes irdi sindin bu ıavr
Ki cānımğa qılğaysın āħir bu cevr

*Firūze Rāy gile qılğaç Firūz şāh (tüş)körüp ün işitip ‘ āşık bolup oyğanıp tüşin
yaşurğanınıing sebebini aytğanı.*

213. Çü mundağ kile qılğaç ol nīk-ħ‘āh
Ĥacālet tapıp şāh Firūze şāh
214. Didi kilgil ey miħribān hem-demim
Diy allıngda imdi nihānī ğamım

215. Bu yaŋlıg ki āşüfte vü hasta min
Körünmes belâyıga dil-beste min
216. Niçe kim nihân sakladım içde gam
Hızın cânıma aştı ança elem

20

217. Sin kim maŋga maħrem-i rāz idinĝ
Ne yaŋlıg işim bolsa dem-sāz idinĝ
218. Aramızda iş yok irdi yaşurun
Ne iş bolsa bir birimizdin burun
219. Diyişür irdük yaħşı u ger yaman
Aramızda yok söz ıalmas irdi nihân
220. Bu sırrımni sindin nihân itmekim
Sini mundağ āzürde-cân itmekim
221. Anıŋ için irdi ki dirler kişi
Körüp vâkı‘ a zâhir itkeç işi
222. Tapıp revnağ ol iş açılmas imiş
Taleb-kâr il ol işni kılmaz imiş
223. Açılmağ ötüp ötti cânğa elem
Vücüdümni başdın ayağ tuttu gam
224. Ezeldin atıŋdur çü Firûze Rây
Körey kim maŋga körsetgürsin ne rây
225. Didi vü ayıttı barı hâlini
Barı körgen işitgen aħvâlini
226. Velî ol perî-zād dil-dârını
Köre almayın çikken āzârını
227. Dip aytıp tügetmeyip armânını
Salur irdi otğa hızın cânını

21

Firûz Rey Firûz şahınıĝ tüşin körüp ‘aşık bolğanını bilip naşihat kılganı.

228. Çü Firûz bildi ki Firûz şah
Körüp vâkı‘ a bolmış endüh-hâh

229. Ayttı kim ey şehriyâr-ı cihân
Yaman közdin olsun cemâlinġ nihân
230. Bu yanġlıġ ki vâkı‘ boluptur saġga
Naşibe yüzi urulupdur saġga
231. Cemâlini körsetse irdi habîb
Yaġın körer irdinġ uşbu naşib
232. Bu kim yüzini körmey ol yârınġ
Sini zâr kılgan dil-âzârınġ
233. Açılmış közüġ uyġudın ün bile
ġalıpsın bu hâl-i diger-gun bile
234. Ni imkân ġod elbette raġmânidür
Bu şehzâde Firûzninġ câmıdur
235. Naşib olmay âġir ni imkânı bar
Tilegey kişi munı ta cânı bar
236. Velî ‘ âlim ehli arasıġa bu
Tüşüp ġalmasa yaġşı bolġay ġulüv
237. Ki ‘ âlem durur barġadın bardur
Yaman yaġşı digüçi bisyârdur
238. Kişi tüş körüp tüşge ġursend olup
Tüşindeki dilberġa dil-bend olup

22

239. Cihân lezzetin kâmiġa telġ itip
Üzüp ildin ülfet özidin kitip
240. Ne işdür bu bunı sevda digey
Niçe bolġay ol kim bilip ġam yigey
241. Taġammül kılıp sırnı pinhân tutup
Niçe bolsa ġün-âbe içide yutup
242. Burunġı dik il birle oynap külüp
Tüzüp ‘ ayş bezmini ġandân bolup
243. Gehî atlanıp avġa ġuş salıp
‘ İnâyet bile ġalk köġglin alıp

244. Köngülni tena'umğa meşgül itip
Tena'um bile gam yolın berkitip
245. Kişige bu hâletni bildürmeyin
Kişi fehmiğa fehm kıldurmayın
246. Taḥammül bile 'ayş sürmek kirek
Salıp tenğrige işni körmek kirek
247. Ki ḥaḳdın naşīb olğan olsa ol ay
Maḥallide körsetgüsidür ḥudāy
248. Naḡu munça gam birle özni ḥarāb
Kılıp şāhım itmek kirek ızdırāb

*Firūz şāh Firūz rāyğa sırnı kişige aytma digeni. Velī ataṅğa ayt Melikge 'arz
itsün avğa atlanıp çıksalar kiyik atqulap köngül avlasaḳ digeni.*

249. Bu yaṅlıḡ diğeç aṅğa Firūz rāy
Ayttı bes ey hem-dem-i dil-güşāy

23

250. Diyim saṅğa bu işni sin bil vü bes
Kişi sindin özge işitgen imes
251. Taḥammül kılay pīşe u şabr itey
Köngül üyini ḡuşşadın berkitey
252. Velī sin daḡı tut munı yaşurun
Ataṅğ sorsa hem kıлма zīnhā(r) ün
253. Munı ayt ataṅğa ki şehzāde dir
İrür şehr bisyār dil-gīr yer
254. Şāh allıda' arz itse kim şeh özi
Eger kılsalar meyl şahrā yüzi
255. Be-ḡāyet laṭif u ḡoş- āyendedür
Köngül kim girühdür keşānidedür
256. Niçe vaḳt şahrā-nişin kılsalar
Ġazāl avlaban lāle-çin kılsalar
257. Eger bilse kim şāh bī-meyl irür
Ḳoşup ilni bizge icāzet birür
258. Barıp niçe kün yürüp av avlasaḳ

Kiyik atkulaşsağ kulan kavlasak

Firūz rāy Selīm vezirğa Firūz şahniᅇ av maşlahatı kılğanını aytkanı.

259. Barıp çün atasığa Firūz rāy
Didi kördi şehzāde bu tavır rāy
260. Ki şahra yüzidür gül ü lāle-zār
Köᅇgöldin gam iltür ü közdin gubār

24

261. Çıkıp şah u şehzāde vü il barı
Tutup kūh u şahra yüzün her sarı
262. Temāşā u ‘ ayş u sürür itseler
Köᅇgül istegen dik huzūr itseler
263. Ulusnı gehī avğa tarqatsalar
Heveslig yigitler kiyik atsalar⁴
264. Niçe şehir içide bu tavr olturup
Köᅇgüller açılson dili tek turup
265. Eger şah özi çıkmasa atlanıp
Bolur mu barıp kilsek avlap yanıp

Selim Melikge Firūz şahniᅇ av heves kılğanın aytıp Melik av cārī kıldurğanı.

266. Selim cihān dide hoş işitip
Hayālde olarnı ta‘ ayyün itip
267. Şeh allıda barıp çü ‘ arz iyledi
Özi barmağın şah farz iyledi
268. Ki ni çün özüm barmay anıᅇ bile
Yürümeş cemālin teferrüc kıla
269. Bu yirge yitip hāşılım ol durur
Körer köz ü cān u dilim ol durur
270. Anıᅇ birle ‘ ālimde horsend min
Anıᅇ birle yir yüzide bend min
271. Yoğ irse maᅇga ansızın ni hayāt
Kıalıp maᅇga tek tirilikdin at

⁴ Bu beyit Kazakistan baskısında Kaşgar nüshası olarak eklenmiştir.

272. Ölüp ölmen ol ger selâmet durur
Tirilik maᅇga ansız âfet durur

25

273. Yibergil tavaçılar ilge tamâm
Yıgılsun uluğ kiçig ᅇaş u ‘ amm
274. Selîm-i cihân dîde ol dem çıkıp
Melik allıdın şād u ᅇurrem çıkıp
275. Tavaçılar itti revân her sarı
Kim üç aylık iylep yıraᅇ il barı
276. Yıgılsun ki ᅇehzāde Firüz ᅇāh
Çıkar avᅇa hem ᅇāh-ı ‘ âlem penāh

Melik u Firüz ᅇāh avᅇa atlanıp çıkıp Melik Firüz ᅇāhniᅇ ᅇabüklükiᅇa ᅇuvanᅇanı.

277. Tevaçı yürüp ilgeç çün car itip
Barı ilge carı tevaçı yitip
278. Yıgılıp boldı ulus atlanıp çıktı ᅇāh
Cihāniᅇ yüzün tuttu ᅇaylı sipāh
279. Ki çün bir def⁵ a ᅇehzāde birle süvār
Açıp zülf-i sünbül yigitlar ‘ izār
280. Çıkıp irdiler saçratıp ilgeri
Barı bir ᅇuramlık big oᅇlanları
281. ᅇacālet tapıp sebze-i lāle-zār
Ayaᅇ astıda ᅇaldılar ᅇāk-sār
282. Barıᅇa nazar iylese ᅇehriyār
Barıdın irür oᅇlı ᅇabük süvār
283. Niçük kim irür ᅇüsnode pāk-rak
İrür pākđın cüst⁵ü (cu) çālāk-rak

26

284. ᅇuvanıp ciᅇer-bendiᅇa ol zamān
ᅇılıp ᅇükr perverdigār-ı cihān
285. Didi car itiniᅇ taᅇᅇla av avlalı

⁵ Cüst ü cu olmalıdır, eksik yazım vardır.

Köngüller murâdıça kuş kavlalı

286. Kiyik atkulap bola Firüz şād
Şikeste köngüllerge oldur murād

Melik avnı itmām kılıp aradın kiyik ötkermesünler dip tutğa kılganı

287. Tapıp vü ulus kildi çün cem^c olup
Çerig qaldı şahrâ yüzige tolap
288. Yürüttürdi tufkal⁶ kim her kişi
Dise kim tapay revnaq artıp işi
289. Tüzük çergelep çergedin qalmasun
Qılıp cehd aranı açuk qalmasun
290. Arasıdın ötkerse her kim kiyik
Munı cezm bilsün ki qalmas tirig
291. Niçe terbiyet kılganım bolsa ol
Birip şehr ulus bilgenim bolsa ol
292. Kiyik sanıda päre kılgum durur
Hemul laħza āvāre kılgum durur

*Firüz şāhnıñ allıdın kiyik avlap kuvlap barıp tüş körgen çehār bāğnı tapıp peri-zādlar anı
köşke alıp peri-zād ra^c nā qaşığa kiltürgenleri.*

27

293. Çün mundaq kılıp hūkm itip ittifaq
Yiberdi ötü? her sarı beş qonaq
294. Ara üzmeyin il yürüp ser-be-ser
Ni deşt ü ni şahrâ ni kūh u kemer
295. Yıgıp her sarıdın sürüp kildiler
Cihānnıñ qarneyn türüp kildiler
296. Ni kim bu beyābānda cān-dār idi
Çıqalmay ol ortada zār idi
297. Yıgılıp tümen miñg kiyik her taraf
Tüzüp turup irdi niçe yirde şaf
298. Ki nāğah olardıñ biri ayrılıp
Öter sa^c yın iylep örünüp kilip

⁶ Tankal- [Moğ.] tun-ga- < Çin. Askere toplanmaları için heber vermek (NSÇT:417)

299. Öte almay ehl-i sipāh allıdın
Kilip ötti Firūz şāh allıdın
300. Bu vākını çün kördü Firūz şāh
Kiyik allıdın ötti vü tuttı rāh
301. Soᅇgıǵa tüşüp kuvlap āhir yaqın
Yitip körse bir canver-i nāzenin
302. Ki her laᅇza bir renk-i zibā bile
Közige körünüp kaçır tāb ile
303. Baqar ivrölüp her zamān şāhǵa
Közi tilmürüp şāh-ı dil-ᅇahǵa
304. Alıp irdi atmaq üçün yaǵa oᅇ
Didi kim ni ya' nī bu ra' nāǵa oᅇ

28

305. Atıp iylegeysin munı ᅇasta ᅇāl
Ki 'ālemde bolmas munıᅇg dik ᅇazāl
306. Kılıp ᅇalᅇa boynıǵa zerrin kemend
Salay ta tutulǵay maᅇǵa bī-gezend
307. Didi u kemendiǵa urdı ilig
Kemend olǵuᅇa ᅇalᅇa sürdi kiyik
308. Ayırdı tuvaǵ şāhnıᅇg raᅇsidin
Körüp qaldı ᅇeh tek anıᅇg naᅇşidın
309. Bu kez tünd boldı ki ta yitmeyin
Yıᅇip boynını ᅇalᅇa bend itmeyin
310. Ni imkān ki mundın salıp yaᅇgamin
Meger tutsam anı alıp yaᅇgamin
311. Atın ᅇamçılap ᅇavdı ᅇavǵanıᅇa
Kiyik hem kaçıp bardı barganıᅇa
312. Niᅇ kim sürüp raᅇşi ıldamladı
Kiyik daǵı anᅇa yıraᅇ ᅇamladı
313. Arada niᅇ deᅇt u şāhrā ᅇalıp
Kiyik ᅇehni ol yirge kildi alıp

314. Ki bir küh-ı zerrin yek-pāreyi
Başıdın ayak ile hem-vāreyi
315. Ki çonmak heves kılsa anda meges
Çonup tohtamağlığı mümkün⁷ imes
316. Yukarı nazar kılsa köz yitküsiz
Anıñ üsti vü kökni farç itküsiz

29

317. Oç atsa yiter yirgeçe zīne-pā
Tüşüp anda dervāze-i dil-güşā
318. Yitip çıkçaç ol zīne-pādın kiyik
Cilav çıktı şehzāde tişlep ilig
319. Kim aya bu ni cāy u menzil durur
Meger müdde' ā munda hāşıl durur
320. Dip atdın düşüp zīne-pāğa kadem
Çoyup irdi kim yitti Firūz hem
321. İzidin melik-zādeniñ qalmayın
Yine özge sarı nazar salmayın
322. Körüp anı şehzāde hoş-hāl olup
Alıp köñgli kuvvet hoş- ahvāl olup
323. Añga didi ey hem-dem-i bā-vefā
Yine munda hāzır bolay men sañga
324. Sin uş munda tur men çıkıp hālni
Tüşeyin körüp bilip ahvālni
325. Çadem koydı vü çıktı dervāzeğa
Şa' ādet eşik bu gül ü tazeğa
326. Açıp kirgeç ok salsa köz her kıyan
Mu' ayyen irür bu uşol gülistān
327. Ki tüşi(de) körüp üni işitip
Bolup irdi bī-dār özidin kitip
328. Çılıp vehm yana bu hem tüş bolup
Men oyğanmayın yana nā-hoş bolup

⁷ ma' lūm

30

329. Dip ilgeri koygaç kadem ol revâk
Körünüp közige hem âyvân u tāk
330. Perī-zādlar cem^ç olup allığa
Revâk üstidin örülüp allığa
331. Tüşüp ilig iligge alıp revân
Revâk üzre çıktılar alıp hoşân

*Firüz şāh peri-zād ra^çnānı körüp bi-ḥod bolğanda peri başı üstige kilip başını koynuğa
alıp taḥtda pille olturup meclis tüzgeni.*

332. Alıp anda kim ol perī-zād idi
Ki yügürdiler ol serv-i āzād idi
333. Çü şehzāde kirdi vü kıldı nazar
Revâk içre her yan perī-zādlar
334. Barı serv- kāmēt barı gül-^ç izār
Barı zülf-i müşğınleri müşğ-bār
335. Velī yukkarı baḡsa bir serv-i nāz
Kişi aṅga yüz katla cān birse az
336. Qılıp cilve taḥt üzre yüz nāz ile
Tekellüm qılıp nāzik āvāz ile
337. Bular birle üy gül-şen ol gül bolup
Bular barçası aṅga bülbül bolup
338. Anıṅ allıda cām-ı gül-gün çikip
Barısı anıṅ ḥüsniğa köz tikip

31

339. Vefāsı anıṅ barınıṅ cānıda
Barısı anıṅ emr ü fermānıda
340. Qoyup her sarı sandal-ı zer-nigār
Tapıp her biri öz yirinde qarār
341. Ḥazīn nāle birle hoş āvāzlar
Qılıp naḡme ol nāle-i dil-sāzlar
342. Barı neş^ʔe birle ser-endāz idi

Anıñ neş'esidin ser-efrâz idi

343. Nazar kılğaç ol serv-i ra' nâğa şâh
Hazîn cânıdın tartıban otluğ âh
344. Yıkıldı özidin barıp sarğarıp
Çopup ol perî başı üzre barıp
345. Alıp başını koynığa ilgini
Salıp koynığa boynığa ilgini
346. Dir irdi ne boldı ki bu nâ-murâd
Körüp bizni qalmay muñga ' aql u yâd
347. Yıkıldı özidin barıp sarğarıp
Bizniñ mülkümüzde tüşüpdür garîb
348. Qılıp mihribânlığ gül-âb u ' abîr
Sipip yüzige köksüğe dil-pezir
349. Köz açsa özige kelip şehriyâr
Alıp koynığa başın ol gülüzâr
350. Qılır mihribânlığını gam-ğorı dik
Niçe yıl bile bolğan öz yârı dik

32

351. Bu hâletni körgeç kılıp çehre-zerd
Yine bardı özidin çikip âh serd
352. Ki bu ni sa'âdet tüş mañga
Bu oyğalıq irkin mü ya tüş mañga
353. Niçe mundaq özidin barıp key kelip
Añga gül dik ol nâzenin açılıp
354. Tutup ilgidin ol bu âhir çopup
Tevâzu' yüzidin ayağın öpüp
355. İkevlen bolup taht üze hem-nişin
Barı şühlar her taraf nâzenin
356. Perî-zâd itip hükm bir gül-' izâr
Çopup tuttı câm-ı mey'i- hoş-güvâr
357. Perî-zâd alıp tuttı şehzâdeğa
Alıp cân bireyazdı ol bâdeğa

358. Çü bir niçe pey-der-pey olğaç ayağ
Çıkıp bāde başka kızıttı dimāğ
359. Tiler boldı her lahza kim şehriyār
Peri-zādını eylegey der-kenār
360. Velī nāz iter irdi ol serv-i nāz
Peri kızlarıdın kılıp ihtirāz

Peri-zād Firūz şāhğa aşl u nesebini u bu menzilde bolğan cihetni u şartlarını aytğanı.

361. Çü kördi ki şehzādeğa piç u tāb
Tüşüp körsete başladı ıztırāb

33

362. Didi aňglağıl munı ey şehriyār
Bu gül-çehreler kim huzūrumda bar
363. Peri kızlarıdur barı men dağı
Hemişe bu yaňlıg ferāgat dağı
364. Atamdur peri hayliniň serveri
Hevā-hāhidurlar atamniň barı
365. İrür şehri-i Zerrin aňga pāy-i taht
Öziniň mübārek atı Tāc-ı Baht
366. Anamniň atı Māh-ı Rūy u zarif
Yoq andağ cihān içre zāt-ı şerif
367. Atarlar mini Nāzbūy serv-i nāz
Sorar şehler alemide rūy-ı niyāz
368. Atam hükmi birle bu menzil bolup
Miniň hātırım munda māyil bolup
369. Bu gül-şenni dirler irem gül-şeni
Çikipdür munıň hoş hevāsı mini
370. Tüşüpmin ata anadın yırağ
Olar birle mundağ kılıp ittifağ
371. Ki her şāh u şehzāde-i hoş-seyir
Vişālimdin olmağ tiler behre-ver⁸

⁸ Behre-ber: ortak, şerik anlamında yanlış imla ile yazılmıştır.

372. Bu menzilge kim müdde⁶ a kiltürür
Bar üç şartım ol ger becā kiltürür
373. Men anıñ men u tãc u tahtım anıñ
Nekim hãşıl u baht u rahtım anıñ

34

374. Perīdin niçe şãh u şehzãdeler
Yüzi gül kıddi serv-i âzadeler
375. Vişãlim hevãsıda örtendiler
Bu üç şartnı ötmeyin yandılar
376. Velikin sen âdem şãhı oğlın⁹
İrür âdem oğlıda bisyâr fen
377. Diseñg şartlarını becā kiltürey
Sini hem kılay imtihan u körey
378. Didi her ne ne şartıñg bar ey Nãzbüy
Digil haq sa⁶ âdet-sarı birse rüy
379. Becā kiltürüp bolgamen kãm-rãn
Visãliñg gülistãnıda şãdumãn
380. Didi şart budur ki üç katla men
Uyuqlar men oturup üç katla sen
381. Atımnı tutup kıttıg ün kılmayın
Boyumğa iligiñg yakın kılmeyin
382. Mini bir letãfet bile oygatıp
Hoşãn iyleseñg şive⁷ körsetip
383. Her üç şart kim bar bu hãlet durur
Ni mãni⁶ dür imdi kim fırsat durur

35

*Perī-zãd şart uykusıgã barıp Firüz şãh ilhãm-ı ilahi bile tahtdın hasb u hãl
sorganı.*

384. Çü ol dem kün aħşãm bolup irdi cem⁶
İcãzet alıp bardılar kildi şem⁶

⁹ Kafiye gereği *sen* olmalıdır.

385. Perī-zād uykuğa saldı özin
Melik-zāde olturdı körüp yüzün
386. Tefekkür bile kim ne iş körsetey
Ni fen birle bu şūhnı oyğatay
387. ‘ İnāyet kıılıp hālīk-i zū’l-celāl
Ḥayālīğa tigürdi mundaḵ ḥayāl
388. Ki bu taḥt-ı zibā ki bu Nāzbūy
Yatıpdur anıḡ birle kııl güft u gūy
389. Ḥayālīğa kilgen ḥayālī yaḳıp
Dürüst olturup taḥt-sarı baḳıp
390. Ayttı kim ey taḥt-ı Firūz-ı baḥt
İnāyet kıılıp ḥaḵ sini kııldı taḥt
391. Perī-zād nāz uykusığa barıp
Baḳıp olturup men tüşüp iş ġarīb
392. İl uyḳuda u tün bī-ġāyet uzun
Sin aldımında u min ġamın yalġuzun
393. Cihāndın niler iylediḡ ser-ġüzešt
Yiriḡ burna baġ irdi ya kūh u dešt

36

394. Ne ḥāl u ne taḳrīb ile bu şıfat
Tüşüp munda boldı saḡa taḥt at

*Taḥt hālī tili bile Firūz şāhğa ser-ġüzešt hālīn ḥikāyet kıılıp Firūz şāhdın
kilgenin su ’āl kıılıanı.*

395. Birip ḳudret ol dem aḡa zū’l-celāl
Didi hāl tili bile ‘ arz u ḥāl
396. Ki yaḥşı su ’āl ayttıḡ ey şehriyār
Diyin ‘ arz u ḥālīmni bol hūş-yār
397. Miniḡ hem içimde firāvān elem
Felek cevridin irdi aytay bu dem
398. Min evvel idim Mışır şahrāsıda
Birer ıldız hem Nil deryāsıda
399. Tutup her yanım bir yıġaç sebze dešt

Barı ʿ işret ehligē ol cāy-ı geşt

400. Tüpimde tüşüp yana bir çeşme-sar
Tutup her yanımın gül ü lāle-zār
401. Yigitler kilip anda cevelān kılip
Bahār evveli gūy-ı ğaltān kılip
402. Gehī oturup bāde nūşān olup
Bolup mest sāyemde ğaltān olup
403. Barur irdiler ʿ ays u ʿ işret kılip
Demi hoş körüp hoş ferāgat kılip

37

404. Kemālimġa yitgende her sarı yüz
Kişige tiger irdi sāyem tügüz 336
405. Her ötgen muʿ azzam cihān şehleri
Kilip niçe katla be-hem leşkeri
406. Tüpimde tüşüpistirāhat kılip
Hevā ıssıġıda ferāgat kılip
407. Gehī beş u altı u yiti konup
Turup unçup āsūde kitti konup
408. Niçe müddet u fırsat u ay u yıl
Ötüp ʿ ākıbet dehri bī-cān kesel
409. Qarılıġnıġ āsībini tigürüp
Kilür boldı şāhım ucıdın qurup
410. Niçe müddet andaġ birip şer u şūr
Qarılıġ tamāmı vücūdumġa zor
411. Qılip āhirüʿl-emr başdın ayak
Qıvardım budur barçaġa soġ ayak
412. Uşol çeşme-zār u uşol sebze u deşt
Qırup boldı bir şüre-zār u peleşt
413. Uşunda kişi sebze vü lāle-zār
Bar irdi dise yoġ idi iʿ tibār
414. Niçe yıllar andaġ tenim huşk olup
Gül ü sebzedin bir yanım huşk olup

415. Nihāyetdin arta tigip yil yağın
Uçurup sürüp ıldızım tofrağın
416. Açılıp kalıp ıldızım bī-medār
İlişip turup irdim āhır güzār
417. Urup yıktı bir tünd tūfān kilip
Mini saldı yir birle yeksān kılip
418. Tigip yirge şāhım bolup kül kümek
Açıldı tenimdin niçe yirde reg
419. Niçe vaqt yattım bolup hāk-sār
Basıp ğam yelidin tenimni ğubār
420. Öter irdi bir küni qalın kār-vān
Bar irdi arasında bir kār-dān
421. Yığaççılıq olğan anıñ pīşesi
Yığaç bābıda erre u tīşesi
422. Cihān içide bī-mesel mānend idi
Neçük kim diseler hūner-mend idi
423. Nazar kıldı kördi hoş mevcdār
Yığaç men yatıp men bolup hāk-sār
424. Turup üstünümde kılip ihtimām
Qoyup bend bendimğa erre tamām
425. Qılıp hūle hūle burun ol anı
Tilip tahta tahta soñ ol hūleni

426. Hacı u tivelerge yüklettürüp
Tüşürdi üyige alıp kiltürüp
427. Yığaçdın ni kim kılguluq irdi ol
Kişini buyırdı kılip birdi ol
428. Qalıp irdim andın niçe tahta çöp
Felek gerdişidin bolup ğuşsa köp
429. Ki kildi birev bu perī-zāddın

Tiley taht mişli yoğ üstâddın

430. Hemul laħza bünyâd taht iyledi
Aradın niçe tahtnı sayladı
431. Niçe rende u tîşe erre urup
Tamâm ikki künde be-hem yitkürüp
432. Mülâzımğa tapşurdı vü ol mini
Alıp kildi vü munda bu gül mini
433. Nişimin kılıpdur niçe yıl durur
Mañga munda maqşud hâşıl durur
434. Egerçe felekdin cefâ vü sitem
Be-ğâyet çikip kördüm endüh u gam
435. Niçe kim yedim tîşe üstâddın
Çikip erre vü rende bî-dâddın
436. Yüz ança naşib iyledi haq huzür
Ki mundağ perî-zâd koynumdadur

40

437. Yine imdi bilmen ki mundın narı
Neyler bolğusıdur felek işleri
438. Sin ey şâh-ı ‘ âlem ne vâkı‘ bolup
Tüşüp sin bu menzilge tâli‘ bolup
439. Ki kilmes bu yirge kişi bî-sebeb
Ni irdi bu kilmekte sa‘ y taleb

*Firüz şâh kilgen sebebinı bu hikâyetğa ulap perî-zâdnı bu taqrîb bile
oyğatğanını.*

440. Didi şeh kim ey taht-ı dirîne sâl
Munı sin dağı yaħşı kıldınğ su’âl
441. Bizniñ şehrimizdin be-hem tört yâr
Çıqıpdurlar iylep sefer ihtiyâr
442. Biri köñglini ‘ ilm ile perveriş
Kılıp bilmegen ‘ ilmdin özge iş
443. Kılıp her niçe künde hatm kelâm
Anıñ birle evkâtı ötgen tamâm

444. Yene birisi zer-geri bî-naẓîr
Neçük iş kim altundadır dil-peẓîr
445. Anıñ dik bilip ƙılğan irmes kişi
Ulusğa pesendide kilgen işi
446. Birisi dağı derzî-yi tîz-kâr
Añğa ƙayçı u ignede ihtiyâr

41

447. Neçük kesse andağ tikip kiltürüp
Kişi ƙılğusuz fehm anı körüp
448. Birisi hem üstâd çömçe tıraş
Anıñ birle ‘ömrinde ƙılğan ma‘âş
449. Yığaçdın ne türlüğ iş ehl-i cihân
Buyursa bolur irdi andın ‘ayân
450. Velikin laƙab añğa il içre fâş
Bolup irdi üstâd-ı çömçe tıraş
451. Barur irdiler bir kün aḥşâm bolup
İki tağ arasında kün kem bolup
452. Hem irdi hevâda bulutdın eşer
Birür irdi yel ü yağındın ḥaber
453. Penâhı tapıp ƙılğalı ıztırâb
Ƙılıp barsalar bir ribâṭ-ı ḥarâb
454. Dûçâr oldu u ƙondı anda olar
Ƙarañğı tün irdi u yir pür-ḥaṭar
455. Didiler ki uşbu ribâṭ-ı kühen
Zarûr oldu u munda bolduğ bu tün
456. Tañ atƙunça bu kiçe nevbet bile
Birev oturup añğa uyqu kele
457. Birimiz ƙopup oturup ol yatıp
Yene birni nevbetde ol oyğatıp

42

458. Ƙopup oturup ol dağı bî-melâl

Yene birge nevbette hem uşbu hâl

459. Bolup atturup tañǵnı bî-dâr olup
Bu tün özimizdin haber-dâr olup
460. Selâmet ƣopup tepresek irtelep
Tañǵ atƣunça Haƣdın esenlik tilep
461. Ƙü bu maşlaƣat birle ƣömçe tıraş
Turup özgeler ƣoydı uyƣuğa baş
462. Uyuƣlap olar bu baƣıp olturup
Ribâť içre bir tahta ƣöpi körüp
463. Alıp ilgige anı üstâd-ı kâr
Ƙafıp ƣoydı bir şüret-i gül' izâr
464. Ağız u köz u ƣaş ilig u ayak
Barı birbiridin kilip yaƣşıraƣ
465. Mükemmel ƣılıp ol şanem şüretin
Bu ƣavr ötkerip öziniñ nevbetin
466. Ƙoyup törde anı nümû-dâr itip
Başın ƣoydı derzini bî-dâr itip
467. Ƙopup olturup açsa derzi közin
Sala birmeyin uyƣuğa dip özin
468. Turur törde bir âdemi şüreti
Suçup ƣoptı saçrap kilip heybeti

43

469. Ki bu közlerimge körüngen nidür
Yalañǵaç ƣopup törde turǵan nidür
470. Kilip ihtiyâť ile körgeç anı
Didi irmiş üstâdnıñ ƣılǵanı
471. Ƙıƣardı bu hem boğçadın vâlâ'
Ƙılıp Ƙin büti ƣeĥâr deĥ sâle
472. Tikip köñǵlek u nîm-tene olturup
Mükemmel ser u pâ ƣılıp kiydürüp
473. Ƙoyup yattı zer-gerge nevbet ƣoyup
Hemîn kim başın ƣoydı ƣaldı uyup

474. opup olturup trge basa bu hem
Turupdur mkemmek opup bir anem
475. Tutup közin estaqfirullah didi
Yene asa körse yirinde idi
476. Tüşüp cnıga vehm özidin kitip
Kilip akıbet körse taı itip
477. oyup iki std iin körsetip
Uyuqlap imiler munı oygatıp
478. Bu hem atarıp alıp esbbını
Dkkn urup altun alıp tbını
479. zk  ısrıga bilerzük ılıp
Barısını zib  nzk ılıp
480. ulağ u ilig bilegige salıp
Seher vati mollağa nevbek alıp

44

481. Yatıp zer-ger oyğandı molla seher
opup olturup salsa bu her nazar
482. Turup trde bir dil-ber-i nzenn
ıla almağay iyle naa in
483. Tefahu ılıp körse stdlar
Barı krsetipdrler anda hüner
484. Bolup mundın ol laza molla gmn
ahret ılıp kilip ol pkdın
485. teped iki rek at namz ol zamn
ılıp kzleridin yaını revn
486. Baın yirge oydı kim ey bir  bar
Siniŋ hazretiŋde irr aikr
487. Ki me tıra itti tie iin
Hemie bolup tiege hem-niin
488. Hner krsetip b-rluğ bolup
opar uyğudın hli oynap klp

489. Kılıp derzi hem igneniġ hizmetin
Tikip kiydürüp bu şanem hil' atin
490. Kılıpdur öziniġ işini edā
Özi işinde kalmay durur ' özi aġga
491. Boluğa ¹⁰ işini kılıp ihtimām
Aniġ hizmetide bolup şubh-ı şām
492. Hüner harc itip cānın iylep fidā
Hem altunçı kılıp işini edā

45

493. Meni bī-dil özge hüner bilmedim
Cihān kesb-i kārın heves kılmadım
494. Heves eyledim ' ilm-i Kur'anıġe
Köġül baġladım emr ü fermānıġe
495. Bu künlükte barça hüner-mend olup
Hüner körsetip aġga hursend olup
496. Bularniġ arasında men bī-hüner
Bolup kılsam ey dāver-i dād-ger
497. Hacılet tapıp bolsam iş bilmegen
Ne iş kılgan olğaymen u niylegen
498. Kelām-ı ' azimiġ hakkı hürmeti
Mükemmel bolup bu şanem şureti
499. Mu' attal siniġ emr ü ihsānıġe
Turupdur baķıp luḡ u fermānıġe
500. Ki cānı ' aḡa kılsaġ u cilve-sāz
Bolup bu şanem men daġı ser-firāz
501. Bolup tapķay irdim besi āb-rüy
Kıla almaġay irdiler güft u güy
502. Çü molla bu yaġlıġ dil-efkār olup
Başın yirge kıydu talep-kār olup
503. ' İnāyet kılıp hālik-i bā-kerem
Revā iyleben hācetin uşbu dem

¹⁰ Baluka-balka "cekiç, orman baltası" (Gülensoy, 2007, Köken Bilgisi Sözlüğü s. 110).

504. Esip ebr-i bahşâyışidin nesīm
Tapıp ol şanemniŋ dimāğı şemīm

46

505. Kirip cān urup ‘aşe boldı revān
Taŋ atıp çıqıp kün yarudı cihān

506. Barı kıoptıla oyğanıp uyqudın
Bolup cilve-sāz ol şanem utrudın

507. Tişi dürr lebi la‘l sīmīn teni
Saçı sünbül ü yüzi gül hırmeni

508. Közi nergis u kıaddi serv-i sehi
Cihān şūh-ı ra‘nālarınıŋ shehi

509. Barı ol şanem ‘āşığı boldılar
Barısı anıŋ lāyığı boldılar

510. Biri dir muniŋ şüretin burnamen
Kılıp men tiger maŋga bu sīm-ten

511. Biri dir ki mendin kiyipdür libās
Maŋga tiggey ol dip kıılır men kıyās

512. Biri dir ki mindürmin ol dir mini
İsırğa bilerzük üzük salğanı

513. Biri aytur ol ‘ālim-i pāk-rev
Ki tartıŋ bariŋız bu sözdin cilav

514. Ki haq saqlap öz ‘ilmniŋ hürmetin
Revā iyleben hastanıŋ hācetin

515. ‘Aṭā eyledi cān birdi hayāt
Kirek kim maŋga eylese iltifāt

47

516. ‘Aceb hālet içre kıalıp ol şanem
Giriftār olup tartadur bu elem

517. Ki kıaysığa bolsam rızā haq rızā
Bolup mindin olğay haqıkat edā

518. Men uşbu peri-zād taşsinini

İşitip kilip irdim āyīnini

519. Ki dānā u ‘ākıl perī-zād irür
Besi müşkıl işler muᅇga yād irür
520. Soray kim tıger ᅇaysıᅇa bu şanem
Yene özgeler ᅇikmesünler elem
521. Bu hem bardı nāz uyᅇusıᅇa yatıp
Munı kimse bolmaydurur oyᅇatıp
522. Eger barmay uyᅇuᅇa bī-dār olup
Bu kim ‘arż ᅇıldım ᅇaber-dār olup
523. ᅇopup oturup közlerini aᅇıp
şekerler leb ü şekeridin saᅇıp
524. Dimese kim ol řuᅇ kimge tıger
ᅇaᅇ u mülk kimgedür ol sım-ber
525. Olarnıᅇᅇ vebāli ᅇıyāmet küni
ᅇıyāmet ki bardur nedāmet küni
526. Bu ra‘ nā perī-zādınıᅇ boynıᅇa
ᅇadd-i serv- āzādınıᅇ boynıᅇa

Perī-zādınıᅇ bī-iᅇtiyār oyᅇanıᅇ bu su‘ālınıᅇ cevābını birgeni.

48

527. Bu yanᅇlıᅇ diᅇeᅇ řehriyār-ı cihān
ᅇü ol řuᅇ idi řāᅇib-i imtiᅇān
528. ᅇaber-dār irdi u bī-dār irdi
Anıᅇᅇ imtiᅇānı bile bar idi
529. Közin aᅇtı vü ᅇoptı bī-iᅇtiyār
Didi ey řāhen-řāᅇ-ı nuşret-çı‘ār
530. Ni ma‘ nāsı cem‘-i su‘ālin maᅇga
Salıp yükleᅇysin vebālin maᅇga
531. Eger tişe müzdi üçün tişe-dār
Nimerse tevaᅇᅇu‘ ᅇılır yiri bar
532. Yene birge ᅇod tikmes anı dimeᅇ
Aᅇga ᅇıl‘ atınıᅇᅇ bahāsı kireᅇ

533. Yene birge hem bolsa ol ıztırāb
Aṅga dağı budur mu‘ ayyen cevāb
534. İrür ol perī-çehre molla ḥaqqı
Kirek bolsa molla bile revnākı
535. Ki ḥaḫ saklap öz ‘ ilminiṅ ḥürmetin
Revā kılgan irmiş anıṅ ḥācetin

Firüz-şāh bir şartını becā kılganını perī-zāddın sorap ol kabül kılganı ve yene uykuğa barganı.

536. Didi şeh kim ey şüh-ı rüşen zamir
Edā boldı bolğay mu şartıṅda bir

49

537. Didi arī birni edā iylediṅ
Edası bile hem becā iylediṅ
538. Yine ikini hem bu yaṅlıṅ becā
Eger kiltürürsin kılıpsın edā
539. Didi u yene tekyege koydı baş
Özini salıp uykuğa ol kuyaş

Firūze şāh şurāhī-i senginidin ser-güzeşt-i ḥāl su ‘āl kılganı

540. Bu kez şehriyār oturup ḥasb-i ḥāl
Şurāhī senginidin itti su ‘āl
541. Kim ey zarf-ı āb-ı zülāl-i ḥabīb
Ṭarab ehliğa neş ‘e sindin yitip
542. Ne kim ser-güzeşt iylegen irdi taht
Felek cevri ile zulmidin nerm u saht
543. Hikāyet kılıp taptı cānım ferah
Ḥoşān itti köṅlümni çıkmey ḳadeḫ
544. Ne kim müşkilim bar idi boldı ḫal
Siniṅ ser-güzeştiṅğa imdi maḫal
545. Boluptur ki sin hem beyān kılgaysın
Felekdin ne kördüṅ ‘ayān kılgaysın

Şurāhī ser-güzeştin hikāyet kılıp Firüz şāhniṅ kılmekiniṅ cihetin sorganı.

50

546. Çü şehzāde mundağ su‘āl iyledi
Neçük pürsîş u ḥasb-i ḥāl iyledi
547. Şurāḥī içi hem tola ḳan idi
Felek derdi bî-ḥadd-i pāyān idi
548. Didi ey şāhen-şāhī ‘ālem penāh
Ne dîl-ḥāhıñg olsa yetkürgey ilah
549. Min Elbruz tağı kim andağ bülend
Yir üzre yene tağ imes dil-pesend
550. Anıñg üstide pāre sengi idim
Ni pārege seng-i nehengi idim
551. Mu‘allağ tüşüp teñgri emri bile
Turup irdim āfākdın bî-gile
552. Eteki bile bir uluğ yol tüşüp
Ḳarār itmes irdiler il yürüşüp
553. Niçe ḳatla İskender u Keyḳubād
Süleymān u Cemşid u bi’l ḳavm-i ‘Ād
554. Mu‘azzam çerik birle iylep güzer
Ta‘accüb ḳılur irdiler ser-be-ser
555. Dir irdiler ey ḳādir-i bir ü bar
Ki ḥoş ḳudret ile munı ber-ḳarār
556. Ḳılıp sin mu‘allağ turur yir tapıp
Ki kimdür munıñg dik ‘acāyib ḡarīb
557. Niçe yıllar andağ turup ser-firāz
Nazar ḳılmay ötken mañga irdi az

51

558. Felek körsetür boldı çün serzeniş
Cihāndın tüşer boldı başımğa iş
559. Tüpimni ḳazıp yil yağın bî-medār
Boluban turup irdim ey şehriyār
560. Ki bir kün hevāda bulut kürkreşip
Kelip yil u yamğur çāḳın çāḳnaşıp

561. Kıyāmet tūni dik ararıp cihān
Yo irdi yaruqlu sarıdın niān
562. Ki yir tebredi u min andın aā
Bolup tebredim āre alмай maᅇga
563. Yarım yolda ok pāre pāre bolup
Kilip yirge tūstūm gūlūm sarulup
564. Nie yıllar ol yol ūze pāy-māl
Bolup yattım ol irdi dūvār āl
565. Ki hi kimse pervāyım itmes idi
Yūzūmdin ubārım arıtmas idi
566. Ki bir kūn alın kār vān der-gūzer
İdi kim bir ūstād-ı āhib hūner
567. Olar birle ol yolda hem-rāh iken
Hūner-mend-i ūstād-ı dil-ah iken
568. Kilip oca Bulayr akkāk atı
Cihān ire tolan anıᅇ ōhreti

52

569. Naar ıldı kōrdi ki tanı yatıp
Mu' ayyen emān tofra ire yatıp
570. Tūūben arıtıp yūzūmdin ubār
Naar ılsa ta min ' aceb mevc-dār
571. Araba alıp kiltūrūp ehridin
Salıban ol ūstād rūy-ı zemīn
572. Dūkkanıga saldı mini kiltūrūp
Ūterde bu ra' nā kesisi kōrūp
573. urāᅇi buyurdı ol ūstādga
Cefā ilgini oydı bī-dādga
574. Tūpimge oyup erre her yan kesip
Mītīnler yitip her yanımga naīb
575. Sitem-kār elidin iim kavlanıp
Taımdın tenim arᅇ yip aylanıp

576. Tamām oldum irse mini tapşurup
Mini piş-keş kıldı ol kiltürüp
577. Egerçe felekdin bu yañlıg cefā
Körüp yitti türlüg başımğa belā
578. Qılur min munğa şükr kim ‘ākıbet
Mini hālik-i bā-kerem bu şıfat
579. Bu ra‘ nā bile hem-dem iylep turur
Munıñg bezmide ni ğam iylep turur
580. Turup men uzatıp boyun bī-melāl
Ki meyl iylegey mindin āb-ı zülāl

53

581. Hemīşe neşāt üzre şoĥbet tutup
Perīler mey-i la‘l mindin yutup
582. Bolurlar ĥoşān neşe’ peydā kılıp
Gül-i sūrī dik yüzleri açılıp
583. Bular birle ĥoş-vaqt u ĥoş-ĥāl men
Be-ġāyet ĥoşān u ĥoş aĥvāl men
584. Munı bilmen imdi ki āĥir nidür
Yene emr ü fermān-ı qādir nidür
585. Sin ey şeh naġu munça tartıp melāl
Közünġdin uçup uyqu āşüfte ĥāl
586. Bolup olturup sin nidür müdde‘ ā
‘İnāyet kılıp ayt sin hem mañga

*Firüz şāh kelgeniniñg sebebinı bu ĥikāyetġa ulap munıñg birle peri-zādını
oyġatqanı.*

587. Didi şeh ki budur melālım miniñg
İrür mundın āşüfte ĥālım miniñg
588. Ki Sımın ki bardur miniñg kişverim
Anıñg ehl-i ĥayli miniñg leşkerim
589. Ol il içre bir zāhid pākdın
Bar irdi añga bir kıızı Nāzenin
590. Anıñg ‘ışkıda üç kişi bī-ķarār

Kezer irdiler kuyıda dil-fikâr

591. Biri big biri sipâhî idi
Birisi seng-i endâz şâhı idi

54

592. Ulus içre meşhûr olarnıñ işi
Bolup irdi dermânde zâhid kişi
593. Ki her biri zâhidğa bir söz salıp
Cevâbıda bî-çâre ‘âciz ıalıp
594. Olarğa cevâb ayta almas idi
Olar kuyıdın hâlî ıalmas idi
595. Kiçe kündüz ol kuy üze aylanıp
Yürür irdiler ‘ışkıda örtenip
596. Dise her birisi bile nisbetin
Kılıban nitey körmeyin mihnetin
597. Yene ikisidin bolup vehm-nâk
İdi tuğmağur kıızı birle helâk
598. Ki bir kün üydin ol sîm-ber
Turup irdi havlusıda bî-haber
599. Bar irmiştük ol yirde bir aķ dîv
Hem ol kıız cemâliğa müştâķ dîv
600. Kilip her kün ol kuy üze aylanıp
Barur irken ol hâlî tapmay yanıp
601. Bu hâletde anıñ güzârı bolup
Felekdin kıyun dik tüşüp üyrülüp
602. Alıp kökge çıktı u boldı revân
Boluban haber-dâr big ol zamân

55

603. Soñıça revân boldı kökge bakıp
Yañılmay revân boldı eşki aķıp
604. Barıp ‘âkıbet tüşti bir tağ ara
Özin big yetkürse olüm kıara

605. İrür tağ arasında bir ğār-ı dīv
Turur izleri rüşen ol yār-ı div
606. Kirip körse ğar içre çāh-ı neheng
Dehen pūşı üstide bir tahta seng
607. Mu‘ ayyen körüp yanıp andın kilip
Ol ikkisini andın kılip
608. Üçülen bolup kilip çāh üze
Turup big olarğa anı körgüze
609. Sipāhī didi kim bu işdür miniġ
İmesdür bu iş bendedin özgeniġ
610. Maġa uşbu cāh içre tüşmek kirek
Ne bolsa ceh içre körüşmek kirek
611. Kemend aldı u bilige kıldı bend
Kemer bend idi cehğa saldı kemend
612. Tüşüp körse çeh içre bir taş ışık
Açıldı ışık çünki urdı ilig
613. Kılıçnı yalaġ iylep ol merd-ķar
Ķadem ķoysa taht üzre ol gül‘ izār

56

614. Bolup lāle dik eşkidim közleri
Ĥazān yafrağı dik solup yüzleri
615. Bakıp oturup lāl-ı ĥayrān Ķalıp
Ķoyup ķoynıġa dīv başın yatıp
616. Uyuķlap durur kördi u tīġ-ı tīz
Salay dip idi didi kız ey ‘azīz
617. Ķatılma ki nāġāh tīġın zarar
Yetkürmey bolup bu yine bā-ĥaber
618. Ķoyup kılmasun munda zāyī‘ sini
Bu Ķalsun uyuķlap alıp çık mini
619. Alıp tekke ‘ni başıġa ķoyup
Bular çıktı dīv Ķaldı uyup

620. Çıkıp tebrediler arağa alıp
Bolup gâfil ol dīv uyuklap alıp
621. Yürüp yetip irdiler ilge yakın
Ki peydā olup dīv olardın kiyin
622. Başıĝa tutup urlap aıĝlanıp
Ĝazab birle cānıĝa otlar yanıp
623. uyun dik felekge tennūre urup
Çıkıp bir zamānda özin yetkürüp
624. Bulutdın aın anaĝan dik tüşüp
Demidin cihān küygele yavuşup

57

625. Aradın alıp ıktı engel urup
Baıp aldılar közleri tilmürüp
626. Töküp seng-i zen közidin yaşını
Felāhān kefige oyup taşını
627. Ulu tenĝriniĝ atını yād itip
Dūrūdı habibini bünyād itip
628. Hemīn kim taş ilgidin attı cüdā
Bular hāliĝa ram eylep hudā
629. Anıĝ dik barıp dīv boynıĝa taş
Tigip sekriben cismidin başa baş
630. Tenidin başı başıdın başa ten
Hevādın kilür irdi ol Ehrimen
631. Hem andın bolup başa ol serv-i nāz
Tüşüben kilürde hem ol seng-bāz
632. Hevāda tutup yerge yitkürmeyin
Selāmet alıpdur zārār körmeyin
633. Biri aytur imdi ki ol sīm-ten
Bolup irdi ol dīvniĝ mülki min
634. Yeĝilmey barıp yirmi körüp kilip
Alıp bardım ikiĝni āĝāh ılıp
635. Eger barıban körmesem irdi min

Anıñ ki bolup irdi ol sım-ten

58

636. Kirek kim miniñg hem-demim bolsa ol
Yügürdüm anıñg üçün uş munça yol
637. Yene biri aytur yügürdüñg ne sūd
Barıp menzilin hem ki kördüñg ne sūd
638. Men ol çehğa bağlap bilimge kemend
Tüşüp çıktım alıp anı bī-gezend
639. Eger tüşmeysen irdi ol çehğa men
Turup irdiñgiz bilmeyin hiç fenn
640. Men ittim anıñg yolıda cān tufeyl
Kirek kim miniñg sarı ol kılsa meyl
641. Yene biri ol seng-i zen dir cevāb
Ki her ikkiñgiz kılmañgız ıztırāb
642. Biriñg bardı u kördi menzil ni sūd
Biriñg kıldı maqşūd hāşıl ni sūd
643. Yene barçanıñg ortasıdın alıp
Barıp irdi düşman barıñgız qalıp
644. Felekdin tüşürdüm urup taş ile
Başın tende qoymay tenin baş ile
645. Hevādın tüşürmey taqı yirge hem
Tutupmen selāmet qalıpdur şanem
646. Kirek kim miniñg birle da' vā kişi
Qıla almasa qalmayın hiç işi

59

647. Bularnıñg arasında ol kız ğarīb
Telaşqa kalıpdur öz erki barıp
648. Bu ra' nādın ol mübtelā hālını
Soray dip kilip irdim aḥvālını
649. Bu hem uyquğa bardı u min bu ḥāl
Baqıp oturupmin çikip yüz melāl

650. Eger munda bî-dâr olup aşd özin
Salıp uykuğa süzgen olsa közin
651. Açıp közlerini opup oturup
Terah um anı ng h aliğa kiltürüp
652. Dimese kim ol kim bile y r olup
Sa'  det y zi aysığa ivr l p
653. ıy met ki r z-ı ned met ir r
Oların ng cev bın bu ra' n  bir r

Peri-z d bi-ihtiy r oy anıp cev b birgeni

654. İ itke opup n z ile N zb y
Didi ey melik bu ne k g ft u g y
655. Bolur kim to up k rmegen bilmegen
Ki iler cev bın bir r bu digen
656. Eger big y g r p barıban yirin
K r p kildi alsun aya ı terin
657. Sip h  barıpdur egere dil r
Vel  iylemepd r i in dil-pezir

60

658. Kirek irdi kim ehde o div i in
ılıp ıkkay irdi da ı hi ki in
659.  erik itmegey irdi  z i ige
S zi alma ay irdi hi ki ige
660. Bah r ng alıp ıkkanı da ı h b
Bolup irken amm  kiyin aldurup
661. Bolup  resiz al an u a v lda
Hev   zre alıp barur u h lda
662. Atıp seng-i zen c n-sit n ta ını
Urup  zg e divni ng ba ını
663. Hev dın t  p kilg e ızını hem
Yuarı tutupdur yetk rme  elem
664. İr r seng-i zen hak  ol serv-i n z
Kirek va lıdın bolsa ol ser-fir z

Firūz şāh şartıñgı yene biri edā boldı mu dip sorup perī-zād kabūl kılğanı yene uyquğa barganı.

665. Didi şehriyār ey dil-ārām bu
Mübārek zamiriñğa hoş kildi mu
666. Didi arī imdi yene birni hem
Bu yañlıg becā kiltürürsin ni gam
667. Aramızda qalmas turur özge söz
Kişi ayta almas turur özge söz

61

668. Diben yana baş qoygaç ol gül-^ç izār
Bu kez hātırın cem^ç itip şehriyār

Firūz şah şem^ç idin ser-güzeşti hāl su^ç āl kılğanı.

669. Çü hoş kilgeyin bildi dil-dārıga
Baqıp oturup şem^ç -i ruhsārıga
670. Didi imdi şem^ç -i rüşen zamīr
Digil ser-güzeştiñgıni sin dağı bir
671. Ki ni kördüñg eyyāmdın hayr u şerr
Hikāyet kılıp bizni kıl bā-haber
672. Diye almay gamīn şem^ç hem zār idi
Felekdiñ besī otları bar idi

Şem^ç ser-güzeştin hikāyet kılıp Firūş şahñıñg kilmekiniñg sebebini sorganı.

673. Didi ey şāhen-şehī Firūz baht
Qıvansun siniñg birle bu tāt ü taht
674. Çü sorduñg miniñg ser-güzeştim işit
Qaza iylegen ser-nüviştim işit
675. Min evvel qozı irdim bir çığay
İgemdin tiledi igem irdi bay
676. Mini birdi keldi üyige alıp
Qılıp perveriş su birip ot salıp

62

677. Uluğ boldum u birdim iki ozı
Çerāğ dik yarudı ıgaynıñ közi
678. Min u ol iki ozı hem iki rar¹¹
ozı birdük u hem bu destürlar
679. Beş altı yıl ötmey bu hem boldı bay
Dir irdiler il burna Bayram ıgay
680. Ulus içre Bayram bay oldı atı
Min oldum anıñ ba‘ isi devleti
681. arılığ yetip āhirü‘l-emr min
ısır aldım toldı yağ birle ten
682. Nekim irke oylarını saylatturup
Barur boldı satmağğa haydatturup
683. Mini hem didi irke hūkmidedir
arıp birmeyin ozı semrüp yürür
684. oşup haydatıp keldi bāzārığa
Ki ħarcıga satay ħarīdārığa
685. Kilip kördi aşşab birdi bahā
Bahāsın birip ıldı baynı rehā
686. Barımızını haydap sürüp kiltürüp
Aradın mini tanlatıp tutturup
687. Ayağımını bağlap turup tīg-ı tīz
oyup ħalkıma boldı ħūn-ābe-rīz

63

688. Terimni soyup pāre pāre ılıp
ınnārede her pāresi sanılıp
689. Alıp bardı her kişi bir pāreni
ılıp ta‘ me ol pāre bī-āreni
690. Yağımını ılıp cem‘ bir şem‘-rīz
Alıp satkun iltip ılıp rīz rīz
691. azanğa salıp mini ot yaılıp
avurup alıp sızgurup su ılıp

¹¹ Bu metin Kazakistan yayınında *bar* şeklinde okunmuştur.

692. oyup Şem' itip deste-deste asıp
Dükkan üze oydı ol irdi naŐıb
693. Niçe kün dükkanda asılıp turup
Öterde bu ra' nā kiŐisi körüp
694. Barımıznı satun alıp kiltürüp
Her aŐām birimizni bu küydürüp
695. Ötermiz cihān mülkidin sūz ile
Küyermiz bu ra' nā dil-fürüz ile
696. Velī her niçe küyse örtense hem
Kişi erziŐi bar durur bu Şanem
697. ılbiz muᅇga dağı yüz atla Şükr
Bolurbiz rızā dağı yüz atla Şükr
698. Ki munda perī-zādniᅇ ᐱāmıda
Küyüp bu Şıfat bezm eyyāmıda

64

699. Bizniᅇ ruŐenimizde gül-ehreler
ikip cām-ı gül-gūn ılıp neŐ' eler
700. Ferāgat bile ötkerürler cihān
Biri biri birle bolurlar ᅇoŐān
701. ılaymen dağı imdi küstāᅇliᅇ
Cevābını luᅇ iylep itme diriᅇ
702. Sin ey Şeh-i ᅇübān-ı 'ālem nitip
Bu menzilge keldiᅇ bu yaᅇliᅇ yitip
703. Ki bu gülistāndur perīler yiri
Bu menzilge ādem atadın beri
704. Yok irmiş güzer ādemī ılᅇanı
Sebeb ni idi munda kördük sini

Firūz Őāh kelgenini bu ᅇikāyetᅇa baᅇlap bu taᅇrib bile perī-zādni oyᅇatanı

705. Didi Őehriyār ey ciger-sūz iŐit
Bizniᅇ yirde iki muŐāᅇib yigit
706. Biri biridin başa bir sā' ati

Bolup iyemes irdiler tākati

707. Hemīşe bolup birbiri birle şād
Tilep birbiri hoşluğın murād
708. Sefer kılsalar hem ikev hem-sefer
Muqīm olsalar hem çü şīr ü şeker

65

709. Birige elem yetse bes birige hem
Birisi ğamīn bolsa birge elem
710. Birige feraḥ yetse biri hoşān
Birisi hoşān birige ‘ayş-ı cihān
711. Cihān hoşluğın birbiridin tilep
Kılıp birbiri birle ‘ayş u tarab
712. Yürür irdiler ‘ayş-ı ‘ālem kılıp
Biri biri vaşlın ğanīmet bilip
713. Ki nāgah biri ked-ḥudālīk heves
Kılıp dise ol didi māni‘ imes
714. Sorap bildiler anda simīn-beri
Besi şāliḥa pārsā dil-beri
715. Arağa salıp söz tilep şöḥbetin
Rızā boldı çün kıldılar nisbetin
716. Niçe kün bolup ked-ḥudā bu biri
Bir akşām perişān bolup ḥātırı
717. Ki ne kıлмаğur işni kıldım heves
Mu‘ayyen imiştüğ bu iş iş imes
718. Bolup ked-ḥudā min ferāğat bile
Ol ol tavır yalğuz melālet bile
719. Ne tip ne kılıp olturur yalğuzun
Ne tip uyku kilür anğa tün uzun

66

720. Diben barsa ol dem kılıp ıztırāb
Yaқыp şem‘ allığa salıp kitāb

721. Kirip keldi u kördi ol hālñi
Özidin bolup tüşgen ahvālñi
722. Didi ol refiķ-i vefā-dārga
İşidin peşimān bolup yārga
723. Kim ey yār ne kılmağur işni min
Kılıp men ki yalguz bu hāletde sin
724. Cüdā bolğan irmes irdük hiç dem
Min ittim özümge saᅇga bu sitem
725. İmes yaħşı imdi bu ‘ādet bolup
Maᅇga ile saᅇga bu hālet bolup
726. Muķīm olsaķ uş munda menzıl tutup
Vaᅇan kılsaķ öz ᅇavrımızdın ötüp
727. Sefer eyleliᅇg irtev ü bir niķe
Yürüp seyr iylep niķe küᅇgeķe
728. Bolup birbirimiz ile şād-mān
Köᅇgül istegenķe yürüp hep kıyan
729. Açılıp köᅇgüller ķü faşl-ı bahār
Ferāmüş olup miᅇnet-i rüzigār
730. Yanıp kilsek andın yene körgebiz
Ne kilse cihāndın anı körgebiz

67

731. Bu yaᅇlığ kılıp ittifaķ iki yār
Şabāᅇ iyleliᅇg dip sefer iᅇtiyār
732. Kilip ᅇelāliğa didi ki biz
Şabāᅇ iyledük ittifaķ ikimiz
733. Ki ‘azm-i sefer kılgaybiz seyr üçün
Köᅇgüller açılığay yürüp niķe kün
734. Ki birbirimizdin cüdā bir zamān
Boluşka imes irdük başķa cān
735. Maᅇga bolğalı bu şıfat nisbet ol
Çikip firķat ü miᅇnet ü ğurbet ol

736. Perîşân u âşüfte aḥvâl irür
Ol ol ʔavr ise maṅga ne ḥâl irür
737. Yürüp niçe küngeçe seyr iyleli
Biri birimizge köṅgöl avlalı
738. Ẓa‘ife ʔopup tūşe‘i rāḥ itip
Uzuğ u yarağımı dil-ḥah itip
739. Şabāḥ oldı tebredi iki yār
Bir birisige bolup ğam-güsār
740. Yene irtesige kilip bir ‘azîz
Teraḥḥüm közidin bolup ʔatre-rîz
741. Ḥaber-dār ʔıldı ki ey sîm-ten
ʔonup irdim aḥşâm falân yirde min

68

742. Kilür min irdim andın ʔopup irtelep
Ki yol üzre kördüm bolupdur ‘aceb
743. Refîki ki cüft ü ḥelâliṅ bile
Bar irdi ʔuvanğan vişâliṅ bile
744. ʔaraʔçığa uçrap her ikini zār
Tutup öltürüpdür yaturlar figār
745. ʔılıp başların tenleridin cüdâ
Salıpdur yaturlar bolup ḥāk-pâ
746. Bu bolsa ḥudâ ḥükmi ne çâredür
Ezelde ne ʔismetdür ol baredür
747. Çü sinsin olarnıṅ ki ğam-ḥorı hem
Cihân içre yār u vefâ-dârı hem
748. Olar yatmasunlar bolup ḥāk-sār
Barıp eyle menzillerin ber-ʔarār
749. İştikeç bu sözni za‘ife revân
Yetişse bolup cānı su bağrı ʔan
750. Yatıpdurlar iki refîk-i ḥazîn
Tapıp ʔıl bî-raḥmlar ilgidin
751. Kesip başların taşlamışlar cüdâ

Alıp kiltürüp dil-ber ü pārsā

752. oyup her birisini bir ten bile
Tazarru' ılıp āh-ı Şiven bile

69

753. ahāret ılıp iki rek' at namāz
ılıban sūrūp yirge rūy-ı niyāz
754. DimiŐ kōz yaşın akızıp key ilāh
'Ayāndur saᅇga bu iki bī-gūnah
755. Tapıpdur sitem-kārlardın zarar
Bular derdidin maᅇga andur ciger
756. Kim irdi bular bī-zarar bendeler
Yok irdi bulardın kişige zarar
757. Tilep birbiri hoŐluᅇını mūdām
Yūrūr irdiler seyr itip Őubᅇ u Őām
758. Ni ol kim bularga yūrūp 'ālemi
Metā' -i cihān olᅇay irdi ᅇamı
759. ᅇamı birbiriniᅇ rızāsı u bes
Biri biriniᅇ mūbtelāsı u bes
760. Bir biridin ayrılma almayın
Biri biriniᅇ ᅇatırın salmayın
761. Kilip uramıŐlar bu āfeta
anı taşlamışlar bu evāta
762. Eger raᅇm ılmay sitem-kāreler
Sitem ıldı bī-raᅇm ᅇūn-ᅇāreler
763. Sin eylep teraᅇᅇum bular ᅇāliᅇa
Mini zār-ı mazlūm aᅇvālīᅇa

70

764. Birip yine başdın bularga hayāt
Maᅇga yitse mātem ūyidin necāt
765. Siniᅇ luᅇfuᅇ allıda āsān irūr
Atiᅇ ᅇūn raᅇim u raᅇmān irūr

766. Çün mundağ niyâz üzre mazlûm-ı zâr
Tazarru‘ yüzün sürse perverdigâr
767. Revâ iyleben hâcetin ol zamân
Olarğa ‘ inâyet kılip birdi cân
768. Her ikisi kıoptı u olturdular
Biri biride başların kördiler
769. Perişânlık aḥvâlide nâ-tüvân
Alıp kiltürüp başların ol zamân
770. Birin birge birini birge kıoşup
Kıoyup irdi cânığa otlar tüşüp
771. Biri birige yaḅılmış barıp başları
Kıalıp ḥayret içre akıp yaşları
772. Turupturlar ol zâr mazlûm işi
Ne türlük bolur bilmeyin hiç kışi
773. Kı kıaysı bolur ol şanem hem-demi
Baş olğay mu ya ten anıḅ maḥremi
774. Munı bu peri-zâddın sorgalı
Maḥallide ‘ arzge yitkürgeli

71

775. Kılip irdim uykuğa salıp özin
Yatıpdur yumup nâz birle közin
776. İştıp yatıp bolsa bî-dâr olup
Bu kim ‘ arz kıldım ḥaber-dâr olup
777. Cevâbın kıopup olturup birmese
Olarınḅ vebâlin alurmin dise
778. Olarnıḅ vebâli u bu serv-i nâz
Özi bilgey er¹² kılmasa i‘ tirâz

Peri-zâd bî-iḥtiyâr oyğanıp kıopup cevâb birip Firûz şâḅğa du‘ â kılganı.

779. İştikeç kıopup olturup ol peri
Didi iy şâhen-şâḅlar serveri

¹² Eger olmalıydı, er şeklinde yazılmıştır.

780. Kelâmiñgga rūḥ-ı revânım fedâ
Hadîşinğga cân u cihânım fedâ
781. Sa' âdet birip ḥaḳ tebârek sañga
Ni kim kâmiñg atsun mübârek sañga
782. İrür âşinâ gerçi zâhirde baş
Velî tendedür tenğa maḥrem ma' âş
783. Kirek kim anıñg maḥremi bolsa ten
Ki maḥrem durur tenge başdın beden

*Peri-zâd ihtiyârın Firûz şâhğa salıp Firûz rây kelip hoşulup peri-zâdnıñg hem ata anasığa
haber birip barçası yığılıp kilgeni.*

72

784. Üç şartnı çün edâ şehriyâr
Kılıp irdi ol nâzenîn gül-^ç izâr
785. Didi sindedür ihtiyâr ey melik
Mañga qalmadı hiç nev^ç özgelik
786. Bu şehzâde emride boldı ol ay
Ḥaber birdi keldi Firûz rây
787. Ata ve anasığa hem sîm-ber
Kişiler yiberdi ki kılığay ḥaber
788. Yetip çün ḥaber bildiler ḥâlini
Barı şart edâ bolğan aḥvâlini
789. Barı ehl-i ḥaylin ḥaber-dâr itip
Yitip cem^ç esbâb-ı tayyâr itip
790. İrem gül-şenige revân kildiler
Uluğ u kiçig şâd-mân kildiler

*Peri-zâdnıñg ata u anası kelip Firûz şâhnıñg aşl u nesebin sorup bilip Firûz şâhnı Firûz
rây bile kiltürüp körgenleri*

791. Kilip çün ciger bendni kördiler
Melik-zâde aḥvâlini sordılar
792. Ki kaydın durur kimgedür nisbeti
Nidür ṭavr u resmi ü kimdür atı
793. Didi şehir-i Sîmîn melik-zâdesi

73

794. Atasınıġ atı melik ŧahsüvār
Birip iki yüz yaş aġga bir ü bar
795. Oġul kııda bolġan barı ħāşılı
Bu irmiş körer köz ü cān u dili
796. Kilip öz atı ŧāh Fīrüz ŧāh
Tügüz barça işde yaratġan Allah
797. Ni iş bolsa fehm ü ferāset bile
Bilür ü kııur yüz leġāfet bile
798. Didiler ki bir hem körelik anı
Kilip bizni körmes mü ol hem ġanı
799. Tilep kiltürüp ŧāh Fīrüzni
Be-hem kördi hem yār-ı dil-süzni
800. Mübāreklik eyley perī kıızları
Tabaġlarda alıp cevāhir barı
801. Turup irdiler başıġa saġtılar
Gül baġtın ol ŧūġnıġ açtılar
802. Ser u pāyıda ma 'vi kiydürdiler
Münāsib barı ġavrıda kördiler

*Perī-zādnıġ ata anası Fīrüz ŧāhı ħoşlap iki ay toy kıılıp peri-zādnı nikāġ
baġlap Fīrüz ŧāhga birgeni.*

74

803. Ata u anada daġı ħoş kııldılar
Rızā baġıda gül dik açıldılar
804. Uluġ toy itip iki ay çırgalan
ġılışıp perī ħayli yaġşı yaman
805. Perī-zādnıġ baġlaban 'aġdini
Melik-zādeġa birdiler naġdini
806. Ćü naġdine ġuflıġa saldı kilid
Açıldı u saġıldı surġ u sefid

807. Bu kör egeç dür-dâne sîmîn şadef
Alıp kāmığa gahî taptı şeref
808. Nişâr eyledi la‘l u yâkutını
Dürr-dânedin taptı çün kıtını
809. Sadeŋka belî ‘ömr tâ bâkîdür
Hemişe dürr-dâne müştâkıdur
810. Bahâr evveli bolsa nisân çağı
Çıkıp baħr üze her ne deryâ dağı
811. Turur kaçre ‘iğa çıkıp intizâr
Ki kılgay naşib aňga perverd-gâr
812. Naşib eylegey kaçre-i cezb itip
Tımp köňgli deryâ tübiğe kitip
813. Tapıp müdde‘ asını eylep karar
Bolur irmiş anıňg bile dâne-dâr

75

814. Niçege naşib olmay ol kaçre su
Yanarlar irmiş birmey ol âb-ı rüy
815. Yene ebr-i nisânğaça köz tutup
Yene bolsa hem rüzî kılgay yutup
816. Gehî hoş gehî nâhoş ehl-i cihân
Öterler imiş yaħşî gehî yaman

Fîrüz râyğa hem nâzenîn perîni toylap ‘ağd bağlap birgenleri.

817. Çü taptılar ol iki yâr ittişâl
Çıkıp bir biri birle cām u vişâl
818. Cihân bāğıda kām-rân oldılar
Gül-i ‘ıyş açıp şād-mân oldılar
819. Bar irdi perî-zād ra‘ nâğa hem
Kökeldaş özi dik yitilgen be-hem
820. İmip bir sût olğan ikev perveriş
Cüdâ bolmağan bir zamân yaz u kış

821. Hemîşe anıñg maħremi hem-demi
Ol irdi u andın yoķ irdi kemi
822. Barı ħüsn tavrıda kâmil idi
Nikim andadur munda ħâşıl idi
823. Anıñg vâlihi boldı Fırûz rây
Çü bu vâlih boldı muñga hem ol ay

76

824. Bir birige nisbetin kıldılar
Olar hem cihân ‘ işretin kıldılar

*Melik Şahsüvâr Fırûz şahınıñ iziçe barıp tapalmay yanıp kilip anası Fırûz şahınıñ
firâkıda ölgeni.*

825. Bular munda ‘ ayş u ‘ işret bile
Köñgöl istegen dik ferâgat bile
826. Turup biz ötüben Melik Şahsüvâr
Ki qaldı edâ destide köñgli fikâr
827. Anıñg ħâlidin hem beyân iyleli
Ni boldı ne kıldı ‘ ayân iyleli
828. Kıyık kim ötüp şah Fırûz anı
Qavup ketti ol pür-dil-süz anı
829. Körüp turdı tâ boldı közdin yıraķ
Ĥazın cânıga tüşti derd u firâķ
830. Taħammül kılalımay avnı salıp
Ciger güşesiniñg izini alıp
831. Revân boldı taptı il be-hem ħaber
Tüşüp şahınıñg sonğıga ser-be-ser
832. Sürüben yetip isteşip her niçe
İzini izerlep qarañgıu kiçe

77

833. Tapalmay izini hem ittürdiler
Ötüp ol kiçe tañgla hem sürdiler
834. Bile almadılar ki bardı qayan
Tileben tapalmadı nâm u nişân

835. Kiyikniᅡ iziçe kilip ittiler
Kişi bilmedi kim çayan kittiler
836. Bir ayça yürüp istep il ser-be-ser
Ne deşt ü ne řahrā ne küh u kemer
837. Tapalmayın nā-ümid oldılar
Cihānnı keziben bir ay yürdiler
838. Çarardı közige cihān řāhnıᅡ
Firākıda ferzend ü dil-řahnıᅡ
839. Yüregi su bağrı u büryān idi
Bu vehm u ġam içre içi şan idi
840. Ki şaysarı bardı ciger pāresi
Şalur mu maᅡga bu yürek yaresi
841. Peleng attı mu şu‘ me bişe ara
Alıp kitti mü tağ ara ejdehā
842. Suğa tüşti mü yuttı mı yā neheng
Hevā kıldı Sımurg alıp yā be-çeng
843. Yıkıldı mu atđın yaman yir kilip
Yayağ kıldı mu atđın ayrılıp

78

844. Susap sāye ‘-i ārzū kıldı mu
Penāhı tapıp anda yıkıldı mu
845. Yıkılğanda yā ĥod atıdın yaman
Kitip hüşıdın bi-ĥod olğan zamān
846. Böriler güzārığa tuş boldı mu
Teni şu‘ me’i rühı kuş boldı mu
847. Dip iyler idi her zamān bir ĥayāl
Tapılmağlıkı boldı āĥir muĥāl
848. Ne iz u ne tozıdın oldı niřān
Yaruğ közlerige çarardı cihān
849. Ümidin ciger güşesidin üzüp
Bulut dik şara çırmap eġān tüzüp

850. H̄azān yamğurı dik aqızıp yaşın
Tutup dūd-ı mātem otıdın başın
851. Yulup aq saqalını berbād itip
Yaqasın kılıp çāk feryād itip
852. Yanıp tüşti mātemde tün dik bolup
Ulu ‘ işreti guşşaga üyrölüp
853. Anası Cihānbānu-yı pāk çeħr
H̄aber taptı kim deħr terk itti miħr
854. Qoyup şāħ ayağığa başını zār
Qılıp yüz ü köksini iylep fikār

79

855. Qoyup mātem otı bile nā-tüvān
Fırāq içre teŋgrige tapşurdı cān

Melik Şehsüvār oğlınıŋ va hem-hānesiniŋ fırāqıda ħarāb bolup efgān kılganı.

856. Çü kördi Melik Şehsüvār iyle hāl
Didi ey ecel cān-ı zārımnı al
857. Yigitlikde mundağ belā körmedim
Neşāt u şarabdın ökün sormadım
858. Küç ü kuvvetim barıda derd-i ğam
Yitip çikmedi cān u köŋlüm elem
859. Qarılığ dağı devlet ü ħürmetim
Ciger gūşem irdi küç ü kuvvetim
860. Küç ü kuvvetimdin cüdā iylediŋ
Aŋga hem-demimni fedā iylediŋ
861. Bularsız maŋga imdi nedür ħayāt
Munıŋ dik ħayāt ötkeni yaħşı bat
862. Dip efgān kılır irdi bī-çäre pīr
Bolup mātem ilgide cānı esīr
863. Tiriklikdin tartıban yüz melāl
Bolup irdi za‘ if içre andağ ki nāl
864. Oğul derdi u hem-nişini ğamı
H̄arāb iyler irdi demidin demi

Melik Şehsüvārga Selīm köngül birip naşihat bile rāy körsetkeni.

865. Çü şāh oldı hicrān ğamıdın ħarāb
Selim ü cihān dideġa ıztırāb
866. Tüşüp örttenip cānı bir kün kilip
Şeh allıda olturdı maġzūn kilip
867. Ayttı ki ey şāh niçün sitem
Özüñge kılıp tartadursın elem
868. Tevellā kılıp ħaġġa şabr iylegil
Ġam u ġuşşāġa özni köp birmegil
869. Ĥudā bendesidür olar biz daġı
Olarınġ munıñ dik itip barmaġı
870. İmes turur elbette bī-ġikmeti
Olarġadur elbette bī-ġāleti
871. Kişi çün közi birle körġen imes
Tehi bolġan olġan olarġa ġafes
872. Yaman fal niçün kirekdür bu ġavr
Salur bu şıfatlarını eyyām-ı devr
873. İmesdür muñġa bī-taġammülluġ iş
Taġammül kılır munda u ġulluġ iş
874. Tazarru' kılıp tenġrige şubġ u şām
Ĥaleb üstide eyleliñ ihtimām
875. Yetim u faġir u esir u ġarib
Ĥudā yolıda bizdin alsun naşib

876. Ġünahkār zindānı u bendeler
Ki bend u belā birle şām u seġer
877. Dil-āzarde u derd-i ġam didedür
Perişān-ı mehcūr-ı rencidedür

878. Olarnı kılıp luṭf āzād itinḡ
Alıp köñglini ḡatırın şād itinḡ
879. Tul öksükge ḡayr ile iḡsān kılınḡ
Bu ilniḡ du‘ āsın icābet kılınḡ
880. Biriniḡ du‘ āsını ḡaḡ müstecāb
Eger kıldı bolduḡ bilinḡ kām-yāb
881. Bu işni kılıp ḡeh ḡabr iylemek
İrür cümle maḡşüddin ber yimek
882. Peygamberler içre u hem ḡehriyār
Salıpdur bu hicrān otın kirdigār
883. Bar irkin anınḡ ta neḡük ḡikmeti
Nitey dise anı kılur ḡudreti
884. Anınḡ dik ki Ya‘ ḡūb peygamberin
ḡaset otıḡa salıp oḡlanların
885. Sebeb kıldı Yusūfdın itti cüdā
Firāḡı bilen iyledi mübtelā
886. Hemişe küyüp daḡ-ı hicrān ārā
Ġamīn olturup beytü’l-aḡzān ārā
887. Yıḡıdın demī ḡālī irmes idi
Körer közleri nūr birmes idi

82

888. Nihāyetdin aştı ise ḡuşşası
Fiḡān birle bī-ḡabrlıḡ kışşası
889. ḡiṭāb iyledi ḡaḡ kim ey merd-i ḡaḡ
Eger boldı oḡluḡ cüdā bizge baḡ
890. Biz ittük cüdā sin bizniḡ birle bol
Bizniḡ birle bolsaḡ ḡayan bargay ol
891. Eger imdi mundın narı ḡam yiseḡ
Bolup ḡabrsız Yusuf atın diseḡ
892. Salurbiz sini hem biz özdin yıraḡ
Bilürsin özünḡ ḡaysıdur yaḡşıraḡ
893. Hirāsān bolup teḡri fermānıdın

Çıkıp gūşe-i beytü'l-aḫzānıdın

894. Unuttı tamām u gām u miḫnetin
İkinci aytmadı Yusuf atın
895. Taḫammül kılıp teḅgri yādı bile
Bolup irdi anıᅅ murādı bile
896. Cihān āferin hem felek gerdişin
Tüzüp rāy ile kıldı āsān işin
897. Cüdā bolᅅan oᅅlın barıp izz ü cāh
Kılıp Mışır taᅅtı üze pādīşāh
898. Ḥoşā birdi iyledi şād-mān
Yarudı qara közlerige cihān

83

899. Cihān mülkidin devlet u cāh ile
Dil-i rūşen u cān-ı āᅅāh ile
900. Ebed menziliᅅa qadem koydılar
İl anıᅅ atını adem koydılar
901. Barımızga daᅅı revīş olupdur
Ökün iş iş irmestür iş uşbudur

*Melik Selīmniᅅ sözige hoş-ᅅāl bolup iᅅtiyārni Selimᅅa salıp ᅅayr u iᅅsān
kılganı.*

902. Bu sözlerni şāh ol cihān dīdedin
İşitkeç yaş iylep revān dīdedin
903. Didi ey hadişiᅅ cān rāᅅtı
Siniᅅ birle bolsun cihān devleti
904. Kim olᅅay mu andaᅅ ki Firūz şāh
Tirig bolᅅayda koşᅅay anı ilāh
905. Ḥadişiᅅ mini kıldı ümīd-vār
Neçük kim tiler rāyıᅅ ol iᅅtiyār
906. Ni kim bend-i zindānı bardur barın
Koyuᅅ biriniᅅ ança sīm ü zerrīn
907. Ki ᅅiç kimge muᅅtāclıᅅ çıkmesün
Ḥudā yolıda alsun incüsün

908. Yetīm u faķır u ğarīb u esİR
Tul u bİve ħahİ yigit ħahİ pİR
84
909. Biriñĝ ħil‘at u aş u nān u ʿāam
Ķuruķ ħalmasun bende u ħaş u ‘ām
910. Selīm olça fermān ħılıp irdi şāh
Yüz ança ħılıp ĝuşiş ol nik-ħāh
911. Ķılıp bend-i zindānilerni ħalāş
Bolunĝ didi dergāh-i ‘ālide ħāş
912. Ne kim irdi dūnyāda muĥtāclar
Ğanī boldı u toydılar açlar
913. Ulusniñĝ du‘āsı bolup rāh-ber
Tazarru‘ bilen rūzi şām u seĥer
914. Ŧalep üstide boldı ümİd-vār
Ki birgey tilekni perverd-gār
915. Belī kim ki ħāliķ rızāsın tiler
Bolur ħalkı aĥvālidin bā-ħaber
916. Anıñĝ ħālidin hem ol āĝāh irür
Yumup açĥuça köz murādın birür
917. Velī ademī esr u ĝaflettedür
Tikip közni dūnyāĝa miĥnettedür
918. Eger bendesi bolsa anıñĝ bile
Anıñĝ luĥf u iĥsānıdın bİ-gile
919. Niçe ĝafleti bolsa hem ademī
Kerem kör ki rızĥın kem itmes demi

FİRŪZ şāh atasını tüşide münācāt üze körüp perişān oyĝanganı.

85

Peri-zād perişānlıķınıñĝ sebebini sorĝanı.

920. Bular munda tursun tilep üstide
Olar kim neşāt u ʿarab üstide
921. Ķalıp irdiler imdi ol yān güzer

ılıp iyleli kışşanı muhtaşar

922. Peri-zād ra‘ nā bile řehriyār
ikip cām-ı gül-gün alışıp kenār
923. Yatıp irdiler kim seşer-gāh idi
Köz uyķuda kōnġli āgāh idi
924. Ki kōrdi özin řāh Simīn ara
Ulusnīġ başında tütün dik ķara
925. Atası ĥaremiġa ķoysa ķadem
Đaraġġuluk irdi ĥarem řaġnı hem
926. Tapa almas irdi kişi hem ĥaber
Sorap bilgey ol tün durur yā seşer
927. Đadem ķoysa ilgeri ol pīr-i zār
Đaraġġuluk iĥre ĥikip intizār
928. Đoyup başını yerge giryān irür
Fırāk otıda baġrı büryān irür
929. Đılıp nāle-i zār eġġān tüzüp
Fiġān birle her laĥza kōnġlin buzup

86

930. Mūnācāt üze didür ey bir ü bar
Siniġ ĥazretiġde irür āřikār
931. Ki yıllar şaleb-kār-ı ferzend idim
Esīr u ĥarāb u ciger-bend idim
932. Ki men barsam ornumda olturġay ol
Öĥürġen ĥerāġımnı yandurġay ol
933. Ulusum üze pādiřāhlıġ sürüp
Điyip tāc-ı taĥtım üze oturup
934. Cihān iĥre ‘ayş u sürür iylegey
Anı kōrse rūĥum ĥuzūr iylegey
935. Neĥük kim tiler irdi ĥātır maġa
Barı rūřen u zāhir irdi saġa
936. ‘İnāyet kılip birdiġ andaġ oġul
Kim aĥılġan irmes idi öyle gül

937. Velî goncası açılır çağıda
Körünüp kelürde nazâr bâğıda
938. Ne ğam tünd-bādığa kıldıñg düçâr
Çayan saldı gerdün bî-ihtiyâr
939. Ki nâm u nişânıdın anıñg haber
Bile almadım bardı nûr-ı başâr
940. Kiyikniñg iziçe bolup rû-be-râh
Çayan bardı ferzend-i dil-bendim âh
941. Cihânda tirik mü iken ya ölüğ
Yene bar mu iken anı körgülük

87

942. Veyâhûd bu armân ile hâr u zâr
Birip cân qalurmen mu bî-berg ü bar
943. Dırahtığa bî-berg ü bar olğay ol
Cihân içre ne qader-dâr olğay ol
944. Ne sâye irür aña ne meyve'
Ki sâyeside bir yigey bîve'
945. Kesip otğa yaqmaqđın özge anı
Cihân bostânında sūdı qanı
946. Mini öyle bî-berg ü bar iylediñg
Ki bî-kader bî-i' tibâr iylediñg
947. Kesilmey ümidim ne boldı qanı
Ne kıldı firâq otğa yaqmay meni
948. Atasını çün kördi bu hâl ile
Perişân-ı âşüfte ahvâl ile
949. Ki nâ-ümidlik üzre eylep nefer
Firâq otıda örttenür hasta pîr
950. Perişân bolup qoptı bî-dâr olup
Atası firâqıda efkâr olup
951. Közidin terahhum yaşı aqılıp
Atası otı cânığa yaqılıp

952. Peri-zād ra' nā dağı seskenip
Közin açsa Fîrûz şâh oyđanıp

953. opup olturup zâr-ı giryân irür
Perişanlığ otıda büryân irür

88

954. Didi şûh-ı ra' nâ kim ey şehriyâr
Nağu hâtırınđ boldı mundağ figâr

955. Nağu nergîsiñ eşk ile lâle-fâm
Bolup ' işret uyqusıdın eyler harâm

956. Meni eyle bu hâlidin bâ-haber
Ki an boldı mañga bu ğamdın ciger

Fîrûz şâh atasını tüş körgenini peri-zâdğa aytkanı.

957. Didi ey közüm rüşeni meh-veşim
Disenđ kim ne üçün revândur yaşım

958. Nağu mundağ âşüfte-i ahvâl min
Bolup hâtırım hasta bed-hâl min

959. Tüşümde atam hâlin esîr ü harâb
Körüp tüşti köñlümge bu piç u tab

960. Miniñ üçün esîr ü dil-efkâr imiş
Fırâkımda ahvâl-i düşvâr imiş

961. Başımı koyup secdege hasta pîr
Yüzünü sürüp yerge pür-faır

962. Münâcât üze diydurur ki ey ilâh
anı közlerim nûrı Fîrûz şâh

963. anı ol bu yirge yetip hâşılım
Körer közüm u cân u ' aql u dilim

964. Anamdın hod âşâr peydâ imes
Münâcât üze bir atamdur bes

89

965. Atam ança ılğanda mazlûm anam
İmes mü idi bolsa yüz munça ğam

966. Firākımda mazlūm miskin ötüp
Atam qaldı mu yalğuzun ğam yutup
967. Atam yanında ornı hālī durur
Meger kim ecel pāy-mālī durur
968. Perīşānlıķımğa sebep uş budur
Bu ğam birle cān u hazīnim sūdur

*Peri-zād Fırūz şāhnıñ tüşini işitip perīşān bolup şehr-i Simīnga barur maşlahatnı
körgeñi.*

969. İşitkeç bu vāķını ol nāzenīn
Bolup hātırı hasta cānı hazīn
970. Töküp şem' dik eşk-i dürdānesin
Köre almay ol otda pervānesin
971. Didi ey iziñg tozı tāc-ı serim
Başımdın ayağım tufeyliñg barım
972. Tümen miñg miniñg dik za' if u hazīn
Sañga şadaķa bolsun sen olma ğamīn
973. Ne yerge kadem kıoysañg ol yerde min
Başımdur ayağıñgda her kıayda sin
974. Felek imdi sindin yıraq itmesün
Fırāķıñg belāsını körsetmesün

90

975. Atañg andağ olsa fırāķıñgda zār
Sañgadur ne fermānlasañg ihtiyār
976. Vaţan sarıga hātırıñg kılsa meyl
Ne māni yolunğda tümen cān tufeyl
977. Munğa munça hātır perīşān nedür
Dil u dīde büryān u giryān nedür
978. Ata u ana anda andağ harāb
Bolup bizge turmağlıķ irmes sevāb

*Fırūz şāh bile perī-zādnı şāh Tac-ı Baht bile Mah-i Rüy şehr-i Zerrindin kilip
yahşı yarağlar bile şehr-i Simīnga yandurğanı.*

979. Bu sözdin bolup şāh bī-ğāyet hoşān

Muvâfık iki yâr olup ol zamân

980. Kılıp ittifâk iylediler yarağ
Yarağ iylediler bu ‘ ayş u ferâğ
981. Hâber-dâr olup keldi şeh Tâc-ı Baht
Ki bağlar ciger bend-i Simînga raht
982. Anası dağı Mâh-i Rûy zarîf
Dil-efkâr keldi irür çün za‘ îf
983. Za‘ îf u kavî ‘ âlem içre beli
İrür barçağa hicr müşkil velî
984. Za‘ îf ilge düşvâr irür özgedin
Za‘ îf il dil-efkâr irür özgedin

91

985. Mükemmel bolup barı cabdukları
Çıkıp yükge cabdukdın artuqları
986. Perîdin birip şâh kırk üy kıızı
Ki her biriniñ yirge başkan izi
987. Felekdekiler közige tûtîya
Bolur irdi âdemğa hod ne belâ
988. Yene niçe kul beçeler hem bu tavır
Ki körge imes irdi eyyâm-ı devr
989. Tutup her biri bir mehâr-ı kaçâr
Revân boldılar yolğa bî-ihtiyâr
990. Bular hem icâzetleşip atlanıp
Revân boldılar irse ot dik yanıp
991. Ata u ana yığlaşıp kaldılar
Firâk içre gam nağmesin çaldılar
992. Barı ‘ âlem ehliğa hâl uşbudur
Beli barçağa ahvâl uşbudur
993. Ki barça talep-kâr-ı ferzend irür
Çü boldı aña cân-ı dil-bend irür
994. Eger körse köz kaçre-i yaşydın
Yeter ol dem üyrülgeli başydın

995. Kef-i pâyığa nāgehān tigse hār
 ılur cānıġa nīze tikkençe kār
996. Bu yanġlıġ ciger-hūnluġ ile mūdām
 ılur perveriş kōrsetip ihtimām

92

997. Hemīn kim yetip yaŝka bālġ bolur
 Anıġ ŝivesi bī-vefālġ bolur
998. Dirġā ki  ālem işi uşbudur
 Cihān ehliniġ nālīŝi uşbudur
999. Bu kūn kim kōrer mihribānlar viŝāl
  ter  n bu kūn taġla bardur ġayāl
1000.  u tenġri te āla bu emr eylemiŝ
 Cihān ehliniġ ŝivesi bu imiş

*Fīrūz ŝāh u peri-zād ŝehr-i Simīġa yetip Melik Ŝehsūvār iŝitip allġa tamām
 ġalk bilen  ıķıp kōrūŝup bik oġlı kōrūp ŝād bolup Fīrūz ŝāh anasın yoġlaġanı.*

1001. Rivāyet ılur bu ŝıfat pūr-rāh
 Ki  n yetti Simīġa Fīrūz ŝāh
1002. Atası ġaber-dār olup ŝād-mān
 Bolup kōzleriġa yarudı cihān
1003. Kim  cgen  erāġını ġaġ yandurup
 Yoġalġan ciger bendini yetkūrūp
1004. uruġan gūlistānını sebz itip
  ıķıp keldi serv-i revānı yetip
1005.  ıķıp allġa  trū ŝāh u gedā
 Kōrūŝup ılıp cānlarını fedā
1006. Atası ayaġıġa oġlı tūŝup
 u up oġlını kōzleri yaruŝup

93

1007. Tōkūp ŝādlık eŝkini kōzidin
 Kōtermey kōzin oġlınıġ yūzidin
1008. ılur irdi ŝūkrū ġudā-i kerim

Neçük kim bu oğlu bile hem Selim

1009. Velikin anasını Firüz şah
Atası bile körmegeç tartıp ah
1010. Didi ey dirig ol veli ni' metim
Demi körmegen cüz'i gam u mişnetim
1011. Anam mihrübânım kıblem kanı
Ki sulţân anam birle körmem anı

*Melik Firüz şahğa anañ seniñ firâkıñda bardı dip aytıp şehr u halknı
pâdişâhlığını Firüz şahğa naşihat kılıp tapşurup vasiyyet kılıp cân birgeni.*

1012. Çü derd-i firâk ile şah-ı cihân
Bolup irdi za'if içre bes nâ-tüvân
1013. Veli oğlını körmek ümmidide
Yüzige yüzün sürmek ümmidide
1014. İlinip turup irdi tik ölmeyin
Tirig tik ölük sanıda bolmayın
1015. Yoq irse ötüp derd-i gam mağzığa
Çıkarğa yetip irdi cân ağzığa
1016. Ki yetti ciger bendi u bir zamân
Anıñ hoşluğu birle cismide cân

94

1017. Turup irdi bir lahza iylep qarâr
Anasın su'âl eylegeç şehriyâr
1018. Firâkıdağı derd-i gam yadığa
Tüşüp ot salıp cân-ı nâ-şadığa
1019. Ayttı kim ey nür-ı didem miniñ
Mini saldı yalguz firâkıñ siniñ
1020. Firâkıñda berbâd kıldı özin
Firâkıñ gamı birle yumdı közin
1021. Yetip irdim ol hâlğa min dağı
Bolup irdim 'ömrümniñ ahir çağı
1022. Sini körmekim idi bu arzū
Hayât isterimdin garaž idi bu

1023. Ki sin bolsañg ornumda u tãc-1 taht
Sañga bolsa u ornaşa taht-1 baht
1024. Bolup hãtırım cem' sindin tamãm
Cihãn bãgıdın iylegeymin hırãm
1025. Bĩ-ħamdullah ol kim murãdım idi
Sini birdi başdın yaratķan idi
1026. Sañga bolsun imdi cihãn gũl-şeni
Selãmet ħudã tutsun imdi sini
1027. Gũl ü gũl-řeniñg tãze bolsun siniñg
Cihãn iĉre ãvãze bolsun siniñg
1028. Nihãl-i ĳaddiñg serv dik ser-firãz
Bolup ĉikmesũn dehridin i' tirãz

95

1029. Firãķıñgda eger bardı ol hem-demim
Miniñg hem ĳalıp irdi uşbu demim
1030. Muna şehr ü mũlk ü vilãyet siniñg
Barı Tũrk u Tãcik ri'ãyet siniñg
1031. Tũzũk řarĳ ile 'adl bũnyãd ĳıl
'Adãlet bile mũlk ãbãd ĳıl
1032. Faķĩr u ĳarĩb u yigit u ĳarı
Siniñg ĳayrıñg ile ĳuvansun barı
1033. Bu řavr il du'ãsí ki hem-rãh olur
Ne ĳılsañg iřiñg barı dil-ħãh olur
1034. Ulus yaĳşı ĳulķuñgdın olsun ĳořãn
Ne kim fitnedin mũlkũñg olsun amãn
1035. Ulus kũñgli kim řãhdın cem irũr
Ni maķřũd ni kim bolsa teñgri birũr
1036. Dil-ãzãrlıĳ pişesi řũmdur
Ni bolĳay dil-ãzãr ma' lũmdur
1037. Bolup raĳm-1 dil ĳalk iĉin řãd ĳıl
Du'ãda birer bizni hem yãd ĳıl

1038. Bu yanğlıg vasiyyetler üstide ħarf
Sürüp kıldı cānını cānānga şarf

1039. Melik-zāde iylep yaqasını çāk
Bolup barça bu ğuşşadın derd-nāk

96

1040. Çikip derdliğ ün ‘azā tuttılar
‘Azā içre ħūn-āb-ı ğam yuttılar

1041. Maqāmı ki hem-ħānesi menzili
Bolup irdi cānānesi menzili

1042. Hem ol şāh-ı ‘ālemni yetkürdiler
Añga yār-ı hem-demni tigürdiler

1043. Qoyup menziliğa yanıp ħāş u ‘ām
Bolup ħatm ulusqa çekilip ta‘ām

1044. Karasını şehzādeniñg saldılar
‘Azā ħıl‘atın ignidin aldılar

Firūz şāh tahta oturup ‘adl bünyād qılğanı yüz ellig yıl pādişāhliğ sürgeni.

1045. Çü şehzāde saldı ‘azā ħıl‘atın
Añga koydı gerdūn cihān nevbetin

1046. Ekābir yığılıp tevāzu‘ bilen
Kilip bigler ehl-i tevābı bilen

1047. Qoyup taht kiydürdiler tāk-ı zerr
Tapuğında il bağladılar meger

1048. Anıñ atıda ħuṭbeni tüzdiler
Anıñ atıda sikke körgüzdiler

1049. Anıñ devleti nevbetin çaldılar
Ulus ihtiyārın añga saldılar

1050. Ulusnı bilip taht üzre oturup
Ata ornıda pādişāhliğ sürüp

97

1051. Ulus üzre sulṭānliğ āyinini
Anıñ dik tüzüp koydı ta‘yinini

1052. Kim andın ökün kılmadı hiç kim
Hem andın ökün kılmadı hiç kim
1053. ‘ Adâlet bile tüzdi andağ özin
İki kılmadı bir aytқан sözün
1054. Yetīm u faķır u ğarīb u esİR
Tul u bİve ħāhī yigit ħāhī pİR
1055. Ğanī boldılar ħayr u iĥsānıdın
Ṭama‘ kılmadılar kişi ħānıdın
1056. Ulus boldı ħoř-ĥāl anıñġ ṭavridın
Kişi körmedi zor anıñġ cevridin
1057. Ulus içre peyveste ğavgā idi
Toy u aş u ‘ ays u temāřā idi
1058. Yüz ellik yıl andağ felek gerdişin
Körüp devlet u ‘ işret āsāyiřin
1059. Gülistān-ı vaşl içre řād irdiler
Ferāġat üze ĥod murād irdiler
1060. Ħayāl eylemes irdiler kim felek
Kıılır ‘ işret eyyāmını özge-rek
1061. Yetip gül-şen-i ‘ işret içre kıyun
Uçurmaķġa güllerni başlar oyun

98

1062. Ħazān burcıġa yüz kitürür bahār
Koyar řāĥ-ı güllerni bİ-berg ü bar
1063. Kıılır tİre tün vaşl eyyāmını
Yapar yüzige hicr ecel dāmını

*Perī-zād Fīrūz řāh bile gülistānda yatıp seĥer oyġanıp çemendın nāle iřitip zehre-i
deride bolup ‘ ālemdin ötkeni.*

1064. Rivāyet kıılır bu şıfat pİR-i dūn
Ki kör kim neçük körsetür dehr oyun
1065. Ħazān faşlı u berg-i rīzān çāġı
Savuk yel bile serv-i lertzān çāġı
1066. Ki řāh-ı ser-efrāz ile gül-‘ izār

Çemen şahında bâde-i hoş-güvâr

1067. Çikip birbiri birle hem-hâb idi
Taᅅg atkunça ol kiçe meh-tâb idi
1068. Ki vaᅅt-ı seᅅer irdi dey salᅅını
Esip dâr idi mâhnı çalgını
1069. Közin seskenip açsa gülizârdın
Kilür nâle-i zâr her sarıdın
1070. Ni şâᅅ u ni berg u ni saᅅn-ı çemen
ᅅılur nâle-i zâr ki ey sîm-ten
1071. ᅅazân yetse bizge sin irdin bahâr
Siniᅅg birle irdük gül ü gül-‘ izâr

99

1072. Siniᅅg ᅅoşluᅅuᅅg birle Firûz şâᅅ
ᅅılur irdi bu saᅅnını cilve-gâᅅ
1073. Siniᅅg birle ‘ âlem gülistân idi
Siniᅅg birle Firûz sulᅅân idi
1074. Firâᅅıᅅg anı mübtelâ ᅅılıᅅusı
Ėarîb u esîr u gedâ ᅅılıᅅusı
1075. Dirîᅅâ ki bu ‘ âlem bî-vefâ
ᅅılur ᅅasta cânlarᅅa âᅅir cefâ
1076. İᅅitkeç bu nâliᅅni nazük şanem
Tüşüp çânıᅅa vehm üze derd-i ᅅam
1077. Anıᅅg dik tutup sehni feryâd itip
Yıᅅıldı solup meᅅzi özidin kitip
1078. ᅅaber-dâr olup şâᅅ anıᅅg ᅅâlidin
Velî bilmey ol nâliᅅ aᅅvâlidin
1079. Ni türlük ‘ ilâcı ki dirler barın
ᅅılıp körmedi şıᅅᅅat-ı dil-berin
1080. Taşadduᅅ ᅅılıp mülket u malını
Tapalmadı şıᅅᅅat-i ᅅâlini
1081. Uᅅol bî-ᅅod olᅅan bile gül-‘ izâr
Cihân gülistânıdın itti kenâr

1082. Uşol vehm ile zehresi yarılıp
Çalıp irdi ten rûhıdın ayrılıp
100

1083. Çarardı közige cihân şâhnıñg
Fenâ düdî yaptı yüzın mâhnıñg

1084. Firâk otı yandı hâzîn câmıga
Hâzân yitti serv-i gülistânıga

1085. Yaşası u köksin kılıp çäk çäk
Derin irdi kim kılgay özin helâk

1086. Urup özini yerge feryâd itip
Unut bolğan otlarnı bünyâd itip

1087. Tapalmadı hiç dermânını
Ne kılsa bolur teñgri fermânını

1088. Hâzân yamğuru dik töküp yaşını
Bulut dik kara kıldı boy başını

1089. Yüz ellik yıl içre hudâ birgeni
Bularğa bir oğul bar irdi anı

1090. Melik Tâc-ı Baht asrap iltip idi
Kızım ornıda bolğay ol dip idi

1091. Çoyup irdi atını Ferruh Süvâr
Yigirme yaşap irdi ol şehriyâr

1092. Velî bu zamânlıgda hâzır imes
Firâk içre küygüçi şehdür bes

1093. Yana kız yok irdi yana oğul
Ki bu gamda kılgay perişân köngül

101

1094. Anıñg birle bâ-hem bolup yığlağay
Biri birge hem dem bolup yığlağay

*Peri-zâdnıñg cenâzesin periler âsmândın atınıp kilip alıp uçkanı. Fîrüz şâh anıñg
firâkıda nâle kılıp yığlağanı u pâdişâhlıg terkin kılıp gedâlıgını ihtiyâr kılganı.*

1095. Çü pâk irdi şanduk ara pâk itip
Salıp şanduk ağızın tutup berkitip

1096. Turup irdiler çarhınıᅡ taᅡıdın
Felek şafhasıdın kök evrâkıdın
1097. Siyah püş cemi tüşüp kildiler
Yağa yırtışıban figân kıldılar
1098. Melek irdiler ya olar hūr idi
Kişi körse cânıdın ilig yur idi
1099. Bular barça hayretde hayrân baᅡıp
Turup irdiler zâr-ı giryân baᅡıp
1100. Bile almay ol cemi ni hayldur
Ki köz yaşları eyle kim seyldür
1101. Alıp çıktılar kökge pervâz urup
Baᅡıp kıldılar közleri tilmürüp
1102. Figân birle şeh yıᅡladı zâr zâr
Kim öz hayliᅡa ‘âkıbet bardı yâr

102

1103. Ne taᅡşır keᅡti ki bu dil-rubâ
Munıᅡ dik vefâsızlıᅡ itti maᅡᅡa
1104. Bile almadım ‘özrini ᅡolmadım
ᅡaber-dâr bu ᅡâlidin bolmadım
1105. Gedâlıᅡ ᅡariᅡı bile der-be-der
Yürüp istesem anı şâm u seᅡer
1106. Tapılᅡay mu nâm u nişâni maᅡᅡa
Diy alᅡay mu men ‘özr u taᅡsir aᅡᅡa
1107. Didi ü gedâlıkᅡa kıyadı köᅡᅡül
Ėam u bi-nevâlıkᅡa kıyadı köᅡᅡül
1108. ‘Azâᅡâenede ᅡille’i oturup
Çıkıp kezgey özge cihânnı yürüp
1109. Bu yaᅡᅡlıᅡ ᅡayâl eylep ol şehriyâr
Bolup firᅡat endüᅡi birle figâr
1110. Ötüp taᅡtıdın taşladı tâc-ı zer
Taᅡᅡıp ᅡam kıurıdın bilige kemer

1111. Kiyip ignige bir qara eski řāl
Nihālin firāq eylep andağ ki nāl
1112. Qılıp gūşe-i beytü'l-aħzān vaţan
Firāq otı birle bolup şu' le-zen
1113. Kūyüp örtenip zār-ı giryān idi
İşi küçi feryād-ı efgān idi
1114. Vilāyetdin u il ulusdın ğamı
Yok irdi özi irdi u mātemi

103¹³

1115. Toğuptur barı ādem ölmek üçün
Ölüm zāhir olğan imesdür bu kün
1116. Ölüm bar durur tā cihān bar durur
Firāk u bu āh-ı fiğān bar durur

Fīrūz řāhğa Fīrūz rāy barıp ħalknıñ maşlahatın aytıp nasihat qılğanı. Hiç bolmasa pādīşāhlıĝ sañğa kirekmes bolsa oĝluñ Ferruĝ Süvārga bir Nāzenin peri barıp řāh Tāc-ı Baĝt bile bile Māh-ı Rüyğa köñgül aytıp oĝluñnı alıp kilsün hem perining tertibin bilip kilsün digeni.

1117. Qopup barsa řāh allıĝa nık-ħāh
Ğamın olturuptur çikip derd-i āh
1118. Kirip turdı çün kördi řāh-ı cihān
Didi oltur ey maĝrem-i mihribān
1119. Digil ki büter mü yürek yarası
Bolur mu firāq otınıñ çāresi
1120. Firāk otı birle tutaştım tamām
Bu ğam birle toldum u taştım tamām
1121. Didi añğa Fīrūz key řehriyār
Bināyı cihān ta tapıpdur qarār
1122. Bu derd u firāq u bu endūh-ı ğam
Bu sūz u güdāz u bu ot u elem

104

1123. Cihān ehlidin ħalī bolğan imes

¹³ Bu sayfa iki kez yazılmıştır.

Siniŋ cāniŋga ħāli bolġan imes

1124. Atalar analar qayan bardılar
Biri birge eylep fiġān bardılar
1125. Barımızğa daġı barur yol budur
Barı ‘ālem ehliga ħāl uşbudur
1126. Taħammül kirek teŋgri fermāniġa
Rızā birmek anıŋ buyurġanıġa
1127. Ĥudā bende’i ni kılır pādişāh
Ki bolġay ħalāyıkqa püşt u penāh
1128. Qaviler zebūnlarğa küç kıılmaġay
Qöŋgüllerni bir birge öç kıılmaġay
1129. Ĥalāyık içinde nifāq olmaġay
Biri biridin il yırağ olmaġay
1130. Saŋga tüşgeli bu firāğ u bu ġam
Tegipdür ulusqa be-ġāyet elem
1131. Qoyuptur buzuġluqqa yüz barça il
Taŋıpdur ferākende bolmaġğa bel
1132. Zebūnlarğa küçlükleri zor itip
Yürürler eşikdin eşige yitip
1133. Sorup ‘özriġa kimse yitmey durur
Kişi kişi sözün işitmey durur
1134. Qıyāmetde sendin sorarlar munı
Sened kıılmaġıl bu ġam u qayġunı

105

1135. Qalıp bī-ser il körmesün zulm u zor
Felek salmasun nā-geh āşub u şūr
1136. Çıkıp devlet-i tahtıŋ üstide bol
Hem ol taht ile bahtıŋ üstide bol
1137. Ataŋdın ataŋga yitip ta bu dem
Tegip saŋga bu devlet u mülk-i cem
1138. Qalıp irdi ger terk iter hem iseŋġ
Maŋga şehlik imdi kirekmes diseŋġ

1139. Melik-zāde Ferruḥ Süvārīṅğa bir
Yetildi iken imdi ol dağı er
1140. Perī-zād kızlar bilen nāzenīn
Açıp cidd ü cehd üzre bāl ü perin
1141. Revān şehir-i Zerrīnga yitsün barıp
Bu vāqa‘nı anda aytsun barıp
1142. Melik-zāde Ferruḥnı alıp kelip
Öz ornıṅda sen anı sulṭān kılıp
1143. Ne işge rücū itsenḡ ey şehriyār
Saṅga andadur her neçük iḡtiyār
1144. Yok irse ulusnı bu yaṅlıḡ ḡarāb
Ḳoyup özge iş kılmak ırnes şevāb
1145. Olarğa egerçe ‘ayāndur bu iş
Velikin kirekdür bu yandın barış

106

1146. Perī-zādınḡ hem bilip ḡāletin
Kilür ḡaydadur hem körüp türbetin
1147. Perīler idi kim alıp kettiler
Alıp barıp ol yerde defn ittiler

Fīrūz şāḡa Fīrūz rāynıṅ maşlahatı ḡoş kilip Nāzenīnga perī kızlarını ḡoşup yibergenı.

1148. Bu sözler kilip şēḡa bisyār ḡoş
Didi kilsün ol Nāzenīn-i māh-veş
1149. Kilip Nāzenīn şēh ayaḡıḡa zār
Tüşüp yüz ü köksünü iylep fiḡār
1150. Kılıp şēh yene pāre pāre özin
Fiḡān iyledi yirge sürtüp yüzün
1151. Ki taş olsa ol dem yarılḡay idi
Olar ḡālīga nāle kılgay idi
1152. Didi şēh kim ey Nāzenīn gül-‘izār
Anıṅ dik firāk otıda bī-ḡarār

1153. Bolupmen ni taht u ni t̄ac u kemer
Ne ŧehr u ne halk u ne s̄im u ne zer
1154. Barıdın kiçipmin cihāndın ötüp
Ėamıda gedālīg ŧariķın tutup
1155. Anıñg birle irdi meniñg ŧāhlīgım
Netey bolmadı añga hem rāhlīgım

107

1156. Barıp egley ŧeh T̄ac-ı Baht allıda
Hem ol Māh-ı Rūynıñg baht allıda
1157. Bu vāk^ç anı hem bendeniñg ħālını
Per̄iler alıp uçkan aħvālını
1158. Kılıp ^çarz ma^ç lūm itip kil mañga
Bularnı biliben yitip kil mañga
1159. Eger gül-^ç izārımnı itip olar
Maķāmını öz ŧehride kılsalar
1160. Yetip menzilige selāmım yitkür
Digil yarlıg resmi mundağ mu dur
1161. Ki mundağ mini zār u efkār itip
Firāk otı birle giriftār itip
1162. Vefāsızlar āyinini tutķasın
Firākıñg belāsıda ķan yutķasın
1163. Eger bolsa maķdūruñg ey cān digil
Meni hem öziñg birle dem s̄az kııl
1164. Firāk ilgide mübtelā koymağıl
Bu yañlıg esir u gedā koymağıl
1165. Sini bir zamān körmesem irdi āh
Bolur irdi ^çālem közümge siyāh
1166. Dir irdi cūdā bolsam ölgüm durur
Urup tiğ bağrımnı bölgüm durur

108

1167. Niçe kün durur sindin ayrılğalı
Firâk otı cānımğa yaqılğalı
1168. Egerçe firâkıñgda boldum kebāb
Öley dip öle almadım hiç bāb
1169. Kişi derd-i ğam birle ölmes imiş
Belā u elem birle ölmes imiş
1170. Bu yañlıĝ barı hāletin ‘ arz itip
Belā u ğam u miñnetin ‘ arz itip
1171. Revān iyledi şūhnı şehriyār
Peri kızlarıdın қоşup her ne bar
1172. Melik-zāde Ferruħnı Fırūz rāy
Didi ey ayaĝıñgga didemde cāy
1173. Alıp kilgil elbette bu şehir¹⁴
Ötüpdür tutup memleketdin kenār
1174. Ulus üzre bolsun kilip şāh ol
İrür şāhğa daĝı dil-hāh ol

*Nāzenin şehir-i Zerringa yetip şāh Tāc-ı Baht bile Māh-ı Rüyga köñgöl aytkanı
u Nāzeninni körüp şāh u Māh-ı Rüy Ferruħ Süvār yañlı başdın ‘azā tutkanı.*

1175. Revān boldı çün Nāzenin ol peri
Açıldı hevā üzre bāl ü peri

109

1176. Yürüp şehir-i Zerringe yetse revān
İrür barça şehir ehli pır ü civān
1177. Siyeh-püş başdın ayakĝıça pāk
Dil-efkār aşufte-i sine çāk
1178. Birevdin su‘ āl itti ey nik merd
Bu yañlıĝ nidendür bu aħvāl-i derd
1179. Didi boldı bir hafta kim Nāzbüy
Cihān eholidin bağlamış güft u güy
1180. Alıp kiltürüben yaraĝ ittiler
İrem gül-şenige alıp kittiler

¹⁴ Bu mısra eksiktir.

1181. Kim ol gül-şen irdi anıḡ menzili
Ḥayâtında irdi anıḡ māyili
1182. Ḳoyup anda iltip bolup dil-figār
Bu kün kilmış andın yanıp şehriyār
1183. Barı ilge mātem bu ğamdın durur
Siyeh-pūş ulus bu elemdin durur
1184. Munı kıldı ma^ç lūm kim ol peri
Kilip munda bolmış maḡām ol yārı
1185. Kilip Nāzenīn Māh-ı Rūy allıda
Tüşüp yirge andaḡga kūy allıda
1186. Yüzini sürüp yirge feryād itip
Körüp Māh-ı Rūy anı özidin kitip

110

1187. Kilip şāh köksin kılıp çāk çāk
Bolup ^ç ālem ol ğuşşadın derd-nāk
1188. Urup tācını yirge Ferrūḡ Süvār
Ki ḡanı anam Nāzbūy gül^ç izār
1189. Bu ğamdın barı ḡalk nālān bolup
Uluḡ u kiçig barça giryān bolup
1190. Yene yaḡı başdın ^ç azā tuttılar
^ç Azā ğuşşası birle ḡan yuttılar

Nāzenīn Tāc-ı Baḡt allıda Fīrūz şāhınḡ ^ç arz-ı ḡālin aytıp Ferrūḡ Süvārını ḡalk tilegenin hem ^ç arz kılıp şāh-ı Tāc-ı Baḡtka ma^ç ḡul kilip ḡabul kılganı.

1191. Çü ḡatm oldu u il du^ç ā kıldılar
Birip ḡatm aşını edā kıldılar
1192. Ḳopup Nāzenīn şāh Fīrūz şāh
Ḡam u ḡāletın tartıban otluḡ āh
1193. Ötüp taḡtdın tācını salḡanın
Gedā ḡurcıḡın başıḡa çalḡanın
1194. Kıyip ignige bir ḡara eski şāl
Taḡı kılganın der-be-derlik ḡayāl

1195. Ulus çaykalıp cemiyet ber-ıaraf
Boluban bara durğanın her ıaraf

111

1196. Tegip küçsiz ilge kaviler küçi
Eşikdin eşikge yitip sorguçu
1197. Tapalmayın zâr bolğanların
Ulus zâr-ı efkâr bolğanların
1198. Körüp maşlahat şâh bu kilgenin
Melik-zâdeni il talep kılganın
1199. Çü ‘ arz itti irse didi rastdur
Ni çâre ne kim tenğrige hast¹⁵
1200. Dip irdim kızım ornıda bolğay ol
Kıvangın anıñ birle cân u köngül
1201. Anı körsem allımda dip Nâzbüy
Kılur irdim anıñ bile güft u güy
1202. Ol irdi mañga cân u dil münisi
Kilür irdi andın kızımınñ isi
1203. Munı dip anı ger yibermey disem
Özümniñ bu hâli üçün gam yisem
1204. Añga tâ ki âdem demidin bu dem
Yitilgen añga mülk-i hayl u haşem
1205. Perâkendelikge yüz üyrüp tamâm
Yene bir çıkıp körsetip ihtimâm
1206. İl u mülk iligdin çıkıp bir yolu
Kıruğ kalmağay bu melikler kıolı

112

1207. Alıp bar Melik-zâde Ferruñnı pât
Hudâ kayda kim bolsa tutsun hayât

Ferruğ Süvârga ruşsat bolup şehr-i Sımınga kelip Firüz şâh pâdişâhlıgın birgeni

1208. Çü ruşsat birip şeh yarağın kılıp

¹⁵ Hast-dur olmalı, eksik yazılmıştır.

İcâzetleşip yığlaşıp ayrılıp

1209. Revân boldılar Nâzenin ü Melik
Hevâ üzre alıp ilgidin ilig
1210. Revân şehr-i Sîmînga yitkürdiler
Çü şehr ehli şehzâdeni kördiler
1211. Sivündiler andağ ki cânsız beden
Tapar cân neçük kim bahârın çemen
1212. Körüp oğlını yığladı şehriyâr
Kim ey gonca 'i nev-res yâdigâr
1213. Vücûduñg güliniñg bahârı kıanı
Bu miskîn atañg ğam-ğüsârı kıanı
1214. Kıanı lezzet-i bâde-i ' işretim
Kıanı bâ' is u câm-ı cem' iyyetim
1215. Bu hicr otıdın iyle hâletde men
Cihân hoşluğıdın melâletde men
1216. Muna taht u tâc u vilâyet siniñg
Barı halk u şehr u re' âyet siniñg

113

1217. Ne kılsañg siniñg ihtiyâriniñg bilür
Yaman yahşısı siniñg şî' ariniñg bilür
1218. Muna pād-şāhlıgını birdim sañga
Mu' aṭṭal baķıp turup irdim sañga
1219. Birip taht u tâcın sultānlıgın
Özige revâ kördi vîrānlıgın
1220. Kıyip tâc u taht üzre Ferrūḫ Sūvâr
Çıkıp olturup halk taptı karar

*Fîrûz şâh Ferrūḫ Sūvârını tahtқа olturğuzup pādîşāhlıgı tavr u tariķasın ta' lim birip
avğa alıp atlanganı u uşal kıyık kim ol gülîstān-ı iremğa rehber bolup irdi yene
uçrağanı.*

1221. Çü şâh oğlını kıldı mesned-nişin
Bile olturup ol şeh ü mülkidin
1222. Barı bigleri çergesin körsetip

Barı resm-i āyinlerin örgetip

1223. Barur irdi her laḫza ta' līm ṣāh
Ne ki ṣāhlıgda irür resm-i rāh
1224. Didi bir kün avga kılnıg imdi car
Ki çıksun yıglıp ṣıgār u kibār
1225. Çerikniḡ tüzükini av bildürür
Tüzük u buzuḡını av bildürür

114

1226. Anıḡ üçün avnı kıılır ṣāhlar
Ki bolḡay çerik ḫālidin bā-ḫaber
1227. Tapıp car barça ṣıgār u kibār
Çıkıp atlanıp ṣāh-ı Ferrūḫ Süvār
1228. Yıglıp il ol menzilige tamām
Kılıp özi Fırüz ṣāh ihtimām
1229. Ötü başlatıp her sarı biklerin
Soḡıça yene çer gelik diklerin
1230. Yiberdi u tutturdı tunkal kim
Aradın kiyikni behr-i ḫāl kim
1231. Çıkarsa günah-kār bilsün özin
Olar cezm zinhār bilsün özin
1232. Bu yaḡlıg kıılıp ḫükm alışıp öttü
Her iki tarafdın kilip rü-be-rü
1233. Arada kalıp yüz tümen cānver
Sürölüp turup irdiler kim meger
1234. Biri ayrılıp kelip andın revān
Ötürge ṣeh allıdın oldı revān

*Fırüz ṣāh ol kiyikni tanıp yene soḡıça barıp gülistān-ı iremga yetip köşknı
kara ḫulle bile yapıḡlık körüp zine-pāyesin hem qoparıḡlık körüp ḫayrān
bolḡanı.*

115

1235. Tapıp ṣāh anı didi ey cānver
Sin irdiḡ mü maḫşūduma rāh-ber

1236. Sin iltip meni gül-^ç izārım bile
Kılıp irdiñg āsūde yārım bile
1237. Sin iltip meni gülistān-ı irem
Bolup irdi gül-çehre yārım be-hem
1238. Seniñg pā rüyıñg birle behbūduma
Seniñg maqđemiñg birle maqşūduma
1239. Yitip irdim imdi dağı cān bile
İziñgçe baray çeşm-i giryān bile
1240. Diben ol kiyikge yol açıp birip
Revān boldı anıñg soñğığa kirip
1241. Melik-zāde u il bolup avğa germ
Kiyik atmaq üzre tek ü düğa germ
1242. İmes irdiler vākıf andın ki şāh
Kiyikniñg soñguğa kirip tuttu rāh
1243. Kiyik başlap andın alıp kildi rast
İrem gül-şenige kim ol irdi ĥast
1244. Körüp anı ol dem kılıp iztırāb
Tüşüp ĥaste cānığa yüz piç ü tāb
1245. Qadem zīnepāğa koyup çıksa şāh
Közidin aqızıp yaşın tartıp āh

116

1246. Mu^ç ayyen turupdur uşal gülistān
Barısı közige körünüp ^ç ayān
1247. Açılıp gül ü lāle vü sebze-zār
Turupdur yiride barı ber-qrār
1248. Çikip qadd sehi serv-i ra^ç nāları
Uşal menzıl ü cāy-i me^ç vāları
1249. Velı ol cemā^ç at kim endūh bile
Bolup irdiler ol çemende bile
1250. Biridin imes irdi peydā eşer
Közidin aqıp seyl-i ĥūn u ciger

1251. Revāk allıǵa barsa başdın ayak
 ara ulle birle yapıǵlık revāk
1252. ıkar zīne-pāyesini berkitip
 oparǵan tamı birle hem-vār itip
1253. oyupdurlar u hıç cāndın eſer
 Kōrūnmeſe durur kim kiſi aber
1254. Sorup bilgeſe andın ki meh-pāresi
 Mezārıǵa kirmekiniñ ğāresi
1255. Neçük tavr aydın kirip zār zār
 Mezārın uçuſe yıǵlaǵay ſehriyār

*Fīrūz ſāh gūlistān-ı iremni kezip yūrūſe peri-zād bile yūrgeſe u olturǵan opan
 cāy-ı menzillerini kōrūſe yaaların*

117

*āk ılıſe baſıǵa tofraqlarını saıſe
 feſyād u efǵān ılıſe geħi bī-ħod geħi hūſe-yār bolup dīvāneler dik kōſk eſikige
 kilip mini hem peri-zādǵa oſe dip nālān bolup mūnācāt ılǵanı. Ĥa te‘ālā hem
 anıñ murādıa kōſk perdesin aıſe ilig ııſe Fīrūz ſāħnı hem alıp barǵanı.*

1256. Peri-zādlarınñ mūcāvırleri
 Tapılǵay mu dip kōz salıp her sarı
1257. Kezip cāy-ı menzillerini kōrūſe
 ılıſe nāle her yirde bir dem turup
1258. Ni sebz ü gül ü lāle-zār allıda
 Yūrūſe ya turup irdi yār allıda
1259. Ni sebze ſe olturup cām-ı vaſl
 ikip irdiler bezm-i eyyām-ı vaſl
1260. Ni arıǵ yaasıda bir olturup
 opup irdiler ya zamānı turup
1261. Ni menzilde ser-mest bā-hem yatıp
 opup irdiler birbirin oyǵatıp
1262. Birer birer anı kōrūſe yād itip
 Ōzini urup yirge feſyād itip
1263. Yūrūgeſe yiride yūzini sūrūſe
 Bile bolǵan ōzini yalǵuz kōrūſe

118

1264. ılur irdi her laza kksini ak
Urup yirge zin saıp baka ak
1265. Gehi nle iylep gehi ah urup
Yalaŋg ba yaa ak u giryn yrp
1266. Gehi zde ghi zidin ketip
Turup tilbeler kibi feryd itip
1267. Taamml ılalmayın hi nev^c
zini bile almayın hi nev^c
1268. Revk stnıga air gzr
Kilip boldı nln kim ey bir  br
1269. Mini bu belda rev krmegil
Firk otıga mbtel krmegil
1270. Kyp almadı hi lim miniŋg
Yene rtenrge meclim miniŋg
1271. aytımdın esr  mellette min
Tiriklikni niyley bu letde min
1272. Tiriklikni ister kii cn n
Tiler cnnı hem kii cnn n
1273. azn cnnı cnndn ayru nitey
uru cismni cndn ayru nitey
1274. nyet ıl ey dir  b-kerem
Ki bir perdede yr birle be-hem
1275. Bolay daı krmey cihn minetin
Yaman firat ire gm u asretin

119

1276.  munda tazarru^c da nln olup
Kz  kŋgli giryn u bryn olup
1277. Tlep baını yerge oydı ise
Tazarru^c otı birle kydi ise

1278. İcābet eşikin açıp bir ü bar
Alıp perdeni utrudın perde-dār

1279. Çıkıp perdedin bir ilig şāhnı
Alıp bardı özige hem-rāhnı

1280. Kişi bilmedi kim kayan bardılar
Kovukla cāy u mekān bardılar

*Dünyā ribātınıñ yolıdın hemīşe ‘ālem ehli tınmay ötmekidin u kayan
barurların bilmesidin u hüneleridin haber-dār irmesidin u bu tükenip ol
bolmasıdın hayretde qalıp ka’ili ‘ācizniñ münācāt qılıp sözlegeni*

1281. İlāhī ni yoldur bu kim ādemī
Öterdin imes hiç hālī demi

1282. Binā bolganı bu ribāt-ı cihān
Öterler kilip tınmayın kār-vān

1283. Birisi haber-dār imes kim kayan
Barurlar ni yol u ni menzil ‘ayān

1284. Biri biriniñ soñğıça dem-be-dem
‘Azimet qılıban bolurlar ‘adem

1285. Haber-dār imes hiç olardıñ kişi
Ki ni boldı irkin olarnıñ işi

120

1286. Tümen miñg barıp biri yanmay durur
Barıp ol tolup bu tükenmey durur

*Ka’il-i şikeste özige nedāmet qılğanı kim hem-dem vaqt ü sa‘āti kim ol vaqt u
sa‘āti ötmes ‘ömrüñg ötedür dip ıztırābda bolğanı*

1287. Ayaz ‘aceb ğaflet irmes mü bu
Ki sin hāh bī-dār hāhī uyu

1288. Semend-i hayātıñg ‘azimtedür
Ni kim hāşıl-ı naqdıñg ol atdadur

1289. Barur tınmay u niçe menzil qalur
Ötersin ğafletde hāşıl qalur

1290. Ni vaqt u ni sa‘āt ki sindin bu kün

Öter ‘ömr irür ol imestür ökün

1291. Yok irse uşal vaqt-ı sa‘ât turur
Kim ay u yıl u her kün ü tün yürür
1292. Öter dik körünür saᅇga ol veli
Yürürler cihândın sini sürgeli
1293. Qanı sürmese yâr u yârânlarıᅇg
Ata u ana cem‘ tuğqanlarıᅇg
1294. Olarnı sürüp ötkerip nevbetin
Saᅇga yitkürüpdür ki bir fırsatın
1295. Tapıp sürgey imdi sini hem revân
Yürürler peyiᅇgde boluban devân

121

1296. Çü mundaq turup qasd üze ‘âlemi
Öterdin güzer mü kıılır âdemî

*Qa ‘il-i şikeste hazret-i risâletniᅇg u yârânlarıᅇg hürmetin şefiè kilürüp
hazret-i perverdigârğa münâcât kııla sözlegeni.*

1297. İlâhî habibiᅇg haqqı hürmeti
Taқы tört yâri ki hem-şoᅇbeti
1298. İrürler olarnıᅇg tufeyli üçün
Taқы âl-i aşhabı hayli üçün
1299. Bu ‘âsî u mücrim ki dermâdedür
Başıdın ayak baᅇr-i ‘işyândadur
1300. Demi ᅇâli irmes günah itmeyin
‘Amel nâmesini siyah itmeyin
1301. ‘İnâyet kıılıp tartıp ol varıadın
Salıp köᅇglige zevq ile şevq otın
1302. Kıılıp öz tariᅇiᅇgdin âgâh anı
Güneh yolıda qoyma güm-râh anı
1303. ᅇayâtıda cânını âgâh kııl
Barurında imânnı hem-râh kııl

Cihân-nâme tamâm bolup Cihân-nâme at qoyganı u târiᅇ ferᅇünde bolganı.

1304. Kıl ey münşi 'i tab' -ı rüşen nihād
Kılur-men cihān-nāmedin hayr-bād

122

1305. Köngül levhidin ref' itip guşşanı
Kılur-men tamām imdi bu kışşanı

1306. Bu ol kışşa irdi kim ol hem-nişān
Kılıp irdi könglümni körgeç hazīn

1307. Muvāfık körüp anı öz hālime
Münāsip körünüp öz aḥvālime

1308. Ḥayāl iyledim irse taqrīb ile
Bu çağlık hikāyat-ı tertīb ile

1309. Tizildi kilip nazm silkin tutup
Tamām oldı bünyādıdın yıl ötüp

1310. Anıñg üçün andağ ki devrān gamı
Salur irdi her sarı her bir demi

1311. Köngül cem' imes irdi eyyāmdın
Ki nüş iylesem irdi bu cāmdın

1312. Tapıp ḥalvet-gāh ü bī-gāhda
Kiçelerde ekşer seher gāhda

1313. Bolup fırsatım gāhī beş onar
Ḥayāl ittim olğay diben yādigār

1314. Yıl at irdi Maçın tevārihide
Receb ayı ferḥünde tārihide

1315. Tükettim cihān-ı mihnet u guşşasın
Kılıp nazm bir dāstān kışşasın

1316. Cihān-nāme koydum anıñg atını
Didim çün anıñg ḥāl-i ḥālatını

123

1317. Müşevveş idi könglüm ol ḥāldin
Çü aytur idim ötken aḥvāldin

1318. Sözümde kuşūrı bolup bilseler

Kerem eylep işlâhını kılsalar

1319. Salâh içre sâlim tutup muttaşıl
Nebi rûhı bolğay olardın bahıl

*Temmeti'l-kitâb bi-avni'l-meliki'l-vahhâb târihka miñg iki yüz yigirmi tokuz
at yılı cemaziye'l-âhir ayınıñ on altısı şenbe küni tamâm bolğan. Râkıma-yı
faķirü'l- haķir er-râci min raħmeti'l- lahu te'âla Molla Ömer ibn-i Molla Hacı
sutire 'uyübuhumâ va ğufira zunûbihumâ*

Her ki ħaned u du' â tama' dârem
Çünkü men bende-i güneh-kârem

Қızıl gül açılıп nişâne қıldı
Қара қаş отı дивәне қıldı

SÖZLÜK

A

Āb: [F.] su.

Āb-rū: [F.] ırz, namus, şeref, haysiyet,

Ābād: [F.] bayındır, mamûr.

‘**Ābir:** [Ar.] yaya, bir yerden geçen, geçici.

‘**Acāyib:** [Ar.] çok tuhaf şey, anlaşılmaz.

‘**Āceb:** [Ar.] acaba, hayret, gariplik, şaşılacak şey.

‘**Āciz:** [Ar.] zayıf, güçsüz.

Aç: aç.

Aç-: açmak.

Açıġlan-: güvenmek, munafil ve rencide olmak.

Açuk: açık, aşikâr.

‘**Adālet:** [Ar.] hakka riâyetkârlık, hak tanırılık, haklılık, doğruluk.

‘**Adem:** [Ar.] yokluk, bulunmama.

Ādem: [Ar.] insanoġlu, kişi.

‘**Ādet:** [Ar.] görenek, usul.

‘**Adl:** [Ar.] doğruluk, adâlet.

Āfāk: [Ar.] ufuklar, gök kenarları.

Āferin: [F.] yaratan, yaratıcı.

Āfet: [Ar.] büyük felâket, belâ.

Āgāh: [F.] bilgili, haberli, uyanık.

Aġız: aġız.

Āh: ah, yazık.

Aġbāb: [Ar.] dost, bildik, tanıdık.

Āġir: [Ar.] nihayet, son olarak.

Āġirü'l-emr: [Ar.] en nihâyet, sonunda.

Aġşām: akşam vakti.

Aġtala-: enemek, hadım etmek.

Aġtar-: arayıp taramak.

Aġvāl: [Ar.] oluşlar, bulunuşlar, durumlar.

Aġ: beyaz, ak.

Aġ-: akmak.

‘**Aġd:** [Ar.] bağ, bağlama, düġümleme, sözleşme.

‘**Āġıl:** [Ar.] akıllı kimse.

‘**Aġl:** [Ar.] akıl, us.

‘**Aġıbet:** [Ar.] nihayet, son.

Aġız-: akıtmak, cari etmek, yaş akıtmak.

Al: koyu pembe rengi.

Al-: almak.

‘**Ālem:** [Ar.] dünyâ, cihan.

Aldı: ön.

‘**Ālim:** [Ar.] çok okumuş, bilgin.

Allah: [Ar.] Tanrı.

Altı: altı.

Altun: altın.

Altunçı: Kuyumcu, sarraf.

Ālüfte: [F.] alışık, alışkan.

‘**Āmm:** [Ar.] umûmî, genel, herkese ait.

Ammā: [Ar.] ama, fakat, lâkin, ancak.

‘**Amel:** [Ar.] niyet, iş.

Ana: anne.

Ança: o kadar.

Andaġ: öyle, o mertebe, o derece.

Anġla-: anlamak, idrak etmek.

Ara: aralık, boşluk, mesafe.

Ārā: [F.] süsleyen, bezeyen.

Arıg: su arkı, su kanalı.
Arıt-: temizlemek, paklamak.
Arķala-: arkasına almak.
Armān: [F.] hasret, özleme, özleyiş.
Art-: yüklemek, ardına sırtına koymak.
Artuķ: fazla, artık.
‘**Arz:** [Ar.] bir büyüğe sunma, gösterme.
Arzū: [F.] istek, heves.
As-: asmak.
Āsān: [F.] kolay.
Āsār: [Ar.] izler, nişaneler.
Āsāyiş: [F.] rahat, huzur.
Aşhāb: [Ar.] sahipler, dostlar.
Āsīb: [F.] renc, incinmek, afet, nikbet, musibet
Aşl: [Ar.] asıl, kök.
Asra-: korumak, saklamak.
Ast: alt, zemin.
Āstān: [F.] eşik, pabuçluk.
Āsūde: [F.] rahat, gairesiz.
Aş-: bir yerin ötesine geçmek.
Aş: yemek, gıda ve pilava da aş denilir.
Āşām: [F.] içen, içici.
‘**Āşīķ:** [Ar.] birine, bir şeye tutkun, aşık.
Āşīkār: [F.] belli, açık, meydanda.
Āşinā: [F.] bildik, tanıdık.
Āşub: [F.] kargaşalık.
Āşūfte: [F.] çıldırırçasına seven, bu yüzden perîşan bir halde olan.
At: 1. At 28/311. 2. Ad, isim 12/131.
At-: 1. Silah atmak, boşaltmak 12/136. 2. Şafak sökmek 41/456.
Ata: baba.
Ata-: ad koymak.

‘**Aṭā:** [Ar.] bağışlama, bahşiş.
Atķula-: kurşun sıkamak, vurmak.
Atlan-: ata binmek, sefere çıkmak.
‘**Atse:** sabah ışığını aydınlatmak, aydınlanma
Av: av.
Avāre: [F.] dağınık, perişan.
Āvāz: [F.] ses, seda.
Avla-: avlamak, tuzağa düşürmek.
Ay: 1. Ay 25/275. 2. Güzel, sevgili 72/786.
Ayağ: 1. Ayak 32/354. 2. Kadeh 13/146.
‘**Ayān:** [Ar.] belli, açık, meydanda.
Ayaz: ayaz, gece soğuğu.
‘**Ayb:** [Ar.] utanılacak şey, kusur, ayıp.
Āyende: [F.] gelen, gelici.
Āyīn: merasim, tören.
Ayır-: ayırmak, uzaklaştırmak.
Aylan-: dönmek, dolaşmak, çevrilmek.
Ayru: ayrı, başka türlü.
‘**Ayş:** [Ar.] yaşama.
Ayt: söylemek, demek, ifade etmek.
Aytiş-: konuşmak.
Āyvān: [F.] kemerli yüksek bina, oturacak yüksek yer, köşk
Az: az.
‘**Azā:** [Ar.] cenaze alayı, yas.
‘**Azāb:** [Ar.] işkence, keder.
Āzād: [F.] kurtulmuş, serbest olan.
Āzāde: [F.] hür, serbest.
‘**Azāhāne:** : [Ar. + F.] yas tutulan ev.
Āzār: [F.] incitme, kırılma.
‘**Azīm:** [Ar.] niyetli, 'kesin karar veren.
‘**Azimet:** [Ar.] niyetli, kesin karar veren.
‘**Āzīz:** [Ar.] muhterem, sayın.

Āzürde: [F.] incinmiş, kırılmış, gücenmiş.

B

Bā-ḥaber: [F.+Ar.] haberli, bilgili.

Bāb: [Ar.] kapı.

Bād: [F.] yel, rüzgâr.

Bāde: [F.] şarap, içki.

Bağ: [F.] bağ, büyük bahçe, bostan.

Bağır: bağır, ciğer.

Bağla-: bağlamak.

Bahā: [F.] kıymet, bedel, değer.

Bahāne: [F.] vesîle, sebep.

Bahār: [F.] ilkbahar.

Baḥr: [Ar.] deniz.

Baḥşāyiş: [F.] merhametli, şefkatli (Allah).

Baḥt: [F.] talih, kader, kısmet.

Bā' iş: [Ar.] sebep olan.

Baḳ-: bakmak.

Bāḳī: [Ar.] daimî, kalıcı.

Bāl: [F.] kanat.

Bar: var, mevcud.

Bar-: bir yere gitmek.

Barça: hepsi, cümlesi.

Barı: hepsi, tamamı.

Bas-: örtmek, kaplamak.

Baş: baş, kafa.

Başka: başka, diğeri, ayrı.

Bat: çabuk, tez, acele.

Bay: zengin, varlıklı.

Bāzār: [F.] pazar, çarşı.

Ba' zı: [Ar.] birazı, bir kısmı; kimi.

Be-gāyet: [F.+Ar.] çok aşırı, son derece.

Becā: [F.] yerinde, uygun.

Be-hem: [F.] toplu, birarada, hep bir yere, hep bir yerde,

Bed-gevher: [F.] cevheri fena, mayası bozuk.

Bed- ḥā' h: [F.] her işin fenalığını isteyen.

Behbūd: [F.] iyilik, sağlık, sıhhat.

Behre-ber: [F.] ortak, şerik

Belā: [Ar.] gam, keder, musibet.

Belāgat: [Ar.] iyi, güzel, pürüzsüz söz söyleme.

Belī: [F.] evet.

Bend: [F.] bağ, yular, rabıta, bağlama.

Bende: [F.] kul, köle.

Ber: [F.] meyve, semer (881)

Ber-bād: [F.] perişan, harap, viran.

Ber-güzide: [F.] seçme, seçkin.

Ber-ḳarār: [F.+Ar.] kararlı, yerli, daimî, devamlı.

Ber-ṭaraf: [F.+Ar.] bir yana atılan.

Berg: [F.] yaprak.

Beri: beri, -den bu yana.

Birkit-: sağlamaştırmak, kuvvetlendirmek, desteklemek.

Bes: yeter, tamam, kâfi.

Beş: beş.

Beyābān: [F.] kır, çöl.

Beyān: [Ar.] anlatma, açık söyleme, bildirme.

Beytü 'l-aḥzān: [Ar.] Yusuf'u kaybeden Yakub'un çadırı.

Bezm: [F.] içkili, eğlenceli meclis, dernek.

Bī-berg: [F.] yapraksız, dalsız.

Bī-cān: [F.] cansız, ruhsuz.

Bī-çāre: [F.] çaresiz, âciz, zavallı.

Bī-dād: [F.] zulüm, işkence.
Bī-dār: [F.] uyanık, uyumayan.
Bī-gāh: [F.] vakitsiz.
Bī-gāyet: [F.+Ar.] gayesiz, sonsuz.
Bī-gūnah: [F.] günahsız, suçsuz, zavallı.
Bī-ḥaber: [F.+Ar.] habersiz, bilgisiz.
Bī-ḥadd: [F.+Ar.] hadsiz, sınırsız, pek çok.
Bī-ḥod: [F.] 1. kendinden geçmiş olan, baygın.
Bī-hūner:[F.+Ar.] hünersiz, marifetsiz, maharetsiz.
Bī-iḥtiyār: [F.+Ar.] kendiliğinden, elde olmayarak.
Bī-ḫarār: [F.+Ar.] kararsız.
Bī-miṣl: [F.+Ar.] eşsiz, eşi bulunmayan
Bī-rahm: [F.+Ar.] merhametsiz, kalpsiz.
Bī-ṣabr: [F.+Ar.] sabırsız.
Bī-sebeb: [F.+Ar.] sebepsiz.
Bī-ser: [F.] başsız.
Big / Beg: Bey.
Bil-: bilmek.
Bil / Bel: Bel
Bildür-: bildirmek, haber vermek.
Bileg: bilek.
Bilerzük: bilezik.
Bin: oğul.
Binā: [Ar.] yapı.
Bir- / Ber-: vermek.
Bir: bir.
Birev: birisi.
Biri: biri.
Birer: birer, ayrı ayrı.
Birle / Bile / Bilen: ile
Bisyār: [F.] çok.

Bişe: [F.] orman, meşelik, sazlık.
Bīve: kocasız kadın, dul.
Biyik: büyük, ulu.
Biz: biz.
Boğça: bohça, heybe.
Bol- / Ol-: olmak.
Bostān: [F.] sebze bahçesi.
Boy: boy.
Boyun: boyun.
Böl-: bölmek.
Bölek: başka, ayrı.
Böri: kurt.
Bu: bu.
Būd: [F.] varlık.
Bular: bunlar.
Bulut: bulut.
Burc: [Ar.] taze dil, filiz.
Burun: evvel, önce
Burna: ilk, önce.
Burnağı: önceki, evvelki.
Buyır-: söylemek, emretmek.
Buz-: bozmak, dağıtmak.
Buzuğ: bozuk.
Bülbül: [Ar.] bülbül.
Bülend: [F.] yüksek, yüce.
Bünyād: [F.] asıl, esas, temel.
Biryān: [F.] kebab.
Büt-: bitmek.
Bütün: tam, eksiksiz, sağlam.

C

Cabduğ: eşya, teçhizat.
Cāh: [Ar.] îtibar, makam, mevki.
Cām: [F.] bardak, kadeh, şişe.

Cân: [F.] can, ruh.
Cân-dâr: [F.] canlı, diri.
Cân-sitân: [F.] ruh alıcı, can çıkarıcı, insana belâ olan, güzel.
Cânân: [F.] sevgili, gönül verilmiş, ma'sûka.
Canver: [F.] canlı, can taşıyan, can sahibi.
Car: haber, emir.
Cârî: [F.] cereyan eden, akan, geçen, yürüyen.
Cây: [F.] yer.
Cebhe: [Ar.] alın, yüz.
Cefâ: [Ar.] eziyet, incitme.
Cehd: [Ar.] çalışma, çabalama.
Cem' : [Ar.] toplama, yığma.
Cemâl: [Ar.] yüz güzelliği.
Cemâ'at: [Ar.] insan toplulukları, halk.
Cem' iyyet: [Ar.] topluluk.
Cenâze: [Ar.] cenaze, insan ölüsü.
Cevâb: [Ar.] cevap, yanıt.
Cevâhir: [Ar.] cevherler, elmaslar, kıymetli taşlar.
Cevelân: [Ar.] dolaşma, dolanma.
Cevr: [Ar.] haksızlık, eza, cefâ, eziyet.
Cezb: [Ar.] kendine çekme, çekilme.
Cezm: [Ar.] kesin karar, niyet.
Cidd: [Ar.] bir işi gerçekten çalışıp işleme, ciddîlik.
Ciger: [F.] ciğer, bağır.
Ciger-bend: [F.] evlat.
Cihân: [F.] dünyâ, âlem.
Cihet: [Ar.] yan, yön, taraf.
Cilav: yular.
Cilve: [Ar.] eda, naz.

Cilve-sâz: [Ar.+F.] cilve eden, cilve yapan.
Cism: [Ar.] beden, gövde.
Cüdâ: [F.] ayrı, ayrı düşmüş, ayrılmış.
Cüft: [F.] çift, ikili, eşi olan, tek olmayan.
Cüz: [Ar.] kısım, parça, bölük.

Ç

Çabük: [F.] çabuk, seri, hafif.
Çaf-: yağma, bozguna uğratma.
Çağ: zaman, çağ, devir.
Çâh: [F.] kuyu, çukur.
Çâk çâk: [F.] çok yırtık, parça parça.
Çakın: şimşek, yıldırım.
Çakna-: çakmak.
Çamla-: hızlanmak, acele etmek.
Çal-: müzik çalmak.
Çâlâk: [F.] çevik, eline ayağına çabuk, tez canlı olan.
Çâre: [F.] yol, yardım, tedbir.
Çarh: [F.] felek, gök.
Çaykâl-: çalkalanmak, sallanmak, harekete gelmek.
Çehâr: [F.] dört.
Çehre: [F.] yüz, surat.
Çemen: [F.] çimen, ağaç ve çiçeği olan çayır, yeşillik.
Çeng: [F.] kanuna benzer, dik tutularak çalınır bir çeşit saz 14/152.
Çengel: [F.] 1. Çengel 57/625; 2. Pençe 77/842.
Çerâğ: [F.] fitil, mum.
Çerge: ordu, asker safı.
Çergele-: saflara dizilmek.
Çerig: asker, ordu.

Çığay: fakir, yoksul.
Çık-: çıkmak.
Çıkar-: çıkarmak.
Çırğalan: eğlence.
Çırma-: sarmak, dolamak.
Çik- / Çek-: çekmek.
Çille’: [F.] eziyet, sıkıntı.
Çin: Çin.
Çolfan: çolpan.
Çömçe: kepçe, tahtadan kaşık.
Çöp: çalı, ağaç.
Çü: [F.] gibi.
Çün : [F.] 1. gibi. 2. çünkü, mademki.
Çünkü: şundan dolayı ki, şu sebepten ki.

D

Dād-ger: [F.] insaflı, doğru.
Dağ: dağ.
Dağı: dahi, da, de.
Dām: [F.] tuzak, ağ.
Dānā: [F.] bilen, bilici, bilgiç.
Dāstān: [F.] destan, hikāye, masal.
Da’vā: [Ar.] şikāyetçi olarak mahkemeye başvurma.
Dāver: [F.] Cenāb-ı Hakk'ın adı.
Def’ a: [Ar.] kere, kez, yol.
Defn: [Ar.] gömme, gömülme.
Dehen: [F.] ağız.
Dehr: [Ar.] zaman, devran, felek.
Dem: [F.] an, vakit, saat, zaman.
Dem-sāz: [F.] arkadaş, dost, sırdaş.
Der-be-der: [F.] 1. kapı kapı gezen, serseri 110/1194; 2. perişan, dağınık 102/1105.
Derd: [F.] dert, gam, keder.

Dergāh: [F.] tekke, büyüklerin makamı.
Dermān: [F.] çâre.
Dermānde: [F.] bîçâre, âciz, beceriksiz, zavallı.
Dervāze: [F.] kapı, kale kapısı; şehir kapısı.
Dervīş: [F.] derviş.
Deryā: [F.] deniz.
Derzī: [F.] dikiş ile yiv yapan, terzi.
Dest-gīr: [F.] elinden tutan, yardımcı.
Deste: [F.] demet, tutam.
Destūr: [F.] izin, müsâade, ruhsat.
Deşt: [F.] bozkır, çöl, kır, ova.
Devān: [F.] koşan, seğirten, hızlı yürüyen.
Devlet: [Ar.] devlet, ülke.
Devr: [Ar.] zaman, çağ.
Devrān: [Ar.] dünyâ, felek, zaman, talih, kader.
Dey: kış.
Dıraht: [F.] ağaç.
Di- / De-: demek, söylemek.
Dīde: [F.] göz.
Diger: [F.] diğer, başka, öteki.
Dik / Dek: gibi.
Dil: [F.] gönül, yürek, kalb.
Dil-ārā: [F.] gönül alan, gönül kapan, gönül okşayan.
Dil-āzār: [F.] gönül inciten, hatır kıran, kalp kıran, merhametsiz.
Dil-bend: [F.] gönül bağlayan.
Dil-ber: [F.] gönlü alıp götüren, güzel.
Dil-beste: [F.] gönül bağlamış, âşık.
Dil-dār: [F.] birinin gönlünü almış, sevgili
Dil-figār: [F.] gönlü yaralı, âşık.

Dil-fürûz: [F.] gönle ferahlık veren, sevindiren.
Dil-gîr: [F.] gönül tutan, kalbe sıkıntı veren.
Dil-güşây: [F.] gönül açan, iç açan, kalbe ferahlık veren.
Dil-hâh: [F.] gönül isteği, gönül dileği.
Dil-pesend: [F.] gönüle hoş gelen, gönlün beğendiği.
Dil-rubâ: [F.] gönül kapan, gönül alan.
Dil-sâz: [F.] gönül yapan.
Dil-sûz: [F.] gönül yakan, yürek yakıcı.
Dil-şâd: [F.] gönlü hoş, sevinmiş.
Dilir: [F.] yürekli, cesur, yiğit.
Dimâg: [Ar.] beyin, akıl, şuur.
Dirîg: [F.] eyvah, ah, aman, yazık.
Dirîgâ: [F.] yazık, eyvahlar olsun!
Dîrîn: [F.] eski, kadîm.
Dirhem: [Ar.] gümüş para.
Dîv: dev.
Divâne: [F.] deli, budala, alık.
Du'â: [Ar.] Allah'a yalvarma, niyaz.
Düçâr: [F.] tutulmuş, uğramış, yakalanmış.
Dûd: [F.] sıkıntı, üzüntü, keder, tasa, gam.
Dur-: durmak.
Dükkân: [Ar.] dükkan.
Dünyâ: [Ar.] içinde yaşadığımız âlem, yer yuvarlağı.
Dürr: [Ar.] inci.
Dür-dâne: [Ar.+F.] inci tanesi.
Dürüst: [F.] doğru, düzgün; sağlam, bütün, tam.
Düşman: [F.] düşman.
Düşvâr: [F.] güç, zor.

E

Ebed: [Ar.] sonu olmayan, sonsuz.
Ebr: [F.] bulut.
Ecel: [Ar.] ecel, ölüm.
Edâ: [Ar.] yerine getirme.
Efgân: [F.] feryat etme, figan etme.
Efkâr: [Ar.] fikirler, düşünceler.
Eger: eğer, şayet.
Ehl: [Ar.] sahip, mâlik.
Ejdehâ: [F.] ejderhâ.
Ekâbir: [Ar.] rütbece görgü ve faziletçe büyük olanlar.
Ekşer: [Ar.] en çok, daha ziyâde.
Elbette: [Ar.] kat'î olarak, mutlaka, elbette.
Elem: [Ar.] ağrı, acı, sızı, sancı, keder, dert.
Ellig: elli.
Emân: [Ar.] eminlik, korkusuzluk.
Emr: [Ar.] iş buyurma, buyruk, buyrultu.
Endâz: [F.] atıcı.
Endüh: [F.] gam, keder, tasa, kaygı, üzüntü, sıkıntı.
Erk: kudret, kuvvet, metanet, şiddet.
Erre: [F.] bıçkı, testere.
Erte: ertesi gün, yarın.
Es-: esmek, rüzgar olmak.
Esbâb: [Ar.] sebepler, vasıtalar.
Esenlik: sağlık, afiyet, sıhhat, selamet.
Eşer: [Ar.] nişan, iz, alâmet.
Esîr: [Ar.] esir, tutsak, kul, köle.
Eski: eski, kadim.
Estagfirullah: [Ar.] Allahahtan mağfaret dilerim, rica ederim.

Eşik / İşik: kapı boşluğunun alt yanında bulunan basamak, eşik.

Eşk: [F.] gözyaşı.

Etek: dağ, tepe, yığın gibi yamaçlı şeylerin alt bölümü.

Evkât: [Ar.] zamanlar, çağlar.

Evrāk: [Ar.] yapraklar, kâğıtlar.

Evşâf: [Ar.] sıfatlar, kaliteler.

Evvel: [Ar.] önce, ilk, birinci.

Ey!: “Hey, yahu, bana bak!” anlamında ünlem.

Eyyâm: [Ar.] günler, gündüzler.

Ezel: [Ar.] başlangıcı olmayan geçmiş zaman, öncesizlik.

F

Faķır: [Ar.] zengin olmayan, yoksul, parasız, züğürt.

Fal: [Ar.] uğur; talih deneme.

Farķ: [Ar.] ayrılık, başkalık.

Faşl: [Ar.] ayrıntı; ayırma, ayrılma; kesme; kesinti; bölüm.

Fâş: [Ar.] meydana çıkma, duyulma, açığa vurma, dile verme.

Fedâ: [Ar.] gözden çıkarma, uğruna verme.

Fehm: [Ar.] anlama, anlayış.

Felâhân: [F.] taş atmaya mahsus âlet, sapan.

Felek: [Ar.] gökyüzü, semâ.

Fenn: [Ar.] hüner, marifet, sanat, ilim.

Fenâ: [Ar.] yok olma, yokluk, geçip gitme.

Ferâg: [Ar.] vazgeçme, bırakıp terketme.

Ferâgat: [Ar.] vazgeçme, el çekme.

Feraḥ: [Ar.] gönül açıklığı, sevinç, sevinme.

Ferâmûş: [F.] unutmama, hatırdan çıkma.

Ferâset: [Ar.] anlayışlılık, çabuk seziş.

Ferḥünde: [F.] mübarek, mes'ut, kutlu, mutlu, uğurlu.

Fermân: [F.] emir, buyruk.

Feryâd: [F.] yardım istemek için çıkarılan yüksek ses; bağıırma, çağırma.

Ferzend: [F.] oğul, çocuk.

Fırşat: [Ar.] fırsat, uygun zaman, uygun şart.

Figân: [F.] ızdırıp ile bağıırıp çağırma, inleme.

Figâr: [F.] yaralı, müteessir, incinmiş.

Fikr: [Ar.] fikir, düşünce, idrâk.

Firāk: [Ar.] ayrılık, ayrılma.

Firâvân: [F.] bol, fazla, aşırı.

Firķat: [Ar.] dostlardan ayrılık, ayrılış.

Fitne: [Ar.] belâ, mihnet, sıkıntı.

Ġ

Ġâfil: [Ar.] ilerisini iyi düşünmeyen, dikkatsiz, ihtiyatsız, dalgın, tembel.

Ġaflet: [Ar.] gafilik, boş bulunma, dalgınlık, dikkatsizlik.

Ġaltân: [F.] yuvarlama, yuvarlanan, tekerlenen.

Ġam: [Ar.] keder, tasa, kaygı, dert.

Ġam-güsâr: [Ar.+F.] gam ve kederi defeden, teselli veren, gam ortağı.

Ġam-ḥor: [Ar.+F.] gam yiyen, kederlenen, tasalanan.

Ġamġin: [F.] kederli, tasalı, hüznü.

Ġamīn: [F.] kaygılı, tasalı.
Ġanī: [Ar.] zengin, varlıklı, bol, doygun.
Ġanīmet: [Ar.] çalışmaksızın elde edilen şey, emeksiz kazanç.
Ġār: [Ar.] mağara, in.
Ġarāyib: [Ar.] tuhaf, şaşılacak şeyler.
Ġaraz: [Ar.] hedef, gaye, maksat, meyil, istek.
Ġarīb: [Ar.] kimsesiz, zavallı.
Ġavġa: [F.] kavga, dövüşme, vuruşma; gürültü.
Ġazab: [Ar.] dargınlık, kızgınlık, darılma, kızma, hiddet, öfke.
Ġazāl: [Ar.] geyik, maral, âhû.
Ġonca: [F.] gonca, tomurcuk, açılmamış çiçek.
Ġubār: [Ar.] toz.
Ġulūv: [Ar.] haddini aşma, ileri gitme.
Ġurbet: [Ar.] yabancı bir memleket, yabancı yer.
Ġurūr: [Ar.] böbürlenme, kibir, gurur.
Ġuşşa: [Ar.] keder, kaygı, tasa.

G

Gāhī / Gehī: [F.] zaman bildiren edat.
Ger: "eğer" kelimesinin kısaltılmışıdır.
Gerçi: her ne kadar; ise de.
Gerd: [F.] toz, toprak,
Gerdiş: [F.] dönüş, dönme, dolaşma.
Germ: [F.] sıcak, ateşli.
Geşt: [F.] gezme, seyretme, dolaşma.
Gile: [F.] yanıp yakılma, şikâyet.
Giriftār: [F.] düşkün, uğramış.
Giryān: [F.] ağlayıcı, ağlayan.

Giz: sır, giz.
Gūşe: [F.] köşe, bucak.
Gūşiş: [F.] çalışma, çabalama.
Gūdāz: [F.] eriten, yakan, mahveden.
Gūft u gūy: [F.] dedikodu, söylenti.
Gül: [F.] çiçek.
Gül-āb: [F.] gülsuyu,
Gül-bün: [F.] gül kökü, gül biten yer.
Gül-çehre: [F.] gül çehreli, çehresi gül gibi lâtif olan.
Gül-endām: [F.] gül boylu, nâzik, güzel endamlı.
Gül-gün: [F.] gül renkli, pembe.
Gül-‘izār: [F.] gül yanaklı, al yanaklı.
Gül-şen: [F.] gül bahçesi.
Gümān: [F.] zan, sanma, sezme.
Güm-rāh: [F.] yolunu şaşırmış, doğru yoldan ayrılmış.
Günah-kār: [F.] günahlı, günah işleyen.
Güvār: [F.] hazmı kolay olan [yemek].
Güzār: [F.] geçme, geçiş.
Güzīn: [F.] seçen, seçilmiş, seçkin, beğenilmiş.

H

Ĥaber-dār: [Ar.+F.] haberli, haberi olan.
Ĥabīb: [Ar.] 1. sevgili. 2. seven, dost.
Ĥacālet: [Ar.] utanma, utangaçlıkla şaşırma.
Ĥāce: [F.] hoca, efendi.
Hācet: [Ar.] ihtiyaç, lüzum.
Ĥacır: katır.
Hadīs: [Ar.] Peygamberimizin kutsal sözü.
Ĥaḡ: [Ar.] Allah, tanrı.

Ḥāk-dān: [F.] dünyâ, yer.
Ḥāk-pā: [F.] ayak toprağı, tozu.
Ḥāk-sār: [F.] toz toprak içinde kalmış, hali perişan.
Ḥākān: Türk imparatorlarına verilen unvan, kağan, hükümdar.
Ḥakikat: [Ar.] gerçek, doğru, hakikat.
Ḥākim: [Ar.] âlim, bilgin, herşeyi bilen.
Ḥāl : [Ar.] durum, oluş, bulunuş.
Ḥalās: [Ar.] kurtulma, kurtuluş.
Ḥālāt: [Ar.] hâller, suretler.
Ḥalāyık: [Ar.] bütün yaratıklar.
Ḥālet: [Ar.] hâl, suret.
Ḥālī: [Ar.] تنها, boş, sahipsiz yer.
Ḥālik: [Ar.] yaratan, Allah.
Ḥalk: [Ar.] insanlar topluluğı, halk.
Ḥalka: [Ar.] ortası boş, yuvarlak şekil, dâire biçiminde olan şey.
Ḥalvet: [Ar.] yalnız, تنها kalma.
Ḥān: [F.] hükümdar, hakan.
Ḥāne: [F.] ev.
Ḥāndān: [F.] gülen, gülücü.
Ḥānedān: [F.] kökten asıl ve büyük aile, ocak.
Ḥār: [F.] diken.
Ḥarāb: [Ar.] yıkık, viran.
Ḥarc: [Ar.] sarf, gider, bir iş için kullanılan madde.
Ḥarem: [Ar.] herkesin girmesine müsâade edilmeyen, saygıdeğer ve kutsal yer.
Ḥarf: [Ar.] söz, lâkırdı.
Ḥaridār: [F.] satın alıcı.
Ḥas: [F.] ot kırıntısı, çöp.
Ḥaşş: [Ar.] mahsus, özel.

Ḥasb: [Ar.] göre, nazaran.
Ḥased: [Ar.] çekememezlik, kıskançlık.
Ḥāşıl: [Ar.] husule gelen, peyda olan.
Ḥasret: [Ar.] üzüntü, iç sıkıntısı.
Ḥaste: [F.] hasta, rahatsız.
Ḥaşem: [Ar.] maiyet, yanında bulunanlar.
Ḥatā: [Ar.] yanlışlık; yanılma.
Ḥātır: [Ar.] keyif, hal, gönül.
Ḥatim: [Ar.] Kur'ân'ı başından sonuna kadar okuma.
Ḥavlu: avlu.
Ḥayāl: [Ar.] hayal.
Ḥayda-: sürüp akın etmek, hay huy etmek.
Ḥayli: [F.] epeyce, çokça.
Ḥayr: [Ar.] iyi, faydalı, hayırlı, yarar.
Ḥayrān: [Ar.] şaşmış, şaşa kalmış.
Ḥayret: [Ar.] şaşakalma, ne yapacağını bilmeme.
Ḥazān: [F.] sonbahar, güz.
Ḥāzır: [Ar.] huzurda, meydanda, göz önünde olan, bizzat bulunan.
Ḥāzīn: [Ar.] hüznü, kederli, gamlı.
Ḥazīne: [Ar.] devlet malının, devlet parasının saklandığı yer.
Ḥayā: [Ar.] utanma, sıkılma.
Helāk: [Ar.] mahvolma, ölme.
Ḥelāl: [Ar.] haram olmayan, helal.
Hem-dem: [F.] sıkı fıkı, canciğer arkadaş.
Hem-rāh: [F.] yoldaş, yol arkadaşı.
Hem-vāre: [F.] dâima, her zaman.
Hemīn: [F.] bu bile, tıpkı bu.
Hemīşe: [F.] dâima, her zaman.
Her: [F.] hep, bütün.

Hevâ: [Ar.] 1. heves, istek, arzu 33/364. 2. Hava 1/5.
Heves: [Ar.] arzu, istek.
Heybet: [Ar.] korku ile saygı duygularını birden uyandıran hal veya gösteriş.
Hezâr: [F.] pek çok.
Ĥirâmân: [F.] salına salına, naz ve eda ile yürüyen.
Hicr: [Ar.] ayrılık.
Hicrân: [Ar.] unutulmaz acı, keder, iç acısı.
Hîç: [F.] hiç.
Ĥikâyet: [Ar.] hikâyeler.
Ĥikmet: [Ar.] sebep.
Ĥil'at: [Ar.] pâdişâh veya vezir tarafından takdir edilen, beğenilen kimseye giydirilen süslü elbise.
Hirâsân: [F.] korkan, korkak.
Ĥiţâb: [Ar.] bir veya bir çok kimselere ağızdan veya yazı ile söyleme.
Ĥizmet: [Ar.] iş, iş görme, vazife.
Ĥod: [F.] kendi.
Ĥoş: [F.] güzel; iyi.
Ĥoşân: [F.] güzel.
Ĥoşla-: beğenmek.
Ĥüb: [F.] güzel, hoş, iyi.
Ĥübân: [F.] güzeller, iyiler.
Ĥudâ / Ĥudây: [F.] Tanrı.
Ĥün-âbe: [F.] gözyaşı.
Ĥün-ĥâr: [F.] kan içen, kan dökücü.
Ĥûr: [Ar.] Huriler, âhû gözlüler.
Ĥurrem: [F.] şen, sevinçli.
Ĥursend: [F.] kanaat eden, kısmetine razı olan.
Ĥürşid: [F.] güneş.

Ĥuşûsen: [Ar.] husûsî olarak, ayrıca.
Ĥuş-yâr: [F.] akli kendisine yar olan, yarayan, akıllı.
Ĥuşk: [F.] kuru.
Ĥuzûr: [Ar.] dirlik, baş dinçliği, gönül rahatlığı.
Hükûm: [Ar.] hüküm, emir.
Hüner: [F.] marifet, bilme.
Hüner-mend: [F.] hünerli, marifetli.
Hürmet: [Ar.] saygı, hürmet.
Ĥüsûn: [Ar.] güzel, iyi.

I

İldamla-: hızlanmak.
İldız: yıldız.
İsırğa: küpe.
İşlâh: [Ar.] iyileştirme, düzeltme.
İssig: sıcak, hararetli.
İztırâb: [Ar.] acı, elem, azap, sıkıntı.

İ

İcâbet: [Ar.] kabul etme, kabul edilme.
İcâzet: [Ar.] izin, ruhsat.
İç-: içmek.
İçre: içinde.
İge: iye, sahip.
İgne: iğne.
İĥsân: [Ar.] iyilik etme, bağış, bağışlama.
İhtimâm: [Ar.] elemden, kederden dolayı uyuyamama.
İĥtirâz: [Ar.] sakınma, çekinme.
İĥtiyâr: [Ar.] seçme, seçilme.
İĥtiyât: [Ar.] sakınma, tedbirli, tedarikli bulunma.

İkevlen: ikisiyle.
İki / İkki: iki.
İkinci: ikinci.
İl: halk, ulus.
‘**İlâc:** [Ar.] derde deva olan şey, ilâç.
İlâh: [Ar.] Tanrı.
İlâhî: [Ar.] Allah'a mensup, tanrı ile ilgili.
İlhâm: [Ar.] içe, gönle doğma.
İliş-: bağlanmak, bend olmak.
İle: ile.
İlgeri: ileri, öne doğru.
İlig: el.
İligle-: el ile kaldırmak, yardım etmek, kullanmak.
‘**İlm:** [Ar.] ilim.
İlt-: götürmek, ulaştırmak.
İltifât: [Ar.] hatır sorma, gönül alma.
İm-: emmek.
İmân: [Ar.] inanma, inanç.
İmdi: şimdi.
İmkân: [Ar.] uygun şart, durum, olanak.
İmtihân: [Ar.] deneme, sınama.
‘**İnâyet:** [Ar.] lütuf, ihsan, iyilik.
İncü: inci.
İntizâr: [Ar.] bekleme, gözleme.
İ-/ İr-: imek fiili.
İrk: koç.
İrken: esnasında, -dığı halde.
İrtele-: sabahlamak
İrtesi: ertesi
İster-: arzu, dilek, istek.
İsteş-: aramak.
İstiraḫat: [Ar.] rahat etme, dinlenme.

‘**İşyân:** [Ar.] itaatsizlik, emre boyun eğmeme.
İşit-: işitmek, duymak.
‘**İşret:** [Ar.] içki içmek.
İt-: etmek, yapmak.
İt: Köpek, it.
İ‘ tibâr: [Ar.] saygı gösterme.
İ‘**timâd:** [Ar.] güvenme.
İ‘**tirâz:** [Ar.] itiraz.
İtmâm: [Ar.] tamamlama, bitirme.
İttifâk: [Ar.] birleşme, uyuşma.
İttişâl: [Ar.] kavuşma, ulaşma.
İvür- çevirmek, devirmek, döndürmek.
İyle-: eylemek, yapmak, etmek.
İz: iz, belirti, nişan.
‘**İzz:** [Ar.] değer, kıymet.
‘**İzâr:** [Ar.] yanak.
İzerle-: izini sürmek.
İzhâr: [Ar.] gösterme, meydana çıkarma.

Ḳ

Ḳabûl: [Ar.] kabul, razı olma.
Ḳaç-: kaçmak, firar etmek.
Ḳadd: [Ar.] boy.
Ḳadeḥ: [Ar.] bardak, içki bardağı.
Ḳadem: [Ar.] ayak, adım.
Ḳader: [Ar.] kader, yazgı, talih.
Ḳadîm: [Ar.] eski.
Ḳâdir: [Ar.] kudret sahibi, Allah.
Ḳafes: [F.] kafes.
Ḳal-: kalmak.
Ḳal‘e: [Ar.] kale, hisar.
Ḳalın: kalın.
Ḳamçıla-: kırbaçlamak.

Ꞑamuę: hepsi, bütün.	Ꞑaz-: kazmak.
Ꞑan: kan.	Ꞑaza: [Ar.] kaza, kötü olay.
Ꞑanı: hani, nerede.	Ꞑazan: kazan.
Ꞑara: siyah, kara.	Ꞑazık: kazık.
Ꞑarakçı: hırsız, haydut, yol kesen.	Ꞑıl-: kılmak, yapmak.
Ꞑarar-: rengi karaya dönmek, siyahlaşmak.	Ꞑılıç: kılıç.
Ꞑaranęęu: karanlık, gece.	Ꞑınnāre: [Ar.] kesim evi.
Ꞑarı-: yaşlanmak.	Ꞑırk: kırk.
Ꞑarı: yaşlı, ihtiyar.	Ꞑısır: kısır.
Ꞑarılıę: yaşlılık.	Ꞑısmet: [Ar.] talih, nasip, kader.
Ꞑaşd: [Ar.] bile bile yapma.	Ꞑışsa: [Ar.] fikra, hikāye, rivayet.
Ꞑaşr: [Ar.] zorla iş gördürme, zoraki işletme.	Ꞑış: kış.
Ꞑaşşab: [Ar.] kasap.	Ꞑıyāmet: [Ar.] dünyānın sonu, kıyamet.
Ꞑaş: kaş.	Ꞑıyās: [Ar.] karşılaştırma; örnekseme.
Ꞑatla: defa, kat kat, kez.	Ꞑız: kız.
Ꞑatār: [Ar.] birbiri ardınca sıralanmış hayvan sürüsü.	Ꞑızıl: kırmızı.
Ꞑatıl-: dokunmak, saldırmak.	Ꞑızıt-: kızdırmak, sıcak hale getirmek
Ꞑatıl it-: katletmek, öldürmek.	Ꞑol: el.
Ꞑatre: [Ar.] damla, damlayan şey.	Ꞑol-: istemek, rica etmek.
Ꞑattıę: katı, sert.	Ꞑon-: konaklamak, yerleşmek.
Ꞑav-: kovalamak, sürmek	Ꞑonak: konak.
Ꞑavī: [Ar.] kuvvetli, güçlü.	Ꞑop-: ayağa kalkmak.
Ꞑavlan-: derisi soyulmak (575)	Ꞑoş-: ilave etmek, katmak, kavuşturmak.
Ꞑavur-: kavurmak, yağda kızartmak.	Ꞑoy-: koymak.
Ꞑayan / Ꞑıyan: nereye, hangi tarafa.	Ꞑoyun: koyun
Ꞑaya / Ꞑuyaş: hısım, akraba.	Ꞑoyun: koyun göğüsle giysi arası.
Ꞑayçı: makas, kesici.	Ꞑozęal-: kımıldamak, hareket etmek.
Ꞑaydın: nereden, hangi yönden.	Ꞑozı: kuzu.
Ꞑayęu: kaygı, tasa, dert.	Ꞑuç-: kucaklamak, bağrına basmak.
Ꞑaysarı: hangi yöne, nereye.	Ꞑudret: [Ar.] kuvvet, takat, güç.
Ꞑaysı: hangi.	Ꞑufl: [Ar.] kilit, sürgü.
	Ꞑul: kul, köle.
	Ꞑulaę: kulak.
	Ꞑulan: yabani at.

Ḳur-: kurmak.
Ḳur: kemer.
Ḳuram: muhtelif boyların mümessillerinden kurulmuş birlik; türlü türlü unsurlardan tereküp eden kalabalık.
Ḳurcığ: dervişlerin külahlarına sardıkları parça
Ḳuru-: kurumak.
Ḳuruk: kuru.
Ḳuşūr: [Ar.] kusur, eksiklik.
Ḳuş: kuş.
Ḳuşla-: kuş avlamak.
Ḳut: saadet, baht, talih.
Ḳuvan-: sevinmek, mutlu olmak.
Ḳuvar-: solmak, sararmak.
Ḳuvla-: kovalamak, sürmek.
Ḳuvvet: [Ar.] kuvvet, güç.
Ḳuyun: Fırtına

K

Kāfi: [Ar.] yeter, yetecek.
Kām: [F.] meram, arzu, istek.
Kāmil: [Ar.] bütün, tam, eksiksiz.
Kām-rān: [F.] arzusuna, isteğine kavuşmuş.
Kām-yāb: [F.] talihli, isteğine ulaşmış.
Kār: [F.] iş güç, kazanç.
Kār-dān: [F.] iş bilir, işten anlar.
Kārvān: [F.] kervan, kabile, yolcu katan.
Kebāb: [F.] kebab.
Keç / Kiç: gece.
Keç-: geçmek.
Ked-ḥudā: [F.] kethüda, kâhya.
Kef: [F.] sünger taşı.

Kel- / Kil-: gelmek.
Kelām: [Ar.] söz, lâkırdı,
Kem: [F.] az, eksik.
Kemāl: [Ar.] olgunluk, yetkinlik.
Kemend: [F.] uzakta bulunan herhangi bir şeyi tutup çekmek üzere atılan ucu ilmekli uzun ip.
Kemer: [F.] bele takılan kuşak, kayış.
Kenār: [F.] kıyı, kenar.
Keñç: < genc [F.] hazine, servet.
Kent: kent.
Kerem: [Ar.] asalet, asillik, soyluluk.
Kes-: kesmek.
Kesb: [Ar.] çalışıp kazanma.
Kesel: [Ar.] gevşeklik, tembellik, uyuşukluk.
Keşān: [F.] çekenler, çekiciler.
Kez-: gezmek, dolaşmak.
Kez: defa, kere.
Kibār: [Ar.] büyükler, ulular.
Kiçe: gece.
Kiçig: küçük, ufak.
Kiçür-: geçirmek.
Kigür-: koymak, getirmek
Kilid: [F.] anahtar.
Kim: “ki” gibi kullanılan bir bağlaç.
Kim: soru zamiri.
Kir-: girmek.
Kirdigār: [F.] Allah.
Kirek: gerek.
Kişi: kişi, insan.
Kişver: [F.] ülke, memleket.
Kit-: gitmek.
Kitāb: [Ar.] kitap.

Kitür- / Kiltür-: getirmek.

Kiy-: giymek.

Kiydür-: giydirmek.

Kiyik: geyik.

Kiyin: sonra.

Kök: gökyüzü

Kökeldaş: süt kardeş.

Köküs: göğüs.

Köngül: gönül.

Köp: çok, fazla.

Kör-: görmek.

Körgüz-: göstermek.

Körset-: göstermek.

Körün-: görünmek.

Körüş-: görüşmek.

Köşk: köşk.

Köter-: kaldırmak.

Köz: göz.

Köz yaşı: gözyaşı.

Közle-: gözlemek.

Küh: [F.] dağ.

Kuy: [F.] köy, yerleşim bölgesi.

Küç: güç, kuvvet.

Kühen: [F.] eski, köhne.

Kül-: gülmek.

Kümek: yardım.

Kün: gün.

Küñg: cariye.

Kündüz: gündüz.

Kürkreş-: gök gürleme.

Küy-: yanmak.

Küydür-: yakmak.

L

Laḥza: [Ar.] göz ucu ile bir kere bakıncaya kadar geçen zaman.

Laḥab: [Ar.] bir kimseye, kendi asıl adından başka takılan ad.

La'ı: [Ar.] kırmızı, al.

Lâle: [F.] lale.

Lâle-çîn: lale toplamak.

Lale-zâr: [F.] lâle yetişen yer, lâle bahçesi.

Lâṭif: [Ar.] yumuşak, hoş, güzel; nâzik.

Layıḳ: [Ar.] yakışan, yaraşır, yakışık.

Leb: [F.] dudak.

Lerzân: [F.] titrek, titreyen.

Leşker: [F.] asker.

Letâfet: [Ar.] lâtiflik, hoşluk.

Levh: [Ar.] yassı, düz, üzerine resim, yazı gibi şeyler yazılabilen nesne.

Lezzet: [Ar.] zevk, haz, keyif.

Libâs: [Ar.] elbise.

Lütuf: [Ar.] iyi muamele; iyilik.

M

Ma'âş: [Ar.] geçinecek şey.

Ma'den: [Ar.] mâden.

Mağz: [F.] beyin, dimağ.

Mâh: [F.] ay.

Maḥal: [Ar.] yer.

Maḥbûb: [Ar.] sevilmiş, sevilen.

Maḥrem: [Ar.] haram, şeriatın yasak ettiği şey.

Maḥzûn: [Ar.] hüznü, tasalı, kaygılı.

Maḳbûl: [Ar.] kabul olunmuş.

Maḳdem: [Ar.] gelme; dönüp gelme.

Maḳdūr: [Ar.] güç, kuvvet, kudret.
Maḳsūd: [Ar.] kasdolunan, istenilen şey, istek.
Mal: [Ar.] varlık, servet.
Mānend: [F.] benzer, eş
Māni‘: [Ar.] men'eden, engel olan.
Maşlahat: [Ar.] iş, emir.
Ma‘şūḳa: [Ar.] sevilen, sevilmiş.
Mātem: [Ar.] hüznün, keder.
Mazlūm: [Ar.] halim selim, sakin, sessiz.
Mecāl: [Ar.] güç, kuvvet, takat.
Meclīs: [Ar.] oturulacak, toplanılacak yer
Meger: [F.] meğer, oysa ki, halbuki.
Meges: [F.] sinek
Mehār: [F.] yular, dizgin.
Mehcūr: [Ar.] terk olunmuş, bırakılmış.
Melāl: [Ar.] sıkılma, sıkıntı.
Melīk: [Ar.] pâdişâh, hakan, hükümdar
Memleket: [Ar.] ülke, devlet toprağı
Men / Min: Ben.
Menzil: [Ar.] yollardaki konak yeri; ev.
Meṅgiz: benz, çehre.
Merd: [F.] yiğit.
Mesken: [Ar.] oturulacak yer.
Mesned: [Ar.] isnât edilen, dayanılan şey.
Mest: [F.] sarhoş.
Meşgūl: [Ar.] bir işle uğraşan.
Meşhūr: [Ar.] ünlü, şöhretli.
Metā‘: [Ar.] sermâye, elde bulunan varlık.
Me‘vā: [Ar.] yurt, mesken, yer.
Mevc-dār: [Ar.+F.] mevceli, dalgalı.
Mevsim: [Ar.] mevsim.
Mevzūn: [Ar.] vezinli, tartılı, tartılmış.
Mey: [F.] şarap.

Meyl: [F.] sevmeye, tutulma.
Meyve’: [F.] meyva, yemiş
Mezār: [Ar.] mezar.
Mihnet: [Ar.] gam, sıkıntı, dert.
Mihr: [Ar.] güneş.
Mihribān: [F.] şefkatli, merhametli.
Miṅ: bin.
Miskīn: [Ar.] âciz, zavallı.
Miṣl: [Ar.] benzer, kat.
Mitīn: [F.] külünk, taşlan kayaları parçalamakta kullanılan büyük çekiç.
Molla: büyük kadı, büyük âlim.
Mu‘allaḳ: [Ar.] asılmış, asılı, havada, boştta duran.
Mu‘aṭṭal: [Ar.] bırakılmış; kullanılmaz.
Mu‘ayyen: [Ar.] tâyin edilmiş, belli, belirli.
Mu‘azzam: [Ar.] kocaman, koca, ulu.
Muḫāl: [Ar.] mümkün olmayan, olamaz.
Muḫtaşar: [Ar.] kısaltılmış, kısaltma, kısa.
Muḳīm: [Ar.] ikamet eden, oturan,
Muna: işte.
Munça: bu kadar.
Munda: burada.
Mundaḳ: böyle.
Mūnis: [Ar.] cana yakın, sevimli.
Murād: [Ar.] arzu, istek, dilek.
Musaḫḫar: [Ar.] ele geçirilmiş, amade kılınmış.
Muṣāhib: [Ar.] sohbetle bulunan, konuşan, arkadaşı.
Muttaşıl: [Ar.] ulaşan, kavuşan.
Muvāfiḳ: [Ar.] uygun, yerinde.
Mübārek: [Ar.] bereketli, feyizli.

Mübtelâ: [Ar.] tutkun, aşka tutulmuş.
Mücâvir: [Ar.] komşu.
Mücrim: [Ar.] suçlu.
Müdâm: [Ar.] devam eden, süren, sürekli.
Müdde' a: [Ar.] iddia olunmuş.
Müddet: [Ar.] zaman, vakit.
Mükemmel: [Ar.] tam, olgun.
Mülâzım: [Ar.] bir yere veya kimseye sarılıp ayrılmayan, tutunup kalan.
Mülket: [Ar.] ülke.
Mümkün: [Ar.] olabilir, olabilen.
Münâsib: [Ar.] yakışık, yaraşık,
Münşi': [Ar.] inşâ eden, yapan katip.
Müşelmân: [F.] Müslüman.
Müselmel: [Ar.] zincirleme.
Müstecâb: [Ar.] kabul olunmuş.
Müşerref: [Ar.] şereflendirilmiş.
Müşevveş: [Ar.] belirsiz, karışık, düzensiz.
Müşg: [F.] misk.
Müşg-bâr: [F.] misk yağdıran.
Müşgîn: [F.] miskli, misk kokulu
Müşkil: [Ar.] güçlük, zorluk, çetinlik.
Müştağ: [Ar.] türemiş, türeme.
Müzd: [F.] ücret, karşılık.

N

Nâ-bûd: [F.] yok olan, bulunmayan.
Nâ-ğoş: [F.] hoş gitmeyen, beğenilmeyen.
Nâ-tüvân: [F.] zayıf, kuvvetsiz.
Nâ-ümid: [F.] ümitsiz.
Nâ-gâh: [F.] ansızın, birdenbire.
Nağme: [Ar.] ahenk, ezgi, güzel ses.
Nağu / Negü: neden, niçin.
Nağd: [Ar.] akçe, mâden para.

Nağkaş: [Ar.] usta, süsleme sanatkârı
Nağş: [Ar.] noksan, eksiklik.
Nâl: [F.] inleyen, inleyici.
Nâle: [F.] inleme, inilti.
Nâliş: [F.] inleyiş, inleme, inilti.
Nâm: [F.] ün.
Nâme: [F.] mektup.
Nân: [F.] ekmek.
Narı: öte, ötesi.
Nâzenîn: [F.] çok nazlı yetiştirilmiş, şımarık
Ne / Ni: ne.
Nebî: [Ar.] peygamber
Necât: [Ar.] kurtulma, kurtuluş,
Nedâmet: [Ar.] pişmanlık,
Nefer: [Ar.] bir adam, tek kişi.
Nefes: [Ar.] soluk.
Neheng: [F.] timsah.
Nerm nerm: [F.] yavaş yavaş.
Neseb: [Ar.] nesil, soy.
Nesîm: [Ar.] hafif rüzgâr.
Neşât: [Ar.] sevinç, neşe.
Neş'e: [Ar.] neşe, keyif, sevinç.
Neşv ü nümâ: [Ar.] yetişip büyüme, sürüp çıkma
Nev': [Ar.] çeşit, türlü.
Nevbet: [Ar.] sıra; sıra ile görülen iş.
Nev-civân: [F.] taze, genç delikanlı.
Nev-res: [F.] yeni yetişen, yeni biten.
Ney: [F.] ney.
Niçe: nice.
Niçük / Neçük: nasıl, nice, niçin.
Nifâğ: [Ar.] iki yüzlülük, ara bozukluğu.
Nigâr: [F.] resim gibi güzel sevgili

Nihād: [F.] tabîat, huy, yaradılış.
Nihāl: [F.] taze, düzgün fidan,
Nihān: [F.] bulunmayan, görünmeyen, saklı.
Nîk-hāh: [F.] iyilik düşünen, herkesin iyiliğini isteyen.
Niler: neler.
Nīm-ten: [F.] mintan.
Nime: hiç bir şey.
Nimerse: hiçbir şey.
Ni‘ met: [Ar.] iyilik, lütuf, ihsan.
Nisār: [Ar.] saçma, serpme.
Nisbet: [Ar.] bağlılık, ilgi.
Nişān: [Ar.] nişan, iz, belirti,
Nîşīmen: [F.] oturacak yer.
Niyāz: [F.] yalvarma, yakarma.
Niyle-: ne eyle
Nīze: [F.] kargı, mızrak; süngü.
Nūr: [Ar.] aydınlık, parıltı.
Nuşret: [Ar.] Allah'ın yardımı.
Nūş: [F.] içki, iştret.
Nümū-dār: [F.] görünen, görünücü

O

Oğul: oğul.
Oğlan: oğlan.
Oğ: ok.
Ol: o.
Olar: onlar.
Oltur-: oturmak.
On: on.
Orna-: yerleşmek.
Orta: orta.
Orun: yer.

Ot: ateş.
Otlug: ateşli.
Oyğag: uyanık.
Oyğan-: uyanmak.
Oyğat-: uyandırmak.
Oyna-: oynamak.

Ö

Öç-: sönmek.
Öç: öc, intikam.
Öçür-: söndürmek.
Ög-: övmek.
Ögün: gayrı, başka<önğın
Öksük: eksik.
Öl-: ölmek.
Ölük: ölü.
Öltür-: öldürmek.
‘Ömr: [Ar.] ömür.
Ön-: yetişmek, üremek, büyümek.
Öp-: öpmek.
Örgen-: öğrenmek.
Örten-: yanmak.
Öt-: geçmek.
Ötker-: geçirmek.
Ötrü: beraber, mukabil.
Öz: kendi.
Özge: özge.
‘Özr: [Ar.] kusur, eksiklik.

P

Pā: [F.] ayak.
Pāk: [F.] temiz, arık, pak.
Pāk-rak: daha temiz.
Pāre: [F.] parça.

Pārsā: [F.] namuslu, temiz, doğru
Pāy-māl: [F.] ayak altında kalmış,
çiğnenmiş,
Pāyān: [F.] son, nihayet,
Paye: [F.] rütbe, derece
Pāyitaht: [F.] başşehir, başkent.
Peleng: [F.] leopar
Pelešt: [F.] pis, murdar, levs, pelid.
Penāh: [F.] sığınma, sığınacak yer.
Per: [F.] kanat.
Perākende: [F.] dağınık, darmadağan;
Perī: [F.] çekici güzelliği olan çok alımlı
kız veya kadın.
Perī-zād: [F.] peri çocuğu, peri çocuğu
olacak kadar güzel.
Perišan: [F.] kederli, kaygılı.
Pervā: [F.] korku, çekingenlik.
Pervāne: [F.] pervane.
Pervāz: [F.] uçma, uçuş.
Perverdigār: [F.] Allah.
Perveriš: [F.] besleyiş, besleme.
Pesend: [F.] beğenme, seçme.
Peydā: [F.] meydanda, açıkta.
Pey-der-pey: [F.] birbirinin ardı sıra,
yavaş yavaş,
Peyveste: [F.] ulaşmış, bitişik,
Pīç: [F.] büküm, kıvrım, dolaşık.
Pil: fil.
Pinhān: [F.] gizli.
Pīr: [F.] yaşlı, ihtiyar.
Piş-keş: [F.] peşkeş, hediye, armağan.
Pişe: [F.] huy, tabiat.
Piřvā: [F.] reis, başkan,
Piyāle: [F.] kadeh, şarap bardağı.

Pūř: [F.] örtü, örtünecek şey.
Pūr-ħuzūr: [F.] huzur dolu, huzur içinde.
Pürşiş: [F.] sorma, soruşturma.
Püşte: [F.] yığın, tepe.

R

Rağbet: [Ar.] istekle karşılama, iyi kabul
edilme.
Rāh: [F.] yol.
Rāh-ber: [F.] rehber, kılavuz.
Raħīm: [Ar.] merhametli, esirgeyen,
koruyan.
Raħř: [F.] gösterişli, yürük ve güzel
Ra‘nā: [Ar.] güzel; lâtif, hoş görünen
Rast: [F.] doğru.
Rāy: [Ar.] Raca, Hint hükümdarı.
Rāz: [F.] sır, gizlenen şey.
Ref‘: [Ar.] yukarı kaldırma.
Refīk: [Ar.] arkadaş, yoldaş.
Reg: [F.] damar.
Rehā: [F.] kurtulma, kurtuluş.
Rencīde: [F.] incinmiş, kırılmış.
Revāk: [Ar.] üstü örtülü, önü açık yer.
Revān: [F.] yürüyen, giden, akan, su gibi
akıp giden.
Revīř: [F.] gidiş, yürüyüş.
Revnaç: [Ar.] parlaklık, güzellik, tazelik,
süs.
Rızā: [Ar.] hoşnutluk, memnunluk.
Ri‘āyet: [Ar.] hürmet, i’tibār.
Ribāt: [Ar.] bağ, ip.
Risālet: [Ar.] elçilik, sefaret.
Rivāyet: [Ar.] söylenti, bir haber.

Rîz: [F.] "döken, akıtan, saçan"
mânâlarıyla birleşik kelimeler yapar.

Ruhsâr: [F.] yanak, yüz, çehre.

Ruhsat: [Ar.] izin, müsaade.

Rüşen: [F.] aydın, parlak.

Rûy: [F.] yüz, çehre.

Rûz: [F.] gün.

Rûzigâr: [F.] rüzgar, yel.

Rücû: [Ar.] dönme, geri dönme.

S

Sa'adet: [Ar.] mutluluk.

Sâ'at: [Ar.] vakit, zaman.

Saç: saç.

Saç-: saçmak, dağıtmak, dökmek.

Saçra-: yerinden kalkmak, fırlamak,
sıçramak.

Şadaka: [Ar.] sadaka, zekât.

Şadef: [Ar.] sedef, inci kabuğu.

Saf: [Ar.] dizi, sıra.

Şafâ: [Ar.] kedersizlik, neş'e, zevk,
eğlence, gönül şenliği.

Şah: [Ar.] doğrudur, yanlışsızdır.

Şahrâ: [Ar.] kır, ova, çöl.

Şahrâ-nişîn: [Ar.+F.] kırdan, çölde oturan.

Saht: [F.] kuvvetli, güçlü, sağlam.

Sâkî: [Ar.] kadeh, içki sunan.

Sakal: sakal.

Sakla-: gizlemek, korumak.

Sal-: koymak, katmak, atmak.

Sâl: [F.] yıl.

Salâh: [Ar.] rahatlık, barış.

Sâle: [F.] senelik, yıllık.

Şâliha: [Ar.] yarar, elverişli, iyi, uygun,

yakışır.

Sâlim: [Ar.] sağ; sağlam.

Salkın: sıcak günlerde esen soğuk yel.

San: hesap, sayı.

Sanç-: saptamak. sokmak.

Şanduk: sandık.

Şanem: [Ar.] güzel, put.

Şarf: [Ar.] harcama, masraf etme.

Sargar-: sararmak, hasta gibi olmak.

Sarı: yön, taraf, cihet.

Sat-: satmak.

Savuk: soğuk.

Sa'y: [Ar.] çalış, çabalama, gayret, emek.

Sâye: [F.] gölge; koruma, sahip çıkma.

Sayla-: seçmek.

Saylattur-: seçtirmek.

Sebuk-rûh: [F.+Ar.] hafif ruhlu, içi tez.

Sebze': [F.] yeşillik, çimen.

Sefid: [F.] ak.

Seher: [Ar.] tan yeri ağarmadan biraz
önceki vakit.

Sehî: [F.] fidan gibi

Semend: [F.] çevik ve güzel at.

Semir-: semirmek.

Sen / Sin: Sen

Şenâ: [Ar.] övme, övüş.

Sened: [Ar.] dayanılacak şey.

Seng: [F.] taş.

Sengin: [F.] taştan yapılmış.

Sep- / Sip-: serpmek, saçmak, dağıtmak

Ser: [F.] baş, kafa,

Ser-be-ser: [F.] baştan başa, büsbütün.

Ser-efrâz: [F.] başını yukarı kaldıran,
yükselten, benzerinden üstün olan.

Ser-endâz: [F.] çekinmez, korkusuz, fedakâr, pervasız.

Ser-güzeşt: [F.] serüven, birinin başından gelip geçen şey.

Ser-nüvişt: [F.] başa yazılan, alın yazısı.

Serd: [F.] soğuk.

Serv: [F.] sevgilinin boyu.

Server: [F.] baş, başkan, reis.

Serv-âzâd: [F.] çok uzayan düz bir selvi.

Serzeniş: [F.] başa kakma,

Sesken-: uykudan sıçrayıp uyanmak, ürmek.

Seyr: [Ar.] yürüme, yürüyüş;

Sıdk: [Ar.] doğruluk, gerçeklik.

Şıfat: [Ar.] hal, keyfiyet, suret, şekil.

Şıgâr: [Ar.] küçükler.

Şıhhat: [Ar.] sağlamlık, sağlık.

Sızgur-: sızdırmak, eritmek.

Sikke: [Ar.] madenî para, akçe.

Silk: [Ar.] sıra, dizi.

Sîm: [F.] gümüş.

Sîm-ber: [F.] göğsü gümüş gibi olan.

Sîm-ten: [F.] gümüş tenli, gümüş gibi parlak ve beyaz vücutlu.

Sîmîn: [F.] gümüş gibi, gümüşe benzer.

Sipâhî: [F.] asker.

Sirâyet: [Ar.] geçme, bulaşma.

Sitem-kâr: [F.] zulüm ve haksızlık eden.

Sivün-: sevinmek.

Solu-: solmak, rengi uçmak.

Soᅡg: son.

Sor-: sormak.

Sora-: sormak.

Sorᅡuᅡ: dilenci.

Soy-: soymak, çıkarmak.

Sözle-: söylemek, konuşmak.

Su: su.

Şubᅡ: [Ar.] sabah, sabah vakti.

Suç-: ürmek, korkmak.

Sûd: [F.] fayda, kâr, kazanç.

Şurâhî: [Ar.] sürahi, su şişesi.

Şûret: [Ar.] biçim, görünüş, kılık

Sûrî: [F.] Bir çeşit kırmızı reyhan, kırmızı renkli şeyler

Susa-: susamak.

Sûz: [F.] yanma, tutuşma; ateş, sıcaklık.

Sürh: [F.] kırmızı, kızıl.

Sürûr: [Ar.] sevinç.

Sünbül: [F.] güzellerin saçı.

Sür-: sürmek.

Sürt-: sürtmek, sürmek.

Süt: süt.

Süvâr: [F.] ata binmiş, binici.

Süz-: süzmek, dikkatle bakmak.

Ş

Şâd: [F.] sevinçli.

Şad-mân: [F.] sevinçli, mutlu.

Şâh: [F.] pâdişâh.

Şâᅡ: [F.] dal, budak.

Şâhen-şâh: [F.] en büyük pâdişâh, şah, pâdişâhlar pâdişâhı, şahlar şahı.

Şâl: [F.] şal.

Şâm: [F.] akşam.

Şâyed: [F.] eğer; olaki, olabilir ki, olur ki.

Şefîᅡ: [Ar.] şefkatli, merhametli, acıyıcı, esirgeyici.

Şehriyâr: [F.] pâdişâh, hükümdar.

Şehzâde: [F.] hükümdar oğlu, prens,
Şeker: [F.] şeker.
Şem': [Ar.] mum.
Şemîm: [Ar.] güzel kokan.
Şenbe: [F.] cumartesi.
Şerr: [Ar.] kötülük, fenalık.
Şerîf: [Ar.] şerefli, mübarek.
Şerîk: [Ar.] ortak.
Şevk: [Ar.] şiddetli arzu.
Şi'âr: [Ar.] iyi, üstünlük veren işaret, âdet.
Şikeste: [F.] kırık, kırılmış.
Şimşâd: [F.] şimşir ağacı.
Şive': [F.] naz, eda.
Şiven: [F.] matem, yas.
Şu'be: [Ar.] şube, bölük.
Şûh: [F.] neşeli, şen ve oynak.
Şu'le: [Ar.] alev, ateş alevi.
Şûm: [F.] uğursuz, şom.
Şûr: [F.] tuzlu, kekremsi.
Şûre-zâr: [F.] çoraklık yer.

T

Ta: [F.] kadar, dek, değin,
Ta' accüb: [Ar.] şaşakalma.
Ta'âm: [Ar.] yemek, aş.
Ta'yin: [Ar.] meydana çıkma, aşikâr olma.
Tâb: [F.] güç, kuvvet, takat.
Ṭab': [Ar.] tabiat, huy, yaradılış.
Tabak: [Ar.] tabak.
Ta' bîr: [Ar.] ifâde, anlatma.
Tâc: [Ar.] tac.
Tağ: dağ.
Taḥammül: [Ar.] dayanma, katlanma.
Ṭahâret: [Ar.] temizlenme.

Taḥkîk: [Ar.] doğru olup olmadığını araştırma
Taḥsîn: [Ar.] güzel bulup takdîr etme, beğenip alkışlama.
Taḥt: [F.] hükümdarların oturduğu büyük koltuk.
Taḥta: [F.] tahta.
Ṭâk: [Ar.] bina kemeri.
Ṭâkat: [Ar.] güç, kuvvet.
Taḳı: başka, gayri, diğeri, özge, dahi, de.
Taḳrîb: [Ar.] yaklaştırma,
Taḳşîr: [Ar.] kabahat, suç, günah.
Tala-: yağma ve çapul etmek.
Ṭaleb: [Ar.] isteme, istenme, dileme.
Ṭaleb-kâr: [Ar.+F.] istekli.
Ṭâli': [Ar.] nişangâhın arkasına düşen ok.
Ta' lîm: [Ar.] öğrenme, öğretme.
Tamâm: [Ar.] tamam, tam, eksiksiz.
Tanbur: [Ar.] tanbur.
Tanla-: seçmek, ayırmak.
Tanu-: tanımak.
Taṅg-: bağlamak.
Taṅg: şafak, seher.
Taṅgla: erte.
Tanḳal: [Moğ.] tun-ga- < Çin. Askere toplanmaları için heber vermek (NSÇT:417)
Tap-: bulmak.
Tapşur-: teslim etmek, emanet etmek.
Tapuğ: hizmet.
Tapuğçı: hizmetçi.
Ṭarab: [Ar.] sevinçlilik, şenlik.
Ṭaraf: [Ar.] yan, yön.
Ṭarḥ: [Ar.] kurma, tertipleme, düzenleme.

Ṭarīk: [Ar.] yol.
Tarḳat-: dağıtmak, göndermek.
Tart-: çekmek.
Taşadduḳ: [Ar.] sadaka olarak verme.
Taş: taş.
Taş-: taşmak.
Taşla-: bırakmak, atmak.
Ṭavāf: [Ar.] etrafını dolaşma.
Ṭavr: [Ar.] hal, eda, tavır.
Tavacı:[Moğ.] < tovaçi , ulak, deve ile sergiden ulakdur (NSÇT:419)
Tayyār: [Ar.] uçucu, uçan.
Tazarru‘: [Ar.] kendini alçaltarak yalvarma.
Tāze: [F.] taze, körpe.
Tebārek: [Ar.] "mübarek etsin!"
Tedbīr: [Ar.] yol, çâre.
Tefahḥuş: [Ar.] inceden inceye araştırma.
Tefekkür: [Ar.] düşünme, zihin yorma
Teferrüc: [Ar.] açılma, ferahlama.
Tek tur-: uslu durmak.
Tekellüm: [Ar.] söyleme, konuşma.
Tekemmül: [Ar.] kemâle gelme, olgunlaşma.
Tekye: [Ar.] Tekke.
Telḥ: [F.] acı.
Temāşā: [F.] bakıp seyretme.
Te‘mmül: [Ar.] derin düşünme.
Tena‘‘um: [Ar.] nîmet içinde, bolluk içinde bulunarak rahat etme.
Tennûre: [Ar.] mevlevî dervişlerinin semâ âyîni sırasında giydikleri geniş eteklik.
Teṅgri: tanrı.

Tepre- / Tebre-: kımıldamak, hareket etmek.
Teraḥḥum: [Ar.] merhamet etme, acıma.
Tevābi‘: [Ar.] bir kimsenin hizmetinde bulunanlar, birinin adamları.
Tevakḳu‘: [Ar.] bekleme, umma.
Tevāriḥ: [Ar.] târihler.
Tevāzu‘: [Ar.] alçakgönüllülük gösterme.
Tevekkül: [Ar.] işi Allah'a bırakıp kadere razı olma.
Tevellā: [Ar.] birine yanaşma, dost edinme, işi üstlenme.
Tezvīr: [Ar.] yalan dolan
Tın-: sakin olmak.
Tirās: [F.] üstten ve düz olarak yontma
Tiḡ: [F.] kılıç,
Tig- / Teg-: değmek.
Tigür-: değdirmek.
Tik-: dikmek.
Til: Dil.
Til-: delmek.
Tilbe: deli, budala.
Tile-: dilemek.
Tilek: dilek.
Tilmür-: ümid ve hasretle bakmak.
Tīre: [F.] bulanık; kara; karanlık.
Tirig: diri, canlı.
Tirilik: diri olmak.
Tiş: diş.
Tīşe: [F.] balta, nacak, külünk.
Tişle-: ısırarak.
Tive: deve.
Tīz: [F.] tez, çabuk.
Tizil-: dizilmek.

Tofrağ: toprak.
Ṭohta-: saklamak, bekletmek, ala komak.
Tokuz: dokuz.
Tol- / Tola-: dolmak.
Tola: Dolu
Toy-: doymak.
Toy: düğün, toy.
Toyla-: düğün bayram etmek, ziyafet çekmek.
Toz: toz.
Tök-: dökmek.
Tör: baş köşe.
Tört: dört.
Ṭufeyl: [Ar.] dalkavuk, asalak.
Tuğ- / Toğ-: doğmak.
Tuğkan: akraba.
Tul: dul.
Tu‘me: [Ar.] yiyecek, azık.
Tur- / Dur-: durmak.
Tuṣ: ön taraf, öne rast gelen yön.
Tūṣe’: [Ar.] ölmeyecek kadar yenecek şey, azık.
Tut-: tutmak.
Tutaṣ-: tutuşmak, ateş almak.
Tutğa: avuç, tutam
Ṭūtī: [F.] dudu, papağan cinsinden taklit yapan bir kuş.
Tutul-: yakalanmak.
Tuvağ : < tunyag , tırnak
Tügüz: tamam, mükemmel
Tüket-: tüketmek, bitirmek.
Tüken-: tükenmek.
Tülki: tilki.
Tümen: on bin sayısı.

Tün: gece, akşam.
Tünd: [F.] sert, katı, şiddetli.
Tüp: dip.
Tür-: kıvrup devşirmek, katlamak, sarmak.
Türbet: [F.] türbe.
Türlüg / Türlü: türlü, çeşitli.
Tüş-: 1. Düşmek 4/42. İnme 29/320.
Tüşür-: İndirmek.
Tüş: Rüya
Tütün: duman, sis.
Tüz: düz, doğru.
Tüz-: oluşturmak, düzenlemek.
Tüzük: tertibli, muntazam, yolunda, güzel.

U

Uç: uç.
Uç-: uçmak.
Uçra-: karşılaşmak, rast gelmek, tesadüf etmek.
Uçur-: uçurmak.
Uğur: uğur, kut, saadet.
Ula-: bitişirmek, kavuşturmak, eklemek.
Uluğ: ulu, büyük.
Ulus: millet, kavim.
Unut-: unutmak.
Ur-: vurmak.
Uruğ: akraba, soy
Ustād: üstad.
Uşbu: şu, işte bu.
Uşol / Uşal: o, işte o.
Uşunda: işte orada.
Utru: karşı, yan.
Uyku: uyku.

Uyuġla-: dururken ara sıra uykuya dalmak.
Uzat-: uzatmak.
Uzuġ: azık, yol hazırlığı olarak yapılan yiyecek (739)
Uzun: uzun.

Ü

Üç: üç.
Ülfet: [F.] alışma, kaynaşma.
Ülgü: nasip, pay, kismet
Ümid: [F.] umut.
Ümid-vār: [F.] uman, ümitli.
Ün: Ses.
Üst: üst.
Üstün: üst
Üy: ev.
Üyri-: dönmek, evirmek.
Üyri-: evrilmek, dönmek.
Üz-: koparmak, kesmek.
Üze / Üzre: üzerine
Üzük: yüzük.

V

Vākı: [Ar.] koruyan, saklayan.
Vākı'a: [Ar.] vuku' bulmuş, olmuş bir iş, gerçek.
Vākıf: [Ar.] bir şeyi vakfeden, duran, bir şeye vakıf olan.
Vakt: [Ar.] vakit, zaman.
Vālā': [F.] yüksek, yüce.
Vālīh: [Ar.] şaşakalmış, şaşırılmış,
Varta: [Ar.] kuyu gibi oyuk ve derin yer; uçurum.
Vasiyyet: [Ar.] vasiyet.

Vaşl: [Ar.] ulaştırma, birleştirme, kavuşma.
Vebāl: [Ar.] şiddet, ağırlık, azap.
Vehm: [Ar.] kuruntu, yersiz korku.
Vehm-nāk: [Ar.+F.] kuruntulu.
Velī: [F.] velâkin, amma, fakat,
Velīkin: [Ar.] amma, fakat,
Veş: [F.] gibi mânâsını veren bir benzetme edati,
Veyāhūd: [Ar.+F.] veya, isterseniz; iyisi.
Vilâyet: [Ar.] il, bölge.
Vīrân: [F.] yıkık, yıkılmış,
Vişâl: [Ar.] ulaşma, bitişme.

Y

Yād: [F.] hatırlama, anma.
Yādigār: [F.] hatırdan tutan.
Yağ: 1.Yağ 62/681; 2. Yay 27/304.
Yafrag: yaprak.
Yağın: yağış, yağmur.
Yağşı: iyi, güzel.
Yağ-: yakmak.
Yağa: yaka.
Yağın: yakın.
Yākut: [Ar.] yakut, değerli süs taşı.
Yalañg: çıplak, yalın.
Yalañgaç: çıplak.
Yalguz: yalnız, tek başına.
Yaman: kötü, fena.
Yamğur: yağmur.
Yan: yan.
Yan-: dönmek
Yandur-: yandırmak.
Ya'ni: [Ar.] sözün kıyası, doğrusu.

Yaŋıl-: yanılmak.
Yaŋlıg: gibi.
Yār: [F.] sevgili.
Yara: yara.
Yarağ: silah, savaş aletleri.
Yārān: [F.] dostlar.
Yaratmağ: yaratmak.
Yarıl-: yarılmak, patlamak.
Yarım: yarım.
Yaru-: aydınlanmak, ışıklanmak.
Yarlıg: ferman, buyruk.
Yaruğ: aydınlık, ışık.
Yaruş-: gözleri yaşarmak.
Yaş: yaş.
Yaşa-: yaşamak, ömür sürmek.
Yaşur-: gizlemek.
Yaşurun: gizli.
Yat-: yatmak.
Yavuş-: yaklaşmak.
Yayağ: yaya
Yaz: bahar
Ye- / Yi-: yemek.
Yegāne: [F.] biricik, tek.
Yek-pāre: [F.] tekparça, bir parçadan ibaret, bütün, som.
Yeksān: [F.] bir, beraber.
Yeŋil-: yenilmek.
Yetim: öksüz.
Yetiş-: yetişmek.
Yetti: Yedi.
Yıg: ağlama.
Yıgaç: ağaç.
Yıgaççılık: marangozluk.
Yıgla-: ağlamak.

Yıgıl-: toplanmak.
Yık-: yıkmak.
Yıkıl-: yıkılmak, düşmek.
Yıl: yıl.
Yırağ: irak, uzak.
Yırt-: yırtmak.
Yiber- / İber-: göndermek.
Yil / Yel: yel, hafif rüzgar.
Yigirmi / Yigirme: yirmi.
Yigit: yiğit.
Yine: yine.
Yir: yer.
Yit-: yetmek, ulaşmak.
Yitil-: yetişmek, büyüme.
Yitkür-: göndermek, ulaştırmak.
Yok: yok.
Yokal-: kaybolmak.
Yokla-: yoklamak.
Yol: yol.
Yosun: şekil, tarz, adet.
Yu-: yıkamak, temizlemek.
Yuğarı: yukarı.
Yul-: yolmak, koparmak.
Yum-: yummak.
Yumul-: yumulmak.
Yut-: yutmak.
Yügür-: koşmak.
Yükle-: yüklemek.
Yürek: kalp, yürek.
Yürü- : yürümek, dolaşmak.
Yüz: yüz.
Yüzlen-: yüz tutmak, yönelmek.

Z

- Zāhid:** [Ar.] çok, aşırı sofu.
- Zāhir:** [Ar.] görünen, açık, belli, meydanda.
- Za'ife:** [Ar.] zayıf, güçsüz, kuvvetsiz.
- Zālim:** [Ar.] zulmeden, haksızlık eden.
- Zamānī:** [Ar.] zamana ait, zamanla ilgili.
- Zamir:** [Ar.] kalb, vicdan.
- Zār:** [F.] ağlayan, inleyen.
- Zarf:** [Ar.] kab, kılıf.
- Zarīf:** [Ar.] nâzik, ince, yakışıklı, güzel.
- Zarūr:** [Ar.] çaresiz, muhtaç, yoksul.
- Zāt:** [Ar.] kendi.
- Zāyī' :** [Ar.] elden çıkan, kaybolan, yitik
- Zebūn:** [F.] zayıf, güçsüz, âciz.
- Zehre:** [Ar.] öd, safra.
- Zemīn:** [F.] yer, yeryüzü,
- Zen:** [F.] "vurucu, vuran, atan, çalan"
mânâlarına gelerek birleşik kelime türetir.
- Zer:** [F.] altın.
- Zerd:** [F.] solgun, soluk.
- Zer-ger:** [F.] kuyumcu.
- Zerrin:** [F.] altından yapılmış, altın.
- Zevāl:** [Ar.] yerinden ayrılıp gitme.
- Zevķ:** [Ar.] hoş giden hal, haz.
- Zībā:** [F.] yakışıklı, güzel.
- Zindān:** [F.] karanlık, yeraltı hapisanesi,
- Zīnhār:** [F.] sakın! asla, olmaya, aman!
- Zülāl:** [Ar.] saf, hafif, soğuk, güzel, tatlı su.
- Zü'l-celāl:** [Ar.] celāl, ululuk sahibi olan Allah.
- Zülf:** [F.] sevgilinin saçı.
- Zülfikār:** [Ar.] Hz. Muhammed'in Hz. Ali'ye armağan ettiği ucu çatallı kılıç.

ÖZEL İSİMLER SÖZLÜĞÜ

Metin Kahramanları

Bayram bay: Sonradan zengin olan fakir Bayram.

Cihān-bānū: Firuz Şah'ın annesidir.

Ferrūh Süvār: Firuz Şah'ın oğludur.

Firūz Rāy: Firuz Şah'ın arkadaşı, yardımcısı, Selim vezirin oğludur.

Firūz Şāh: Şehsüvar padişahın oğlu, peri kızı Naz-büy ile evlidir.

Māh-i Rūy: Tāc-ı Baht'ın hanımı, peri kızı Naz-büy'un annesidir.

Nāz-būy: Peri kızı, Firūz Şah ile evlenir.

Nāzenīn: Nazbūy'un arkadaşı, yardımcısıdır, daha sonra Firūz Ray ile evlenir.

Selīm: Şehsüvār padişahın akıl danıştığı vezirdir.

Şehsüvār: şeh-i Sīmīn'in hükümdarı, Firuz Şah'ın babasıdır

Tāc-ı Baht: Gülistān-ı İrem ülkesinde periler hükümdarı, Naz-büy'un babasıdır.

Mitolojik Kahramanlar:

Ehrimen: Zerdüştlük inanışında, kötülük ve karanlıkları temsil eder. Zerdüşçülüğün ifade ettiği mutlak ikicilikte, iyilik ilkesi ya da tanrısı olan Ahura Mazda ile sürekli bir mücadele ya da savaş hali içinde bulunan kötülük ilkesi ya da tanrısı.

Sīmurğ: Farsça سيمرغ veya bir diğer ismiyle Zümrüd ü Anka, efsanevi bir kuştur. İran efsanesine göre, bu kuş o kadar yaşlıdır ki dünyanın yıkılışına üç kez tanık olmuştur. Tüm bu zaman boyunca, Simurg o kadar çok şey öğrenmiştir ki tüm zamanların bilgisine sahip olmuştur. Daha sonraki İran geleneklerinde Simurg ilahiliğin bir sembolü haline gelmiştir. Divan edebiyatında da sık sık konu edilen bir kahramandır.

Tarihî şahsiyetler:

Ayaz: Gazneli Sultan Mahmud'un (997-1030) itimadını kazanmış sadık kölesidir. Mirza Haydar eserinde Ayaz mahlasını kullanarak kendisini köle Ayazla, Sultan Said Han'ı da Sultan Mahmud'la karşılaştırır:

Bolup lütuf u ihsānıdın ser-efrāz

Bolup irdi Maḥmūd yaŋlıg Ayaz (Derbiseli. Ə., 2006).

Ebu Bekr-i Şiddik: Hz. Muhammed'den sonra Müslüman toplumunda 632-634 arası liderlik ve yöneticilik yapması ve bu sebeple Peygamberin halefi olması kendisine ilk halife unvanını kazandırmıştır. En yaygın kullanılan lakaplarından olan es-Sıddik (saık, bağlı, doğrulayıcı) sebebiyle sık sık Ebu Bekir es-Sıddik olarak anılır.

Ebu Bekr: Kaşgar hakimidir. Andican, Fergana bölgelerini ele geçirmek için ordusuyla Orta Asya seferine çıkar. Fakat Andican'ın girişinde Sultan Said Han'ın saldırısına uğrayarak Kaşkar'a geri çekilir. (Tarih-i Reşidî Cilt 1, 159-164.s). Mirza Haydar Tarih-i Reşidî'de Ebu Bekr'in acımasız, zalim, zorba bir hükümdar olduğunu anlatır. Cihan-nâme'de Ebu Bekr'in çektirdiklerine detaylı bir şekilde değinir:

Bar irdi velî Kaşgar-sarıdın
Kilip cem' bed-hâ'h her sarıdın

Kiçeler uğurluğ yosunu bile
Yürüp kentlerge it üni bile

Müşelmânlar üstige turup talap
Alıp öltürüp erte tağ arçalap

Kişi körse kaçıp kiter irdiler
Baş alıp ayağın iter irdiler

Aba Bekr irdi Kaşgar hâkimi
Ki yoğ irdi Rüstemdin anıñg kemi (Burada yazar Ebu Bekr'i cüssesinden,
iriliğinden dolayı Şah-nâme'deki Rüstem'e benzetmiştir (Derbiseli. Ə., 2006).

Anıñg mülkideki il ulus tamâm
Tapıp irdi bend u belâda mağâm

Ölüp bend u zindânda ölgenleri
Çazık birle dermânde çalğanları

Tutup ba' zılarınñ kulağın kesip
Çulağ u ilig u ayağın kesip

Yine ba' zılarını tutup ahtalap
Alıp tutturup mal mülkin talap v.s.

İbn-i 'Affan Cemşid: Doğu geleneğine göre şarabı bulan mitolojik bir İran şahıdır. Efsanelerde baş ağrısından bıkip intihar etmek isteyen bir cariyesi zehir sanarak mayalanmış üzüm suyunu içip şifa bulur ve Cemşid şaraba ab-ı hayat adını verir. İçki içilen meclisler bezm-i Cem veya meclis-i Cem olarak anılırdı. Cem'in şarabın mucidi olması, ilk şarap meclisini onun kurması bu inancın yaygınlaşmasına yol açmıştır.

İskender: Eski kültürümüzün hemen hemen bütün alanlarına girmiş, tarihi-efsanevi bir şahsiyet olan İskender. İslâm tarihindeki -Kur'anda da kıssası anlatılan, peygamber olup olmadığı hususunda ihtilaflar olan- Zül-Karneyn, Yunan (Makedon) tarihinde

ismi zikredilen Büyük İskender (Alexander The Great) ve bunların karıştırılmasıyla meydana gelmiş olan *âb-ı hayatı arayan İskender* olmak üzere üç farklı kimlikle karşımıza çıkmaktadır.

Keykubād: adalet ve güzel ahlaka sahip olan İran krallarından biridir. Bazı kaynaklarda Feridun adıyla geçmektedir.

Mahmūd: 998-1030 yılları arasında Gazne devletinin hükümdarı. Mirza Haydar Sultan Said Han'ı Mahmud'a, kendisini de kölesi Ayaz'a benzetmektedir.

Muṣṭafā: Muhammed peygamberin isimlerinden biridir. Halk tarafından Mustafa, Mahmud veya Ahmed ismiyle anılır.

‘Ömer: dört halifenin ikincisi ve İslam Devleti'nin Ebu Bekir'den sonraki hükümdarıdır. Cesareti ve adaleti ile tanınmıştır.

Rüstem: İran mitolojisinin efsanevî kahramanıdır. İran şairi Firdevsî'nin Şeh-nâme adlı eserinde büyük bir kahraman olarak gösterilir.

Süleymān: Kral Davut ile Batşeba'nın oğlu ve İsrail Krallığının üçüncü kralıdır. Hıristiyan inancında yasa koyucu ve kral olarak saygı görür. Kuran'da nebi olarak zikredilir ve kuş dilini bildiği, rüzgara, hayvanlara ve cinlere hakim olduğu ifade edilir.

Ya'kūb: İbrani din büyüğü ve atasıdır. İslamiyet'e göre peygamberdir ve Yusuf peygamberin babasıdır.

Yusūf: Yakub'un on birinci oğludur ve Kuran'da peygamber olarak geçer. İsrailoğullarını meydana getiren on iki boydan birinin başıdır. Yusuf'a Tanrı tarafından rüyaları yorumlama ilmi bahşedilir.

Toponimler:

Andicān: Doğu Özbekistan'ın Fergana Vadisi'de bulunan üçüncü büyük şehirdir.

Bedaḥşān: Tacikistan sınırının kuzey ve doğu sınırlarında Hindikuş ve Pamir Dağları sırasında bulunan bir bölgedir.

Buḥāra: Orta Asya'nın en eski yerleşim bölgelerinden olan ve günümüzde Özbekistan sınırları içinde bulunan tarihi şehirdir.

Çīn: Çin ülkesi.

Elbruz: Kafkasların ve Rusyanın en yüksek dağı. Derbisəli. Ə. "Afganistan ile İranın kuzeyinde bulunan yüksek dağlardan biri" diye açıklamış (Derbisəli. Ə., 2006).

Hiri (Herat): Afganistan'ın kuzeyinde bulunan Herat şehri. Metinde Hirī şeklinde geçmektedir.

Hıtay: Orta Çağ Avrupasında kuzey Çin'e verilen addır. Divânu Lügati't-Türk'te: "Çin, aslında üç bölüktür: Birincisi, Yukarı Çin'dir ki, doğudadır; buna "Tawgaç" derler. İkincisi, Orta Çin'dir; burası, "Xıtay" adını alır. Üçüncüsü, Aşağı Çin'dir, "Barxan" adı verilir" şeklinde belirtmiştir. (Atalay, Cilt I, sayfa 343, 483, 2006).

Hıoten: Çin'e bağlı Sincan Uygur Özerk Bölgesinin güney batısında İpek Yolu'nun Taklamakan çölünün Güney güney güzergâhı üzerinde yer alan tarihi bir şehirdir.

İrak: dünyanın en eski medeniyetlerine ev sahipliği yapmış olan Aşağı Mezopotamya bölgesinde kurulmuş bir devlettir. Bugün Irak, Orta Doğu'da yer alan stratejik mevkiisiyle, sahip olduğu petrol rezervleri ile Körfez'in önemli ülkelerinden biri durumundadır.

Kaşgar: Doğu Türkistan'da Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nin batısında yer alan tarihi bir vaha şehridir.

Maçın: Çin'in güney kısmı. Mirza Haydar eseri Maçın hayvan takvimine göre at yılında tamamladığı belirtir.

Mısır: Yaklaşık 7000 yıllık köklü geçmişe sahip tarihi bir ülkedir.

Nil: Onlarca şairin eserinde yer alan dünyanın en uzun nehri.

Rûm: Tarihte Doğu Roma İmparatorluğu'nu oluşturan 6. yüzyıl'a kadar Latince ve 6. yüzyıl'dan sonra Yunanca konuşan kimselere Müslüman ülkelerde Rum denirdi.

Semerķand: İpek yolunun önemli bir kavşağında kurulan dünyanın en eski şehirlerinden biridir ve Özbekistan sınırları içerisindedir.

Simîn: şehir-i Simîn, gümüş şehir Şehsûvar'ın yönettiği şehirdir.

Şâm: Suriye'nin başkentidir.

Tubat (Tibet): Çin sınırları içerisinde bulunan ve ortalama 4.900 yüksekliğiyle "Dünyanın Çatısı" diye tanınan ülkedir.

Zerrin: Tâc-ı Baht padişahın oturduğu şehir.

BİBLİYOGRAFYA

1. Altier, Semiha, *Şiban Han Dönemi (1500-1510) Özbek Kitap Sanatı*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi 2007.
2. Arat, Reşit Rahmeti, *Kutadgu Bilig, III İndeks*, (Haz. Kemal Eraslan, Nuri Yüce, Osman Fikri Sertkaya), İstanbul 1975.
3. Ata, Aysu, *Nehcü'l Ferādis* (Dizin-Sözlük), TDK Yay., Ankara 1998.
4. Atalay, Besim, *Divanü Lûgat-it-Türk Dizini*, TDK Yay., Ankara 1943.
5. Babür, *Vekayi*, Cilt I, Çev. Reşid Rahmeti Arat, TTK Yay., Ankara 1987.
6. Bartold. V. V., *Haidar Mirza*, Soçineniye. T. III, Moskova 1965.
7. Bartold. V. V., *Çağatayskaya Kul'tura*. Soçineniye. T. VI, Moskova 1968.
8. Barutçu. Ö. Sema, *Muhākemetü'l-Lügateyn*, TDK Yay., Ankara 1996.
9. Bayraktar, Nesrin, *Türkçede Fiilimsiler*, TDK Yay., Ankara 2004.
10. Clauson, Sir Gerard, *An Etymological Dictionary of Pre-thirteenth Century Turkish*, Oxford 1972.
11. Derbisəli, Əbsattar, *Cahan Nama*, Bilim Yay., Almatı 2006.
12. Drevnetyurkskiy Slovar, AN/SSSR, İstitut Yazıkoznaniya, Leningrad 1969.
13. Eckmann, Janoš, *Harezm, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar*, Haz. Osman F. Sertkaya, TDK yay., Ankara 1996.
14. Eckmann, Janoš, *Çağatayca El Kitabı*, Çev. Günay Karaağaç, Akçağ yay., Ankara 2005.
15. Eraslan, Kemal, *Çağatay Şiiri*, Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi, Divan Şiiri Özel Sayısı, TDK yay., S. 415-416-417, Ankara 1986, s. 564-717.
16. Ercilasun, Ahmet Bican, *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Akçağ Yay., Ankara 2013.
17. Erskine, William, *A History of India Under the Two First Sovereigns of the House of Taimur Baber and Humayun*, London 1854.
18. Gabain, A. Von, *Eski Türkçenin Grameri*, (Çev. Mehmet Akalın), TDK Yay., Ankara 1988.

19. Gülensoy, Tuncer, *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözlüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, TDK. Yay., cilt II, Ankara 2007.
20. Gülbeden, *Hümayunnâme*, Çev: Abdürrab Yelgar, Eymen Manyas), Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1987.
21. Haidar, Mansure, *Mirza Haidar Dughlat as Depicted in Persian Sources*, Manohar 2002.
22. Jemeney İslam, *Tarih-i Reşidî Tercümelere ve El Yazma Nüshaları Hakkında*, Gazi Türkiyat, Bahar 2014/14: 21-27.
23. İnan, Abdülkadir, *Çağatay Yazı Dilinin Kuruluşu Tarihine Dair Düşünceler, Çağatay Edebiyatı Üzerine Bir Konferans*, Makaleler ve İncelemeler, C. II, TTK yay., Ankara 1998. s. 1-35.
24. Karaağaç, Günay, *Lutfî Divanı, (Giriş-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)*, TDK Yay., Ankara 1997.
25. Kaçalın, Mustafa, *Nevâyî'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar*, TDK Yay., Ankara 2011.
26. Karatay, Osman (Çev.), *Tarih-i Reşidî Geride Bıraktıklarımızın Hikayesi Mirza Haydar Duğlat*, Selenge yay., İstanbul 2006.
27. Kemaç, Güzel, *Özbeklere Karşı Babür ve Safevi İşbirliği*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi 2010.
28. Korkmaz, Zeynep, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, TDK Yay., Ankara 2007.
29., *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, TDK. Yay., Ankara 2003.
30. Kurban, İklil, *Doğu Türkistan İçin Savaş*, TTK Yay., Ankara 1995.
31. Malov, S. E., *Yeniseyskaya Pis'mennost' Tyurkov: Teksti i issledovaniye*, Moskova 1952.
32. Mirza Muhammad Haydar, *Tarih-i Reşidî, Vvedeniye, perevod s persidskogo*, Orunbayeva. A., Calilovoy. R. P., Epifanovoy. L. M., İzd. Fan, Taşkent 1996.
33. Muginov, A. M. *Uygurskih Rukopisey İnstitutu Narodov Azii*, Moskova 1962.
34. Ölmez, Zuhâl, *Çağatay Edebiyatı ve Çağatay Edebiyatı Üzerine Araştırmalar*, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, C. 5, S. 9, 2007, s. 173-219.
35. Pala, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul 2004.

36. Samoyloviç, Aleksandr, *Orta Asya Edebi Türkçesinin Tarihine Dair*, Çev. A. İnan, Ankara DTCF Yıllık Çalışmaları C. I'den Ayrı Basım, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1942, s. 74-94.
37. SARAY, Mehmet, *Türk-İran İlişkileri*, Ankara 1999.
38. Sultanov, T. İ., *Tarih-i Reşidî Mirza Haydar Duğlata*, Pis'menniye Pamyatniki Vostoka. İstoriko-filologičeskiye issledovaniye. Ejegodnik. Moskova 1982.
39. Taştekin, Serap, *Bir Tarihçi Olarak Mirza Haydar*, Yüksek Lisans Tezi, SÜ 2010.
40. Şeyh Süleyman Efendi, *Lugat-ı Çagatay ve Türkî-i Osmanî*, İstanbul 1298.
41. Tekin, Talat, *Orhon Türkçesi Grameri*, Ankara 2000.
42. Togan, Z. V., *Ein Turkisches Werk von Haydar Mirza Dughlat*, d. Bulletin of the School of Oriental Studies, VIII, p. 685-89. London 1937.
43. Togan, Z. V., *Tarihte Usul*, Enderun Yay., İstanbul 1981.
44. Useev, Nurdin., *Yenisey Yazıtları I. Söz Varlığı ve Metinler*, C. Aytmatov Dil ve Edebiyat Enstitüsü, Bişkek 2011.
45. Yıldırım, Talip: *Hüseyin Baykara Dîvânı*, İstanbul 2010.

TIPKIBASIM

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شماي جهان فرین غم برون
کیم آنین استورایشی باشور دن
کیم آدمزنیکی نصالی تیار
هر اکیکم اولوس دین نی ایتار
پایر آنیکالیدیک ندور دور
اجوق دشت کرتیره مسکن دور دور
کیم عالم اهل و اباد بار دور دور
جهانده اکیکم جان چاچیر دور دور
اینگه قدرتین بر مال اجار
درخت کل سبزده خار پس
چهار بر دین سبزده خرم بولون
تایپ هر بر بر صفت و اکمال
بهاره فرین سوچن کیم ایرو
اینگه قدرتین بر لبه بولور و قاجار
اینگه قدرتین او نوب نفس
کونخل دین غم اول وقت لار کیم بولور
تیار جیجه کمالیغنه زوال
بولار زین کمال زوالین ایرو

بر اقامه

بر اتمام قدر هر سربار چکته	نه حکمت استلای دیرتبار قدرته
ایرور آدم اغرغره دشمنو حال	بر بکا کمال بر بکا زوال
زوال اولما قان بولغای ایدی	جهان ادم بر بکا بولغای ایدی
وفا پسر دور او شو جهان ای رفیق	وفا بول ایدی قان اول شفیع
حضرت سائیس علیه السلام افعه و چهار یار بر کزیه نیک طلقه	
چیت چیت حضرت مصطفی	کم ایر بر جهان اهلون بشتوا
کزین قلعان اول پشوا اهلیدین	ابو بکر صدیق بر عیشین
بود بولغای اسلام و حق ظفر	سعاد تا بلب عیش با اولان عمر
نقی ابن عثمان جیامعدنی	اجلعان یوزید اصفا کلشنه
نقی جید صاحب ذوالفقار	که شیریم و بکار ایدی پرورد
اولار و فایماز بو حسان	سین مندیگ اواره نارقمه نسان
نه شانه درویش نه عام خاص	فلک جی ریدین بولغان ارباس
نوز و لکار فاندین بار کرد	ایروردانه نه نه بوزماق ایش

که برترین استورمان خیر باد	نه جمعیتی کیم افکورد ارشاد
انده سورمان این اول نزم نزم	نه مسکن ایمدی وطنی کرم
قویا هر بو محنت آباده	عجظنی آدمی بر او ف
چکار همیشه لاری بو خاک دان	کودار کیم کوزی الید این
اولار نه کورده اور غمزه بجا پس	جان بار و بو همیشه لاری پس
ستکامو و جمع بر غری بو فون	همیشه بو پورا و کیم استوب کون
اچیل دور البته بو دین حیدر	چو تا نکلا با قاریس او شول جمع
بلورین بو کوزنه تا نکلا قاسم بو کج	بولار تجربه بو مایه بو کج
خضایق قلمو عینیه مشرف بو لوب	بو بلک اور دین ارتخان کدر شتر سیده
نکاب سببی	بو جهسان نامه نه انتقان
مبارک ضمیر نیک فیت سجان	بو توفیق بلدی کیل لوجوان
و کاسیر فلک دین سکایت قیلا	انمن سنکا بر جکایت قیلا
کونخل علم نپه توفان این دین	مکار کدرشت اولغان این

نادر

تامل کوزی برکہ ہی نظر	جان تمش پرتقی بخسبر
خبردار اولوب بیچایت	اؤل وقت لاکیم بار ایردیم
ولایت داسکن ایدیم بجه سیل	مکان اولدن بیک یولوب ایردیم
بار ایریم بوکایت ران پله	اوروق قیاش جمعی توغان
نوز و خاتمه خندان بر حضور	کوکل جمع اجات شین
باز قران موهر سراس	نه بریم صفای ایشیب
کی اولتور و گمیر جولان اورد	پکیشته و سینه لارده اولور
کوکل خوشلافان بر اولتور	مراچا کاکا منقول اولور اولتور
بر ایریمیر برله خوشحال ایدوک	همیشه خوشان خوش حال ایدوک
قران فصله نامع اراجع اولوب	یوروز ایردوک آسوده اونیا
ایافته تو شوب قران یوزاعی	دیر ایریلوک اولدم بو شکر
غیمت دور و جمع اجات	جهان و قویاس سباعت

پز اولدیم کیک خردوری بیل
 خیال اتان اوردو کیم خردور
 نجه یل بو طور آند غمت بیل
 فلک عاقبت شعبه بیا دایب
 ساین بر سیمزنی بریان غمن
 غم غربت کشته نه ایلا بیل
 من بول جمعی دین ایرلیک بیل
 جهان کچیا بوشل اول جان بورد
 تا بوغنی کلدیم قدیمی قلی
 الب اول تور و بنده جان مکنه
 بار ایردولی کا شغ سارین
 کچه لار اوغور لوق بون بیل

او نول وقت عشق سروری بیل
 جهان و قویا کس نه غمت بیل
 کجور دور جهان نه غمت بیل
 بو جمعیمیز نه بر ما دایب
 قلیق بیل اندوهی برله خیرین
 لوکاند یلار مان حست و ایاک
 بو خاقان که حق یاشین آن بوزون
 اما دین اتان خان بن خان ایرور
 کجور کیم کل اول بولور بیل
 آلاید یخاله جهان مکنه
 کلیم جمع بد خواه هر ساری دین
 بورد و کنت لار کایت اوز بیل

مکاندار

الیب اولتور و اوستیخا تور و ب تلاب	مسلمانلار اوستیخا تور و ب تلاب
باش الیب ایغین ایبار ایلار	کشی کور ساقا جیب کشار ایلار
کمیوق ایلدی رسم دین ایگه	ابا بک ایلدی کاشغر چابک
تاپیب ایلدی بند بلاد ایتام	اینا ملکیده ایل اولوس تمام
قارق برله درما نده قارقانلار	اولوب نند زند اند اولکانلار
قولاغ ایگت ایغین کسب	توتوب بعضی لار نیا قولاغین کسب
الیب توتور و مال ایلکین تلاب	ینه بعضی لار نه توتوب آخته تلاب
کور و ظالم ایگیده تور کور	مسلمانلار ایلکین کور و خراب
بولوب اتفاق صفار کبار	بولوب اوبولار باعث ایشیدار
کیم اول ضیری به خبر ملک کا	ردان بولد رخان کاشغر ملک کا
جرکین سالیب قلوغ کاشغر	خبر دار بولوب کلیم اول بدک
نوبت قه حاجیب اول سالیب	یتیم خان عالم الیب قلوغ سین

باشنی البیبلایر قل اتیب	سویکوز تو شوب حرک افریب
عدالتیله تخت اوز اولتوروز	خس کا شغز البیبلایر بوز
کشی قالمادی بند زندانیدر	شده لونس چر قرار اولدی دورا
خرزنده انکا کنج ابله تولماغای	کیم اول فولوز مالدار املماغای
تور ب قلوغند اقلیب اتمام	تا بوغند امن هم بولوب صبح
بولوب ارد محمود بکلنج ایاز	بولوب لطف چماندین بوز
توشوب باشقه هر خط اندین غرور	سایب التفاح کوخل کا حضور
نشا طرب عامر نه نوش اتیب	فلک جور ظلمین فراموش اتیب
فلک جور ظلمین آزاده وش	پور و یاریم آموده دل نازوش
کلبان چشان باریدن کشت	که واقع بولوب انداخ ایام
بوز غلوقه کوخلکس سالدوار اوس	خبر برد بوز قانس بوز اوس
اسیر غلوقه کوخلکس سالدوار اوس	اول ایلمز بیک لاکا خان باز

اول

الوار اول ولایت اوز پند کلیب
 که خاندین او کون پوقور امید بخر
 اینک حاج روان بولدی خان اول خان
 که سندن خبر تالپون ایل بو بوزراق
 روان بولدوم امر الهی سلطان
 بر او کسوک کرد میل دین اندین
 بو بخت بهانه نه بکشفتا و
 که ابریم نه سالدی فدا کردیش
 که هر زنگ ایل بر جفا ایلاکای
 او شول قابدا کیم جمع اصحاب ایل
 بارینجه تا نو دوم پور و اول ماه
 او شول باغ صحر او منزل که بار
 فتح ایل بیار و یلار آنداق پلب
 یار و غلوق برور کوز کا شور شید غز
 بو قلعه دیدیم کیم روان بول روان
 بارور بیز مونه ایلاکاید و بر
 کریب بولنه فرمان شای سلطان
 بولوب ابرو کیم بانه بر اول ساری
 قلیب کال او تکان ایشلار نه یار
 همیشه بودور ایلاکای کانت
 جفا سلطان مبتلا ایلاکای
 یوروب اولتوروب ابریم حساب ایل
 بار کوزوم کاکور و ندر عیان
 لور بودور بریندا بار بر بر قرار

عشت که با هم ایدم
در اول جنازه با هم ایدم
بریدین اثر کوریم اول زمان
پریشان اولو خاطریم الهی
اونوت بونان اوکان فراق تلای
الم پوز لانیب در جهاتم پبله
نجه کونجا چه اور تانیب پمال
نه کوندوز کو خلدین صفار ایدم
بویکنج کوبوب اور تانیب کجه
یومولی کوزوم اویقونم هر
بر او او پوجالیدین اگر ایدی
انجام بونون اویقونم بر تیب
یاتیب ارکان اولدم جو پبلدم انی

اونول جان منزلده ایدم ایدیم
قرانمفلوق اولدم کوزوم کاجمان
سیغیغلا نیلجه امکانه بار
نون ششم وجودوم فراق آیدین باری
کجه کوندوز اولدی ایشیم غم پبله
چکار ایدر از روه جانیم ملال
نه کجه یار ایدر اویقونم
فراق اون برده یاتیب بر کجه
یاتیب ایدیم اولدم فاقان
منکار کجه ایدیم انده همراه ایدی
منکار اویقونم فاقان معلوم ایدیم
دیدیم دیت ایدیم اویقونم
منکار کجه

مشا بوجیه اویقو کلکان ایچاس
 اولار کیم فلک دور میں قوز غایب
 اولار نیک فراتق بلم زار من
 عم فکر بله دل شفقت من
 وفایکیر و بیغی اعمتید
 جهان نامه دستا زینک است
 جو اول انکلا ابیریم منی فکر غم
 دیدی بر چکایتی فاید اول
 تا قلیغ سیر استراحت می
 حکم کا تلین روان ایلادی
 کیم اول ناملار دایر شهر یار
 کلیت سمن انجا پاخت
 مکر کوز لاریم قیدی اویقو زینک
 بار اییرویلار منورنداق ساه
 سحر وقتی بولدی سیدار من
 کوزوم دین اویقو ابوغو الفتنه
 قلیغ سیر این جانین سید
 پیرین قلیغ ایلتیش اویقو زینک
 بولوغت با اویقو کوز و نکوز دا
 چقیق کونکونکوز دین عمر عالم
 روان دوان زبان ایلادی
 بار اییروشون آنک ملک شهر یار
 نوکوز نکر بر بکان انجا پاخت

یونی بر جهانند ایندی دین عمنی	دلائل این ایل ایلوسن کی
ضرینه سید او نیانکا صلی	مشخاید بشی اقلیم ایلی
بولوب اوتگان ایراسن بی نوبی	جهان لاریندا اینک لوتجی
میس بلغان بر بر بشن نکا	ولایکی یوز کایقین یاشن
او غول سیرلن او تید ابریان بی	بو عهدین اچما ته بته قان اید
قویوب کابشین بولوب قطره ریز	تیلار برده حقدین مد ایل عزیز
تول او کسوک گانهان جهان خضر	قیلور اید ایلا کچه لار دوسه
قویوب سونا ریزد یوزین برنگا	مزار عزارت طوف فرقه یوز
که قانغا جهان اچک فرزند کما	که بر کاخدا بر کبر سندا نجا
او جور سه جراغین بو اول یاندورد	اوز سب اوریندا اول اول نور
انه کور روجما حضور ایلا کای	توتوب ملک عیش سرور ایلا کای
دل جان برله طلبکار ایدی	طلب او سندا صدق حور جبار ^{ندی}
بر لوز فو	

بولوب آفر لام حق لطفی یار انکار و فرزند پرو و بکار
 اولوس سنجق لاریتی قیلدی شاد همبولدم ده قیل کی کنگلیک ^{ازاد}
 جوادلم آتانه اناب پادشاه که آتین کین فیروزه شاد
 ملکه راده تو فولوب سوت ایگانه ناملت کایتیکاز حاله توشیده
 لورکازها ریغ و قمر زنجی را یکنه اکر موشو ^{شاد} خالی
 سوت ایگانه اسعاد پایت بولوب تیر حقیق نهر میسایه بولوب
 تاپشوه نادر دولت ایچینده یگانه بولوب آرزو ایچینده
 بیگانه افقوغ فن لاریت بولوب کویس آرخفل برله نهم قیلدی
 نه تور بر نفس نه یورن بر دم تمام اورکانه بیلد برجه اوم برجه اوم
 کهروش شلاماق که اولاما قدا یک آفاق توکله قولاماق دا
 کی بولوب شغم بر به مشغول مانا مصاحب لاریت موزون مقبول
 بر اوستی لاریکل اندام بنو قمر لاریتیک روح دل آرام

چو کعبه کنیز ار ایدی اول سرو ازاد	موتند یارب کجور و بخرند
او تو ب صحرایه دایر تورلو کجک است	خوش اسرودی کج بوقیغی
زمانه روم نیا کمالاری	که او کترلا رفتن زیلا لاری
که او ز بکدین بر لار کوز لایار	که یی غم یلار دین سوز لایار
جلا پچا د لار بریرنه تعین	ایتی بر کوشی تحسین
لبی خدان مسلسل زلفی در هم	مکت زاده بولوی خوش شوق قرم
مکت زاده کایتی دور ایاتی	پوشا و اعزمان بولدی ساقی
که او یقوفه ایایه راوزنه ناکاه	ایاق اییب اکار و اولشا
غرایب قهر الوانلار کج کوروی	عجایب بو نشان لار کوروی
که غیب فقیر لار دین دور بر یلار	که اول قهر اچک کور ایش بر یلار
یوز سار کوز جوفان صی	صفا اولتور و دور بر بر نراد
پر یلار اوز شهر الدینیه سالدی	مکت زاده و قولدین قولغی الدی

که مکتف

<p> اریچی جسمین کردو ۷ قلیت رله چکن طنپور ناله ملک ناده الیسان قلیت شام بقیلد برکالولد بودنا بود لورون کورکا نلار کازار بود چالال اول خولارون نشان نلوردوم ایتم نل حال ایدی توتما تازمانه که بولن رعایان سکا پور و سکر فابرین تبار سبب بولوبان تازمانه انکا دیک کولبلین صغیاسن ایدو </p>	<p> که تکلیف اتم نخر اوزره نشه نه که اردن کنگور دیلار پیله پیر بر اولدم توتنه بر جام که اول برین بولوبان بخود بناکه او یقودین پیدار بولد بنورزه او یقودین پیدار بولوب جو پیدار اولوب اولزمان دیدن خوش نل احوال ایدی بوی حکمت اس مونس نل نمان کوزار بار تا بونل تعیر ایتار نل منیر لدا اولقلید او جومنکا دیدن توکل فخر بر در کولچان </p>
--	--

خبردار ایچاس ایردی انزین کیشی	وله بار بیدر سخرون نالیت
نه موبین سلیم نه فیروزه زه	خبردار او ایبری جز خدای
اولا رفیه جو بو ظاہر ایچان ایچاس	نه بسون سلیم بشیکان ایچاس
فیروزه شاه غارت بولغانس سلیم تکلاب فیروزه درای کین	نه سوزنا
عیان اولاد بر مقصود سوج	نجه کیم نهان ساقلاد قاله رنج
بو کیز حال کون بیز اولد خراب	توشا بشلاد جانیمه اضطراب
بوروقی یک ایل رله اوینان	معاش ایسا سولج لدی کلین بولوب
سلیم غلبه سون روی بر سوزها	که اغنیه کلین باغ جانان
نه جان زوشا فیروزه	کیم اول غیدیک لطف ایله کوزوم
کورونما کورونما دورا شهنشاه راق	که تو تفار روزی نیک پشید احق
نه بار ایل پله بورنای الفته	نه عیش تنم پله ر غنتمه
نه خدان خوش وقت تو حال	نه اولوقی دیکت چهره سب آل ابرور

عمر بار مودد

غمی با بود و غم بدین دور نیوق	نه کو کخی ستیلا سور نه دیر کور نه یوق
اینک و لستیا باری منده بار	نه کیم کو کخی استیا رتپی صدیزا
اگا ویدی ای مهربان کاروان	بوکم استیسیز عیاید و رعیان
بوغم بر لب من هر کفتم من	پلا لاین من هافکار من
غم بار دور البته خود یوق ایاس	ول هر طبع کیم سور از من و یاس
سلیم خبر و زه رای نه فیروزه شا	هجالین بختاناته میرا کاب یابگار
ویدی ار کبر بند فیروز بس	قلیب ترور البته اول بر بهوس
سور و بکلیل البته کجا ندور	غم فکر دور و خیالے سیدور
بولاروین خود ایرما تور دور باجا	غم فکر ما دور و ایرور با خیال
غم فکر اولو هج نیمه کم ایاس	اگرودی بار دور نه او مجوز نه ایاس
حیا قلیب ترور البته اول	کشیکادر الماید دور و در بانه اول
سین اول انکاب رله خلوت	بورون هر طرف دین حکایت

کوی مع شام و اوق بری خطای خشن خوبلا بریدن بری
 کچی جورکاهی بری بریدن جهان بشوخ و فالاری بریدن
 نبر ابرار ابله حکایت نظر قلیب کو کرم ایلارنه برداشتر
 او شول برکایتکند اجه ختیار قلیب دیر سنکا هر نه بار
 دیدی یاردی بو تیر ایله غمین ایلکای تا بوتند ویر ایله
 فیروزه اول قلیب غمین اولتورغاندا ایفان فیروزه اول قلیب غمین اولتورغاندا ایفان
 بو یکاندا فیروزه شاه مجری قیوت لورغان ابرک غمین
 اوز اوزی پلم ایشیب قصه سین اچنده نمان باقلانان غم سین
 که کجه بو غم اچکد اوتوب کجه فکر اندوه پله قان بوتای
 اجم تاشتی بو غم پله تولدی دیار مونه بریار محمد پسله
 یشتی بو جاست و ا فیروزه رای دیدر اولتور احرسم و کشتای

شاه
 فیروزه

دوره ده فروردین برای سرزندگی منجاتی است	دوره ده فروردین برای سرزندگی منجاتی است
جو اولتور و فرزندش شیدا	جو اولتور و فرزندش شیدا
دیدنی های روزگار	دیدنی های روزگار
نه کم دور نه پو قدور نه دور از روز	نه کم دور نه پو قدور نه دور از روز
بچویش ایامی و نیک	بچویش ایامی و نیک
بارس و قاپک او غلامداری	بارس و قاپک او غلامداری
تور در جاپله خدمتکای تلاب	تور در جاپله خدمتکای تلاب
اکر بول محو ز سب سوس	اکر بول محو ز سب سوس
نه مهر شام عراق هری	نه مهر شام عراق هری
دیگ کار کشته یونی نشین	دیگ کار کشته یونی نشین
پدیده کوه کوشش ایلامی	پدیده کوه کوشش ایلامی
عمانت کوشی بل لولما بدورد	عمانت کوشی بل لولما بدورد
نم خسته دین کوردی کوی پاشیده	نم خسته دین کوردی کوی پاشیده
ناخوب وقت اولتور و سب سوس	ناخوب وقت اولتور و سب سوس
ز او چون دور و تیره لیک غو	ز او چون دور و تیره لیک غو
ز یکم خاطر نیک استار جاب جمع	ز یکم خاطر نیک استار جاب جمع
کل سرخ بوز لوک کیت لار بار	کل سرخ بوز لوک کیت لار بار
فیلور خدمتکای و لیک تلاب	فیلور خدمتکای و لیک تلاب
پر چهره لیک شوخ ریفا سوس	پر چهره لیک شوخ ریفا سوس
بخارا شمر قند چین دین بری	بخارا شمر قند چین دین بری
نه مانع دور از اینا کیم من	نه مانع دور از اینا کیم من
سنگ خردنیک کوشش ایلامی	سنگ خردنیک کوشش ایلامی
چلا الای شش فل بولما بدورد	چلا الای شش فل بولما بدورد

سور و نک ابل صحت بیکه قالماد	ایشیکت عشرت پله قالماد
بولوب بار او ورمجیت طرف	او و توشقه آتلاناغیا کبریت طرف
دیجای سین که بوغم کانه باره دور	ججان کله مار غاریب باره دور
ایاس مکنادیم کانس دور جهت	اگر کیشی کادی کاصحبت
پتلا بوتکان توراکان پهدرینک	که من بار ایدیم متصل محرمیک
عنایت پله کورماکاندیک کوزونما	نه بولدیکه بولدی نهانی سوزونما
که جانیم و فیغالی سین آخر بو جوز	امیدیم ایاس ایزی سین بوز
عاشق بولوب ریغایب کوشن یا شور فانه ترک سینه زابتقانه	فیروزه زاری کله فیلیاج فیروزه شاه کوروب کون ای شنب
جو موذاع کل قلیج اول بید	نجات ناپشاه فیروزه شاه
دی الیکد ایدی نهانم عنیم	دیدیکل ای مهربان محمد طم
کوردن هین بلای نودن بستم	بو بیلنج که اشفته جز بستم
جرن جانیم اشترانجه الم	بجه نیم نهان قلامیم اچده انم

سین کیم

سین کیم چکا چرم راز ابد نیک	زینکینج اشیم بولسه و ای...
در امیر و این بوق ایدی شورون	زایشین بولسه بره غیرین بورون
و پیشور ایدون بخششی کرمان	ارامیزه سوزن کاسین ابروی نشان
بو سیریم نه سندن نمانا کیم	سنه موندق از زره جانان کیم
انبات اوچونز ابرو بکودیر لار کیشه	کوروب و اوقه ظاهر اشکاج ایش
تا پستی اولش ایش ایش ایش	طلبکار ایل اولش ایش ایش ایش
اصحاق او توت تے جانده الم	وجودوم نه باشین ایش ایش ایش
از لیدین ایش ایش ایش ایش ایش	کورا کیم منکا کور سا کور ایش ایش
ویدی ایتی باری چالینسه	باری کور کان ایش ایش ایش ایش
ول اول پر نراد دلداری نه	کورا آلماسین ایش ایش ایش ایش
و ییب توب کاتار ایش ایش ایش	سالور ایش ایش ایش ایش ایش

فیروز ری فیروز شاه جنگ تو تر کور و جان بولغانی ز بلبلت نصیب قتلغانی
 جو فیروز پیلدیکه فیروز شاه کور و واقعه بوشین فوده حوا
 ایشیم ایشی شهر یاز جہسان یان کورون بسون جان کندان
 بویختن کور واقعه بولوبدور سنکا نصیب یوزی اور و لوبدور سنکا
 جالینی کور بانه ایر جیب یقین کور ار ایر و نیک او شیب نصیب
 یو کیم یوزی کور مای جان جنگ ہن ز قتلغانی آل زار نینک
 اچلمیش کور و نیک او یقین دین بولوبدور قالی سین بوجال دیکر کون پیل
 نہ امکان خود البتہ رحمانہ دور بوشند اوہ فیروز نیک جانہ دور
 نصیب اولمای آونہ امکانہ بار سلاکای کشی موز نا جانہ بار
 و عالم اہل اسبغہ بولوبدور تو شوب قیاسا بخت بولغانی غلو
 کہ عالم دور و در بارہ دین ہار یان بخت دیکو بسیار دور
 کور تو تر کور و تو تر کور کور بولوبدور تو شنداک دلبر غولیند اولوب

ہمان لہن

جهان لذتین کامرغه تلخ ایب
 نه ابروس بو بونه سودا دیکای
 تخت قلیک شهنهان تو توب
 بور و نقره کایت برله اویناب
 کھی آنلایب اوده که قوش لیب
 کو نخلی تنعمه مشغول ایب
 کشتی کا بوچایب نه پلده و رایب
 تخت پله عیش سورما کرک
 که حق دین بقیب اول اولای
 نافع موخچه عم برله اوزنه خراب
 فرزند شاه فیروز رای ذی ستر کوش
 مکه کازنل نسون اوز اولایب
 بو تلخنج و کاج آنکا فیروز رای
 اوزوب ایلدین ا اوز بدین
 بجه بولغای اولکم بلیب عیسم یگای
 بجه بوله خونایب اچ دا بولوب
 تو زوب عیش زعفران خندان بولوب
 عنایت پله خلق کو کخلین لیب
 تنعم پله عم بولین برکتیب
 کشتی فخره نه فسلده و رایب
 سالیب شکر کجایش کورما کرک
 مجلید اکور ساتکوسید و رای
 قلیب شایم آنال کراک اضطراب
 انا کازنل نسون اوز اولایب
 انیشیر ایزمدم دنگش ی

دهم سنگا بوشنی بین پیل بس کشتی سندیں اوزگا اشتکان ایاس
 تچل قیلای پشه صبرایتای کو نخل او بی نه غنقه دین برکتای
 ولی سین اوزتوت موزیشورون آناک سوسا هم قیلای زنها اون
 موزدایت ناکت که شندزاده بر ایرور شهر سبار و کبیر بر
 شاه آئیند اوض السیم کیم شادری اگر قیلار میل صحرایوز بی
 بغایطیف شوش آئینده کو نخل کیم کمره دور کت آئینده دور
 بچه وقت صحرایوشین قیلار غزال اولابان لاله بین قیلار
 اگر پیل کیم شاه بر میل ایور قوشوب ایلینی نیرکا اجازت برور
 بار یکت کون بوز و او اولایا کلباق قولاش ساق قولان قولایا
 فیروز ز سلیم وزیر غنچه فیروز شاه بنکس و مصلحتی قیلای بنه ایقانی
 بار یکت بنه ایسیفه فیروز زاری دیدی کوزی شندزاده بوطورای
 که صحرایوزیدور کل لاله زار کو نخل بی غم ایلتور کوز دین غنار

جهتیب

تو تو کوه صحرایوزین هر ساری	حقیقت شاه شهزاده وایل باری
کو کل بستان کا ندیک حضورت لار	نماشا ویش سرور شه لار
کو کل لار اعلیون و ملی تک نور و ب	نجه شهزاده بچو ابوطور او تور و ب
بو بو موباریب کلساک اولاب	اگر شاه اوزی چقا اطلب
قلعیا نیش یا تیب ملک و جابر قلید و زغان	سلم ملک کفر و زینا کینا او هو
ضیال و اولار زه نعین ایتب	سلم جهان دیده خوش شنب
اوز بار ماغین شاه فرض ایلادی	شاه ایلد اباریب جوفرض ایلادی
یور و ما جالین تفرج قبله	که نه جون اوزوم بار ماغینک سلم
کورا ر کوز جان و لیم اولد و رور	بویر کا تیب عاصلم اولد و رور
انک کولک میر بو زید ابد من	انک کولک عالمجد ادر سندن
قالیب منکا بند تر کلیمک دین است	بوق ابر منکا انسنین زه جیات
تر کلیمک منکا انسه فیت و رور	اولوب جان اول کرسلا و رور

یغلیسون اولوغ بیگ خاص عام	یباریکل توچلار ایلیک تام ن
کمالکین شیا و خرم حقیب	سلیم جهان دیده اولدیم حقیب
کیچم اوج آبلق ایلیک برزغ ایلی باری	توچلار ایتی روان هر ساری
جقار اوغرم شاه عالم پناه	یغلیسون کیشنه زده فیرور شا
بیرور شاه بیک کلو کلو کلو کلو کلو کلو	ملک و فیرور شاه اولدیم حقیب
باری ایلیک جبار توچلار حقیب	توچلار یورده ایلیک جوجن حقیب
جهان قنایین قوننی خلیا سپا	یغلی اولدیم اتلان حقیب شاه
ایرپ زلف سنبل کینت لار غدار	که چون برده فیرور شاه برده سوار
باری بر قورام لیق بیگ او فلانلار	حقیب امر و یلار جرات ایلیک ساری
ایلیک استیدا قالد یلار خا	نجات کینت بیگ بیره لاله زار
باریدین امیر و راه غلجا بک سوار	باریغی نظر ایلیک شاه شهر یار
ایرور پاکدین خست جالار کراک	بجو کیم امیر و زور پاک کراک

قوانین

قوا نیک بندینغہ اول زمان
 قلیب کمر پرورد بکاری جهان
 دیدی جارا تنکنا کلا آوا اولی
 کو نخل لار مراد کی خوش قولالی
 کیا اتقولا بول فرزند
 شکر کو نخل لار کا اولد و مراد
 ملک آئی تمام قلیب ارادین یکدیگر
 تاجا مہونلار و سب نوتقا قلیغا
 تابیب اولوس کلیدی جو بن جمع اول
 یوروتور سوتوقال کیم ہر کشی
 دینا کیم تپای ونق آرتیب شیشی
 توزو کوجا لایب دین قلمان
 قلیب جہد آرانہ اہ جوقا قلمان
 ار اسیدین رسہ ہر کیم کیبک
 مونہ جو م ہلسون کہ قالمس ترک
 بختہ تربیت قلیغا نتم بول اول
 بریب سہ اولوس سیکانیم بول اول
 کیبک ساند اپارہ قلیغوم دورور
 ہمول خط او ارقلیغوم دورور
 فرورشا تبار اللعیدین کیمیک اولاب قولار یاریب خوش کورکان
 صاباغ تباریب مر مراد از کوشد لیب ہر مراد و عنقا شیفو کھتورکا
 نلاری

جو موذاق قلیب حکم آتیب	یار اور تو ہری بس قوناق
ارا اور ماین ایل تو رو بسیر	زوشٹ نئے نجرانے کوہ کمر نزر
بیغیب ہسار دین سوروب کلد بلار	جہان بیک قریغین توروب کلد بلار
بیکیم بو بیابند جاندار ایدی	چقا آلمای اول اور تا دوزار ایدی
بیغیب تمین بیک کتک طرف	توروب توروب ابر نچ پیر و اصف
کنا کہ اولار دین بری آتیب	اوتار سعین ایلا اور دوزوب کلب
اوتار آلمای ایل سپاہ الیدین	کلب اوتی فیروز شاہ الیدین
بو واقع نے چون کورد فیروز شاہ	کنا الیدین اوتی توتی راه
سوتیف تو شوب قولاب آفریقین	یت کور سابر جانور ناز نہیں
کہ ہر لحظہ بر رنگت زیبا پیل	کوز چاکور دوزوب قاجار تاپ ایل
باقار اور ولوب ہر زمان شاہ غنہ	کوزی تلوروب شاہ دلخواد غنہ
الیب آتاق او چون باغہ	دید بکیم نے بعز پور عسافہ اوق
	آبنت

آسیب ایلای کاسین موز خرسه حال	که عالمه ابولکاس موبند بک غزال
قلبت حلقه بوی بنفشه زرین کند	سالای تا تو تو لغای منکار بک کز نه
دیدنی کند بوی او روی ابله یک	کمند او لغوبه حلقه سوری کبک
ایرودی توابع شاه نیا شیدین	کورد و قالدی شنگ اینت بنفشه بن
بو کز نه لوله بکه تا بتا بین	بقیب موز نه حلقه بند تا بین
نه امکا که مویدین سا بیانفانه	مگر تو تمام از الب با تا من
امین قاجر لای قارو قارونانجه	کیا قاصیم باروی بار عابجه
نجه کیم سور بوز خرسه ایلیم لاو	لیک و اغرا نجه براق جام لاوی
ارادانجه و شت مهر اقبال	گیش نه اول بر کاکدی الب
که بر کوه زرین یکبار	باشیدین اباقی ایلیم جواره
که قوفاق بوس اند اس	قونوب نو قتا غلبه مکنس ایاس معلوم ایاس
یوقار نظر قلب کوز یکبار	اینک اسنم کوز کوز فرق ایلیم سوز

دوشوب اند اور وازہ و کشت	اوق تشار بر غم زینہ با
چلا جکتی نشند اوہ تشلاب ایلک	یثیب صفاح اول زینہ باوین
مکر مدعا موند اجال دورور	کیم ابا بوز جابر ل دورور
قویوب ابرو کیم تر فریز ہسم	دیب اطوین لوشوب زینہ پانو
بنہ اوز کاسار نظر سالامین	ایریدین مکارا و ناکالامین
الکوب کچ قوت خشت احوال اولو	کورب و از نشند اوہ شحال ادلو
بنہ موند اجاز بولای من سلا	انکا ویدی ای ہدم با و فا
توشابین کوروب بلیب احوال نے	سین ادموند تو مرین طغیب جانینہ
سعاد ایشک کل تازہ غم	قدم قویوبی حقیقی دور وازہ غم
معین ابرور بوہوشل گلستان	اجیب کمر کاج اوق سال کوزہ قبا
بولوب ابرو در بیدار از بدین	کہ کوشے کوروب و نیشیب
من و فیانامین مایہ نانش بولوب	قیلیب و مایہ بوم توش بولوب

دبیر

ديب بلكر قونغاچ قديم اول رواق كورونوب كوز كاجم ابوان طاق
 پرنيز اولار جمع اولوب البعنه ناما رواق او سندن اور ولوب البعنه
 نوشوب ايك ايك كا اليب روان رواق اوزه حفره لار اليب خوشان
 فيروز شاه پرنيزاد رغانه كور ديب خود بولغاندا ابر بر باشه
 او شكا كليپ باشنه قونغاچ تحت داپلا اهوره و مجلس نوزكانه
 اليب انب اكم اول پرنيزا و ايدى كيكور و پلار اول سر و از او ايدى
 جوشنده اوه كوروى قيله نظر رواق بجا هر يان پرنيزا اولار
 بار سر و قايبارى كلغدار لعن بختين لار مشكهار
 ولا بوقار نين سر و ناز كنه انجا يوز قاتلا جان سر
 قيله حلوه نكته اوزه يوز تاز ايله نكلم قيله نازك آواز ايله
 بولار ربه اوى گلشن اول كل بولوب بولار بارجه سر انجا بلس بولوب
 انبا اليب اجم كلگون حكيب بارسى اينجا حفره نوب حكيب

باری سی انکاس امر فسر مایند	و فاسے نیکبار زینا حایند
تا پست جری اوزیر بند اقرار	قوب بوسا هرری مند زینکار
قلیب لغمه اول نال اول سار لار	چونین نال برده خوش اوز لار
انکاش سیدین اوز زایدی	باری هر لره سر اند از ایدی
چون جانبدین تار تیار اقلوغ آه	نظر قلیغاج اول سرور غاوغا
قوب او کیر زین اوزره باریب	یقیلدر اوزیرین باریب سار غایب
سالیب قوب زینغه بو نیغه ایلکینی	الیب شمنغ قوب نیغه ایلکینی
کور و نیرنه قالمای موکنا عقل یاید	دیر ایر و نه بولدیکه بونا واد
پیر نیک ملکومیز و اوتوشوبد و ز غریب	یقیلدر اوزیرین باریب سار غایب
سپیب یوزیکا کوکوسو کا و لپند هر	قلیب مهر بانلیغ کلاب عبیر
الیب قوب نیغه شین اول کلغوزار	کوز اوز زینجا کلیم شهر بار
نجیل بله بولغان اوز یار بیدیک	یقیلدر مهر بانلیغ ز غمخوار و یک

بوجالت

بوجالتی کورکاه فلیب رزو	بینه بار از اوزدین حکیب آه سرو
که بوز سعاد و دور و نوسن مسکا	بود با غلیق ایرکین یا توش مسکا
بجه مونداق اوزدین ببار کلب	انکا کله با اول نازنین جلیب
توتوب اعلکسین اول بوا خرقوب	تواضع بوزیدین ایاقین اولوب
ایکولان بولوب تخت اوزده پشمین	بار شو طار هر طرف نازش تا
پرنیز اوتیب حکم بر کله عذار	قوبوتی جام مژخوشکارا
پرنیز اوتیب ششزاده غنه	الیجان بر یازوی اول باده غنه
جو بر خجیله در پیا و نجاج ایلیغ	صقیت باده شسته قمرنی دماغ
بتلار بولدی هر خط کیم شهر یار	پرنیز اول ایلاکای در کنار
ولی ناز ایتار اول سرو ناز	پرنیز اول ایدین قلیب استراز
پرنیز اول فیروز شاه کیم اسل و نسیر	دو نمنز لوله بولوب حق نه و نمنز لاره
جو کوریکه ششزاده و غنیج تاب	توشوب کورساتا باشلا در خطاب

بوکل جبهه لار کیم حضوروم دابار	دیدی انکایل موزی ای ستر بار
همیشه بوینکلنج غننت داغی	پری قیر لاریدور بار من داغی
هو انخواهر دور لار نام نینک باری	انام دور پر غلیر نینک باری
اوزی نینک مبارک آتجه تاج بخت	ایرور هر دوزین انکا پای بخت
بوق آذنع جهان چکانداست	انام نینک ۲۱ ماه روی طرف
سور ارش لار الیدار روی نیاز	اتار لار منر ناز بو بسرو ناز
بنناطیم موند اما میل بولوب	انام حکم برله بو منزل بولوب
جکلی دور مونیکنک خوش بو	بوکلنغی ویر لار ارم کلنغی
اولار برله موندانی قیلد اتفاق	توشومین انا وانا دین برق
وصالجدین اوماق تیلار بوزور	که هر شاه شهزاده خوش سیر
بار اوج شتر طیم اول کربجا کلنورور	بو منر لاکا کیم هر کا کلنورور
بیم حال بخت رستم انیک	من انیک من تاج نغم نیک

۶ سیریدین

یوز کل قدر از او لار	پرین نج شاه شهنزاده لار
بواج شرطی او تاسین ^{ند} پان	وصایم هواید اور تان دپار
ایرور اوم او غلید اسیار	ولکین سین اوم شهر او غلین
سختیم قیلا متجان کوری	ویا نکات شرط لار زیجا کلور ای
وکیل حق سعادت ساری ^{روی} بر	دیدمی هر نه شرطیکاری نازوی
وصان ککرت شایمان	بجا کلور و بوفامس کمان
او یوقلار من اولور ^{سین} اوج قانلر	وید شرط بودور کس قانلار
بو یوم غدا ایلیک بقسین ^{سین} کلان	ایتم نه تو قس قانلار
خوشان ایلانک شوبه کور ^{سین}	منی برفت پلا او یغایب
دوران دورد کده وقت دورور	هر اوج شرطیکم بار بو حالت
اللهم انزل علی سیدنا	پریز او شرط اولور سینم بار

تخت دین صہیب	حال سور غانی
بہاولدہم کو ہشتام بولوبی جمع	اجاز البیت مار و یلا رکلدی شمع
پہرینا داووقو غمہ سالدی اوزین	مکلا زادہ اولتوروی کوروی یوزین
تفکر بلکہ ہم نہ پیش کورساتای	نہن برلہ ہوشخ ہزاو بغاتای
عاقبت خانقہ و الجلال	خیالیغہ نیکوردی موندای خیال
کہ بوختی بیباکہ یوناز بوی	باتیب دورا نیکر لہ قبل کفوتی
خیالیغہ کلکان خیالی باب	در اولتور و تخت ساری باب
اہی کیم تخت فیروز تخت	عاقبت کیم تخت فیروز تخت
پہرینا داوارا و یقو غمہ بارب	باقیت اولتور و بمن نوشوب اشع
ایل دیقودا و نوزہ بغایت	سین الہدا و من عمین باغوزون
جہان دین نیلا ایلادنی کس	یرنیکور نامانغ ایردر باکوہ د

ز حال نه تقریب الله بوصفت تو شو موند بولدی سنکاحت
 تحت حاله تنایه پیر فیروز شاه غم گذشت حالین چکا
 قلی فیروز شاه دن کلکانین سوال قلیفاسه
 بر قدرت اولدم انکار الجلال دیدی حال شیرین عرض حال
 که خسته سوال اینک ای شه ریای دین عرض حال یعنی بول شیار
 نیک هم او را وان ام فکر جور بدین ایروی اتیای ام
 من اول ایدیم مهر محراب سید برار ایلدیزیم نیل در سید
 تو توب بر یانیم بر فاج سبزه و باری سراهلیکا اول جای گشت
 تو بچد تو شوپانه بر چشمه سار تو توب بر یانیم کل لاله رار
 بکلیت کلیم اندا جولان قلب بهار اول کوی غلطان قلب
 کی اولتور و باده نون اولو مست ساد اغلطان اولو
 ماروز بر بلدک عشرت قلب هر خوش کور و خوش فراغ قلب

کمالیم غم یگاندا هری بوز	کنش کاسخا بر ساسم تو کوز
هر او تکان معظم جهان لاری	کلر کخه قانلا بهم شکری
تو پند او شوب سهرت	هواا سفید او را غت قلیب
کلش الشی بیعی فونوب	تور و توب او بچوب اسوده کتر فونوب
بچه مدت فوست ای نیل	او توب عاقبت و هر پیکان
قار بلوغ نیک آسینه نیکور	کیلو بولد شایم او جیدین
بچه مدت آنداع برین شور	قار بلوغ نامر وجود و دم غرور
قلیب آخر الامر باش و ایاق	قوار دیم بود و بارجه غم هونک
او شول چشمه زار او شول شورت	قور و ب لولدی شوره زار و د
او شونه اکثر سیره دلاله زار	بار ایچور دی یوق ایدی از غنبار
بجیل لار آنداع تمیم خشک	کل سبز دین بر ایم خاک اولوب

بنایت

نہایت آرمائیک سل غنن	اد جو روہ سو روہ ایلدیزیم غنن
آجی قلب ایلدیزیم سیدار	ایلشیب توروی ایلدیزیم آفرکدا
اورو تفریر شند طوفان کلپ	منزالدیر بربریکہ سان قلب
یکمیر کاشا فیم بولوب کول کومک	اچیلد شمدین نچہ پروارک
نچہ وقت یاتیم بولوب خاک	با سیدیم شمدین نچہ غنن
اونار ایلدیزیم کونزہ قلبین کارون	بار ایلدیزیم ایلدیزیم ایلدیزیم
یغیر لبق اولغان نیکشہ سے	یغیر با بید ایلدیزیم
جهان کچا بیل مثل مانند ایدی	نچہ کیم دلیسہ لار ہنر مند ایدی
نظر قلبیہ کور زوش موجد	یغیر یغیر یغیر بولوب خاک
نور و او نور نور قلب ایتام	تویوب بندیزیم غم ارہ نام
قلب خولہ خولہ بوردون اولانہ	تدیختہ تختہ سونک اول خولہ

نوشوری اویجا الکتوروب	بجز یوه لار کایو کلاتوروب
کنشی بیور قلب مرو اول	بغاجدین بیکم فلونوق ابر اول
فلاکرو شیدن بولو غصه کوب	قالیبیم ایدین نجه نجه
تیلار تحت مناروق اوستاد	که کبلد بر او بو پیر اودین
ارادین بجه نجه زسا بلاوی	همول لخط بنیا نجه ایلاد
تلم ایگ کونده بهر تکوروب	نجه رنده تیشه اوره اوروب
الیب زموند ابو گل منی	ملازم نوما بشور اول منی
مکاموند مقصود حاصل دورور	نجه قلیب دور نجه بیل دورور
بغایت حکیم کوروم اندوه غم	اگره فلاکون جفا دستم
حکیم ازه درنده پیداودین	نجه کیم بدیم تیشه اوستادین
که موندق بر نیر اوقونومدا دورور	بوز نجه نصیب ایلار حق حضور

نه اطلال

یہ ایچ پر سما کہ موندین ناری	نیلا رہو سوید و ننگ ایشلاری
سین ار شاہ عالم زہ واقع بولوب	نو شو بسین بو منز لکا طالع
کہ کما بسین کا گشت بوسبب	نہ ابر بول کما کہ اسعر طلب
نیروز شاہ کلکان سپین زہ بوجکایت	ختم اولاب
بر برادری بونفریب بلہ اوبغا تغانے	
دیدر شہ کیم تخت و برینہ سال	موز بسین و اون غنہ قلد بنگ
بر نیک شہر میزدین ہم نور	چقیق دور لار ایلا سفر اقیاب
بر کو نکلان علم ابلہ پرورش	قلیب سما کان علم دین ایش
قلیب ختم کوندہ ختم کلام	انکد برلہ اوقانہ او مکان تمام
بنہ برینے کر بظہر	بخور ایش کیم التوند اوورد لپیز
انکد بک بیل فلغان ابر کماں	اولوسفہ بسندیدہ کلکان ایش
برینے غور ز ز تیر کار	انکد بک بیل فلغان ابر کماں

کشتی قلمی سوز فم آنه کور و پ	بخو کسسته انداز کلبه کور و
اینک سله عمر نذ اقلینان معاش	بر بسرم او و چچه سراس
بو پور بولور بر ایزدین عیان	نیاج دین بولور کوشش اهل
بولور امروی سنا و چچه سراس	ولیکین لقب ایل اکره فاش
ایک تانغ اراسید اکون کم بولور	بار و ریز ملامت بر کون ام بولور
بر و ریز و سئل یاغین دین خیر	هر مرد ده او اولو دین اثر
قلیب یار سالار بر رطاب	پنجه تاقونقار اضطراب
و انکفونوز ایزدین بر خط	و و حار اوله قوند ایزد اولار
خود اوله زمونده اولده وقت بولور	و دید ملامت که او بر باط کهن
بر او اولتور و سنا اولتور کله	نماک تقوی کجه بو کجه نوبت سله
ینه بر نه نوبت اول اوینا تب	بر کیز و بولور اولتور اولتور

فولور

قوپول اولتور اول داغی بملال	ینه بر کافوت ته هم او شو جا ل
بولوب اتتوروت تا تک نه پیدار اولوب	بولون اوز مزون صبر دار اولوب
مستلا قوپول شریک ابرته لای	تا تک اتقونجی قیدین سنلک استلا
جوبو بچرله جو حجه تراش	توروب اولار قویدی اولتورونه
اولتور اولار بولوب اولتورونه	رباط اچما بر نخته جوب کوروب
ایلمککانه اوستا و کار	عاقبت قویدی بر صورت کلغدا
اغیز کوز قاش ایلیک ایاق	بار بر بریدین کلیک شوق
مکمل قلیپ اول ضم صورتین	بو طور او کار ییب اوز زینک فوش
قوپول تور و اانه نمودار ایب	باشین قویدی دوزینی پیدار ایب
قوپول اولتوروت حور زکی کوزین	سالار جاین اولتورونه دیب اوزین
ترور تور دابر او مر صورتی	سجوب قوت بر سا جوب کلکیت میده

کہ بوکوز لاریم کا کور و کان بندور
 کلبی صراط ایڈی کور کاج انہ
 جعفر بوہ بوہ غم بن والہ
 تکب کو نکلا کن بنمنہ اولتور
 قویو پاتے زر کر کا نوبت قویو
 قویو اولتور و تور کا باہم
 تو تو کوزی استغفر اللہ وید
 تو شوب جانغیم و ہم اوزیدین کتب
 قویو پیکر استادین کوریا
 بوہم اختار الیہ سببے
 اوزہ ک سہر فایلا زوک قلب
 قولاع ایک صلاک کا سلب
 پلان کاج قویو تور و اتور خان بندور
 ویدی امیرین و بنا قلبانہ
 قلبین تر جا رہ سالہ
 مکمل سرو پا قلب کیدور
 ہمیں کیم شین قویو فالدی اولو
 تور وید مکمل قویو بصرم
 ینہ کور سا میرین ایدی
 کلب عاقبت کور سے تحقیق آیب
 اولو قلا امیرین لایونہ او بغائب
 دکان قور و التون الیب تانہ
 بابے زیبا دناروک قلب
 سحر و قمر طلائع نوبت قلب
 باین

قوبو او تور و ساسه بوسه	یا تیز کر او یغاندی ملا سحر
قیلا اما غار ایلد نقاش جین	تور و تور و ابر و ابر دلمبر ناز من
بار کور ساتید دور لارا اندا نه	توقه قلب کور سا او سنا و لار
طهار قلب کلب اول باکت	بولوب موندین اول لخط ملایین
قلب کوز لار دیدین ما یسیر روا	اوتما یک رکعت نماز اول زمان
سینا کله ابر و ابر و ابر و ابر	باشین بر کا توید کیم ابر و ابر
همیشه بولوب نشسته کا همیشه	که حجم تراشیش تیش اشین
قویار او یقودین حال او نیاب	هر کور ساتیب ابر و لوق بولوب
نیک کدور و بوسه بوسه غلغلتین	قلب دوری هم ایکنه غلغلتین
اوز اشیندا قالا بدور و در غدر	قلب دور اوز رنکا اشین ادا
انکا خدمت ایلوب بوسه صبح شام	بولوقه اشین قلب ایتام
همه التور کور قلبین اشین ادا	بهر خرج ایتابین ایلاب

ضمه بدل از گانه پلما دیم
هوسن ایلادیم علم قرآنیگا
بولونلو کتبه بارجه هنرمند
بولوزنیات ار استیدا من به
نجالت تا پیم اولم شینکا
کلام عظیم کج حقیق حرمه
معطل سنک ام حسانکا
که جاز عطا فیسانک جلوه صان
بولون تا بقای بر دم ربروی
جو ملا بو سنجلیح طریک ایلون
عنایت لوق باکر م
ایب رنجشایدین سیم

جهان کارین سوسن پلما دیم
کولکل باغلا دیم امر فرما سنکا
هنر کوریا سنجک انکار فرسند
بولوب قالسام ارداور دوا دکر
نه ایس قلین اولغایین نیلاکان
مکمل بولوب بو صنم صورته
تور و بدور باب لطف فرما سنکا
بولوب بو صنم من داغ فرسند
قیلا الماغ ابر و بیلار کفت
باشین برکا قوبه طلبکار اولوب
رو ایلایان چاتین اوچون
تا پیم اول صنم کج و معنی سیم
کایب

کریم جان اور وہی عطر بولدی	تانا آتیب چھوٹے مارووی
بارتھو بیلا اوینا نیر او نقودین	بولو طوبہ ساز اول صنم او پروین
تختے در لعل کین استن	ساجر سنبل بوزی کل فرخ
کور زکریا فی سروسہی	جھان شیخ رعنا لاری بندھی
باری اول صنم عا شقر بولدی لار	بار بار انکلا بقر بولدی بلار
بر روی مونا صورتین لور نامن	فلین تنگار مگا بوسجمن
بر روی کہ منین کہ دور لیکس	مگا تنگای اول ویسے یون
بر روی کہ مندور مز اول درمن	اسیر عا پلار زوک او زوک سانا
بری ابور اول عالم پاک رو	کہ تار تنگای مار نیکر زو سوزین ^{حلاو}
کہ جس فلاں او ز عا نیر مین	دعا ایلا با خستہ نینا چین
سنان عطا ایلا و چا برد حیات	کہ اگم مگا ایلا سانا

بچہ حالت ایچ فالیب اول صدم
 کہ فالیب بول م ضائق ضیا
 من شو پر پر پر پر پر پر پر
 کہ دانا و مائل پر پر پر پر پر
 سور ایچ تیکار فالیب اول صدم
 بو مایز و مایز و مایز و مایز
 اگر مار مار مار مار مار مار مار
 قوی بول بول بول بول بول بول
 دیجا کم او شوخ بیکار بیکار
 اولازن کو ما قامت کوئی
 پور غنا پر پر پر پر پر پر پر
 مزیزون غنا و غنا و غنا و غنا

کرتا اولو تارتا دور بوالم
 بطور مندین اولو تارتا حقیقت اولو
 ایچ تیکار کلپ ایچ تیکار کلپ
 مشکل ایچ تیکار کلپ ایچ تیکار کلپ
 بید اولو کلپ ایچ تیکار کلپ
 مون کلپ ایچ تیکار کلپ ایچ تیکار کلپ
 بو کم غن قلدیم خبر دار اولو
 شکر لایب شکر لایب شکر لایب
 حق کلپ ایچ تیکار کلپ ایچ تیکار کلپ
 قامت کہ بار دور ندر امت کوئی
 قد سرو از اونیک بوئی غن
 بو بکلغ

بوخلنج و کج شہر یا جہان جواد شوح ابدی صاحب امتحان
 خبر دار ایود پدار میوید افتخار امتحانے پہلے بار ابدی
 کو دین اجی قوتی بہ اختیار دوشہنشاہ نعت شعار
 نہ مغرب جمع سوالین منکا سال پیکار کا سیرین بالین منکا
 اگر تیشہ فرو او جو تیشہ وار نمرہ توقع قیلوریری بار
 یہ برکا خود تکا کس نہ و کا انکا قطعہ نیک باسے کراک
 یہ برکا بولہ اول اضطراب انکا و غرور و درصین جواب
 ابرو راول بر جہر ملاء حقی کراک بولہ سلبہ رونقی
 کہ حق ساقلاک اور علم نیک رو اقلغان ایریش انکا حاجتین
 بزور شاہ بر شہر و کلا یہ پر پیر ادا دین سوج
 درقدہ خانمہ دو بقدہ
 دید شہر کیم اشوخ روشن ضمیر او اولد بونفا بوشہر طنگہ ابر

او اسے ہمہ عالم ادا دینک	دیدی آری بز یاد ایلاد
اگر کلنورورین قلبین	بہ ایک بھو نکلن سجا
اوزی سالیب اولقوغم اولقوغم	دیدی نہ تیکه قویدی با
سال سوال قبلغا نے	بمروزه مراد کسین بن
صوحنی کسین بن اتی سوال	بو کتر شہر بار اولقوغم
طریق غنٹا سندن	کیم اطراف بز لای سب
فلک چور ایدہ ظلمیدن نرم سخت	نیکم کد زنت ایلکان ایدی
خوشان ایشک کلام ز جبار قدح	بکایت جانیم فرج
سیناس کد زنت سندن ایدی	نیکم مشکلم بار ایدی بو کدر حل
فلک دین ز کوردونک عیان	بولو بنور کد سن یانیم
صدا کلام کلام کلام	صدا کلام کلام کلام

۹ شہزادہ

چونکه موندان سوال ایلادی
صاحبی هم تولان ایدی
شهنشاه عالم پناه
من البرز تا کیم اندام بلند
بنا ایلدی او سینه پاره
معلق نوشوب شکر امری پله
اینا که پله بر اولوغ بول نوشوب
بچه قاتلا اسکندر کی قباو
معظم جریک ایللاب کذر
د برابر د بلار اقاو در پربار
قلیب معلق تورور تباب
نجه بلار اندام تورور سراز

نچوک پشرب حساب ایلادی
فلک دور و سید پان ایدی
نه و کجا ایلدی ادر شکر کالی
بر اوزره بنه مانع بر کاس لاسند
نه پاره که سکر ننگی ایدیم
تورور هم آفاق دین کلام
قرار انامس ایدر بلار ایل تورور
سیما هم سید بل قوم عاد
تعبت سلیور ایدر بلار سپهر
که خوش قدرت ایل موند بر قرار
کم دور موندیک عجب
نظر قبا ایلدی کجا ایلد ایز

فلاک کورسا تور بولد بر بزرگش	جهان دین شایر بولد می با بفره اش
تو چشم نه قاریت تل با عین ای مدد	بولوب با تور بود اسرودیم امی شهریار
که بر کون هوا و ابولوت کور کوشیب	کلیب تل با مغور عابین حاشیب
قیامت کور قراریب حسان	بولوب ابرو بار و خلوق سار دین نشان
که بر شبر از من این خطا	بولوب شبر اودم جاره کلامی منکا
پریم بولد اوقی پاره پاره بولوب	کلیب کور کوشیب کور کوشیب کور کوشیب
نخبر میل لار اول بول اوزره پایمال	بولوب با شیم اول ابری اول شکارچا
که بر کیم کیمیه پروایم اتماس ای	بولوب عین ریم اربماس ای
که بر کون قالی کوروان ورکدر	ایدیم بر اود صاحب نهر
اولار بره اول بولد ایمره کایان	هنر مند اوست و دلوخواه ایگان
کلیب خواص بولونیز جاکر انه	جهان کجه نولغان اینک شهن

نظر

معتن امان تفرق اچھا یا سب	نظر قلیدر کور ویکہ تاشے یا سب
نظر قلیدر تاش منجھ موہدار	نوشوبان ایشیہ یوزوم دین غبار
سالیان اول ایشنا دروی زمین	ارابہ الیب ویشہدین
اوتار دالور غنا کسی صی کوروب	وکانیوہ سالد منی کلنوروب
جفا ایکنے نہ قویدر سپا و غنہ	مراہر بوز اول ایشنا و غنہ
معتن لاریتہ ہا نیم غنہ نصیب	توہم کا تو بوب اڑہ ہریان
تاشمیدین نیم جنج یب ایلاب	ستم کاریلیدین اچکم کا و لایہ
متریش کش قلیدی اول کلنوروب	تمام اولدوم ایشیہ تاشوروب
کوروب متر نور لوک با شمفہ بلا	اگرہ فلکات بو سکنج جفا
ضخ خالق با کرم بو صفت	قلیور مزہو غنا شکر کم عاقبت
مونیات مروانے غنہ ایلاب نورور	بور غنا پلہ ہدم ایلاب نورور
کہ جلا ایلاک مین آرزو لال	تور و غنہ اوز تیشیہ یون لال

پر لاله لعل مین بو توب	همیشه نشا اوزره صحبت تو توب
کل سورد بکت بو دلاری اییب	بولور لارخون نشا قلب
بغایت نشان خوش احوال من	بولور زده شوکت شحال من
ینه امر زمان قادر بندور	مونه پلایید که آفر بندور
لوزونکین او بو شفقت	ای نشا آفر مویک تاریب
عناقلیت است این هم	بولور اولتور و بسین ورده
ایرور مین این شفقت عالمیتک	فرشت کلکانه نیناست
اینگاهل خیر منک است کریم	دیر که بودور ملائم منک
بار ابرار انکار فرزند این	که سچین کیم بار دور منکر کوریم
کز اربودیلار کو پیدا و تفکار	اول اهل کچه بر زاهد پاک
بر سنگ انداز نشا هر ایی	اینگاه عقید اوج کشره قوا
	بر سر یک بر سچ ایی ایی

۱۱ لوس

اولوس کج مشهور اولار نیک	بولوب حردور مانده زاهدش
که هر برز اینده بر سوز سب	جو اید اچاره عجز فایب
اولا فوج ایتا الماسین	اولار کوبیدن خالی کاسین
کجه کوند و ز اول کوز ایلان	یورور ایلار عقیده اورتان
دیله بر ایسی سله نبتین	قلبان تنای کور ماسین
یشایک سیدین سوهنا	اید توغنا غو قیزی بر له هلاک
که بر کون حقیق اوبین اول	نور ایلر و چو بکوب سیدان
بار ایش توک اول در ابراق دیو	هم اول قیر حاله غم مشاق دیو
کلیم هر کون اول کوز ایلان	بارور ایلر کان اول خالی ناپا سب
بو حاله آنجا کذار ی بولوب	فلکدین قونون بیک نون شوب ایلوب
الب کون جعفر بولدی روان	بولوبان خبر دار سب اول زمان

سوخچه رود اولد کورکک باقب	یا بنگلار رود اولد یاشکی باقب
بار عاقبت شتی برتاغ ارا	اوزین بک تکورسه اولوم قرا
ایرودتاغ ارا سید ابر غار دلو	نوروز لار روشن این بار دلو
کر کور غار کور حاجی ننگ	دین شوش سید ابر تخنه سنگ
معتین کور و یا نیشین	اول اکیسی نغ ایدین آله قلب
اوچول اولوب کلپ عاه اوزه	نوروز سنگ اولار غه اید کور کوزه
سیرودیم کیم بو اید ورنک	ایماس دور بو ایشین ننده دین
مکنا او شوبو جا به کوروش کرا	نه بولاجه اچک کوروش کرا کرا
کمال الله بلیکا قیلدی بند	کمر بنزاید چه فی سالد کمند
توتونوب کورسه اچک بر تاش	اچکده ایشیک جو نکر ادر اربلیک
قلعنه نیک یلا ایلا اول مود کار	قدم تویشتم اوزره اول کلعدا

بولوب

بولو لاله دیکدن کوز لاری	خوان بفرغند یک سولو بوزی
باوقب اولتور و لالان حیران ^{قالب}	قوب قوشغه دیوشین یاش
او بوقلا دور دور کوز ترخ تیز	سالایدیبدی دید قهرای عزیز
قاشی دناکاه تیغیک صزر	تکور مار بولوب بوینه باخبر
قوبوب ^{قلم} موزد اصابع سنه	بو قالسون بو قلا الیسی حق منی
الیکه نه باشیغه قویوب	بولار حقیر بو یوقالدر او یوب
جعیب تیرلار ارا اوسب	بولوغا فل اولدیور او بوقلا ^{قالب}
یور بوی ابرویار کجا یقین	که پیدار اولوب یو اولاردین
باشیغه لوتون اورلا اجغ لای ^{سنب}	غضب برله چاندا اولار یانین
قوندیک فلک کاسوره اورد ^س	حقیق کوزماندا اوزین تکور
بولوتدین حاقین حاقان ^{نوشوب} غانزید	جهان کویجان یاشوب

باقیب قاله بیلار کوزلار تلموروز	ارلورین ایلی شفقچه جکال اوروس
فلاض کفر کا قوبوب تاشی	تو کوب سنکین کوزیدین یاشی
دروو چسپی بینا وایتب	اولوق تکر زینا آله فی باو ایتب
بولار جال غه رحم ایلاب خدا	بچین کیم تاش ایلیکدین انجه جدا
تیکد کریان جسمردین باشی	اینگد یارب دوعو بو نیجه تاش
هو ادین کسلور ایبره اول مرز	تیندین شمشیر باین شوقه
توشوبان کسلور دایم اول شکیبا	هم اندین بولوب با اول سرو
قاله دور ضرر کور دایم	هو اولو توب برکاتیکور دایم
بولوب ایبره اول دویونک کلک	برای ای تور ایله کور اول چمن
ایلب دیم ایکنک نه که قلیب	پنکی رباریب رنه کوروب
اینگد بولوب ایبره اول چمن	اگر بار بیان کور مام ایرور

انتم لدرم لقا

کر اکتیم منیاک هم بولسه اول	یو کور دوم اینکا او جوبه شموونج بول
ینه بری ایتور یو کور وونک	بار یی هم که کور وونک
من اول جوبه غلاب بلم کاکمند	نوشوب حقیق البی آرنی بر کز
اگر نوشیم ابری اول جوفه	نوروب بر ویکز بیلمین سوج
من اتم اینک بولید جان طفل	کر اکتیم منیاک ساری اول قلیتیه
ینه بری اول سنک زن بر	که هر ایکنیز قلیتیه نظر اب
برینک باردی کوری منتران	برینک قلیدی مقصود حال
ینه بار جوبه اینک اور تایدین البی	بار یی ابرو دشمن بارینکیز
فلک دین تو سور دوم اورو	باشین تذاقویا قنن باش
هو این نوشورمای تقریر کا هم	تو تو بھنی مستلا قالیب در ضم
کر اکتیم منیاک رله دعوی	قلا اما قالمین بهج

بولارنى كىرىشكەن اول قىزغىن سىب
 نىلاشق قالىپ دورا زار كى باز
 بورغا دىن اول مېتىلا جالېنى
 سورايدىيىپ ايرىم ايرىم احوالنى
 بوھ او يوقۇنۇپ بارىمىن حال
 باقىپ اولتورۇپمىن جىگىسىپ مىلا
 اكر موندېدا پىدار اولوب قىصدان
 سالىپ اولتورۇپمىن سوزگان اولتورۇپ
 اچىك كۆلارنى توپ اولتورۇپ
 تىزىم ايتىپ خالىغىمىن كىتورۇپ
 دېگىمىز اكر كىم سىلە بار اولوب
 قىلىشكە زورنى نىزمىت ارور
 بىز ادبە اختىيار او يىغانى
 ايتىشكەچ قىلۇپ نازار ايلوبى
 بولار كىم توغۇنۇپ كورماكان سىلەك
 دىدىكى مەكەپ بوغۇنۇپ كىت كۆي
 كىشىلار جواپىن برور بودىكەن
 كورۇپمىن كىلەك سوزان اياغى نىزىن
 سىلەنى بار دورا كىرە دىلەر
 ول ايتلاما دۇدەن دىلېدەر

كىرەك ايرىم

کراک پر حکم و اوق بویا قلیب ار تو در کسین
 شریک انکائی ابر اورا سوز فالما ار کسینکا
 بهر نک الیب نه داغ خوب بولوب ار کان اما کین الدور و
 بولوب کاره سیر قالان احوال هو او زره الیب و حال
 استیپ نکران جان مانه اوروب کوکم دیونیک باشه
 هو این نوشوب کسلکووم قیریم بو قار نو تو دیو نکلر طارم
 ابر و سنکران حق اول سرور کراک صلیدین بول اول فرار
 فیرور شایرین کین کین بر دبو بیرت سو بر زار اهورا ب خود
 دیدی شهر بار دل آرام بو مبارک ضمیر نکنت قوش کلدیمو
 دیدی آرزوی زین بر نه هم بونیکلنچ بجا کلتور و سیرن غم
 امز و افلاس نور و راز کال کشی ایا کاس تر و راز کاسوز

بویان پانزدهم	شش قونیا کلغزار
شیر و زرد و سفید	بویان سحر
جوفش کلکاپین	بایق اول تور و ب
دیدی بوی شمع روشن ضمیر	دکیل سکنه شتنگیز بین و اعنی
بکونلا بود و زرد	جکایت سمنه ز قیل با خضر
وزر انگی غنیمت	فلک دین اوقلامی بار ایدی
شمع سحر کز نین جکایت	سوزن زرد کلکاک نینکن سحر
دیدی بی شهنشایر و زرد	نور نون سناک برله نوتاج تحت
چوسور و زرد	قضا بلاکان سحر تویم ایشیت
منه اول قوزار و زرد	ایکام دین بیلا ایکام ابروی
منی بر کلدی اویکا الیب	قلیب سحر سوزن بریت سحر

اولوق

اولوق بولدوم بريم ايج قوزي جواغدا بيا و رنجاي بنگ كوزي
من اول بگر قوزي هم ايج رار قوز بورد هم بوو سئور لار
بش الت بل اوغا بوجم بولدي و پرا بيلار بيل بور نام بريم خيا
اولوس بگر بريم بار اولدي من اولدوم نيكايه دولته
قار بليغ نيب اف لام من قيسير قالدیم تولد يانغ ران
بشم ايركاقو بيلار سايت تورق ما بور بولدر غاقه نيدان توب
منی هم دیدی ايركايچيدور قار بيل بيل قور سئور بوردور
قوشون ياد نيب كلد بازار بغه كه خورگاسانقاي خريد ارغنه
كلب كور قضا ردرها بهان بريم بيلد باي نه ما
بار بخرني بايد سور و كلنور و ارادين من تانلا نيب توتشور و ب
بايغيم نه باغلاب تور و ب تينغ بوز قو يوب بقم بولد ختابه رينر

قناره داهریا پره کی پخلیب	مزام نے سولویا پره پاره قلب
قلیب اولی پاره پجاره نچ	الیباردی کشر ہ پاره نے
الیبا تقون ایلتیب قلیب ریز ریز	باغینی قلیب جمع ہر شمع ریز
قاوروب الیب غوروب سو قلب	قرانغہ سالیب منے اوت با قلب
دوکان افرہ قوبدی اول امیر	قوبوب شمع ایلنجب و سنہ قلب
اوتار داپور غانک سے کوروب	نچ کون دوکان استلیب لوروب
ہر شام ریز نے بو کویدوروب	باریز نے ساتقون الیب کلنوروب
کوبامیز بورغنا و لوروز ایلہ	اوتارمیز جہان ملکیرین سوز ایلہ
کشی ازیشے بار دورور بوجم	دلے ہر نچ کوب اور تان بجم
بولور پیرضا داغیز قاتلہ شکر	قلوب پیرموکا داغیز قاتلہ شکر
کوبوب بوصفت نبرم آیامید	کہ موندان پیریز دینک شاعر

ہر نزل

پسر زنگار و نمنز و اکلر لار
 جکینب عام کلکون قلیب نیش لار
 فراغت سله او تکار و لار جهان
 بر بری بره بولور لار خوشان
 قلیبای من و اغرا کلدی کسناخ لنع
 جوابه ز لطف ایلاب تمه و رنج
 سین ای خوبان عالم نیتب
 بو منز لکا کلدی نیتب بو نیتب
 که کولسا ندور بری لار بری
 بو منز لکا آدم آتادین بری
 یوقا پیریش کله پیر و قلیبای
 سببیدی موند کوردو کسناخ
 فیرور کله کله بو حکایت باغلاب
 بو تقریب سله بریز ادا دیو
 دینی شهریار ککر سوز ایشیت
 پسر نیکایک مراد ایله مصاصیت
 بری بریدن با شغم بر ساعتی
 بولوب ایلا کاس ایردی لار طاقه
 همیشه بولوب بریزر شاه
 تیلاب بر بر شوغیدین مراد
 سفر قیلار هم ایکنیم سفر
 مقیم اولار هم شوغیدین مراد

بریکام اتیر برکام هم	بر عین بوسه بر کاهم
بریکافرج زین بری نشان	بر خوشان برگوش جهان
جهان شلوغین بر بدین	قلیب سری بر عیش طرب
یورور ایطراش عالم قلیب	بری بری وین غنمت سلب
که ناکه بری که خذایق هوس	قلیب اول عیدی مانع ایامس
سوراب سله پلار آنده سین کی	بصالحه پیسا دلبری
ارغنه سالیب سوز تیلان صحتین	رضا بوله حیز قیلدی لازین
کجه کون بولوب کله خذایق بری	بر آقام پریشان بولوب خاطر کی
که نیتی نورالیشنی قیلدی هم هوس	معین ایشون بولایشان ایامس
بولوب کله خذایق من غنمت سلب	اول اول طور یا نوز مالت سلب
نتیب نیتی اول نور وری یغور	نتیب اول قور کور انجان اون

دیوان

و میان سار اولدم قلیب اضطرار	با قیبع العوز الکتاب
کریب کی کور و اول حال	اوزیدن بولوب نوشکان اوجول
ویدی اول رفیق وفا داره	الشیدن بشیمان معلوب یارنه
کم ای یازنه قلیما نور ایشنی من	قیلیب که بالفوز بو جا و این
بد اولغان ایرمال ایدوک سچم	من اشم اوزوم منکا بو سچم
ایلیش ایلدی بو عا و بولوب	منکا ایلد منکا بو مال بولوب
مقیم اولسا ق او ستموندا منزل اولوب	وطن قیاق اوزور بوزین اولوب
سفر ایلانک ایلرته و بر کجه	بوروب بر ایلدای نه کونکجه
بولوب بر بر بیز پله شادمان	کونخل ایستاکان بوزوب
ایلیک کونخل لار جو فصل بهار	فراموش اولوب محنت روزگار
یانیب کلک کاندین نه کور کانه	نه کلبه اندین ایز کور کانه

بویخلف قلیب اتفاق ایچ یار
کلیم بویخلف لیمه دیدیکه پیر
که غم سفر فلان پیر سیر
که بر پیر دین جردان
مسکافون با بویخلف نیت اول
پیش آنفله احوال اول
بود و سخن کون کاجه سیر
صنعت قوی پوت راه پست
صباح اولد تران ایچ یار
بینه اریه مسکافون عزیز
خبر و اولدیم ایچ سمن

صباح ایلان کایب سفر اتیار
صباح اولدوک اتفاق ایچ سیر
کونخل لار اچغای بوردون
بولوشقا یاس ابرووک شوق
جکیب وقت محنت غرت اول
اول اول طور ای مسکافون حال
بر بر سیر کاکونخل اولد
اوزون بر ایزه اولدو ایچ
بهر کای بولوب غلب
ترجم کوزدین بولوب قطره سیر
قونوب ایچم غلام فلان بوردون
کیلوزم

که بول اندر کور دوم بول بود	کبلورک ابریم اندین تو بول بود
بار ابر قو افغان و جانک پله	رفتی که جفت جلالنک پله
تو بول تور و پور با تور لار	خواجه او بول سربکی نه زار
سالیب دور با تور لار بول بود	قلیب باشلا دین نین لار دین
از لده نغمه دور اول باره دور	بولور خدیگه نه باره دور
جهان کجه بار و فادانک	جو سین سین لار نیک غمخوارک
باریب اطل منور دین بر قرار	اولار پاتا سونلار بولوب کار
بشیم بولوب خانه سو باغی خان	اشیکاج بوز نه ضعیف روان
نایب قیل به رحم لار ایکن	پایتیب دور لار ایکن رفیق دین
الکتوروت لیر بار سا	کسیب باشلا دین باشلا دین لار
تفریح قلبیه شتون پله	توبولوب برین شتون پله

طهارت کے رکعت نماز
وہ پیش کوزہ پین آفرینگی الہ
ناب و دستم کار لار دین
کہم آبرو بولار بے خورندہ
تیلاب ہر جو غنہ خندم
نہ او کیم بولار بورد عالم
غمر بر بوزنات بس
بر بزدین ایریم المان
کلید و حرامش لار بوات
اکرم قبلا ستم کار لار
سین ایلا توجم بولار جالبغہ

قبلا سورہ پر کاروی نیاز
عیاندور سکا بوا یکی بیکنہ
بولار و دیدن منکاتان دور حکم
یوق ایرد بولار دین عیشیم کافر
یور و ایر لار سیرتیب صبح شام
قائم جان اولنا ایرد رعمی
ہر بری نیک متلاکے دس
ہر بر نیک خاطرین سالامین
منزہ شلائین ر بوات فہ
ستم قیلد ہر جم خوشخوارہ لار
منزرا مظلوم او الجبغہ
ربیب

برینے بشین بولا رفہ جیا	سکا تیسہم اویدین بجات
سنگ لطفونک الیساں	ایٹیکون حیرا چمن ایرور
جون موذاق نیازا ذرہ مظلم	نصرع بوین سورسہ پروکار
رو ایلا باچا پین اولرمان	اولار رفہ غایت بیجان
ہر ایک سے قوی اولتور و بلار	ہر برید با پین کور و بلار
پریش بلیق اچوالد اناوان	الکتور و پاشلا پین اولرمان
بین برکار بزرگ قوشوب	قویوب اچا بیغہ اولتور و بلار
ہر برکار با کلیمیش با پین پاشلا کی	قالی حیرت اچا قوشوب پاشلا کی
تور و بتور اولر اولر مظلم	نہ تولو کی بولورہ سلیمان بیچ کئی
کہ قالی بولور اولر منم حکیم کی	بایش اولر مو یان انیکر حیرا
مونہ بو بریز اوون سورغانے	حیرا و اعرض کا تیکور کالے

بابت دو روز یوموب برکه کور	لاورن
بوکم من قلدیم خبر دار اولوب	اشقیبانت اولوسه پزار اولوب
اولار غایب الین الورن	چو این قوب اولتور و برک
اور سکا ارقلیماں احرار	اولار نیک و مالک اولوسه و
حجاب برکت فرزند شاه و	برینجا و به اختیار او غایب اولوب
ویدی ایش شاه لاسکوردی	ایشکیج قوب اولتور و اولوب
حدیثیکه مان جهانیم فدا	کلامیکه روح رو ایم فدا
نیکم کانیکن استن مبارک سکا	سعاد و رایت قوتبار سکا
و این دو دورن نه حرم معاش	ارور اکرده طاهر و باش
که حرم و دورن کماشدن	کراکم انان حرم اولسن
کلیت فرورای کلیت اولوب	برینجا و اختیارین فرور شاه
و سغلیب هلاک	برینجا و نه غم آنا اناش خبر برت

بواج

فیدر اول نازین کلغوز	اشعراطی جون او شهریار
مشکاتای بیج نوع اور کاک	سند دور چهار ملک
خبر بر کبله خبر وزیرای	وشنداده امرید اولدی
کشیدار یاد که قیلن خبر	تا دایم بسم جمهر
بار شرط او بولغان احوالین	بیت جوین خبر بیلد لاری
یمن جمع اسباب طیار تیب	بار اهل ظلمین خبر وار تیب
اولوغ کجاش دمان کسلد بلار	رام کشت سکر دمان کسلد بلار
صنوز شاه ناک اصل نسبین	یزاد نانا اولدی کلیم
بلکه کلور و کور کانی	سور و بیلیم صنوز شاه صنوزرای
ملک زاده احوالین سوروی لار	کلیم جونسو جکر ننده کور دیلار
نیدور طور سمر و کمد و راهی	کرفا بدین دور کیمک دور سنه
جهان لار نیک گزاده سی	دیده شهرمین ملک زاده سی

اتاسی نیکانک شمسوار	برسیگی یوزباشی انکا پسر بار
اوغول قیزدا بوغان ^{صلح} رجا	بو امیرش کولم رکوز جان دله
کلپوزانه شاه فیروز شاه	تو کوز بارجه ایشد امیر اتقان له
نمایشن نهم نهم نهم	پلور قیلور یوز طاقت سلم
دی بلار که بریم کورالنجانی	کلپ نرنه کورما مو اول هم
تیلاب کلنور و شاه فیروز نه	بهم کورده کورده لسنور نه
مبارک کیک طار برینی قیزلاری	طبق لار و الیب حاکم باری
تور و بامرد بلار باقیه شاه	کلنجین اولنوخ بنات آجیلار
سرو پاینده کیدور و طیار	مناسبت لور و اکر و طیار
بریزاد نیکانک اتاسی فیروز شاه خوشکلاب یک آرقوی	
قیلیپ سریزدنه طاج باغللاب فیروز شاه سرکانه	

اتادان

اتاوانا و غم خوش قشیدی لار رضا با نردا کله با آجیلدی لار

اولوغ توی اچیک آصیر خالان قیشیب سیری خلیش کمان

هر برادرنی باغلابان عقده مکار زاده غم بر دیار نقدینی

جو نقدینه قفاز و نالد کلید اجدلر سا ایلد سرخ سفید

بو کور کیم دور دانه سیمین مدف ال کازمه گاهی ناپی شهر

نشار ایلار لعل باقوننه نه ور دانه دین ناپی جو برده

مدقه بد عمر تا باق دور همیشه ور دانه مشتاق دور

بهار اولی بولسین جان جاقیت کج اوزه هر نه در یادا

نورور قطره غم کیم انتظار که قلف زنجیر الکا هر دور

نصیب ایلان قطره حزن استنب کونکله و سیم تو بکا کیت

ناپیب مدتی سر نه ایلای قرار بولور ایش ایلک پله اینه و ا

بنازلار ایش برما اول آبرو	نچ کلا نسیب اول قطو سو
ینه بول ایشتم نینقار بو کوب	ینه ابرین غم کوز تو توب
اوتار لار ایش بخش کای بی	که خوش کنر ناهوش ایل جهان
بریز نوی لا، عقدا باغلا، بر کلا	فیر و زرای غم ناهوش
جکیک برده عام وصال	چونما بر لاد اول یکبار اتصال
کلن ایش ایش جان اولد بلار	جهان باؤر اکامران اولد بلار
کوکلا ایش او زینتک سئلکان هم	بار ابر بریز اور عسائرم
جد ایلغا ابر زمان باؤر قش	ایمیک شو اولغلن ایجا پوروش
اول ایز ائدین بوق ایز ایز کی	بیشته ائنگم هم
بیکم آندا دور حوند حاصل آیدی	بار برن طهر اید کامل آیدی
جو بو واله بولد مو کلانم اول آئی	اینگ واله بولد فرور ایدی

بر بول

بر بر پاكستان قیلدی لار اولار هم جهان نین قیلدی لار
 ملك شمسوار فیروز شاه ننگ ایزیکه بازیب نیامای یاب
 کلیب اناس فیروز شاه ننگه اقمده اولکانه
 بولار موند ایشی شمشیر پله کولک ایستاکان دیک فراغت پله
 توروب پیرا توپان ملك شمسوار کماله رسیده اگو کولک کار
 انکالیدن هم بیان ایلامی نه بولدر نه قیلدی جهان ایلامی
 کیکیم او توپ شاه فیروزانی قلوب کتر اول بر و سوزانی
 کور و تور زما بولد بوزومین جین جانغه و شتر در و ذوق
 تخم قلا الما اوزنه سالیب حکر کوشه ننگ ایزیکه بازیب
 روان بولد زما بتر ایل هم تور شاه ننگه نونگیمه کسیر
 سوز و با نیب استانبول ایتر زنده ایتر لالاب فرانکون کیم

نیلای این زنی بزم استور و پلا او تو ب کجی تا کلا هم سور و پلا
 سلا کلا و لار که بار و بر قیان نیلابان نیلای نام نشان
 کی کینک بر یک کلید اشتر لار کشر سچایم قیان کشتار
 بر آرزو بود و ایستاد بر سر نه دوش نه خزانه کوه کمر
 نیلایین نامید اوله پلار جهان نه کز بیان بر آبی پور و پلار
 قرار کوز لجا جهان بند فراقید اوزند و طوا اهر نیک
 یوراکه سو با اوزر بر بیان اید بوونم عم اچرا اچرفان
 که قایبار بار و جگر پاره قالو موکھا بو یوراکه پاره
 بلنک اینه موکھ پشته ارا الیب موتاغ ارا ازو با
 سوغ نه دوشه مو پور نه مو با نیک قتلید نه سحر غم الیب یا نیک
 یقلید مو اطر دین مکان بر بیاق قالدی بو اطمیدین ابر و پلید

سو باب

سوسا سائیه آرزو تسلیم جو پناہ تاپ اندا قیلیدیمو راہا
 یقینا ندایا خود آتیدین با کتب ہوشیدین بخود اولیٰ ^{نہیں}
 بوریلا رکذار یغم توشن بولدیمو شرطیہ روپوشن بولدیمو
 دیبلا را بد ہر زما ہر خیال تا پیلما غلم بولدی آخری دل
 نغمہ بزنہ تو زیدین لہر نشان باروغ کوزلا رجا فرادی ^{بہمان}
 امیدین جگر گوشیدین اوفوب بولوتدیک فرما ہر ماہ ^{نوز}
 غزان ہنہ رسیدک فریباشن نوز دود ماتم اویدین ^{باشن}
 یولوف سقالنہ بر بادا بہ یقین قلبیک فریاد ^{ہست}
 پائینب توشن ماتم اتونیدیک بولوب اولوشن غصہ غم اورولوب
 اناسے جان بانوشراک جہر خبر تاجتہ کم دہر ترکاتے ^{مہر}
 قویوشاہ ہانرغم پائینے زرار قلبیک بولوب کہ گنہ ایلار ^{فکار}

قویوت تم اوتے پہلے نالوان فراقی اچھو نکر کا ناما بشوری جان
 ملک شہسوار اور غنائی کے وہ خواہے غنکے فاشد اتر بولوب بنگان قلیغ
 جو کور ملک شہسوار ایدہ حال دیدی ای جان بزم نے آل
 یک لکھد موندانج بلا کوریم نشاط طرف دن سو بکامیم
 کوچ قوتیم باریدا ور عم سب حکا جان کو نکلوم الم
 قاپرینج وار و لٹ جوشم جگر کوشم ایر کوچ قوتیم
 کوچ قوشم دین جدا ایلاونک اکا بدمم نے فدا ایلاونک
 بولار سمر سکا ایدر بند ورجا موتیکد یک صیات او تکانے بخت
 و پین قیلور ایر بجا رہ بر بولوب ستم ایلیکد جانے اچھو
 تر یکیکیدین نار تیبان نور بولوب ایر و ضعف اچھو اند غلم
 اوغل و در بختی نے غم خراب ایلا ایر و مردین کر

ملک شہسوار

ملک سوار غم سلیم کو کل بریت رانی کو رسا جانے
 جوش اولدو حیران غمیدن خراب
 سلیم جهان دیدنه اضطراب
 نوسوب اور تانیب کانے برکون کلب
 شہ الید اولتوری حریفن
 ایتکم ارشاه عجون ہستم
 اولدو کک قلیب نارنا وورسن ام
 نولا قلیب حقیقہ صبر ایلا کیل
 غم غصہ غناوزنے کور سر کمال
 اولار بنیاب مونسک پدید آتیب
 خدا بندہ سید و اولار پروا
 اولار بلم و درالبتہ بیارلنے
 ایماں نورور الیبتہ بی حکمتے
 تیر یولغان اولغان اولار غم قفس
 کشر خون کوزر برک کور کان
 سالور پوصفت لارنے امام دور
 یما قال عجون کرا کدور بطور
 تچمل قلیور موزد اولوق نفس
 ایماں ورمونکایه تچمل لوق ایماں
 طلب اولستید ایلا ایکنک تمام
 تفرع قلیب تنکر کا صبح شام
 خدا یولید ایندورین السون نصب
 یتیم فقیر اسیر عزیز

کته کار زندانی ربنده لار
 دل از زوده در غم دیده دور
 اولار نه قلیف لطف اودا
 اول کوسوک کاغذ ایلر ان
 بو ایل نینا دعاسین ایا قلیک
 بر بزنکا دعای حق مستجاب
 بو ایشنه قلیق مشه ایلر
 بیخبر لار اچکده هم شه بار
 بار ابر کین اینک تا نچو کین
 اننگه کده یعقوب بیخبر
 قلیدی سفاکین ایز جدا
 همیشه کویون داغ حیران
 یغزین و مرغالی ابر کاهلیدی
 که کیند بلا برده شام سحر
 پریشان مهجور رنجیده دور
 ال کونکلر نه خاطرین شاد ایتک
 بو ایل نینا دعاسین ایا قلیک
 ارقبلدر بولدوق پیلنک کامیاب
 ابر در حمله مقصود دین بزیاک
 سال دور بو حیران اوتین کردگار
 تار و رانی قشیر قدرتی
 جسد اوتیغ سال اول غلاملارین
 فراق پلان ایلاد مشلا ایلر
 عین اولتوروب بیت الاخران
 کورار کوز لار نوز برماس ایدی

بنا بده

فغان بر لبه صبر لبق قصه سے	نہایت اشتہی ایسے غصہ سی
اگر بولے اور غلو نہایت کا ق	خطایب اٹلا و حق کیم امروہ
پہر نیکیا بر لبہ بوند فغان عالمی	پہر ایتوک کھلا سین خرم پشاک بر لب
بولوب صبر بویوسف میں بسا	اگر موندین اکلن ناری غم بسا
پلو بسا او زو و تھانہ کور	سالو پیر شرم پیر زو زین پیرا
چھپتے گوشے الہ فریب	ہر آن بو تکر کی فرمائیدین
ایکچرا استیاد روبرو اسین	اونورے تمام غم محبتیں
بولوب میرا تھانہ مادی بلہ	تجمل قلب کی بادی بلہ
توزو را ارا بلہ قلمد اسان	جهان افزین ہم فلک کروین
قلب مصر کھنڈر اور زہا پونہ	جدالوں اور غلین بریب جاہ
بارد رقا کوز لاریکا جهان	خونہ بر ایلا شامان

جهان مکلیدین جاہ ایلہ دل روشن جان آگاه ایلہ

ایدر مشر لیغ قدم قوید یلار ایل انیانتی نه عدم قوید یلار

ایلر یخیز غم داغ رولوشن ایلر اولکون بئرش ایشیر ستمور ایشیر ایشیر

ایک سلیم نیا سوز کجا نیش حال اولومت اختیار نه سلیم غم مبالنت

بوغورلله شاه اولن نجه اولده ایشکاج بئرش ایلر ان اولده

ویدی ای جدیدن کجان را سنیاب برله بوسون ن دولت

کیم اولعا بو آندای کیم فیروز تر کایک اولغا نر شقای آنه ال

جدینا مننه قیلدی مقدر اول نجو کیم تبار را ایک اول اجنا

بئشم بند زدن یار ووریا قویونک بئناک بئسم زرن

کماج کیم کماج لبوق بکما کما خدا اولید اسون انجو سولن

نیم فقیر غریب ایلر قول بوخواهر بکیت خواجهی بر

ایلر

برینک است ازین طعام
 خوردن قیاسی ندهد خام
 سلیم اولی که قلیب است
 بوز آنچه قلیب کوشش اول نخواهد
 قلیب است از لاری خلاص
 بولونک دیدی درگاه او خاص
 بکم ای بر دنیا و محتاج لازم
 غنی بولد تو دیدی لاریج لازم
 اولی که عاقلی بولوی راهبر
 طلبت اولی که رسید و اول
 بکم که بولوی ضایع است
 انبیا علی بن هم اولی که اولی
 اولی که بر غفلت دور
 اگر بنده می بولند انک سله
 بچشم غفلت بولوی هم آدمی
 فخر و شانه انبیا که ششیده مسا با
 افروزه کورده برین انبیا

پیریزاد پیرشانتقی نیکاسیبی ز سوغی
 بولار موندانورسون استند اولار کیم نقاتطرب استند
 قالیب دیلار ایدی این کوز ایلان قصبه ز مختصر
 پیریزاد عیال شهریار حکیم کلکون الشیب کنار
 یاتیب دیلار کیم کاید کوز اولقود او کونخل اگا داید
 که کوز اوزین شایسته این او کور نیک پاشید اوتون نیک
 اتاسی جویغی قوی قدم فرانکولوق بیر حرم صحنی نیم
 تیا ایلس ایشیک خبر سورا بیلکائی اول توندور ویر
 قدم قوی ایملکاری اول نزار فرانکولوق اچک حکیم انتظار
 قویوش نیر کایان قویوش قویوش نیر کایان
 قلیب ناله زار افغان نغان برله هر خط کونخلین نوزوب

مناجات

سینک خسته نیکد ایرودا	منجا اوزه دیدور ابر پر بار
اسیر خراب بکبر بند ایدم	که بیلا طلبکار فرزند ایدم
او جورکان بر امانی ماندور	که من بام او نوم دا اولتور
کینج تخنت اوزه اولتور	اولوسوع اوزه باونج سور
اند لورسه وجوم حضور ایگای	جهان ابر عیش سرور ایگای
بار مهنین زطای هر پر سنکا	نخو کیم تیلار ایر نظر منکا
کیم اچینغا ایرمان ایدکل	عنا بیت بر نیک اندان اول
کوردونوب کسلور دریا نیکدا	ول غنسی اخلور جائید
قیان سالدی کردون اید خیار	زغم تند با یغ قیلدینک دوجا
پلا الی یم بار نور ی بصر	که نام نشایدن اینک خسر
قیان بار فرزند و کسند ایه	کیک نیکد بزیکه بولوب و براه
نیه بار مو ایکن از کور کولونک	جهاندا ریگم لو ایکن با اولوک

بر جان قالور منج به برک بار	و یا خود بو ارمان ایله خارزار
جهان بچکانه قدره اولوغای اول	در خیر که به برک بار اولوغای اول
کسایه سید ابریکای پیوه	نه سایه ابرور اکانه میوه
جهان پوستاندا سوسی قانی	کسب بقا قیدین اوزکانه
که به قدره اعتبار ایلا دینک	منه ایله برک بار ایلا دینک
نه قنکد فراق اولوغه باقهای من	کیسه مهلم نه بر بلور قانی
پیشان شفته احوال ایله	اتایه منی چون کور بو جان ایله
فراق اویندا اورمانو خسته	که تو مید لیک اوزره ایلا به
اتایه فراقه افکار اولوب	پریش اولوب قوتی پیدا اولوب
اتایه اوته جان نه با قلب	کوزدین ترحم باش اقلب
کوزین افسوسه زنا اوینا نپ	پریر ادر عناد افرین سجا
پریشان تلخ اویندا بریان پرور	خوبولون نور و نزار کربان پرور

در شانه

دیدنی شوخ رخسار کیم ای شهزاده
ناخو خاطر نیک بولدی موندن ان ^{فکار}
ناخو نر کینیا شک ایلا لام ^{فام}
بولو نیت سیر او یقوسین ^{ایلا طرم}
منه ایلا بوجالین باخسبر ^{عک}
که قان بولدی منکا بوغدین ^{عک}
فیروز شاتان نیت توشس کوع ^{عک}
رکانه زهیر اودن ایقان ^{عک}
دیدر کوزوم روشنی مهوشم ^{عک}
دیبا کیم نه اوجون روندورم ^{عک}
ناخو موندن اشفه احوال ^{عک}
بولوب خاطریم خسته بد حال ^{عک}
توشوهر انام حالین سر جواب ^{عک}
کوب توشه کولکوم بویم ^{عک}
مینا کیم نیت سیر اول انکار ^{عک}
فد احمد احوال دیشوار ^{عک}
باشن قویوب سجه کاجسته ^{عک}
نوز نه سور ویر کایر فقیر ^{عک}
منباش اوز اویدورور ^{عک}
قانه کوز لاریم نور فیروز ^{عک}
قانه اول بویر کایتیب ^{عک}
کوز کوزوم جان عقل ^{عک}
انام دین حقو انار ^{عک}
منباش اوز ابر تمام دور ^{عک}
بس ^{عک}

نام آنچه قبل از نام مظلوم نام با سواد بی بولوز مویخ عم
 فریخه مظلوم مسکین او تو نام قالدیمو بالفورون غم بو تو سب
 نام یانید اور ز حال دور مکر کم اصل یا مال و دور و
 پیش انقیم غم سبب او شورو بو غم بر له جان خنیم سو دو
 بریزد غیر و ز شایسته نه اشک پیر شان بولوب
 شهر سیمین غم بارور صلحتی نه کور کانه
 پیشکج بود وضع اول باز بولوب خاطر خرابی حزن
 کور الی اول او د اسپر و سبب کور الی اول او د اسپر و
 میدی از بر نیک تو ز تاج سیم یا شمیدن ای غم طفیلین با غم
 نمس بنیادیک صغیف حزی سکا صد و بسوسین اوله عین
 نه میر کاهم قویانک اول پروا باشد در ای غمکده امیر فایده امن
 فلک ابدی کنین براق آما فراتیک بکله کور با تاسون

انامد

سکا دورنه فرمانلا سائک اختیار	آنا کنداغ افراتشکد زار
نماع یولو کنداغ ائمن ن حاطفیل	وطن برغی خاطر ناکت قیل میل
دل دیده بریان کرمان ندور	موکا موکج خاطر برین ندور
بولوب نمرکاتور غلغلی ایمر مار	آنا وانا آندا آندا قی خراب
شهر زریں بی	فیروز شاه پله بر نیر اوج شاتاج بلبره
کلیمه بیغ لاریل شهر سیمین فیه یانده ورغان	
موافق ایچی بولوب اول زمان	بوسور دین بولوب کین خوشان
براغ ایلا دیلار بیل عیش فراغ	قلیب ایلا دیلار بر اغ
که باغلا بکیر نند سیمین غمخت	خبر دار اولوب کلد شتاخت
دل انکار کله برور حوز ضعیف	انامی و اعماه رو نظریف
ارور ناره غم بکیر شکیل	ضعیف قو عالم بکیر بیل
ضعیف بل اول انکار اوزر کایون	ضعیف بیکار بکیر اوزر کایون

مکمل بولوب چار بید و قطار	چقیب نوک جاید و قیدین رنو قطاری
پیریدین بر شایه فرق اوی	که هر بر شایه باستان ایزی
فکد اکی لار نور کجا طویا	بولور ایبر ادم نه خوزنه بلا
ینه نه قیل حیه لار هو بو طور	که کور کاز ایس ایبر ایام وود
مها قطار	روان لیدیلار بولغنه به اختیار
نوتوب هر بر ریزه نینب	ردان لیدیلار ایسا اوتد کینب
بولار هم احازت لایب اتلا	فراق بکره غم نغمه سین حاله بلار
انادانا نیغلا نینب قاله دیلا	بیر باره غم او یو احوال دور
بار عالم ان غم حال ایشور	جو بولد انجان جان دل بند ایشور
کتابچه طیکار و روزند ایشور	یتار اولدم او بر و نکال ما شیدین
اگر کورده کوز قطره یا شیدین	قیلور بجا نغمه نیزه یگانچه کار
کیون با نغمه مالکایک خا	قیلور پیر ویش کور سا نینب ایتم
نیم کیمینه بکره خولوق لیله قدم	

با عین کم

ہمیں کچھ نہیں بقیمہ بالذبولور
 اینک شیبہ سے ہونقا اینج لعلور
 درنہا کہ عالم ایسے او جو دور
 جہان اہل نیک نیک سے او جو دور
 بولو کیم کو راز مہر یا نظاروں
 اونا حقیر ہو کون کلا بار نیکوں
 جو نکر نیک پارام ایلا مش
 جہان اہل نیک نیک سے المش
 خبر و نسا و پرزاد شہرین
 نیک شہر ہوا شیبہ لکھ نام ظنی پیل
 بیکو شیبہ نیک باکو ریب
 بولو فرزند انایس بو طلاع
 ریب لور بو صفت بہر راہ
 کہ جو نکر نیک شہرین غم فرزند
 بولو کونے لار کجا یار و جہان
 اما سر خرد او لو شادمان
 کیم او کیم جہان غم نیک بندور
 فوردغان کل نیک شہر اپ
 بوقالغان جکر بند زنگور د
 جیب الصخر او نردن کدا
 چھیب کلد سرور و رانے نیک
 کور و شوب قلبی جانلار زوقدا
 اما سر ایاز و او غارتو شوب
 فوج ب او غارتو کوزلار شوب

تو کو شب دین شکنه کوزید کونار مار کوزین او غلر نینک بوزیدین
 فیلور ابر شکر خدای کریم بچو کیم بو او غلر سله کیم
 و لیکن انانی فیروز شاه اما سه لکه کوریا کاج ناریب
 دید از دروغ اولدی غمتم و مر کوریا کاج هر غم غمتم
 انام هم ما غم قلم قانی که سلطان انام بر لکه کوریا
 ملک فر کوز شاخا انانک سنی کوریا کوریا و سب از یک شهر نطق
 و پاوه نینغ فرور و نطق قلیب تا شوب و نیت سب حال کوریا
 جو و و فراق ایشاه جلا بولوب فر صنف کوریا
 بول او غلر نه کوریا متیدید بوزیکا بوزی سورما کوریا
 ایلیت تور و ابر نیک اولما رتیک نیک اولوک سایندا بولما
 نطق از غم تور و غم غم چقار غم نیت ابر جان غم
 که هر کوریا نینغ بر زما اینک خوشلور زرد حمر و اجان
 نوزد

نور و ایر بر خط ایلا قرار	انامین ال ایلا کاج شهر بار
فایده انور و غم یاد یغنه	توشوت او سالیب خان نانا
ایتر کیم انور و بدیم منک	منه ساله ربالغوز فراقینک
فراقینک ابر باؤنلید اودین	فراقینک بر بورد کورین
ییب ایدیم اول حاله من عی	بولوب ایدیم محروم منک افرجا
منه کوریا کیم ایدی بوارزو	جیات استاریدین غرض ایدیم
که سینک اوند نومد اوتاج	سکابولسا اوزناسا توجت
بولوب خاطر جم سندی نام	جهان نوزین ایلا کایمن خیم
بجداقه ادم کیم مرادم ایدی	منجه نوزین بدین برانغان ایدی
سکابولسا ایلا جهان کلک ایشنه	سکابولسا اوتوشون ایدیم سنه
کل کلک ایشنه تازه بوز سنک	جهان کیم آوازه بوز سنک
نهان فدیکنک و نیک سروزاز	بولوب کلک ایشنه و نیک سروزاز

فرمانکد اگر بار اول خدمت
مونه شهر ملک و لا سنگ
نوز و طرج ایل عدل بنیاد
فقیر غریب بحیث قاری
بو طور بل و عا که همراه اولور
اولوس خلیفونکدین چون
اولوس کونکدین شاه دین جمع
دل زار لنگ پشه شوم دور
بولوب جم دل خلق ایچین قیل
بو خلق و سیت لار او سینه حرف
ملک زاده ایلا بقا ک

مینک فالیم رو شوم و موم
بار زین تا چک رعایت سنگ
عدالت ملک آباد منیل
سنگت خرمینک ایله توانسون باری
ز قینک اشنگاری و لخواه اولور
نیکم فتنه دین ملک ناک اولسون امان
نه مقصودیم بکلمه تکرار برور
نه بون اول زار معلوم دور
دعا و بار بر پنه دم یاد قیل
سور و قیلر جاننه جانانغم حرف
بولوب باره بو عتقه دین بر و ناک

حکایت در دین

جگہ درویش اور عزت و تبار
 عزت اور عزت و تبار
 مقام کہ پختانہ سے منزل
 بولو امیر برمانہ سے منزل
 اول شاہ عالم نے تکیہ و تبار
 انکا با محمد نے تکیہ و تبار
 قویو منبر لکھ بانیہ عام
 بولو ختم اولوسہ حکیم طبع
 قرا سی شہزادہ پنک سالہ تبار
 عزت و تبار
 شیرور تخت اولوسہ
 جوشہزادہ عزت و تبار
 آکا برغیل تو وضع پلان
 قویو تخت کیدور پلان
 اینا ابتدا خطبہ زور و تبار
 اینکا دولتی نوین جالہ تبار
 اولوسہ تخت اور
 آتا اور پند اپاد شاہ لکھ سوبہ

اولوس اوز سلطان نینگ اینی
کیم نندین او کون قلم بر حکیم
انگد یک نوز قوب بر تعجب
هاندن او کون سلیمان حکیم
عدا بد تو در انداغ اورد
ایک قیما سر ایتقان بو زین
شیم فقیر غریب و مسیر
نول نیوه خواهی بگیت ما بر
غنی بولد یلار خیر جانین
طمع ما بر لار کوش خواندین
اولوس بولد روح حال انیک
کتر کور چار زور ایتچور دین
اولوس کچک پسته غوغا ایدی
نوی عشق عشق نانا ایدی
یوز الیک ایل انداغ فلک کوشین
کوردو بدو عت سرباشین
کلین اصل چو شاد ایلار
فرغنه اوزه خود اویر ایلار
خال بکاس ایلار کم فلک
قیلور سر ایاغ اوز کاراک
نیب کلین سر ایلر قون
او جور قه کل لار نه باشلار بون

فران بوز

خزان بوز کتور در بهار فو شاخ کلان ز به بر کبار
 قیلور تیره تون وصل ایتم نے پار بوز بکا بحر جل دهر نے
 پر بزا د فیروز شاپل کاستاندا یا تیب سحر اوینا سنب
 جمن دین ناله اشیتب هر در بیده بو کو عا لیدین اوقکانه
 روایت کورد بو صفت برون که کور کم بچوکی کور ساتور دهر برون
 خزان بزرگ بیزان جانعی ساه قیل پله سرو لرزان جانعی
 کوشا سرو فراز ایلد کلعدار جمن بچیندا باوه خوشگوار
 حکیت بر سر بزمه خوا اید تاناک تقوی اول کی مهنابک
 که وقت سحر ابر رفتی سالیغنه دارید ماه و جا لغنیغ
 کوزین سسکانه کلعدار دین کیلور ناله زار دهر ساریدین
 ز شاخ نه برک ز جمن جمن قیلور ناله زار کاسجمن
 خزان بزم کاسین برونید بهار سیناب لاله ابرود کل کلعدار

سینا کو شلو غونک بزد میروز	قتلوار بر بو صحنی جلوه کا
سینا کے عالم کلا ایدی	سینا کو بزد میروز سلطان ایدی
فریقانے مبتلا قلیوس	غریب اسیر کہ قلیوس
دریغاکہ بو عالم پوفانا	قیس کو بہ جانلا غم افرو
ایشکاج بو بالشیخ نازم	نوشوٹ خانوہ و مزہ در غم
اینگدیک تو قوشے فریاد	یقلد سولو ب منگری اوزدین
خبردار اولو شاہ انبیا کالی	دلے پیدار اولو بالشیخ اسو ابین
نور کوں علا حکره دیرلار بارین	قلی کو رعا صحت دلین
تصدیق قلبت مالے ن	بیا اللاد صحت حالی نی
اونقول چچو اولغان بیک کوزا	جهان کلے سائیدین ائے کر
اونقول ہم ایله دهر و سر بایب	قالیب ارنی دوزدین ایلیب

قادر

قرار کرکوز کا جہاں شاہ بند - فنا و دریا ٹی بوزین ماہ ننگ
 فراق اور باندی حنین جانفہ
 بقیہ کو کسبین قلبی خاک جاں
 درین ابرو کیم قبتا اورین ہلاک
 اور سوا اور زہر کا فریاد است
 او نوت بولغان اولار بیتی است
 تپا لادھیج درمانی
 خزان باغورید بک توکوب شنی
 بوز الیک میل اچرہ خدایرک
 بولار فہم براوغملن بار ایدر انی
 ملک نامہ بخت اسراستایدی
 قریم اوریند بولغان اول ایسی
 قویوب براق ن فرج سوار
 بکرم یا شتاب بر اول شہر یار
 ول بوز مانلیغ و اجار ایس
 فراق اچرہ کو بکو جرشہ دورسی
 بیہ فیروقی ایز زبانیہ اوغل
 کہ بوغڈا قیلغا ریشبان کونخل

انچه بر لب با هم بولوب سغلاما
 بر سر کا هم بولوب سغلاما
 بر نیز او شیک خانه سیر کارانندین کلک
 و غیره زینت فراق صدانامه
 جو پار سر سرداران سالیب غنیمت تو بوبر
 نور ایرویلان شرح نکات
 شش چون خوش کلد ملار
 ملک ایرویلان بالوالا خردای
 بولار باره حیرتد همیران باب
 پلا الی اولن جمعیه منلدو
 الی حقیقته لار کو کار پرواز اور
 فغان برشته بخلار زار
 کیم اوز غلر غصه غمیت همیران باب
 باقیمت قالدیملار کوزلار نکلور
 زانقیف

نه نقصير كجتر كه بود لربا
 مونسند يك وفا سپر لنگ از منكا
 بلا الايم عذريه قولاديم
 خبر داد بوجالدين لوح لاويم
 كه اينج طر بقر بيله در بدر
 بور و بستانم از شام سحر
 تا بيلغا بونام نشانه منكا
 در آنجا بومس عذر نقصير
 ديد كه التوقه قويد كو سكل
 غم سنوا التوقه قويد كو سكل
 عزا خانه و اجله اولتوروس
 چقيب كز كا اوز كا جهان نه
 بويكس خيال ايللا اول شهر يا
 بولوت امد و هر سر نه كار
 اد قوب تحشر دين تا سلا تراخ
 تا نكيب قويدن بلكم
 كسيك كز برفرا ايسه شال
 نهالين فراق ايلان ائنه غلگه نال
 قليكوشه بيت الاخرن وطن
 فراق اونه برب بولوشه شلزن
 كو يون اوتا نيب ادرمان
 ايشه كو جزياد افغان ايد
 ولايت ايلالوسن من عمر
 بون اير اوز اير اير اير اير

توغو بدور بار اولم	بارور بولديلاز قاشيب
او لوم بار جهان بار	پورور بولديلازه فرمايد
فیرور شاه فیرورای با	اولوس شتاب غم سلیم او پورور
بصیرت قلیغ با پادلیغ	راو جوری قیلا دو خلق جا بقا
سوار غم برانین بر پادلیغ	عین قیل فیرورای ایبار گاری
استاد غلویک الم کلسون	بغلیغ اولوغ بک بے نوا
چو لور بوجا خلایق ارا	
کلیم بار فرور را الید	سایب تدیر را الید
وید بیلدیم ایشا غنزاره	دیکانین ایشا غنزاره
ابولوس فالدر بر جهان قیلا	تمام این بوز و غلوقه کو کلین
کر شاه الید عرض ایلایل	جان سیر هر ساریدین سوز کایل
کیم اوم تا جازین تا پوم	کم اوفان جانس او موزین بوم

توغو بدور

توغدیور بار ازم اولمان ^{اولون} اولوم هر اولمان ^{اولون} دور کون
صحرور تا جهان بار ^{دورور} فراق بواه قخان ^{دورور}
فیرور شاه فیروز رای بار ^{ایب} خلق به صلحین ^{ایب}
بیتلیغ باغ بولما یاد لینج سنکارا کاپس ^{ایب} بول اوغلونک فرخ
سوار غه برانین بر بار ^{ایب} پشاما بخت بده روی توخل
ایب اوغلونک ایب کلسون ^{ایب} هم بر ^{ایب} شکرین ^{ایب} بلب کلسون
توبوب ^{ایب} سیه ایغه ^{ایب} نجواه ^{ایب} عین اولتور ^{ایب} ویدور ^{ایب}
کر تور ^{ایب} جو کور ^{ایب} شاه جهان ^{ایب} دید ^{ایب} اورتور ^{ایب} محرم ^{ایب} میدان
دکلن کم پونا مو بور ^{ایب} ایا ^{ایب} بولور ^{ایب} فراق ^{ایب} اوی ^{ایب} نیک ^{ایب} چاره
فراق اوننه ^{ایب} برده ^{ایب} توشتم ^{ایب} تمام ^{ایب} بوغم ^{ایب} رده ^{ایب} تولد ^{ایب} وم ^{ایب} تاشتم ^{ایب} تمام
دید ^{ایب} انکا ^{ایب} فیروز ^{ایب} کاش ^{ایب} هدیار ^{ایب} بنایر ^{ایب} جهان ^{ایب} تا ^{ایب} تا ^{ایب} پرب ^{ایب} دور ^{ایب} قرار
بوردور ^{ایب} فراق ^{ایب} بواندوه ^{ایب} غم ^{ایب} بوسوز ^{ایب} گدار ^{ایب} بواوش ^{ایب} الم

چہاں ایدین خالی بولغان ایکنس مستجاب جانیکا کا بولغان ایکنس
 اتالار انالار قیان بار دیلار ہر ہر کا ایلا بقان بار دیلا
 باغیر غم و غبار و یون بوز باری عالم ایلنے حال اشو دور
 بخل کراک شکر فرما بیغہ رضا برماک انیک بیور غازی غم
 خدا بندہ نے قیور پادشاہ کہ بولغان خلائق تو شہت بنا
 قوی لار ز بولغان غم کو قیلا کو بخل لار نے ہر ہر کا اوچ قیلا ہی
 خلائق ایچند اتفاق اولانغا ہر ہر ایدین ایل براتی اولانغا
 سنکا تو شکا بوزاتی بوعم تکیہ ورا اولوس قہ بغایت الم
 قوی بوز و غلوق قہ یوز بار تاکیہ دور فراکنده بو ملا قہ بل
 ز بولغان غم کو جلوک لار زور بوزور لار اشیکدن اشیک کا تیب
 سور و غدر بوغہ کیمتیا پیدور کنخ کنخ سوزن اجمایدور وور
 قیامت واسنین ہر لار ہونے سنخ قیامت ایل بوعم قافونے
 قابلہ

فدا سلمان ناکه شو شور	قالبی سر این کور سلطان ظلم زور
هم اول تخت ایلر تختیک او سید اول	چقیق دولت تختیک او سید اول
تکیسنگا بودو ملک حشم ملک	اتانکدن ایا ناکه بیست تا لوم
منکاشه لوق ایلد کراکاس	قالبی ایدی کراکاس ایشانک
تیلد ایلکین ایلد اول او ایلر	ملک زاده فرخ سوارینک غبر
آجیب جید زوره بال ایلر	پرینز او قمر لار سلطان نازین
بوداقه اندا ایون بار	روان شهر دیزین بیخ بیسون
اوز اور لوناک دارین سلطان	ملک زاده فرخ زالیب
سکا اندا دور هر کجوی اقباق	نه ایشکار جوع انسانا کیشهر بار
قویوب اوزگا ایشقان ایشقان	یوق ایرر لوس نه بو کلنج خوا
ولیلین کدور بو یان دین	اولار نه اگر چه بندور بو ایش

پیرزادہ غلام حسین لہکنی کیلورقاہ اور ہم کور و برہن
 پر پیلار ایدم کیلور لار الہیہ اول ہر او من
 فیروز شاہ فیروز زراہ نیک منجلی خوش ملیب
 نازنین غمیری قین لار نے خوشوب نیبارکانے
 بوسوز لار کلیتے بیارش دیدکسون اول نازنین خوش
 کل نازنین شہ اباعینہ زار خوشوب یوز کوکسو ایلاب
 قلیتے ینہ بارہ بارہ وزین فغان ایچا رپر کاسور توب نوزین
 کہناش اولسہ اولدم ہر یغای اولار حلالہ نہ نالہ قلیغا اید
 دیدر شہیم ارنازنین کلوزار اینکی کواش او تیدا پقرار
 بولوبوسن محنت نے تاج کر نہ شمدہ خلق نہ سیم نہ زر
 باریدین کھسب ہما بدین خودا کدالنع طرفین توب
 انزاکولہ ایچر منک شہیم غار بو تار انکا ہرہ لغیم
 تار باریب

هواول ماه زونگيخت اليدا	باريب شتاب خيخت اليدا
پربلا اليب او حقان احوالني	بو واقع زونگيخت اليدا
بولار نه بيلبان قيبيل كينكا	قيليب معلوم ايتيل كينكا
مقارنا وز شهد ايتيلار	اگر كلوزاريم ز ايتيلار
ويكيل يارينغ ز سر مونداع دور	يتيب منز ليك اسلام نيكور
فراقا وز برله ارفقاريت	كه مونداع منرز ارفقاريت
فراقيك نكاسيدان قان بو	فقاينر لارا اينده نوتقارين
منه هم افنديك ريم و قيل	اگر بولم مقدور و نك رجان
بونكلمغ ديسر كذا قويا غيل	فراقيك ايتيك مبتلا قويا غيل
بولور اير عالم كوزوم گام	بسر زمان كوزوم اير زوم
ادرو سوغ بايرم زونگيخت دور	وير اير ايتيك بولوم او كوزوم دور

پنج کوندور ورین ایریلقا فراق اوتی جانیمه باقیلقا
 اگر چه فراقیندا اولدوم کباب اولاید ایوب اولانیم حاج باب
 کشر و غم برله اولماس ایش بلا و الم برلا و کاس ایش
 یوشکنجه بار حالینیم یمن ایش بلا و غم یمن ایش
 روان ایلا دوشوخ نیشدر بار بر قمر لاریدن قوشون
 حکمت زاده فرخ ز فرود دیدن ایلیغی کت وید حده
 الیب کلک بیل البه بوشهر اوتوب دور تو توب محکمت
 اولور افره لیه کلک ایل اول ایرور شه و غر و کوا اول
 نایتمین غم لورین شه نیش حاج کت سلما هر و بد کوشل ایش
 و ناریش کوروش و ماروی فرخ سوار یانک بایم غز اول
 روان بولور چون اولیر آجله یوا افره بال بری

یودوشهر

یوروشهر زین غم میسره روان	ایرورد با برجه اهر بر چو بان
پوشش با این اباق عجمی	دل افکار شفته بسینه جاک
بر او دین سوال انچه از نیک	بویسکنه نیدن بو احوال دور
دیده بولد بغمه کیم ناز بوی	جهان برون نه لایس گفت
الیب تور و بان مراغ اشیلار	ارم کلش کلان کتر لار
کیم اول کلشن ابر از نیک منزل	چاتند ابر از نیک مایلی
تویوب اید ایلتیب بولوب و افکار	بو کون کلش این یاب شیار
بار ایلکلامم بو عین دور دور	سید پوش اولوش کلدین دور دور
موز قیلد معلوم کیم اولبری	کلش موند ابروش مقام اولبری
کلش نازین ماه روی الیدا	توشوب بر کاندانک کوی الیدا
یوز نه سور ویر کافر یادا	کوردو ماه روز آنز اوز دین

کالیب

کاشی شاه که تلمب خاک جاک بولوب علم او غصه دین و درو ناک
 اوروب تاجره بر کا فرخ سوار که فانه ادم ناز بوی کلعدار
 بو عهدین بار خلق مالان بولوب اولوع بکبک ره کرمان بولوب
 ینه پاکر شین عز او تیلار غرا غصه سر رله فان بولیلار
 نازنین تاج بخت الید افرورشان کد عرض جانین آتیب فرخ
 سوار خلق تیلانین هم عرض قدیب بکبک معقول کلعت قبول قلیقا
 جو ختم اولد ز اولد عایدیلار بریب ختم ایشی ادا قیلدیلار
 قوبونانین شاه قیروزشا غم جالین تارسیان اولوغ آه
 او توبخت دین باجرنه نغانین کدا تورجین شوی جالغانین
 کیب اکسنگا بر قرا اسکیشال تقر قلیغانین دریدر لیک خمال
 اولوسن جاقالیب جمعیت طرف بولوبان بار اودور غانین طرف

تکیب

نمک کوچ نیز این قولار کوجر اشکیکین اشکیکیت سورنجر
 تیا الماسین بولغانلارین مولوسنار نکا بولغانلارین
 کور و بولجوتین بولکلانین ملک زاده بولجوتین
 جو عرض آتیردیست زهیره زکیم نکر کاجا
 دیب بریم قیریم اورنجه بولور قوناق اینک بجا کور کل
 انک کور سام الیجا دیب اناز بوی قیلور ایریم اینک کلفت کوی
 اول ایر منکا جان دل مونجه کیلور ایر ایندین قیریم ننگه
 مونده دینک کربار ما اوسام اوزوم نیک بولعلا او صبریم ایام
 انکا ناکه آدم موزین بولورم یلکان انکا ملک فیل چشم
 هرکنده لیک بوزا و بوز بولورم بنه بر صعب کور ساتیب ایتمام
 ال ملک اشکیکین بر بولورم قوتوق قالماعار بولکلار

ایک ملک زاده قزح زیات خدا قاید اکیم بو تو تهنون حیات
قزح سوار عمر خشت بولوب شهرین طیب نرگوزن شایا دلخین
جو خشت بر شهر بر اغبین اجازت لای یغلا بر طیب

روان لیدار نازنین ملک هوا وزیر الیب الیب الیب
روان شهرین نیکور دیلار جوشده لیر شهر زاده کور دیلار

سیندی لار آند افلا جان سیریدک تار جان نجو کیم بهارین حرمین

کورد با و غلزی یغلا شهر یار کیم اغنجه نوریس یاد کار
وجودون کلن نیک بهار قان بو سکین آتار ملک قان

قان لذت باده عشر نیم قان باعث علم جمعتم

بو چراوتدین لکه جانه من جهان خوشلو غزین ملا من

مونه تخت تاج و لای سنگ بار خلق شهر عاریت سنگ

بفیلد

زفتک سنک اختیار نیک	بمان سنک شعار نیک
مونه باد نغز بر جم سکا	موطن با قیوب بر جم سکا
بریب تا بین سلطانکین	اوز یکار واکور ویران لغین
کتاب تحت از افروخ سوار	چقیق اولتور و خلق تا پیر ورا
فرور شا فرخ سوار ز تخت	اولتور و غوزوب پناه
لغ طور و طرفه حسن	تعلیم بریب آوز الیب اتلانغی
واو شول کیم اول کستان	بر جم پیر و لووی کریمه او ورا
جوشاه غلغله قلد مسند نشین	بیل اولتور و اول شه ملک دین
باز ریکار و کورسین کورس	بار رسم ایسین یاور کاب
برور یور بر خط تعلیم شاه	نیکم شاه لغدا ایرور رسم
دیده کورس او غلغله کندی	که حقوسه بغلیب صغار کبار
جریک نیک توز و کمر آرد پلور	توز و کس بوز و غلغله او پلور

انک او چمن آوز قیلور شاه لاد که بولور بریک حالیدین باغبر
 تاپت بار بوجو صفار کبار ر جقب آتلا نیش آفرغ سور
 یغیل اول منزلیکا تام قلب آوز فروردنا اتمام
 او تو بوشلا نیش هر سار ریک لارین سوکچی نیش جگالکده یک لارین
 یاز زوتور توفال کیم ارادین کیک بهر حال کیم
 چهار سکنه کاپل سوکوز اوزین اولاد حرم زینار طهون اوزین
 بوشلغ قلب حکم الشیب اولو هر یک طرفین کلید رو برو
 اراداقال بو زمتن جانوز سور و بوغ رو بی دیلار کیم کر
 بر آرم کلید اندین روا او تور کاشه آیدین اولدور
 فیروز شک اول کیک نیش تا نوب نیش سوکچی بار بیک گشت
 رم نیش تیب کوشک تو اولم پله یا بغلیق کوروب
 زین پا پین هم تو پار بغلیق کوروب حیران بولغانی

تایب

تانیب شایه دید از جلوز سین او کجی مقصود دوم راه
سین ابلت منی کلوز اریم سلم قلیب سرد نیک سوده باریم سلم
سین ابلت منی کلوز اریم سلم بولوب اریم سلم بولوب اریم سلم
سینک رو نیک اریم سلم سینک مقصد نیک مقصود
شیب اریم سلم اریم سلم اریم سلم اریم سلم
ویان ل کیک کلوز اریم سلم زویان ل کیک کلوز اریم سلم
ملک زاده و ابل بولوب اریم سلم کیک اتمام قلوز زره نیک و نیک
ایمان اریم سلم اریم سلم اریم سلم کیک نیک سو نیک اریم سلم
کیک باشک اریم سلم اریم سلم اریم سلم اریم سلم
کور و اریم سلم اریم سلم اریم سلم اریم سلم
قدم زینه پاغه قویوب اریم سلم کوزین اریم سلم اریم سلم

معین غور و بدو در شمال کلستان بار کوزے یکا کور و توب عیان
 چلیب کل لاله و سنبره زار تو او بدو برید یا بار بر قرار
 جبکب قدس سر و عبالاری او شمال منزل جا ما و دای
 و لاول جماعت کچم آندہ پہلہ بولوبو سوز لارا اون چمنڈہ پہلہ
 بریدین بجان سوز سوز انبر کوزیدین قسبیل خون حکم
 رواق الیغہ بار باشین ایاق قراچک پہلہ یا پخلیق پرواق
 جفا رزینہ پانیہ سر کت تو پار غانج نامر بر لہ ہوارا پ
 قویو بدو در لاساج جانین سر کوزوفا دور در کیم کیم کیم
 سو برو پلکار آندین کیم ہارو مزارینہ کیر کیم نیک کارہ سے
 بخور کھو قایدین کیم زار مزارین قویو پغلان شہد
 برود شاگلستان ارم نے کوزیب کور ہوب پر نیراد پہلہ کور کاک
 و اولو غان قویقان جا منزل لار کور و ب یقلا رین

جا ک قلیب

چاک قلبی شمع تفریق لاریه ساجیب فریاد و افغان قلب
 کهر بچود کهر شیار بولوب دیوانه لار دیک کوشک اشک
 کلیم غم پرینا دغه قوش دیب نالان بولوب مناجات
 قیلغا نه حق ناهم انک مراد بیک کوشک هرده
 سین اجیب ایلیک حلقه فیروز شاه زیم الیب
 پرینا د لاریه در لاری نمانغا یهودیب کوز سالیب هر
 کزیم کار منزل لاریه کورده قیلیب هر برده ابردم توروب
 نه سیر کل لاله زار الیب اوردوب یا توروب آبر بار الیب
 نه سیر اوزه اوتوروب بیلم وصل جکیب ابر دیلار بزم آیام وصل
 نه آرنغ قیاسیندا ابر اوتوروب قویوب ابر دیلار بازم اوز
 نه منزل ده مست سیر جام بیتی قویوب ابر دیلار بر برین
 برار برار نه کور و یاد ایت اوز نه اوردوب بر کافر با ایت
 یورد کزیم بر یوز نه سیر و پله بولغا اوز نه بانغور کوروب

قبور پر اور خط کو کس نے جاگ اور وہ پر کا اوزن بسا شفق ک
 کھلا بلا کھراہ اور وہ بلا کب یا شفق جاگ کر یان بود
 کھراہ اور اوزن کبیب نور و تبار کبر فریاد
 و کھلا آماں ہج نوع اوزن پلا آماں ہج نوع
 رونق استانیہ آفر گزار کلید رمالان کیم پر تبار
 من بو بلا وار و اور کیمیل فراق او تیغہ مبتلا کور ماکیل
 کو یوب فالما و ہج عالم بندینہ اور تانور کا مجا لیم منک
 پیمانہ ہر ملالت من تریک لیک نیلا بو حالت
 تریک لیک استیا کثر جان او جو بتلا جان نہ کثر جان او جو
 ہر جان ز جانان بدورد قوروقی جانہ بن پرو
 غایت قیل اور با کرم کہ پر پردہ و ایار بر بہ ہسم
 بولا اور کور ما جمانین جان وقت چہ غم و حسرتین

جو موندان

جو موندناغ تضرع وانا لان	اولوب	کوز کوئی کھان بران اولوب
طلب باشغ بر کا قویدی ای	تضرع اوتے برله کویدی ایسه	
اجابت شکرین حسب برابر	الیه سرده ز او شروین پرده	دار
حقیق سرده دین بر ایلک شاه	الیه بار در اوز کا همراه نے	
کنشے سکا ویکم قیان بار دیلار	قوفلا جائی مکان بار دیلار	
دینا بلر تکرار کولدن همه عالم	ننجا اوتکا کینین وق بار دین	
بکامین دینر لاریون سر اولر کمالی	بو توکانیپ اول بو کاسمین	
حیرت و آقا لیب قایلی عاچر ذک	مناجات قلبیب سوز لاکانے	
الهی نه پولدور بو کیم آدمی	اوتار دین ایس بیج خانے	
بنا بولغانه بور باط جهان	اوتار لاکلیب تنجا بین کاروان	
بر خصی دار ایس کیم قیان	بارور لار نه لعل نه منزل عیان	
بهر نیک سوئیجه دمدم	غزمت قلبیان بولور لاکدم	
خبردار ایس بیج اولارین	که نه بولدر بر کین اولار نیک شے	

تمن من یک بار یک بار نماید روز بار اول تو لوب بو تو گامی پرو
 قابل شکسته اوز یکانه است قیلغانه کیم هر م وقت و باغ
 کیم اول وقتده باغده او تاسم و کند او تا دور و اضطرار با بولغانه
 بازار با غفلت ایرما مو بو که سین ضاه بیدار خواهی ای بو
 سمند جایتیک غممت دور کیم حال نقد نیک اول ات
 باروتن خاخر نخ متر ل فالور او تا کسین غفلت و استغابور
 نه وقت نی ساعت که سیدین او تا عمر ایرور اول استغابور
 لوق ایرور اشال وقت عشق زور کیم آریل هر کون تون بو
 او تار دیک کور دنور سکا اول یور و لار جایتیک سنی سور کانه
 قان سور کایا بار یاز لار نیک اتا وانا جمع تو غقان لار نیک
 اولار نه سور و او گار یون بنین سکا نیکور و بدور بر فرصتین
 تا سورا ایبر سیم هر دور یور و لار نیکد اولو با و دان

جو موندق

جو موذاق تو رو صد از لاج اوتارین کیز قیلور او مر
قایل بکر حضرت سالت نیک بازار لال رنگی مین
کلور و حضرت پرویدجا و مناجات قلا سولاکا لانی
للمی وینا کجی حرمی نعی تورت یاریکه بمعنی
امیر و لارا اولان زینت لطفی او بجا تقابل اصحاب خیر او جو سر
بوم عاظمی م که در مانده دور بامشیدن ایام کجی عیاندا
دمر حال ایجا کمنه اتما من عمل نام کسے سید اتما من مانا
غایت قلیت تار سب اول طردین سالیب کو کلیکا ذوق ایشوق ایشوق
قلیب او ز طریقتی کین اگاه آنی کنه بولید اوقیا کمر اه آنی
ر جاتید اجازت اگاه قیل باروریند ایمان نه همراه قیل
جهان نام تمام بولوب جهان نام آت قویغانه و تاد سنج فرخنده بولوب
کبیل منشی طبع روشن نهاد قیلور من جهان نام دین خیر باد

کو نخل لو بردن رفع این غصه نه
 قیلور من تمام ایدر بو قسم نی
 بو اول غصه ایردیجم اول تمشین
 قلب ایرد کو غلوم کو کاج خون
 موافق کو رو آنه اوز جالیمه
 مناسبت کو رو نوز اوز زاجو الیمه
 مال ایلام ایرنا قریب ایله
 بو جالیق حکایتا ترتیب ایله
 تزیید کلیب نظم سلکین قلوب
 تمام اولد برینا دیدن میلان
 اینک او جو نوز انداغک دوران
 سالور ایردی هر هر هر هر
 که نوشت ایلام ایردی بو جام
 کو نخل جمع اچماں ایراتام
 تا بطلوت گاه بیگاه ۱۰
 بولوب فرستم کاه پیش اونار
 کچه لاردا اکثر سحر گاه و
 خیال اتم اولغا دیدن یاکار
 بل اطا ایر بر جاسین بواریخدا
 رحمتی فرزند نادریخدا
 تو کاتیم جهان محنت غصه سین
 قلیب نظم بودان قصه سین
 جهان نامه قویدوم اینک آنه نه
 دیدیم جو نوز اینک حال حال آنه نه

مشو من ایدر

مشش بد بر کونکوم اول عالین جوانیور ایم او تکان احوال دین
سوزوم واقصور بر بولوب کرم ایلا اصل از قیل لار
صلاح اچون ایم تو توب متصل نبر و بولوب اولار دین بکل

تمت الكتاب بعد من الملک الوهاب

تاریخ و مکمل روز یکم نوور ایل سیل
عاشور اول ایسک اوله لسه کور کور عام

فقیر الحقیر ابراهیم زاده عالی ملاک ابن ملاک

سز بویوها و غفر ز نوها

ایسک خواند و عاصم

قرنیل کمال اعلیٰ

قرائت شمس اوله اوله اوله
قلمبری

